

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI**

**ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ EDİNDİRME
BAĞLAMINDA ÇOCUK VE GENÇLİK
KİTAPLARININ İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

FATMA ESRA KANMAZ

**ANKARA
HAZİRAN, 2019**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI**

**ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ EDİNDİRME
BAĞLAMINDA ÇOCUK VE GENÇLİK
KİTAPLARININ İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

FATMA ESRA KANMAZ

DANIŞMAN: PROF. DR. CANAN ASLAN

**ANKARA
HAZİRAN, 2019**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma Esra Kanmaz adlı öğrencinin hazırladığı “Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı / Türkçe Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Prof. Dr. Sedat SEVER	
Üye	Prof. Dr. Canan ASLAN (Danışman)	
Üye	Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN	
Üye	Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM	
Üye	Doç. Dr. Tülay KUZU	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından 19/06/2019 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../2019 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Fatma Esra KANMAZ

ÖZET

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ EDİNDİRME BAĞLAMINDA ÇOCUK VE GENÇLİK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

KANMAZ, Fatma Esra

Doktora Tezi, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Canan ASLAN

Haziran, 2019, xiv + 254 sayfa

Günümüzde teknolojinin çok hızlı geliştiği, çocuk ve gençlerin bu araçların yardımıyla pek çok içeriğe kolaylıkla ulaştığı, kitaplarla kurdukları iletişimin gün geçtikçe azaldığı düşünülürse yazınsal kitapların niteliğinin ne denli önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı kitapları, çocuk ve gençlerin kurgu içindeki karakterler yoluyla olaylar ve insanlar üzerine düşünmelerini de sağlamalı, bunu yaparken denetimci bir tutumdan uzak durmalı ve yazınsal niteliğini korumalıdır.

Bu çalışmanın genel amacı 2016 yılında çocuk ve gençlik edebiyatı adı altında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarından, araştırmanın amacı doğrultusunda seçilenlerin çocuklara eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamındaki işlevini değerlendirmektir. İçerik çözümlemesi yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu, üç bilgisayar (internet) sitesinde ortaklık gösteren, öykü ve roman türündeki otuz çocuk ve gençlik kitabı oluşturmaktadır. Bu çalışmada çözümleme türlerinden “kategorik çözümleme” tekniği kullanılmıştır. Kitapların çözümlenmesinde ana kategori olarak “eleştirel düşünme” alınmış; bu kategori kendi altında on üç alt kategoriye ayrılmıştır. Araştırmada bağlam birimi olarak “izlek” (tema) seçilmiştir. Kitaplardaki alt kategorilerin yorumlanmasında sıklık (frekans), yüzde ve yoğunluk puanlarından yararlanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma kapsamında incelenen çocuk ve gençlik kitaplarında yoğunluk puanı en yüksek olan kitapların sırasıyla *Küçük Prens*, *Bir Şeftali*

Bin Şeftali ve Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği iken; en az olanların ise sırasıyla *Çocuk Kalbi*, *Bir Küçük Osmancık Vardı* ve *Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim (7.Kitap)* adlı kitaplar olduğu görülmüştür. Bu çalışma kapsamında çocuklar ve gençlerle buluşturulacak yazınsal kitapların çocuk ve gençleri eleştirel düşünmeye yönlendirmesi bakımından da değerlendirilmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çok Satılan Kitap, Çocuk Edebiyatı, Gençlik Edebiyatı, Eleştirel Düşünme, İçerik Çözümlemesi.

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF CHILDREN’S AND YOUNG ADULT BOOKS IN THE CONTEXT OF CRITICAL THINKING SKILLS ACQUISITION

KANMAZ, Fatma Esra

Doctoral Dissertation, Department of Cultural Foundations of Education

Supervisor: Prof. Dr. Canan ASLAN

June, 2019, xiv + 254 pages

Considering the fact that the technology has been developing very fast; the children and young adults can reach easily many contents thanks to technological tools, and thus the communication they establish with the books has been decreasing day by day, the significance of the nature of literary books spontaneously arises. Qualified children’s and young adult books should ensure that children and young people think over events and people through the characters in fiction while avoiding from the control of behavior and maintaining the nature of literary form.

The overall aim of this study is to evaluate the function of the selected children’s and young adult books which are sold in 2016 under the name of children’s and young adult literature in the context of acquiring critical thinking skills. The study group of this research in which the content analysis method is utilized contains thirty children’s and young adult fiction books that are partnered on three websites. In this study, the “categorical analysis technique” was utilized for the analyses. “Critical thinking” was considered as the main category for the analysis of the books; this category is divided into thirteen sub-categories. “Theme” was chosen as the context unit in the research. Frequency, percentage, and density scores were used in the interpretation of sub-categories in the books. As a result, the books with the highest density score among the children/young adult books that were examined within the scope of this study are following as: *The Little Prince*, *One Peach and a Thousand Peaches*, and *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği*. On the other hand, the books with the lowest density score are *Heart*, *Bir Küçük Osmanlık Vardı*, and *Diary of a Wimpy Kid: The Third Wheel (Book 7)*. In this

study, it is recommended that literary books that will be brought together with children and young adults should be evaluated in terms of directing children and young adults to think critically as well as the conventional evaluations.

Keywords: Best-Selling Books, Children's Literature, Young Adult Literature, Critical Thinking, Content Analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 2016 yılında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarından belirlenen ölçütlere göre seçilen otuzu, eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamında incelenmiştir.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın problemi, çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımlar ele alınmıştır. İkinci bölümde eleştirel düşünme, eleştirel düşünmenin aşamaları, eleştirel düşünen bireylerin özellikleri, eleştirel düşünmenin önemi, eleştirel düşünmenin önündeki engeller, eleştirel düşünen birey yetiştirmede eğitim ortamlarının ve öğretmenlerin önemi, edebiyatta eleştirel düşünmenin önemi/gerekliliği, çok satılan kitaplar ile çocuk ve gençlik edebiyatına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma modeline, çalışma grubu ve veri kaynağına, verilerin çözümlenmesine ve araştırmacının rolüne yer verilmiştir. Dördüncü bölümde her bir kitaba ilişkin bulgulara ve bulguların ayrıntılı olarak yorumlanmasına, beşinci bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Eleştirel düşünme becerisini ve duyarlılığı yaşamıma katıp çalışmam boyunca akademik sorunlarımın yanında bireysel sorunlarımla da büyük bir özveriyle ilgilenen, tezimi satır satır okuyup değerli dönütleriyle tezime değer katan danışmanım Prof. Dr. Canan Aslan'a; yine çocuk edebiyatı kavramıyla tanışmamı sağlayan, akademik ve bireysel desteğini her zaman duyumsadığım Hocam Prof. Dr. Sedat Sever'e; yoluma her an ışık tutan, yaşama bakışımı boyutlandırmamı sağlayan Hocam Prof. Dr. Cahit Kavcar'a, değerli dönütleriyle tezimin ilerleyişine katkı sağlayan Hocam Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün'e, çalışmanın kuramsal çerçevesini yapılandırma sürecindeki katkılarından dolayı Hocam Prof. Dr. Hasan Haluk Erdem'e ve tez savunma jürisinde bulunarak değerli görüşlerini aktaran Hocam Doç. Dr. Tülay KUZU'ya çok teşekkür ederim. Kaynak bulma konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli iş arkadaşım Doç. Dr. Aliye Uslu Üstten'e, kitapları inceleme sürecinde bana hem akademik hem de bireysel destek sağlayan sevgili oda arkadaşım Dr. Şeyda Yeşilyurt'a, tez yoldaşım Hatice Saat'e de teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca doktora sürecindeki maddî desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Tez sürecindeki her türlü sorunumla birebir ilgilenerek yoğunluğumu büyük bir anlayışla karşılayan, desteğini her an duyumsadığım çok değerli yol arkadaşım Mehmet Yalçın'a, tez çalışmalarımı sürdürebilmem için kızıma büyük bir sevgiyle bakan sevgili annem Emine Dönmez ve ikinci annem Leyla Kanmaz'a, eğitim konusundaki duyarlılığıyla beni her an destekleyen canım babam Mehmet Dönmez'e, alanyazın araştırmam sırasında kütüphane desteği sunan yeğenim Tuğçe İrem'e, karşılaştığım her zorlukta güzel yürekleriyle bana güç veren değerli iş arkadaşlarım Şebnem Gökalg ve Nihal Kümüştüş'a, bana duydukları güvenle kendimi güçlü duyumsamamı sağlayan ablalarım Hatice, Kübra ve Tuğba'ya, yurt dışında yaşamalarına karşın bireysel ve akademik desteklerini her an duyumsadığım kardeşim Ata'ya ve değerli eşi Dila'ya, son olarak varlığıyla yaşamıma anlam katan ve çocuk edebiyatına ilişkin kuramsal bilgilerimi gerçek yaşama aktarmamı sağlayan biricik kızım Deniz'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç.....	6
Önem.....	7
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar.....	8
BÖLÜM 2.....	13
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	13
Eleştirel Düşünme Nedir?.....	13
Eleştirel Düşünmenin Aşamaları Nelerdir?.....	15
Eleştirel Düşünen Bireylerin Özellikleri.....	17
Eleştirel Düşünme Neden Önemlidir?.....	23
Eleştirel Düşünmenin Önündeki Engeller.....	24
Eleştirel Düşünen Birey Yetiştirmede Eğitim Ortamları ve Öğretmenlerin Önemi..	27
Eleştirel Düşünmeye Olanak Sağlayan Eğitim Ortamı.....	27
Eleştirel Düşünmeye Olanak Sağlayan Dil ve Edebiyat Öğretmeni.....	29
Edebiyatta Eleştirel Düşünme Niçin Gereklidir?.....	33
Çok Satılan Kitaplar.....	34
Çocuk ve Gençlik Edebiyatı.....	35
BÖLÜM 3.....	43
YÖNTEM.....	43
Araştırma Modeli.....	43
Çalışma Grubu ve Veri Kaynağı.....	44
Verilerin Çözümlemesi.....	47
Araştırmacının Rolü.....	52
BÖLÜM 4.....	55
BULGULAR VE YORUMLAR.....	55
Her Bir Kitaba İlişkin Bulgular ve Yorumları.....	65

Küçük Prens	65
Bir Şeftali Bin Şeftali	75
Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği	81
Son Ada'nın Çocukları.....	87
Kraliçeyi Kurtarmak.....	94
Bunun Adı Findel.....	100
Gülibik	107
Martıya Uçmayı Öğreten Kedi.....	112
35 Kilo Tembel Teneke.....	118
Çizgili Pijamalı Çocuk	124
Zaman Bisikleti 1	131
Kitaplardan Korkan Çocuk	136
Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1	140
Momo	145
Vanilya Kokulu Mektuplar	151
Süper Gazeteciler 1	157
Şeker Portakalı	164
Köy Çocuğu	170
Harry Potter ve Felsefe Taşı.....	174
Büyük Tuzak	179
Beyaz Yele	183
Charlie'nin Çikolata Fabrikası	187
Pál Sokağı Çocukları.....	192
Pıtırıcık Tatilde.....	196
Yankılı Kayalar	199
Dört Kardeşiler.....	203
Uçan Sınıf	209
Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim (7. Kitap).....	214
Bir Küçük Osmancık Vardı.....	219
Çocuk Kalbi	223
BÖLÜM 5.....	229
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	229
Sonuçlar	229
Öneriler	232
KAYNAKLAR.....	235
EKLER	249
EK 1. İncelenen Kitaplar	250
EK 2. Etik Kurul Onayı	251
BENZERLİK BİLDİRİMİ	252
ÖZGEÇMİŞ.....	253

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Eleştirel Düşünmeyi Sağlayan Sorular.....	16
Tablo 2. Üç Bilgisunar Sitesinde Ortaklık Gösteren Çok Satılan Kitaplar Listesi.....	45
Tablo 3. Alt Kategorilerin Kitaplardaki Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Genel Dağılımı.....	55
Tablo 4. Kitaplara Göre Alt Kategorilerin Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Dağılımı	57
Tablo 5. “Küçük Prens” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	67
Tablo 6. “Bir Şeftali Bin Şeftali” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	76
Tablo 7. “Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	83
Tablo 8. “Son Ada’nın Çocukları” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	88
Tablo 9. “Kraliçeyi Kurtarmak” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	95
Tablo 10. “Bunun Adı Findel” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	101
Tablo 11. “Gülibik” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları.....	108
Tablo 12. “Martıya Uçmayı Öğreten Kedi” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	113
Tablo 13. “35 Kilo Tembel Teneke” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	119
Tablo 14. “Çizgili Pijamalı Çocuk” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	125
Tablo 15. “Zaman Bisikleti 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	132
Tablo 16. “Kitaplardan Korkan Çocuk” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	137
Tablo 17. “Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	141
Tablo 18. “Momo” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları.....	146
Tablo 19. “Vanilya Kokulu Mektuplar” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	152
Tablo 20. “Süper Gazeteciler 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	158

Tablo 21. “Şeker Portakalı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	165
Tablo 22. “Köy Çocuğu” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	171
Tablo 23. “Harry Potter ve Felsefe Taşı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	175
Tablo 24. “Büyük Tuzak” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	180
Tablo 25. “Beyaz Yele” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları.....	184
Tablo 26. “Charlie’nin Çikolata Fabrikası” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	188
Tablo 27. “Pál Sokağı Çocukları” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	193
Tablo 28. “Pıtırık Tatilde” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	197
Tablo 29. “Yankılı Kayalar” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	200
Tablo 30. “Dört Kardeşiler” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	204
Tablo 31. “Uçan Sınıf” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları.....	210
Tablo 32. “Saftirik Greg’in Günlüğü Ah Kalbim” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	215
Tablo 33. “Bir Küçük Osmanlık Vardı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	220
Tablo 34. “Çocuk Kalbi” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları	223

KISALTMALAR

ÇGYD	Çocuk ve Gençlik Yayınları Derneği
ÇOĞEM	Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi
FST	Felsefi Sorgulama Topluluğu
IBBY	Uluslararası Çocuk Kitapları Kurulu (The International Board on Books for Young People)
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
P4C	Çocuklar İçin Felsefe (Philosophy for Children)
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi tartışılarak açıklanmaya çalışılmış, amaçları oluşturulmuş, önemi belirtilmiş, sınırlılıkları ortaya konmuş ve önemli kavramlar işlevsel olarak açıklanmıştır.

Problem

Çağımızda duygu ve düşünce yönünden gelişmiş; düşündüklerini akıl süzgecinden geçirebilen ve olaylara duyarlı yaklaşabilen bireylere gereksinim vardır. Nitekim demokratik toplumların temeli, eleştirel düşünebilen bireylerin varlığına dayanmaktadır (Aslan, 2010: 128; Çotuksöken, 2011: 52; Gündoğdu, 2009: 59; Gündoğdu, 2012: 51; Halpern, 2014: 5; Hirose, 1992: 83; Lipman, 2003: 209; Özden, 2014: 140; Sever, 2013: 10; Tsui, 1999: 185). Kendi kafasıyla düşünemeyen (Nadi, 1974: 100) ve hangi konuya ne tepki vereceği konusunda bile bir yetkeye (otorite) bağımlı olan kişilerin oluşturduğu toplumlarda (Alkın Şahin ve Tunca, 2015: 192) yanlış düşünmenin sonucunda küresel ölçekte hoşgörüsüzlük, şiddet ve savaşlar ortaya çıkacaktır (Halpern, 2003'ten Akt. Gündoğdu, 2009: 59).

Herkes, doğası gereği düşünür; ancak düşünme eylemi, kendi hâline bırakıldığında önyargılı ve yanlı düşünceler ortaya çıkar. Düşünceler ve duygular, karşılıklı biçimde birbirini etkilediğinden çarpık düşüncesi olanların duyguları da çarpıklaşır. Başka bir deyişle sıradan bir düşünme eylemi, kişinin yaşam niteliğini düşürür (Calvin ve Ojemann, 2009: 166-180; Paul ve Elder, 2008: 3; Paul ve Elder, 2016: 444; Tok ve Sevinç, 2010: 68). Duyularla bütünleşen bir süreç olan eleştirel düşünme; kişiye bir şeyi yakalama heyecanı verir, özgürlük duygusunu tattırır, sorunların özüne iner, sorunları türlü açılardan irdeler ve anlamaya çalışır (Z. İpşiroğlu, 2004: 33-34). Ancak eleştirel düşünme zordur, doğuştan sahip olunan bir özellik değildir. Nasıl ki koşmak, doğuştan getirilen bir özellikken bale yapmak yıllarca özel bir eğitim almayı

gerektiriyorsa; düşüncede yetkinleşip eleştirel düşünür olabilmek de özel bir eğitim almayı gerektirir (Gelder, 2005: 46; Paul ve Elder, 2016: 45). Bu eğitim, okulöncesi dönemden başlayarak önce görsel sonra da yazınsal (edebî) metinlerle buluşmayı koşullar. Nitekim edebiyat, bireyi duyguca zenginleştiren; ona çok yönlü düşünme ve hareket etme örnekleri sunan bir eğitim aracıdır (Binyazar, 2010: 83; Kavcar, 1999: 4; Uygur, 1985: 159).

Carnegie Mellon Üniversitesi Bilişsel Beyin Görüntüleme Merkezi araştırmacıları tarafından 2011 yılında okumanın beyin üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmanın sonuçları, okuma ediminin önemini vurgulaması bakımından çarpıcıdır. Araştırmada okuma sorunu olan bir küme çocukta, beynin değişik bölgeleri arasında iletişim sağlayan “beyaz madde” adı verilen yapının niteliğinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bunun üzerine çocuklara yüz saatlik okuma programı uygulanmış ve çocuklarda bu maddenin niteliğinin arttığı gözlemlenmiştir. Iowa Üniversitesinde çocuk nöroloğu olan Karaçay, araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak çocukların erken yaşlardan başlayarak nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturulması gerektiğini belirtmiştir (Karaçay, 2011: 25-27).

Nitelikli çocuk ve gençlik kitapları, çocukların/gençlerin içinde yaşadıkları sorunlarla düşünsel ve duygusal düzlemde hesaplaşmasını sağlar. Onların eleştirel ve çok yönlü düşünme yetisini geliştirir (S. Dilidüzgün, 2018: 10; Z. İpşiroğlu, 2004: 76). Bu yönüyle gelişen bireyler; başkalarıyla eşduyum (empati) kurar, farklılıkları zenginlik olarak görür, önyargılardan ve bencillikten arınır, toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirir, kendine güvenir, paylaşımcıdır; dil, din, ırk, milliyet ayrımı yapmaz (Sivri, 2014: 298). Böyle bireylerin oluşturduğu toplumda, demokrasi sorunsuz işler.

Hasan Âli Yücel’e göre düşünemeyen, düşüncesinin yönetimini başkalarına bırakanlar özgürlüklerini yitirirler (1998a: 72):

Damar katılığı nasıl bir hastalıksa mecaz manasında beyin katılığı da öyle öldürücü marazdır. Tedavisine gelince ... sonunda öldürücü bir derde müptela olanlar için dışarıdan alınacak ilaç şimdiye kadar hiçbir hekim tarafından keşfedilmemiştir. Bunun serumu, aşısı yoktur. Kendi kendinize doktorluk edecek, kendi derdinizin devasını kendiniz bulacaksınız. Dışarıdan tedaviye başladığınız anda hürriyetiniz, bilhassa bütün hürriyetin anası olan düşünme hürriyetiniz sizden önce ölür; o öldü mü de geri kalan hayatınız esirlikten başka bir şey olamaz.

Yücel’in de sözünü ettiği böyle bireylerin oluşturduğu toplumlar Platon’un “mağara” benzetmesini çağırıştırır. Yüzleri mağara duvarına dönük, elleri zincirli kişiler, arkalarındaki gün ışığını bile göremezler; yalnızca kapıdan geçen nesnelerin duvara yansıyan gölgeleriyle yetinirler. Bir gün, içlerinden biri kurtulmayı başarsa da dışarıdaki

gün ışığı gözünü kamaştırarak, gördüğü gerçekleri sindirmesi ve içeridekilere anlatmaya çalışması zor olacaktır. Burada mağara toplum; zincirlenmiş kişiler ise toplumu oluşturan, düşünmeyen, sorgulamayan insanlardır (Platon, 2018: 231-265). Platon'a göre yalnızca yöneticiler düşünmeli, diğerleri yöneticilerine boyun eğmelidir; çünkü düşünen insanları yönetmek güçtür (Russell'dan akt. Z. İpşiroğlu, 2013: 218). Kul benlikli bireylerin oluşturduğu bir toplumda yanlı, güdümlü, değerlendirme yapmaktan uzak, bilinçsizce kararlar alınır (Aslan, 2016: 724). Bu kararlar sorgusuzca kabullenileceğinden, her yönden sömürülmeye eğilimli bireylerden oluşan bir toplum karşımıza çıkar (Facione, 2015: 25). Bu bakımdan bireylerin içinde bulunduğu mağaradan kurtulması, başka ve farklı olanı tanınması, herkesçe paylaşılan bilgilere ya da sözüm ona yetkiler tarafından ileri sürülen düşünce ve görüşlere karşı sorgulayıcı ve eleştirel bakmasını öğrenmesi gerekir (Direk, 2006: 118). Sokrates, ünlü Savunma'sında şöyle der (Platon, 2016: 27):

Ben tanrının, devletin başına tebelleş ettiği bir atsineğiyim; her gün her yerde dürtüyor, uyarıyor, azarlıyorum, ardaınızı bırakmıyorum. Benim gibi birini kolay kolay bulamayacaksınız, yargıçlar, onun için beni esirgemenizi, kendinizi benden yoksun bırakmamanızı salık veririm.

Burada Sokrates, yöneticileri sürekli rahatsız ederek onların; içinde buldukları düşünsel körlüğün ayırdaına varmalarını sağlamaya çalışır. Başka bir deyişle, Sokrates yöneticilerin kendilerine yarattıkları “konfor alanında” sıkışıp kalmalarını engelleyip onları o alanın dışındaki zor ama geliştiren eleştirel düşünme sürecine katmaya çalışır.

Sanders (2013: 86, 130), günümüz gençliğini “post cahil” olarak nitelendirir. Bu çocuklar ve gençler tüm zamanlarını alışveriş merkezlerinde geçiren, teknolojik çağın bir sonucu olarak sözel becerisi gelişmemiş, okuryazarlıkla ilgisi olmayan, okuryazarlığın sağladığı eleştirel, derinlemesine düşünceden uzak, şiddet ve cinselliğin beyinlerine işlendiği kurban bir kuşağı oluşturmaktadır. Bu kuşakta yer alıp okuma edimine duyarlı olan sınırlı sayıdaki çocuklar/gençler ise eleştirel düşünme becerisini besleyen, iletisini parmak sallamadan örtük bir biçimde veren kitaplarla buluşturulmazlarsa “okuma kültürünü” edinemeyebilirler. Oysa Sever'e göre yazılı kültürle dost olmuş bireyler yetiştirmeyi amaç edinen okuma kültürünü edinme süreci, ardışık bir süreçtir. Okuma kültürünün “dinleme alışkanlığı, okuma yazma becerisi, okuma alışkanlığı becerisi ve eleştirel okuma becerisi” olarak alt basamakları bulunmaktadır (Sever, 2008a: 28; Sever, 2013: 9). Ancak çocuk/genç, bu süreçte kitaptan önce elektronik araçlarla tanışırsa basamaklar birbirine bağlanamayacak ve okuma kültürü süreci tamamlanamayacaktır. Böylelikle de Postman'ın (2017: 8) aşağıda vurguladığı gibi teknolojinin düşünme

yetisini köreltmesiyle insanlar, zaman içinde hiçbir baskı olmaksızın kitap okumaktan uzaklaşacak ve teknolojinin gönüllü köleleri olacaktır:

Okumuş insanlar arasında bile yaygın olan inancın tersine, Huxley ile Orwell'ın kehanetleri aynı şeye ilişkin değildir. Orwell'ın uyarısı, dıştan dayatılan bir baskının bize boyun eğdireceği yönündedir. Huxley'in görüşüne göre ise insanları özerklikleri, olgunlukları ve tarihlerinden yoksun bırakmak için Büyük Birader'e gerek yoktur. Huxley'e göre, insanlar süreç içinde üzerlerindeki baskıdan hoşlanmaya, düşünme yetilerini dumura uğratan teknolojileri yüceltmeye başlayacaklardır. Orwell kitapları yasaklayacak olanlardan korkuyordu. Huxley'in korkusu ise kitapları yasaklamaya gerek duyulmayacağı, çünkü artık kitap okumak isteyen kimsenin kalmayacağı şeklindeydi.

Okurların büyük oranda diğerlerinin elindeki kitaba ya da kitabevlerindeki “çok satılanlara” bakarak seçim yaptığı düşünülürse bu kitapların düşünsel süreçlere olan katkısının araştırılmasının ne denli önemli olduğu da ortaya çıkacaktır. Nitekim Dilidüzgün ve Aydın Gönül (2017: 50) de “Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazınsal Metinleri Okuma-Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliliği” adlı çalışmalarının sonuç bölümünde Türkçe Öğretim Programı'nda eleştirel düşünme becerisinin sıklıkla yinelenmesine karşın okul kitaplarındaki okuma anlama çalışmalarının bu beceriyi kazandırma yönünde yeterli olmadığını belirtmiş; öneriler bölümünde, eleştirel düşünmenin okul türü öğrenmeyle kazanılacak bir beceri olduğuna ve okuma kitaplarının da bu beceriyi kazandırmaya dönük olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Günümüzde teknolojik çağın getirdiklerine direnen okuma ediminin, çocuk ve gençlerce benimsenebilmesi için nitelikli yayınlara gereksinim vardır. Edebiyatın başat işlevi düşünen, duyarlı bireyler yetiştirmekse (Aslan, 2013a; Aslan, 2013b; Kavcar, 1999; S. Dilidüzgün, 2018; Sever, 2008a; Sever, 2008b; Sever, 2013; Sever, 2018; Sever ve Aslan, 2009; Oğuzkan, 2013; Z. İpşiroğlu, 2004) yapıtların bu işleve ne denli uygunluk gösterdiğinin değerlendirilmesi, sonuçlarının da araştırmacılar, yayınevleri, anne-babalar ve çocuklarla paylaşılması gerekir.

Yapılan alanyazın incelemeleri sonucunda çocukların en sık buldukları; başka deyişle en çok satılan çocuk kitaplarının çocuklara eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamında niteliklerinin sınındığı bir tez çalışmasının olmadığı görülmüştür. Eleştirel düşünme becerisini edindirme bakımından çocuk kitaplarının incelenmesi üzerine de yalnızca bir tez çalışmasıyla karşılaşmıştır. Bu çalışma Cihaner'in 2007 yılında gerçekleştirmiş olduğu “Eleştirel Düşünme Kazandırma Yönüyle Bilgin Adalı'nın Çocuk Kitapları” adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışmada Bilgin Adalı'nın on kitabı

eleştirel düşünme becerisine katkısı bakımından incelenmiştir. Tezin başında da Bilgin Adalı'nın işlediği konularla eleştirel düşünme becerisine katkı sağladığı ve bu nedenle onun kitaplarının incelendiği belirtilmiştir. Tezin sonuç bölümünde -araştırmanın varsayımına koşut olarak- Bilgin Adalı'nın kitaplarındaki karakterlerin eleştirel düşünebilen kişiler olarak kurgulanmış olduğunun belirlendiği dile getirilmiştir.

Eleştirel düşünme becerisini kazandırma bağlamında çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının işlevi üzerine üç makale bulunmaktadır. Bunlardan biri Karakaya'nın "Günümüz Çocuk Edebiyatından Seçilmiş Çocuk Felsefesi Örnekleri" (2006) adlı çalışmasıdır. Karakaya, 2006 yılında yapmış olduğu çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak çocuk felsefesini konu edinen çocuk edebiyatı ürünlerini incelemiştir. Karakaya, incelenen kitaplardan Mustafa Ruhi Şirin'in yazmış olduğu *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!* ve Jostein Gaarder' in yazmış olduğu *Sofi'nin Dünyası* adlı kitapların doğrudan; Antoine de Saint-Exupery'nin yazdığı *Küçük Prenses* ve Çetin Öner'in yazdığı *Gülibik* adlı kitapların ise dolaylı olarak çocuk felsefesiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Karakaya'ya göre doğrudan çocuk felsefesini konu edinen kitaplar, felsefeye ilişkin görüş aktarabilmek için edebiyatı araç olarak kullanmakta; dolaylı olarak çocuk felsefesiyle ilgilenen kitaplar ise diğerlerinin tersine yazınsallığı amaç edinip felsefeyi araç olarak kullanmaktadır. Karakaya'ya göre dört kitap da çocuklarla felsefe yapmaya; başka bir deyişle çocukların/gençlerin olaylar üzerine sorgulayıcı düşünmelerine yardımcı olabilecek niteliktedir.

Bu alandaki diğer bir çalışma Kefeli ve Kara'nın "Çocukta Felsefi ve Eleştirel Düşüncenin Gelişimi" (2008) adlı çalışmasıdır. Kefeli ve Kara çalışmalarında, satranç kulübündeki 5 ve 6. sınıfa giden altı öğrenciye önce felsefeye ilişkin bilgilendirme yaptıklarını ardından Antoine de Sain-Exúpery'nin *Küçük Prenses* adlı kitabından yola çıkarak düşünsel etkinlikler yaptıklarını belirtmişlerdir. İki aylık çalışmanın sonucunda çocukların anlama hızlarında artış olduğunu belirlemişlerdir.

Alandaki diğer bir çalışma ise bu araştırmaya esin kaynağı olan; Sever ve Aslan'ın 2009 yılında yapmış olduğu "Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının İşlevi Üzerine Bir Çözümleme" adlı çalışmadır. Bu çalışmada Türk çocuk edebiyatı yazarı Sevim Ak'ın *Babamın Gözleri Kedi Gözleri* adlı kitabı ve Alman Çocuk Edebiyatı yazarı Christine Nöstlinger'in *Susi ve Paul'ün Gizli Günlükleri* adlı kitabı incelenmiştir. Bu çalışmada seçilen her iki kitap, Facione'nin (1998) eleştirel düşünme becerisi sınıflandırmasına göre çözümlenmiştir. Kitaplardan elde edilen veriler betimsel çözümleme yöntemi ile çözümlenmiş ve sonuçta her iki

kitabın da çocuk okurların eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayabilecek boyutlarda olduğuna dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada 2016 yılında çok satılan otuz çocuk ve gençlik kitabı; eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamında incelenmiştir. Böylelikle çocuk ve genç okurların sıklıkla bulunduğu kitapların eleştirel düşünme sürecine olan katkıları değerlendirilmeye çalışılmıştır. “İncelenecek olan çok satılan yazınsal nitelikli çocuk ve gençlik kitapları, çocuk ve gençlerin eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayıcı nitelikte mi?” sorusu, tezin problemini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın genel amacı, 2016 yılında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarını çocuklara/gençlere eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Karakterler herhangi bir sorunu dile getirirken yeterince açık davranıyorlar mı? Anlamlandıramadıkları bir konuda diğerlerinden de açık bir dil kullanmalarını istiyorlar mı?
2. Karakterler eyleme geçmeden/karar vermeden önce sorun üzerinde düşünüp farklı seçenekler üretiyorlar mı?
3. Karakterler sorunların çözümüne yeterince zaman ayırıp sabırlı davranıyorlar mı?
4. Karakterler yeni bir sorunla karşılaştıklarında ön bilgilerinden yararlanıyorlar mı?
5. Karakterler sorunların çözümünde kendilerine ve karşıdakilere temel ve önemli soruları derinlemesine soruyorlar mı?
6. Karakterler farklı konular ve durumlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların ayırımına varıyorlar mı?
7. Karakterler kendilerinin ve diğerlerinin inanç ve görüşlerindeki çelişkileri fark edebiliyorlar mı ?
8. Karakterler olaylarla ve kişilerle ilgili genelleme yapma eğiliminden uzak durabiliyorlar mı?
9. Karakterler sayıltıları yansız bir biçimde, dikkatle inceleyip bağımsız düşünebiliyorlar mı?

10. Karakterler sorun çözmeye sürecinde kendilerini ve yaptıkları çalışmalarını gözden geçirip sorunu çözmek için başka yollar deniyorlar mı?
11. Karakterler yansız bir biçimde kendi bilgilerinin sınırlarını biliyorlar mı, bilmediklerini kabul ediyorlar mı, eleştiriye açıklar mı (zihinsel alçakgönüllülük)? Karakterler sorgulanmayan inançlar ve düşünceler üzerinde korkmadan düşünebiliyorlar mı (zihinsel yüreklilik)? Karakterler kendilerini karşısındakilerin yerine koyup farklı ya da karşıt görüşleri anlayabiliyorlar mı (zihinsel eşduyum)?
12. Karakterler yeterli kanıt bulunana dek var olan yargıdan kuşku duyuyorlar, yargılarını erteleyebiliyorlar mı?
13. Karakterler var olan durumları değerlendirerek doğru çıkarımlarda bulunabiliyor mu?

Önem

Kişilerin, belleklerdeki iletileri doğru konumlandırabilmeleri; yaşamlarını, kendi aldıkları kararlarla sürdürebilmeleri için düşünme becerilerini geliştirmeleri gerekir. Yazınsal kitapların, çocuk ve genç okurlara eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamındaki işlevi çok açıktır. Ancak günümüzde sıklıkla teknolojik araçların sunduğu çoklu uyaranların etkisinde kalan çocukları, kitapların evrenine çekebilmek daha güç görünmektedir. Bu nedenle çocuk ve gençlik kitaplarının içerikleri; okur kitlelerinin ilgilerine, gerçekliklerine seslenebilmeli, onları kurgunun içine çekip düşsel bir serüvene çıkarabilmeli, bunu yaparken de örtük olarak düşünme becerilerine de katkı sunabilmelidir. Böylece çocuklar/gençler, iyi yapılandırılmış karakterlerle eşduyum kurarak okuma ediminin kendilerine sunduğu nice sorunun çözümüne kendiliğinden katılmış olur; kurgu içinde tanık oldukları sorunlarla gerçek yaşamda karşılaştıklarında da sorun çözmeye sürecine ilişkin ön bilgilerini kullanabilirler.

Bu çalışma, çocukların/gençlerin en sık buldukları edebiyat adı altında çok satılan kitapların; çocukların/gençlerin düşünme becerisini geliştirmesi bağlamında niteliklerine yönelik dönüt vereceğinden ve yazınsal kitapların çocukların/gençlerin düşünme becerilerine katkısını vurgulayacağından; ayrıca çalışmanın sözü edilen nitelikleriyle; yazarlara, yayınevlerine, Millî Eğitim Bakanlığına, öğretmenlere, alan uzmanlarına ve araştırmacılara, anne ve babalara, çocuk/genç okurlara öneriler sunması bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca yapılan alanyazın araştırmasında eleştirel

düşünme becerisi edindirme bağlamında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarının araştırılmasına dönük bir çalışmanın olmaması nedeniyle de bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. Amaçlar açısından

Araştırmanın amaçlar ve alt amaçlarında yöneltilen sorulara yanıt bulunmasıyla,

2. Kapsam açısından

2016 yılında bilgisunar (internet) üzerinden satış yapan üç kitabevinin (İdefix, Babil, D&R) çok satılan kitaplar listesinde ortaklık gösteren otuz kitaptan elde edilen verilerle sınırlıdır.

Tanımlar

- a) **Çok Satılan Kitap:** Bu çalışmada “çok satılan çocuk/gençlik kitabı” kavramından “Belirlenen yıl içinde (2016) çocuk ve genç okurların çokça bulunduğu çeşitli bilgisunar kitap satış sitelerindeki çok satılan kitap listelerinin tanıklığında belirlenen kitap” anlaşılmalıdır.
- b) **Eleştirel Düşünme:** Bu çalışmada “eleştirel düşünme” kavramından kendi düşüncemizi ve diğerlerinin düşüncelerini göz önünde tutarak kendimizi, olayları, durumları ve düşünceleri anlamayı amaç edinen, etkin ve düzenli üst düzey zihinsel bir süreç, anlaşılmalıdır (Özden, 2014: 160).

Bu çalışmada karakterlerin eleştirel düşünme becerisi özelliklerini belirten aşağıdaki kavramlardan şunlar anlaşılmalıdır:

- 1. Açık Olma:** Bu çalışmada “açık olma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin anlatımda kuşkuya yer verecek söyleyişlerden; başka bir deyişle üstü kapalı anlatımlardan kaçınmaları, bir sorunu kesin bir dille tanımlamaları, anlamlandıramadıkları bir konuda diğerlerinden de açık bir dil kullanmalarını istemeleri” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Paul ve Elder, 2016: 430; Şahinel, 2015: 132).
- 2. Düşünmeden Eyleme Geçmeme:** Bu çalışmada “düşünmeden eyleme geçmeme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin eyleme

geçmeden/karar vermeden önce sorun üzerine düşünmeleri, plan yapmaları, planlarını diğerleriyle paylaşmaları, farklı seçenekler üretip onlar üzerinde tek tek düşünmeleri” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Paul ve Elder, 2016:197, 214; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 133).

3. **Sabırlı Olma:** Bu çalışmada “sabırlı olma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin sorunun çözümüne yeterince zaman ayırıp araştırma yapmaları, zorluklar/engeller karşısında kolayca vazgeçmeyip sabırla/kararlılıkla sorunun üstesinden gelmeye çalışmaları” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 128).
4. **Ön Bilgileri Kullanma:** Bu çalışmada “ön bilgilerini kullanma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin yeni bir sorunla karşılaştıklarında bilgilerini yoklayıp daha önce yaşadıkları benzer olaylarla ilişki kurmaları ve daha önce kullanılan kaynaklardan yararlanmaları” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Şahinel, 2015: 133).
5. **Derinlemesine Soru Sorma:** Bu çalışmada “derinlemesine soru sorma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin yeni bir sorunla karşılaştıklarında kendine ve karşındakilere başat ve önemli soruları art arda sormaları, bu yolla sorunların derinliğine inmeleri” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Nosich, 2016: 7; Şahinel, 2015: 129).
6. **Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etme:** Bu çalışmada “anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin gözledikleri konuyla diğer konular arasında bağlantı kurması, iki durum arasındaki anlamlı benzerlik ve farklılıkların ayırımına varması” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Ruggiero, 2017: 281; Şahinel, 2015:131).
7. **Çelişkileri Fark Etme:** Bu çalışmada “çelişkileri fark etme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin kendilerinin ve diğerlerinin inanç ve görüşlerindeki tutarsızlıklardan kuşku duyması” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Şahinel, 2015: 132).
8. **Genelleme Yapma Eğiliminden Uzak Durma:** Bu çalışmada “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin olaylara ve kişilere önyargılarından arınmış bir biçimde, genellemeci bir tavırdan uzak durarak davranması ve kişisel deneyimlerden

geniş sonuçlara ulaşmaya çalışmaması” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Ruggiero, 2017: 206; Şahinel, 2015: 128).

9. Bağımsız Düşünme/Sayıtları İnceleme: Bu çalışmada “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin özerk düşünmesi, tanıdıkları kişilerin geliştirdiği sayıtları bile kolayca kabul etmemeleri, sorunları kendi kendilerine düşünerek çözümlenmeye çalışmaları” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Şahinel, 2015: 126, 131).

10. Kendini ve Kendi Çalışmalarını Denetleme: Bu çalışmada “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin kendi sözlerini ve eylemlerini denetlemeleri/gözden geçirmeleri; bir sorunu çözmeye sürecinde hata yaparlarsa çözüm sürecini yeniden inceleyip başka çözüm yolları denemeleri” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Şahinel, 2015: 133).

11. Yansız Olma: Bu çalışmada “yansız olma” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin kendi bilgilerinin sınırlarını bilmeleri, eleştiriye açık olma ve bunu bir öğrenme süreci olarak değerlendirmeleri (zihinsel alçakgönüllülük), sorgulanmayan düşünceler üzerine yüreklilikle düşünmeleri, toplummerkezcilikten kaçınmaları (zihinsel yüreklilik) ve kendi merkezinde düşünmekten uzak olmaları/ farklı ya da karşıt görüşe girebilmeleri (zihinsel eşduyumu)” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Flew, 2008: 18; Paul ve Elder, 2016: 6; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 127).

a) Zihinsel alçakgönüllülük: Kendi bilgilerinin sınırlarını bilme, bilmediklerini kabul etme, eleştiriye açık olma ve karşıdan gelen eleştiriye bir öğrenme süreci olarak değerlendirme (Nosich, 2016: 182; Paul ve Elder, 2016: 6; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 127).

b) Zihinsel yüreklilik: İçinde bulunulan toplumsal kümede güçlü bir biçimde kabul gören çarpık görüşler, sorgulanmayan inançlar ve düşünceler üzerinde korkmadan düşünme. Zaman zaman kabullenmesi zor olsa da adil bir biçimde düşüncelerle, inançlarla, bakış açılarıyla yüzleşme, toplummerkezcilikten; başka bir deyişle bağlı bulunduğu toplumu diğer tüm toplumlarda üstün görme eğiliminden uzak durma (Paul ve Elder, 2016: 9; Ruggiero, 2017: 169; Şahinel, 2015: 127).

c) **Zihinsel eşduyum:** Düşünsel olarak kendini başkasının yerine koyma, onun bakış açısı içinde düşünmeye çalışarak doğal olarak onu anlama, karşıt görüşe girmeyi öğrenme, zihinsel benmerkezcilikten; başka bir deyişle kendi merkezinde düşünmekten uzak durma (Paul ve Elder, 2016: 11).

12. Yargılarını Erteleme: Bu çalışmada “yargılarını erteleme” ifadesi ile incelenen kitaplarda; “Karakterlerin kişileri ve olayları, ellerinde yeterli kanıt olmadan yargılamamaları; başka bir deyişle yeterli kanıt bulunana dek var olan yargıdan kuşku duymaları” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 132).

13. Doğru Çıkarımlarda Bulunabilme: Bu çalışmada “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ifadesi ile incelenen kitaplarda “Karakterlerin içinde buldukları durumları değerlendirerek doğru ve güvenilir çıkarımlar yapmaları ve doğru sonuçlara ulaşabilmeleri” ile ilgili içerikleri olan tümceler anlatılmak istenmiştir (Şahinel, 2015: 132).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde; eleştirel düşünmenin tanımı, aşamaları, eleştirel düşünme becerisine sahip olan bireyin özelliklerinin ne olduğu, eleştirel düşünmenin gerekliliği, eleştirel düşünmenin önündeki engeller, eleştirel düşünmeyi destekleyen eğitim ortamları ve öğretmen davranışları, eleştirel düşünme ile edebiyat arasındaki ilişki, çok satılan kitaplar ile çocuk ve gençlik edebiyatı kuramsal olarak ele alınmıştır.

Eleştirel Düşünme Nedir?

Düşünme (thinking), “Zihnin bir konuyla ilgili bilgileri karşılaştırıp aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir yargıya ya da karar varması” demektir (TÜBA, 2011: 378). Aslan’a (2013b: 11) göre düşünme;

Bir sorunun giderilmesi için birçok zihinsel süreci içeren, bilinçli, etkin, devingen, amaca yönelik, dizgesel, konuya ilişkin bilgiler arasında karşılaştırmalar yapılmasını/anlamli bağlantılar kurulmasını gerektiren, sonuç çıkarma, karar verme ve yargıya varma etkinliğidir.

Özdemir’e göre (2017: 311) düşünme ”kavramlardan kavram üretme işi” dir. Köknel’e (2001: 360) göre düşünme, nesnelere yerine onların simgelerini kullanarak yapılan bilişsel bir işlev ve sorunlara çözüm arama işidir. Birey açısından aydınlanmamış bir durum varsa ve bu durum onu her yönden rahatsız ediyorsa düşünme eylemi başlar (Kazancı, 1989: 11). Dewey’e göre de düşünme eyleminin başlangıcı “kuşku”ya dayanır; başka bir deyişle düşünme, kuşku durumunu giderme gereksiniminden kaynaklanır (Dewey, 1957: 12). Düşünme eylemi, “kendi içine dönüş”ü anlatır (Kaplan, 2004: 133). Kant (2017: 15) *Arı Usun Eleştirisi* adlı kitabında insanın doğası gereği düşündüğünü, belleğine düşen sorularına yanıtlar aradığını şöyle dile getirir:

İnsan usu bilgilerin bir türünde özel bir yazgı ile karşı karşıyadır: Öyle sorular tarafından rahatsız edilir ki onları geri çeviremez, çünkü onlar usun doğasının kendisi tarafından verilirler ve gene de onları yanıtlayamaz, çünkü insan usunun tüm yeteneğini aşarlar.

Eski Yunanlılar, okul için “boş zaman” anlamına gelen “leisure” kavramını kullanmışlardır. Bu anlayışa göre çağdaş bir kişi, boş zamanını düşünmeyle ve öğrenmeyle geçirmelidir (Postman 1995: 18). Epiharmus’a göre insan, düşünce ile görür ve duyar, her şeyi yöneten düşüncedir, geriye kalan her şey kör ve sağırdır (Akt. Montaigne, 2017: 15). Üst düzey düşünme (higher-level thinking) ise;

Akıl yürütmeye dayanan, karmaşık, bilgiler arasında tutarlılık, bağlantı ve kapsamlı zihinsel etkinlikler gerektiren, araştırma ve sorgulamaya dayalı, amacı anlaşılabilirlik olan ve sonuçların bilimsel verilere dayandırılarak sunulduğu düşünme biçimidir (Aslan, 2013b: 11).

Alanyazında üst düzey düşünme becerisi eleştirel düşünme becerisi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Şahinel, 2015: 125). Eleştirel düşünme (critical thinking) , kendi düşüncemizi ve diğerlerinin düşüncelerini göz önünde tutarak kendimizi, olayları, durumları ve düşünceleri anlamayı amaç edinen etkin ve düzenli üst düzey zihinsel bir süreçtir (Özden, 2014: 160). Paul ve Elder’a (2016: 79) göre eleştirel düşünme, bilinçaltı seviyesindeki düşünceleri bilinç düzeyine çıkarma sanatıdır. Eleştirel düşünme sürecinde düşünme, yargılama, karşılaştırma ve karar verme gibi beceriler ortama getirilir (Güneş 2007: 65; Halpern, 2014: 8; Kazancı, 1989: 41). Başka bir deyişle eleştirel düşünme, belli ölçütlere göre değerlendirme yapma işidir (Bacanlı, 2012: 31); bu düşünme becerisinde birey yeni bilgiyi olduğu gibi kabul etmez, o bilgiyle ilgili geçmişteki bilgilerini gözden geçirir (Ş. Dilidüzgün, 2017: 122).

Bono’nun (2007:18,19) deyişiyle “temiz havada içe çekilen güçlü bir nefes” gibi olan eleştirel düşünmenin kökeni Antik dünyaya, Sokrates’e (M.Ö. 470-399) dek götürülebilir (Haladayna, 1997: 25; Lipman, 2003: 206). Sokrates, İnam’ın (1996:190, 193) deyişiyle “asıklı suratlı, buzluca bakışlı, kendini beğenmiş, düşüncelerinin ağırlığından kafası yerden kalkmayan,” bir düşünür olmamıştır, tersine yaşamı koklayarak düşünmüştür. İrdelenmeyen yaşamı, yaşamaya değer bulmayan Sokrates’in kullanmış olduğu yöntemde sürekli olarak konunun derinine inilir (İnam, 1996: 190; Dombaycı, 2002: 80; Özden, 2014: 156). Sokratik sorgulama, kişiye bir iç ses sağlar, kişi bu iç sesle düşüncelerini denetler, değerlendirir ve onarır (Paul ve Elder, 2016: 130). Bilginin doğuştan geldiğine; ancak kişilerin belleğinde üstü örtülü bir biçimde beklediğine ve uygun sorularla ortaya çıkarılabileceğine inanan Sokrates, kendini ebe (doğurtucu) olarak nitelendirmiştir; çünkü o, derinlemesine sorgulamayla kendini bilgisiz sayan nice kişilerin bilgilerini açığa çıkarmalarını (doğurmalarını) sağlamıştır. Sokrates’e

göre öğrenme yoktur, belirsiz anımsayışlar vardır (Büyükalan Filiz, 2004: 4; Çebi, 2006: 1; Platon, 2016:163-170).

Eleştirel Düşünmenin Aşamaları Nelerdir?

Eleştirel düşünme konusunda çalışma yapan pek çok eğitimci eleştirel düşünmeyi oluşturan becerilere ilişkin sınıflandırmalar yapmışlardır (Doğanay, 2015: 326). Facione (1990: 13; 2015: 5, 6, 7), eleştirel düşünme becerilerini aşağıdaki gibi sınıflandırır:

Yorumlama: Geniş bir çerçevede yer alan deneyimlerin, durumların, bilginin, olayların, yargıların, anlaşmaların, inançların, kuralların ve ölçütlerin ne olduğunu anlamak ve bunların anlamlarını ifade etmek.

Çözümleme: Düşünce, yargı, deneyim, nedenler, bilgi ve görüşleri ifade etmek amacıyla yararlanılan açıklamalar, sorular, kavramlar, tanımlamalar ve diğer ifade biçimleri arasında var olan çıkarımsal ilişkileri belirlemek.

Değerlendirme: Kişinin algılama, deneyim, durum, yargı, inanç ve düşüncelerini ortaya koyan ifadelerin güvenilirliğini ölçmek; açıklamalar, sorular, kavramlar, tanımlamalar ve diğer ifade biçimleri arasında var olan ilişkilerin mantıksal gücünü ölçmek.

Çıkarımda bulunma: Akla uygun sonuçlara ulaşabilmek için gerekli olan öğeleri belirlemek, varsayımlar oluşturmak; ilgili olan bilgileri düşünmek, verilen bilgiler, ifadeler, ilkeler, kanıtlar, değerlendirmeler, inançlar, düşünceler, tanımlamalar, sorular ve diğer ifade biçimlerinden sonuçlar çıkarmak.

Açıklama yapma: Akıl yürütme aracılığıyla ulaşılan sonuçları güçlü ve tutarlı bir biçimde sunmak, açıklama yapılan kişinin sözü edilen durumun bütününe görmesini sağlamak.

Özdenetim: Bilinçli bir biçimde, düşünüş biçimini veya bunun sonuçlarını sorgulamak, doğrulamak veya düzeltmek amacıyla özellikle çözümleme ve değerlendirme yeteneklerini kendi çıkarımsal yargılarına uyarlayarak, kendi bilişsel etkinliklerini, bu etkinliklerde kullanılan öğeleri ve elde edilen sonuçları denetlemek.

Facione'nin (2015: 8) Kaliforniya Eleştirel Düşünme Testi Kılavuzu'ndan aktardığı eleştirel düşünmeyi sağlayan sorular listesi Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1

Eleştirel Düşünmeyi Sağlayan Sorular

Yorumlama	<ul style="list-style-type: none"> • Bu ne anlama geliyor? (Bu ne demek?) • Neler oluyor? • Bunu nasıl anlamalıyız? • Bunu, nitelemenin/sınıflandırmanın en iyi yolu nedir? • Bu bağlamda, bunu söylemekle/yapmakla ne demek istiyor? • Bundan (deneyim, duygu, açıklama vb.) nasıl akılcı bir sonuç çıkarabiliriz? (Bu size akılcı geliyor mu?)
Çözümleme	<ul style="list-style-type: none"> • Lütfen bize bu savda bulunmanızın nedenlerini yeniden söyleyiniz. • Vardığımız sonuç nedir?/Neyi savunuyorsunuz? • Neden böyle düşünüyorsunuz? • Destekleyen ve karşı çıkan savlarınız neler? • Bu sonucu kabul etmek için ne gibi varsayımlarda bulunmalıyız? • Bunu söylerken neye dayanmaktasınız?
Çıkarımda bulunma	<ul style="list-style-type: none"> • Şimdiye kadar bildiklerimizi dikkate alırsak hangi sonuçlara ulaşabiliriz? • Şimdiye kadar bildiklerimizi dikkate alırsak, neyi olasılık dışı bırakabiliriz? • Bu kanıt ne anlama gelmektedir? • Eğer bu varsayımı kabul edersek/bu varsayımdan vazgeçersek, ne değişir? • Bu soruyu çözmemiz için ne gibi ek bilgilere ihtiyacımız var? • Eğer bu şeylere inanmış olsaydık, ileride yapacaklarımız bakımından bu ne anlama gelirdi? • Bu biçimde davranmanın sonuçları nedir? • Henüz ele almadığımız seçenekler nelerdir? • Her seçeneği gözden geçirelim ve bizi nereye götürdüğüne bakalım. • Öngörmemiz gereken/öngörebileceğimiz istenmeyen sonuçlar var mıdır?
Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> • Bu sav ne denli güvenilir? • Neden bu kişinin ileri sürdüğü şeylere güvenebileceğimizi düşünüyoruz? • Bu kanıtlar ne denli sağlam? • Gerçeklerimiz gerçekten doğru mu? • Bildiğimiz şeyler dikkate alındığında vardığımız sonuçtan ne ölçüde emin olabiliriz?
Açıklama	<ul style="list-style-type: none"> • Bu araştırmaya özgü bulgular nelerdir? • Lütfen bu çözümlemeyi nasıl gerçekleştirdiğinizi bize açıklayınız. • Bu yorumu neye dayanarak yaptınız? • Lütfen bize bu sonuca nasıl ulaştığınızı yeniden açıklayınız. • Neden bunun doğru yanıt/çözüm olduğunu düşünüyorsunuz? • Bu belirli kararın neden alındığını nasıl açıklarsınız?
Özdenetim Yapma	<ul style="list-style-type: none"> • Bu konudaki konumunuz şu anda da biraz belirsiz; daha kesin olabilir miyiz? • Yöntemimiz ne kadar doğruydum? • Görünüşte birbiri ile çelişen bu iki sonucu bir şekilde bağdaştırabilir miyiz? • Kanıtlarımız ne kadar yeterli? • Tamam, son kararımızı vermeden önce, eksik bir şey kaldı mı? • Kimi tanımlarımızı kafa karıştırıcı buluyorum. Son kararımızı vermeden önce birtakım şeylerle ne demek istediğimizi gözden geçirebilir miyiz?

Kaynak: 2014 Kaliforniya Eleştirel Düşünme Testi Kılavuzu, Basım: Insight Asssment (Akt. Facione, 2015: 8)

Robert Enis (Akt. Doğanay, 2015: 326) ise eleştirel düşünme becerilerini şu başlıklar altında sınıflandırır:

Açıklığa kavuşturma becerileri: Bir soru üzerinde odaklanmak, tartışmaları çözümlenmek ve durumları açıklığa kavuşturmak için türlü düzeylerde sorular sormak.

Destekleme becerileri: Bir kaynağın güvenilirliğini ve gözlem raporlarını yargılamak.

Çıkarım becerileri: Eldeki verilerden çıkarım yapabilmek, tümdengimsel düşünebilmek ve değer yargıları oluşturabilmek.

İleri düzeyde açıklığa kavuşturma becerileri: Terimleri tanımlayabilmek, tanımları yargılayabilmek ve sayıtları belirleyebilmek.

İzlem becerileri ve teknik beceriler: Bir davranışa karar vermek ve diğerleriyle etkileşim içinde olmak.

Dizgesel kuşku ilkesine dayanan eleştirel düşünme yöntemini geliştiren Descartes, aklı iyi kullanmak ve önyargıdan arınmış doğru bilgiye ulaşmak için geliştirdiği yöntemini şu dört kurala dayandırır (Descartes, 2015: 32; Descartes, 2016: 17-25; Paul ve Elder, 2016: 414; Topdemir, 1996: 42-51) :

Apaçıklık Kuralı: Doğruluğu apaçık bilinmeyen bir şeyi doğru diye almaktan özenle kaçınmak, doğru bilgiye ulaşılan dek var olandan kuşku duymak.

Çözümleme Kuralı: İncelenecek güçlüklerden her birini olabildiğince parçalara ayırmak ve en iyi biçimde çözümlenecek duruma getirmek.

Yalınlaştırma/Sıra Kuralı: Düşünceleri en basit ve tanınması en kolay olan nesnelere başlayarak yavaş yavaş, aşama aşama ilerleyerek en karmaşık bilgilere dek götürmek.

Sayış Kuralı: Hiçbir şeyi dışarıda bırakmadığından emin olarak en genel gözden geçirmeleri yapmak.

Eleştirel Düşünen Bireylerin Özellikleri

Eleştirel düşünen bireyler, “gelişmiş” bireylerdir. “Kalıplanmış” bireyler ise sıradan düşünen bireylerdir. Kalıplanmış bireyler, kendi kalıplarına uymayan her türlü duygu, düşünce ve kişiye karşı katı bir biçimde “savunucu”durlar. Gelişmiş bireyler ise

her türlü farklı algılama yollarına açıktırlar, değişik seçeneklerin farkına daha çabuk varırlar (Cüceoğlu, 2000: 242, 262; Cüceloğlu, 2008: 193). Böyle gelişmiş/eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmek için kişilere doğdukları andan başlayarak sevgi, uyaran ve özerklik verilmelidir (Gürkaynak vd., 2008: 5; Öztürk, 2012: 12; Sever, 2006: 21). “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yarayan duygu” (TDK, 2005: 1742) olarak tanımlanan sevgi, sağlıklı kişilik gelişiminin en önemli öğelerindendir (Yavuzer, 2009: 12). Uyaran, “Kişinin duygu ve düşünce birikimini harekete geçiren, onların devindirilip kullanılmasına olanak sağlayan temel öğedir.” (Sever, 2006: 21). Özerklik, “Birtakım seçenekler arasında kendi seçimini yapabilme, karar verebilme, beylik tanımıyla kendini yönetebilir olma anlamına gelir” (Öztürk, 2012: 43).

Özerk benlikli birey;

Sınırları kendi doğrularıyla ve değerleriyle diğerlerinden ayrılmış, özerk davranışlar gösterebilme becerisini kazanmış; etkin, girişken, kararsızlık yaşamadan kendini (dürtü ve gereksinimlerini) yönetebilen ve yaşamını denetleyebilen, kendi benliğine saygılı, özdeğer duygusu gelişmiş, canlı, devingen, atılgan, çalışkan, ekonomik bağımsızlığını kazanmış, öğrenmeye meraklı, soran, araştıran, özgürce düşünen, farkındalık düzeyi gelişmiş kimse biçiminde tanımlanabilir (Aslan, 2016: 726).

Özerkliğin önemsenmediği, kısıtlayıcı ortamlarda; sorgulamayan, yaratıcı olmayan, geleneksel çoğunluğa uyan kul benlikli bireyler oluşur. Kul benlikli bireyler, yetkeye körü körüne boyun eğer, özgür seçim yapamaz, olayları eleştirel değerlendiremez, bilime ve sanata ilgi duymaz (Aslan, 2016: 726; Öztürk, 2012: 41). Platon’un kişilerin “sıradan bir bilinç düzeyinden daha karmaşık bir bilinç düzeyine” geçişini anlattığı “mağara benzetmesi” böyle toplulukları anlatmaktadır (Topdemir, 2007: 74). Montaigne de düşüncelerini yöneticilere sorgusuzca teslim eden bireylere duyduğu şaşkınlığı, “Söz Özgürlüğü” adlı denemesinde şöyle dile getirmiştir: “Kralların şaştığım tarafı, hayranlarının bu kadar bol olmasıdır. Her şeyimizi emirlerine verelim, ama düşüncemiz bize kalsın. Önlerinde bükülen, dizlerimiz olsun, aklımız değil.” (2017: 216).

Lipman (2003: 205-209)’a göre, günümüzde eleştirel düşünür olarak anılan kişiler, antik çağdaki “bilge”lerdir. Kendilerini yaşam boyu öğrenen yetkin bir öğrenici olarak gören eleştirel düşünürlerin (Paul ve Elder, 2016: 89) özellikleri aşağıdaki gibidir:

- 1. Açık Olma:** Anlamda kuşkuyla yer bırakmazlar, üstü kapalı anlatımlardan kaçarlar, bir sorunu açıkça ifade ederler, karşıdan da aynı duyarlılığı beklerler (Paul ve Elder, 2016:430; Şahinel, 2015: 132).

2. **Düşünmeden Eyleme Geçmeme:** Duyguları tarafından denetlenmek yerine, onları denetim altına alarak; eyleme geçmeden/karar vermeden önce düşünmeyi, farklı seçenekler üretmeyi alışkanlık hâline getirirler. Sorunun kendi denetimleri altında olup olmadığını sorgularlar, sınırlılıklarını gözden geçirirler (Paul ve Elder, 2016: 214; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 132, 133).
3. **Sabırlı Olma:** Sorun çözme sürecinde kolayca yılmazlar. Önemli sorunlar geniş ölçüde düşünmeyi, araştırmayı ve savaşımlı gerektirir (Nosich, 2016:183; Şahinel, 2015:128). Meraklarını hep canlı tutarak karışıklığın üstesinden gelmek için zaman harcamaya hazırdırlar (Ruggiero, 2017: 55).
4. **Ön Bilgileri Kullanma:** Yeni bir sorunla karşılaştıklarında daha önce yaşadıkları benzer olaylarla ilişki kurar ve bilgilerini yoklarlar (Şahinel, 2015: 132, 133).
5. **Derinlemesine Soru Sorma:** Kendilerini zihinsel bir konunun içerisinde tutmaya, zihinsel olarak dolu olmaya güçlü bir istek duyarlar. Düşünme sürecinde kendilerine ve karşıdakilere temel ve önemli soruları sorarak bu soruların sürekliliğini sağlarlar ve sorunu derinliğine irdelerler (Nosich, 2016: 7, 182; Şahinel, 2015: 129).
6. **Karşılaştırma/Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etme:** Belleklerini amaçsızca dolaşmaktan uzak tutup beş duyu organını da kullanarak iyi gözlem yaparlar (Ruggiero, 2017: 281). Böylelikle, anlamlı benzerlik ve farklılıkları göz önünde bulundurlar (Şahinel, 2015: 131).
7. **Çelişkileri Fark Etme:** Kendi inançlarındaki çelişkileri ortadan kaldırmak için uğraşırlar ve diğer görüşlerdeki çelişkilerden kuşku duyarlar (Ruggiero, 2017: 250; Şahinel, 2015: 132).
8. **Genelleme Eğiliminden Uzak Durma:** Eleştirel düşünürler belirli deneyimlerden geniş sonuçlara ulaşmazlar (Ruggiero, 2017: 206). Olayları siyah-beyaz/tamamı doğru/tamamı yanlış olarak görmezler. Çarpıtmalardan ve yanlış betimlemelerden uzak durarak kolaylaştırıcı örüntüleri ve çözümleri bulmaya çalışırlar (Şahinel, 2015: 128).
9. **Bağımsız Düşünme/Sayıltıları İnceleme:** Eleştirel düşünme özerk düşünmedir. Bireyin kendi düşünmesidir. Eleştirel düşünenler akılcı bulmadıkları inançları kökten silmek için eleştirel becerilerini ve içgörülerini kullanırlar. Yeni inançları ortaya koyarken, diğerlerinin inançlarını edilgin

bir biçimde doğrudan kabul etmezler. Herkesin yanlış sayılılar geliştirebileceğini bildiklerinden tanıdıkları kişilerin bile sayılıtlarını kolayca kabul etmezler (Nosich, 2016: 183; Şahinel, 2015: 126, 131).

10. Kendini ve Kendi Çalışmalarını Denetleme: Yaptıkları çalışmalarını gözden geçirir, sorun çözme sürecini yeniden incelerler, kendi çözüm sürecini diğerlerinin çözüm süreciyle karşılaştırırlar ve sorunu yeniden çözmek için başka bir yol denerler (Şahinel, 2015: 132, 133).

11. Yansızlık: Diğer kişilerle aynı düşüncede olmadıkları zaman bile onların sahip olduğu görüşleri anlamaya çalışır, onların güçlü ve zayıf yönleri üzerine düşünürler (Flew, 2008: 18; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 127). Yansızlık bireyden eş zamanlı olarak zihinsel alçakgönüllülük, zihinsel yüreklilik ve zihinsel eşduyum kurma becerilerini ister:

a) Zihinsel Alçakgönüllülük: Bu özelliği taşıyan bireyler kendi bilgilerinin sınırlarını bilirler, bilmediklerini kabul ederler, eleştiriye açıktırlar ve karşıdan gelen eleştiriye bir öğrenme süreci olarak değerlendirirler (Nosich, 2016: 182; Paul ve Elder, 2016: 6; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 127). Ruggiero'ya (2017: 106) göre bilmediğini kabul etmek kişinin zayıf değil, güçlü yönüdür ve bilgiye doğru atılan en başat adımdır. Sokrates; zihinsel alçakgönüllülüğe çok değer vermiştir, kendini bilge gösteren pek çok kişiye kimi sorular sorarak onların bilgisizliğini ortaya çıkarmış ve “Öyle sanıyorum ki, ben ondan biraz daha bilgeyim; çünkü bilmediğim bir şeyi biliyorum diye geçinmiyorum.” demiştir (Platon, 2016: 15).

b) Zihinsel Yüreklilik: Bu özelliği taşıyan bireyler, içinde bulunulan toplumsal kümede güçlü bir biçimde kabul gören çarpık görüşler, sorgulanmayan inançlar ve düşünceler üzerinde korkmadan düşünürler; tehlikeli ve mantıksız bulunan kimi görüşlerdeki gerçeği kabul etme yüreklilikleri vardır, toplum merkezci; başka bir deyişle bağlı bulunduğu toplumu diğer tüm toplumlardan üstün görme eğiliminde değillerdir (Paul ve Elder, 2016: 9; Ruggiero, 2017:169; Şahinel, 2015: 127).

c) Zihinsel Eşduyum: Bu özelliği taşıyan bireyler, duygusal ve düşünsel olarak kendini başkasının yerine koyabilirler, doğal olarak onu anlayabilir, zihinsel benmerkezcilikten; başka bir deyişle kendi merkezinde düşünmekten uzak durabilirler (Paul ve Elder, 2016: 11).

12. Yargılarını Erteleme: Yeterli kanıt bulunana kadar var olan yargıdan kuşku duyma ve yargılarını erteleme eğilimindedirler (Descartes, 2015: 32; Şahinel, 2015: 132). Yeni kanıtlar, verilen yargının hatalı olduğunu gösterdiğinde yargılarını yeniden gözden geçirirler (Ruggiero, 2017: 55).

13. Doğru Çıkarımlarda Bulunabilme: İçinde bulunulan durumdaki örtük olan anlamlardan, güvenilir çıkarımlar yaparak doğru sonuçlara ulaşabilirler (Şahinel, 2015: 132).

Paul ve Elder (2016) eleştirel düşünen bireylerin özelliklerini şu şekilde sıralar:

Birinci Aşama:

Yansıtıcı Olmayan Düşünür: Bu aşamadaki düşünürler, düşüncelerindeki önemli sorunların ayırında değildirler. İnançlarını ve kararlarını sorgulamazlar. Bu düşünürler, yaşamdaki kimi insanları “iyi” kimilerini ise “kötü” olarak yargırlar, benmerkezci eğilimleri düşüncelerinde önemli bir rol üstlenir (Paul ve Elder, 2016: 28, 29).

İkinci Aşama:

Meydan Okuyan Düşünür: Bu aşamadaki düşünürler, düşüncelerindeki önemli sorunların ayırında varır. Kendilerini sık sık düşüncelerini incelerken bulurlar; ancak çoğu kişi zihinsel alçakgönüllülüğün eksikliğinden dolayı meydan okumaya karşı direnç gösterir ve yansıtıcı olmayan düşünür aşamasına geri döner (Paul ve Elder, 2016: 31, 32).

Üçüncü Aşama:

Acemi Düşünür: Bu aşamadaki düşünürler, düşünür olarak gelişmeye karar verir ve “açıklık, doğruluk, görecelik, kesinlik, mantıklılık, haklı çıkarılabilirlik, genişlik, derinlik ve adillik” bağlamında kendi düşüncelerine değer vermeye başlarlar; ancak bu becerilerde yeterli derecede uzmanlaşmamışlardır; çünkü yeterince alıştırmaya yapmazlar (Paul ve Elder, 2016: 32, 33).

Dördüncü Aşama:

Alıştırma Yapan Düşünür: Bu aşamadaki düşünür iyi bir plan yaparak sık sık düşünme alıştırmaları yapar. Bu alıştırmaları bir yük olarak görenler, önceki aşamalara dönerler. Bu nedenle alıştırmalar, yoğun ve yorucu olmamalı, düzenli ve sürekli olmalıdır (Paul ve Elder, 2016: 36, 37).

Beşinci Aşama:

Gelişmiş Düşünür: Bu aşamadaki düşünürler yaşam boyu uygulama yapar ve aydın olmanın erdemlerini içselleştirir (Paul ve Elder, 2016: 28). Duygu, düşünce ve isteklerini düzenli olarak izlerler, kendilerini başkalarının yerine koymak için gereken zihinsel eşduyuma ulaşmışlardır, duyumsadıkları olumsuz duygularına yönelik düşünceleriyle yüzleşmeye yönelik zihinsel yüreklilikleri vardır (Paul ve Elder, 2016: 402).

Altıncı Aşama:

Başarılı/Usta Düşünür: Usta düşünürler, kendi düşüncelerin sorumluluğunu üstlenirler, temel düşünme becerilerini içselleştirirler, yansız düşünmeye derinden bağlıdırlar, sürekli düşüncelerini gözlemlerler ve düşüncelerindeki güçlü olmayan yönleri düzenli olarak dile getirirler (Paul ve Elder, 2016: 405-406).

Belenky ve arkadaşları, eleştirel düşünürülüğün gelişim aşamalarını şöyle sıralar: (Akt. Özden, 2014: 165-169):

Birinci Aşama:

Doğru Yanıtı Yetke Bilir: Bu aşamadaki kişiler için değişik bilgileri yorumlamak çok zordur, bilgilerin önyargı taşıyabileceğini düşünemezler. Yetkeye göre doğru olanı yaparlar.

İkinci Aşama:

Herkesin Düşüncesi Değerlidir: Bu aşamadaki kişiler değişik düşünceleri kabul ederler; ancak düşüncelerin birbiriyle çatışabileceğinin de ayırdındadırlar. Başkalarının görüşlerine saygı duymakla birlikte eleştirel düşünmeyi öğrenememişlerdir.

Üçüncü Aşama:

Herkesin Doğrusu Kendisinindir: Bu aşamadaki kişiler doğrulara, düşünceleri yargılamadan yaklaşırlar ve başkalarının neden o biçimde düşündüğünü anlamaya çalışırlar. Her bilimsel alanın kendine özgü yanları olduğunun ayırdındadırlar; ancak zihinlerinde geniş bağlantılar oluşmamıştır.

Dördüncü Aşama:

Doğrular, Koşullar İçinde Değerlendirilir: Bu aşamadaki kişiler, kendilerini aşabilmişlerdir. Düşünmeyi ve düşünceleri zenginleştirmenin yollarını öğrenmişlerdir. Bu kişiler için her yanıtın olumlu ve olumsuz yönleri vardır.

Eleştirel Düşünme Neden Önemlidir?

Sorun çözme, tüm yaşam boyunca gereksinim duyulan bir beceridir (Bingham, 1976: 2) ve en yalın deyişle sorun çözme biçimi olarak dile getirilebilen eleştirel düşünme, bu bakımdan yaşamsal bir önem taşımaktadır. Gün içinde sıkışık bir trafikte yeni yollar bulmak, oy vereceğiniz siyasal partiye karar vermek gibi pek çok soruna ilişkin çözüm bulma, eleştirel düşünme aracılığıyla sağlanır (Facione, 2015: 3; Nosich, 2016: 27). Günümüzde tüm bireyler, eleştirel düşünmeyi eğitimin ana hedefi olarak görmelidir (Halpern, 2014: 5; Özüdoğru, 2016: 108; San, 2008: 24); çünkü eleştirel düşünme, bireyleri yanlış düşünmenin yol açtığı yıkıma karşı koruyacak “zihinsel bir hijyen” görevi görür (Gündoğdu, 2009: 72). Gerçekleri önemsemeyen, bir sorunun olumlu ve olumsuz yanlarını düşünmek istemeyen, istese de bunu yapabilecek düşünme gücüne sahip olmayan bir seçmen kitlesinin ya da önyargı ve basmakalıp düşüncelerle karar alan hukukçuların, eğitimcilerin, ekonomi uzmanlarının oluşturduğu toplumların uğrayacağı zararlar küçük bir alanla sınırlı kalmaz (Facione, 2015: 25).

Bilginin edilgin alıcıları olan günümüz insanı; kavrayışını örseleyen, gereksinim duyduğundan daha fazla sayıdaki uyaran kuşatması altında boğulmaktadır (Adler ve Van Doren, 2017: 12; Şahinel, 2015: 124). Seyirciye anlam boşlukları bırakmayan ve basmakalıp anlatılarla iletisini açık biçimde sunan televizyon programları, seyircinin gününün büyük bir çoğunluğunu düşünmeden ekran başında geçirmesini ister (Sanders, 2013: 150). Bu programların amacı düşündürmek değil, alkış almaktır (Postman, 2017: 116). Bu programlar, en az çaba ile seyircinin zihnine kasetçalara kaset yerleştirir gibi görüş yerleştirir (Adler ve Van Doren, 2017: 12). Yine türlü yanıltıcı tekniklerle ürünlerini tanıtan nice firmalar, alıcılarının eleştirel düşünme yetisini körelterek onları örtük biçimde düşünmeden tüketmeye yönlendirir (Fromm, 2010: 116). Eleştirel düşünemeyen kişiler, bu biçimde düşünsel tuzaklara düşerek sorgulamadan dinsel, siyasal ve geleneksel önderlere bağlanıp düşüncelerini onlara ödünç verirler (Paul ve Elder, 2016: 17).

Sağlıklı bir demokrasi için ön koşul, eleştirel düşünebilen ve bütünü görebilen çoğunluğun varlığıdır. Bütünü görebilenler ayrıntılar arasında boğulup kalmaz, bakış açıları zengindir; onlar çaresiz tepkiciler değil, kendi gerçeklerine biçim veren etkin katılımcılardır (Özden, 2014: 141). Kant’a göre de böyle bağımsız düşünen; başka bir

deyişle aklını başkalarının kılavuzluğuna sunmayan, aklını kullanma yürekliliği gösteren kişiler, toplumların aydınlanmasını sağlayacaktır (Erdem, 2008: 125; Ketenci, 2016: 122). Ülkemizde bu tür bireylerin yetişmesine dönük olarak ortaokul 7 ve 8. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulan “düşünme eğitimi” dersinin öğretim programında eleştirel düşünme becerisinin önemine sıklıkla yer verilmiştir (MEB, 2011; MEB, 2016); ancak Kuçuradi’ye (2015: 18) göre bu dersi verecek öğretmenlerin seçimine özen gösterilmediği için dersler amacına ulaşamamaktadır. Çotuksöken’e (2015: 37, 38) göre “düşünme eğitimi” diğer adıyla “çocuklar için felsefe”nin programda seçmeli ders olarak yer alması da çelişkili bir durum yaratmaktadır; dersin seçmeli oluşu düşünme eğitimine herkesin gereksinimi olmadığı gibi yanlış bir algı oluşturabilir.

Eleştirel Düşünmenin Önündeki Engeller

Sürekli bir devinimi ve gelişimi koşullayan eleştirel düşünme becerisini kazanmanın önünde birtakım engeller vardır (Z. İpşiroğlu, 2004: 34). Bu engeller şöyle sıralanabilir:

- 1. “Eleştirel” Sözcüğünün Olumsuz Çağrışım Yapması:** Eleştirel sözcüğü sıklıkla olumsuz bir çağrışım yapar (Gündoğdu, 2012: 48). Ancak “eleştirel” sözcüğü, her şeye karşı çıkmak, herkesi suçlamak anlamında değil, belli ölçütlere göre olayları değerlendirmek, derinlemesine düşünmek anlamında kullanılır (Beyer, 1990: 56; Gündoğdu, 2012: 48; Nosich, 2016: 14). Montaigne (2017:255) “Doğruluk Kaygısı” adlı denemesinde herkesin eleştiriden kaçındığını; ancak bunun düşünme becerisini nasıl beslediğini şöyle dile getirir:

Düşünce çatışmaları beni ne kırar, ne yıldırır, sadece dürtükler, kafamı çalıştırır. Eleştirilmekten kaçırız: Oysaki bunu kendiliğimizden istememiz, gelin bizi eleştirin dememiz gerekir: Hele eleştirme bir ders gibi değil de karşılıklı konuşma gibi olursa. Biri çıkıp bizim düşüncemizin tersini söyledi mi, onun doğru söyleyip söylemediğine değil, doğru yanlış, kendi düşüncemizi savunmaya bakarız. Bizi düzeltmek isteyene kollarımızı açacak yerde, yumruklarımızı sıkıyoruz. Ama ben dostlarımın bana sert davranmasını istiyorum: Sen budalasin, saçmalıyorsun, desinler bana.

- 2. Benmerkezcilik:** Benmerkezcilik, bireyin kendi akıl dışı inançlarını akılcı olarak algılaması ve bu inançları sorgusuzca sürdürmek istemesi; başka bir deyişle düşüncelerini katı bir biçimde savunması, demektir (Paul ve Elder, 2016: 223). Oysa eleştirel düşünme, kişinin hem başkalarına hem de kendine eleştirel bakabilmesini

koşullar (Gündoğdu, 2012: 47). Bu bakımdan benmerkezcilik, eleştirel düşünmenin her aşamasının önünde önemli bir engel olarak karşımıza çıkar (Nosich, 2016: 23).

- 3. Toplummerkezcilik:** Toplummerkezcilik, kişinin bağlı bulunduğu toplumu diğer tüm toplumlarda üstün görme eğilimidir (Ruggiero, 2017:169); başka bir deyişle toplummerkezci düşünme, toplum düzeyinde yükselen bir benmerkezci düşünmedir ve benmerkezci düşünmeden daha yıkıcı olabilir (Pul ve Elder, 2016: 250). Toplummerkezcilikte, ben ve toplum arasındaki düşünsel mesafe yok olmuştur (Gündoğdu, 2012: 29).
- 4. Uzmanları ve Yetkeleri Mutlak Kabul Etmek:** Kişilerin saygı duydukları ve alanlarında yetke kabul ettikleri kişilerin düşüncelerini çözümlenme konusunda kaygılıdır (Cottrell'den Akt. Gündoğdu, 2012: 48). Mutlak saydıkları yetke konusunda yeniden düşünmeleri gereken bir kanıtları bile olsa buna direnirler (Ruggiero, 2017: 187). Ancak herkesin kuşkulu sayıltılar geliştirebileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir (Flew, 1998: 157; Şahinel, 2015: 131). Nitekim tarihte, uzmanların yanlış olduğunu belgeleyen nice kanıt vardır (Ruggiero, 2017: 117).
- 5. Aşırı Genelleme Yapmak:** Aşırı genelleme yapmak, kimi üyelere özgü özellikleri, tüm kümeye yaymaktır; başka bir deyişle, sınırlı sayıdaki kanıttan yola çıkarak çok fazla çıkarımda bulunmaktır (Aslan, 2010: 130; Ruggiero, 2017: 249). Bu eğilimi taşıyan kişiler olayları “siyah ve beyaz”, “hepsi doğru ve hepsi yanlış” biçiminde görürler (Nosich, 2016: 21; Şahinel, 2015: 128). Unutulmamalıdır ki genelleme yapılırken deneyim ne denli sınırlıysa ileri süreceğiniz sav da o denli alçakgönüllü olmalıdır (Ruggiero, 2017: 208).
- 6. Korkular:** Tüm korkular, eleştirel düşünmeyi engellemez; ancak hata yapma korkusu, yeni deneyimler edinme korkusu ve akılsız görünme korkusu eleştirel düşünmenin önündeki en büyük engellerdendir. Bu engeli aşmanın yolu, hataların öğrenme sürecine katkı sağladığını fark etmek (Nosich, 2016: 18, 22); tehlikeli olarak algılanan inançlar ve görüşler üzerine korkmadan düşünmek, zaman zaman acı verici de olsa doğru düşüncelerle yüzleşmektir (Paul ve Elder, 2016: 9).
- 7. Dilin Düşünceye Egemen Olması (Retorik Geleneği):** Düşünmenin dile değil de dilin düşünmeye egemen olması ve düşünmeyi dil kalıplarının içinde boğarak yok etmesi de eleştirel düşünmenin önündeki en büyük engellerdendir (Z. İpşiroğlu, 2004: 34). Dil savrukluğu yaparak ne dediği, neyi savunduğu anlaşılamayan kişilerin kavram dağarcığı karmaşıktır ve bu da düşünceyi bulanıklaştırır (Özdemir, 2017: 145).

- 8. Eleştirel Düşünmenin Duygulardan Bağımsız Olduğunu Sanmak:** Eleştirel düşünmeye ilişkin en yaygın yanlış görüşlerden biri de eleştirel düşünmenin duygulara karşı olduğu görüşüdür. Bu görüşü savunanlar, eleştirel düşünmenin en doğru yolunun duygulardan uzak durmak olduğuna inanırlar ve katı biçimde akılcıdırlar. Birtakım duyguların eleştirel düşünmeyi engellediği doğrudur. Örneğin, kişi, ruhsal bir gerilim yaşadığında yanlış kararlar verebilir ama bunun yanında kişinin, gerçeğe duyduğu tutkudan dolayı bilginin önyargılı bir biçimde sunulmasına karşı duyumsadığı öfke, uyarıcı niteliği taşıyıp onun daha doğru bilgiye ulaşmasına kılavuzluk edebilir. Benzer biçimde korku duygusu da kişiye veri sağlar, yaklaşan bir tehlikeye karşı kişiye farkındalık kazandırır (Nosich, 2016: 15-18). En yalın söyleyişle tüm duygular, bilişsel içeriğe sahiptir (Paul ve Elder, 2017: 420). Duygulara yapılan akılcı vurgular, sunulan düşünceyi destekler. Örneğin, uluslararası bir iyilik derneğinin aç çocuklara yiyecek sağlama konusunda hazırladıkları bir tanıtım filminde, aç çocukların yüzlerini göstermeleri, kişilerin bu çocuklara ilişkin gerçeği düşünmeleri yönünde katkı sunabilir. Bunun yanında gerçeğe ilişkin hiçbir kanıt olmaksızın duyguya akıl dışı vurgulama yapılması; korku, suçluluk, acıma gibi duyguları tetikleyerek gerçeği gölgeleyebilir (Ruggiero, 2017: 224). Atina’da Sokrates’in yaşadığı dönemde, yargılanacak kişilerin yakınlarının sıkça başvurdukları “ağlama geleneği” bunun en açık örneğidir. Sokrates, savunmaya gitmeden önce pek çok kişi bu geleneği filozafa anımsatarak ailesinin, özensiz giysilerle kurulun karşısına çıkmasını ve ağlayarak Sokrates’i acındırmasını salık verir. O kişilere göre bu biçimde, yargılama süreci olumlu yönde etkilenecektir. Ancak Sokrates, buna karşı çıkar ve yargıçların kanıtı dayalı bir yargılama yapmasının doğru olacağını söyler (Anderson, 1985: 67; Platon, 2016: 31, 32).
- 9. Dayanağı Olmayan Varsayımlar:** Varsayımlar, bilinçli bir düşünmeyle üretilmeyip yalnızca doğru sayılan düşüncelerdir. Örneğin zamansal açıdan birbirini izleyen iki olayın arasında nedensellik olduğunu varsaymak, görüşlerin güvenilir olduğunu varsaymak, çoğunluk görüşünün doğru olduğunu varsaymak, zihnimizde yer alan düşüncenin bize ait ve savunulmaya değer olduğunu varsaymak en yaygın dayanaksız varsayımlardır (Ruggiero, 2017: 179-184).
- 10. Değişime Direnc Göstermek:** Kişiler güvenli buldukları alanlardan uzaklaşmak istemedikleri için yeni düşüncelere karşı direnc gösterirler. Bu nedenle bildikleri düşüncelere sıkı sıkıya sarılırlar. Eski düşünceler, hiçbir akılcı temele dayanmasa

bile kişiler “güvenlik” duygusunu yitirmemek adına yanlış gelenekler içinde düşünmeden yaşarlar (Aslan, 2013b: 13; Ruggiero, 2017: 189-191).

Eleştirel Düşünen Birey Yetiştirmede Eğitim Ortamları ve Öğretmenlerin Önemi

Bilgi toplumu, bilgiyi belleğinde saklayan bireyler yerine bilgiyi işleyerek kullanabilen ve gerçek yaşamla örtüştürebilen, düşüncesinin ayırında olan, değişik düşüncelere saygı duyan; özetle söylemek gerekirse yalnızca okuyazar olan değil etkili düşünebilen bireylere gereksinim duymaktadır (Doğanay, 2015: 306; MEB, 2011: 4, 5; Robinson, 2017: 146). Böyle bireylerin yetiştirilebilmesi için uygun eğitim ortamlarının sağlanması ve öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekmektedir:

Eleştirel Düşünmeye Olanak Sağlayan Eğitim Ortamı

Eleştirel düşünmeye olanak sağlayan okulların çevreyle bütünleşmesi, yaşamla ilişkisinin kurulabilmesi gereklidir. Bunun için de okulların fiziksel koşullarının iyileştirilmesi, yüksek duvarlardan kurtarılması gerekmektedir. Yüksek duvarlar ve denetimli giriş-çıkışlar, öğrencinin belleğinde, eğitimin yalnızca okulla sınırlı kalacağı algısını oluşturur. Ayrıca ast-üst ilişkisinin olduğu yerde sorgulamadan söz edilemez. Bu nedenle en azından öğretmen ve yöneticilerin odalarının saydam oluşu; simgesel olarak ast-üst ilişkisini ortadan kaldırarak düşünme ortamının yaratılmasına olanak sağlar (Gürkaynak vd., 2008: 25).

Eleştirel düşünmeye elverişli sınıf ortamları, öğrencilerin birbirinin yüzünü görebileceği U biçiminde tasarlanmalıdır. Ancak öğretmen, U'nun merkezine oturup yetke konumunda olmamalı, öğrencilerin bilgi alışverişi yapmasına olanak tanınmalıdır (Gürkaynak vd., 2008: 26). Rogers'a göre düşünsel becerileri destekleyen bir sınıf ortamında ruhsal güvenlik ve özgürlük sağlanmalı, öğrenciler düşüncelerinden dolayı yargılanmayacaklarını bilmelilerdir (Akt. Doğanay, 2015: 309). Fisher'a (1995) göre düşünme dostu sınıf ortamı, sorun çözme odaklı olmalıdır (Akt. Doğanay ve Sarı, 2012: 22). Sorunlar, günlük yaşamda karşılaşılan türlü durumlardan oluşmalıdır. Öğrenci, türlü sorun durumlarıyla karşı karşıya kaldıkça sorumluluk duygusu geliştirir ve sorun çözümü sürecine etki olarak katılmaya gönüllü olur (Bingham, 1976: 4,7).

Düşünme yeteneği gelişmeyen bir kişinin en büyük zihinsel etkinliği ezberlemektir (Özden, 2014: 138). Ne yazık ki eğitim dizgemiz de hazır bilgiye ve ezbere

dayalı (N. İpşiroğlu, 1996: 15) olup öğrenciyi, duygu ve düşünce üretmeye yöreklendirmekten çok uzaktadır, tersine onları soyut ve yaşam gerçekliklerinden kopuk bilgilerle biçimlendirmektedir (Z. İpşiroğlu, 2013: 223). Öğrencilerin karşlarına mutlak bir yetke olarak konan kimi metinler, onlara uygulanan örtük bir şiddettir (Neydim, 2000: 35). Bu örtük şiddete not korkusunun da eklenmesi, öğrencilerin bilinç kilitlenmesi yaşamasına ve onların zekâsının sürekli olarak öğretmenlerin zekâsına bağımlı olmasına neden olmaktadır (Rancière, 2016: 20; Sever, 2002: 15; Z. İpşiroğlu, 2013: 221). Bu bakımdan çağdaş anadili -Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı dersleri- öğretiminde, eğitim ortamları dilsel becerilerinin yanında düşünsel becerileri de geliştirmelidir (Aslan, 2010, Aslan 2011, Sever, 2002). Bu gelişimin sağlanmasında, özerk benlikli birey olabilmiş öğretmenlerin dilsel, görsel ve işitsel uyarınları işe koşarak kurgulayacağı eğitim durumlarının payı çok önemlidir (Aslan, 2016: 728). Sever'in (2008b: 457) geliştirdiği "dil dersliği" modeli yaşama geçirilmelidir. Böylece o dersliklerde kamera, televizyon, bilgisayar, yansıtıcı, tepegöz, fotokopi makinesi, saydam makinesi, nitelikli karikatürler, sanatsal resimler, öykü, şiir CD'leri ve kısa filmler bulunmalıdır.

Eleştirel düşünmeye olanak sağlayan eğitim ortamlarından söz ederken Lipman'ın "Çocuklar İçin Felsefe" (P4C) ve McCall'un "Felsefi Sorgulama Topluluğu" (FST) yönteminden söz etmek doğru olacaktır. Lipman'ın yöntemi daha çok çocuklara ve ergenlik çağındakilere uygulanır. Bu yöntemde demokrasi kavramı merkezdedir, her çocuğa eşit olanakların tanınması için kimi uygulamalarda çocuklara "konuşma kartları" verilir ve böylece çocuklar söz almak için eşit zamana sahip olurlar. Bu yöntemi uygulayan öğretmenler genellikle belirli bir izlenceyi izlerler. Yöntemde, öğretmen el kitapları kılavuzluğunda çocuklar için yazılan kitaplardan yararlanılır. Çocukların hepsi birbirini kolayca görüp duyabilsin diye çember ya da U biçiminde oturmaları sağlanır (McCall, 2017: 102-106).

McCall'un FST yöntemi, hem çocuklara hem de yetişkinlere eşit biçimde uygulanabilen bir yöntemdir. Lipman'ın yönteminde oturuma her zaman Lipman'ın romanlarından birinin okunmasıyla başlanırken; McCall'un yönteminde oturum okuma ile başlayabildiği gibi katılımcıları düşünmeye yöneltecek bir görüntü, şiir ya da soru ile de başlayabilir. Ancak oturum süreci bir metin ile desteklenmelidir, Lipman'ın çocukları düşünmeye yönltmek için yazdığı "Çocuklar İçin Felsefe" romanları buna örnek verilebilir. FST yönteminde Lipman'ın yönteminde olduğu gibi çocuklara eşit süre tanınması öncelikli değildir. Her katılımcının eşit biçimde katkıda bulunması amaçlansa da bu, konuşmak için her konuşmacıya eşit süre verilmesi anlamına gelmez; çünkü bu

yöntemde kimi zaman arkadaşlarından daha kısa süre konuşan bir çocuğun konuşmasındaki düşünsel ağırlığın, oturuma daha çok katkı sunabileceği inancı vardır (Mccall, 2017: 33, 93, 104, 105). Her iki yöntem de çocuğun düşünmesini önceleyen ortamlar yaratması bakımından anlamlıdır.

Eleştirel Düşünmeye Olanak Sağlayan Dil ve Edebiyat Öğretmeni

Eleştirel düşünmeye olanak sağlayan bir öğretmen kendi yaşamında da eleştirel düşünmeyi benimsemiş, demokratik, zihinsel alçakgönüllülüğe sahip, öğrencilere esin kaynağı olan ve güven veren, öğrencilerin deneyimlerini zenginleştiren, öğrencilerini biçimlendirmeden onların kendini geliştirmesi sürecinde kolaylaştırıcı rolü üstlenen, özgür ve özgün düşünme ortamı kurgulayabilen bireyler olmalıdır (Aslan, 2017: 29; Direk, 2011: 6; Kürüm, 2002: 2; Özden, 2014: 162; Paul ve Elder, 2016: 30; Robinson, 2017: 150; Tok ve Sevinç, 2010: 80). Bu nitelikleri taşıyan dil ve edebiyat öğretmenleri, sınıf ortamına şu duyarlılıkları taşıyabilmelidir:

- 1. Düş Gücünü Besleme:** İnam'a göre "Düş, düşünceyi besler ve devindirir." (1996: 12). Robinson'a (2017: 141) göre düş gücü, yaratıcılığın kaynağıdır ve duyularımızla duyumsayamadıklarımızı belleğe düşürebilme yeteneğidir. Sever'e (2011b: 53) göre dil öğretimi; doğası gereği duygu ve düşünce üretmeyi olanaklı kılacak, öğrencilerin etkin katılımını sağlayacak, onların düşlem gücünü devindirecek etkinlikleri içermelidir.
- 2. Öğrenciye Nitelikli Soru Sorma ve Öğrenciyi, Soru Sormaya Yüreklendirme:** Aslan'a (2011b: 238, 246) göre çağdaş eğitim dizgesinin başat amacı, öğrencilere üst düzey düşünme becerilerini kazandırmaktır; bunun gerçekleşmesi de öğrencilerin üst düzey düşüncelerini sağlayacak sorularla buluşturulmasıyla olasıdır. Adler ve Van Doren'e (2017: 275) göre bellek, iyi sorularla altüst olmalıdır; çünkü düşünme süreci, yanıtlardan çok sorularla devinir (Paul ve Elder, 2016: 124). Bunun için öğretmenin soru sorma tekniklerini bilmesi kaçınılmazdır. Öğretmen soru sorarken, sorunun içine yanlış varsayımlar yerleştirerek öğrenciyi yanlış yönlendirmemelidir (Flew, 2008: 151). Bunun yanında anımsamaya dayalı sorular da eleştirel düşünme için güvence sunmaz (Aydemir ve Çiftçi, 2008: 105). Öğrenciye bir şeyin ne demek olduğunu sormak, öğrenciyi düşünmeye değil yalnızca o konu hakkındaki düşüncelerini daha dikkatlice yoklamaya yöneltir (Bono'dan akt.

Kazancı, 1989: 56) Bloom'un sınıflandırmasında yer alan "çözümleme, bireşim ve değerlendirme" basamağındaki sorular üst düzey düşünme becerilerini geliştirir (Büyükalın Filiz, 2004). Bu bağlamda sorulan sorular düşünsel anlamda zorlayıcı ve açık uçlu olmalıdır (Aslan, 2017: 27). Öğretmenin etkili bir öğrenme ortamı oluşturabilmesi için öğrencilere soruyu yönelttikten sonra onlara düşünmeleri için yeterli süreyi vermesi ve onlara yanlış yapma fırsatı tanınması gerekir (Arslan, 2007; Büyükalın Filiz, 2004, Güneş, 2012). Adler ve Van Doren'ın (2017: 274) "doğal bir soru sorucu" olarak nitelendirdiği çocuk, Lone'a (2017: 33) göre de başlangıç aşamasındaki bir filozof gibidir. Benzer biçimde Droit (2017: 17), filozofları "sorularından vazgeçmemiş çocuklar" olarak nitelendirir. Bu bakımdan öğretmenler, öğrencilere eleştirel bakış açısına sahip okurlar olmayı öğretirken, onların soru sormalarına da yardımcı olmalıdırlar (Simpson, 1996: 118). İpşiroğlu'na (2013: 223) göre soru soran, sorgulayan öğrenci, kendini denetlemeyi ve yaşamının sorumluluğunu almayı öğrenir. Direk'e (2011: 11) göre öğretmenler, elverişli metinlerle çocuğun, kendi yaşamına ilişkin başat soruları sormasını; bu metinler aracılığıyla kendini ve dünyayı tanımasını sağlamalıdır. Erdem'e (2015: 49) göre çocuk edebiyatı içinde yayımlanan felsefe kitapları çocukların kendi yaş evrelerine uygun olarak sorgulama yapmalarına olanak tanımaktadır.

3. **Sonuç Değil Süreç Odaklı Olma:** Geleneksel eğitim dizgesinde öğretmenler, öğrencilerden hızlı olmalarını beklerler ve onları buna özendirirler. Oysa gerçek yaşamda yanıtlanması gereken en önemli sorular, zihinsel düzen ve özen ister (Paul ve Elder, 2016: 15). Bu bakımdan düşünme sürecini destekleyen bir öğretmen, yavaşlığa ve odaklanma becerilerine önem vermelidir. Descartes'a göre de "Yavaş yürüyenler her zaman doğru yolu izliyorlarsa koşanlardan ve doğru yoldan uzaklaşanlardan daha çok ilerleyebilirler." (Descartes, 2015: 20).
4. **Çok Uyaranlı Eğitim Ortamları Kurgulama:** Çağdaş bir anadili eğitimi için öğretmenler yalnızca ders kitabına bağlı kalmayıp öğrencileri duygu ve düşünce üretmeye isteklendirecek çok uyaranlı eğitim ortamları hazırlamalıdır (Aslan, 2011a; Sever, 2007; Sever, 2008b; Sever, 2011a). Çok uyaranlı eğitim ortamları, öğrencilerin bireysel gereksinimlerini karşılamasına yardımcı olur, dikkat çeker, soyutu somutlaştırır ve anımsamayı kolaylaştırır

(Yalın, 2008: 82-88). Bu bağlamda öğrenciler nitelikli metin, karikatür, resim, müzik ve kısa film ile buluşturulabilir:

- a. Metin:** Öğrencilerin üst düzey düşünme becerisi kazanmaları için nitelikli metinlerle buluşturulmaları gerekir (Aslan, 2010: 129; Aslan, 2011b: 246; Binyazar, 2010; Göçer, 2010: 343). Metinler öğrencilere duyma, düşünme ve metni yeniden yaratma sorumluluğu vermeli; parmak sallamadan iletilerini sezdirmeli, öğrencileri özne kılmalıdır (Aslan 2013a, 2013b; Sever, 2007, 2008b, 2018). Metinler, öğrencinin ilgi ve düzeyine uygun, Türkçenin güzelliklerini yansıtan, dil duyarlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır (Kavcar, 2003: 23). Önemli olan öğrencinin çok sayıda metinle buluşturulması değil, yeteri kadar nitelikli metinle ve etkinlikle buluşturulmasıdır (Sever, 2002: 20). Ne yazık ki, okul kitaplarında metin seçimine özen gösterilmemektedir. Kitaplarda duygu eğitiminden öte tarihsel bilgilere ağırlık verilmiştir. Hangi yüzyılda hangi şair ve yazarların yaşadığını bilen bir öğrenci sınıfını geçebilir; ancak kitap okuma zevki ve duygu eğitimi almış olmaz. Bu da güzel bir sanat olan edebiyatı amacından uzaklaştırır (Kaplan 2005: 167).
- b. Karikatür:** İnam'a (1996: 119) göre gülmece (mizah), kişinin eksik yanlarını ve sınırlarını gösterir, eleştiri ruhuyla düşündürür. Efe'ye (2005: 10, 127) göre karikatür çizgi, gülmece ve düşünceden oluşur ve karikatür ile desteklenen eğitimde ezberciliğe yer yoktur. Aslan'a (2017: 30) göre eğitim ortamlarında; öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak yerinde kullanılan gülmece öğeleri, öğrencileri bir yandan eğlendirirken bir yandan da doğal bir öğrenme sürecine katar. Böylelikle yeni ve farklı düşünme yollarıyla buluşan öğrencilerin, yaratıcılıkları beslenir ve öğrenmenin kalıcı olması sağlanır.
- c. Resim:** Sever'e (2008a: 166) göre resim "sanatçının dünyasında yarattığı içeriği, görünür kılan öge"dir. Dil ve edebiyat öğretmeni öğrencinin dikkatini çekmek için bir uyarıcı olarak eğitim sürecine getirdiği resim aracılığıyla öğrencilere görsel okuma yaptırıp ardından da yazma çalışmalarını yaptırabilir (Sever vd. 2011: 74, 95).
- d. Müzik:** Aristoteles'e göre müzik en yetkin eğitim araçlarından; çünkü ona göre sanatın, ruhu ezici üzüntülerden, türlü iç baskılardan kurtarmak gibi bir görevi vardır. Aristoteles bu duruma "Katharsis"; başka bir deyişle

“tutkuların arınması” der (Yetkin, 1972: 25). Eğitim ortamında dinletilen sözsüz müzik ve ardından müziğe ilişkin sorulan çağrışımsal sorular, öğrenciyi duygu ve düşünce üretmeye istekli kılar (Sever vd., 2011: 96).

e. Kısa Film: Kısa film; görüntülerle anlatılan, para kaygısı taşımayan, seyirciye anlam boşlukları bırakan öykü olarak nitelendirilebilir (Aslan 2011a: 195; Sever, 2008b: 170). Derste ele alınacak konuya koşut olarak seçilmiş olan kısa filmin tanıklığında öğrenciye yöneltilen açık uçlu sorular öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin gelişmesini sağlar (Aslan 2011a: 199).

5. Sınavları, Eğitim Dizgesinin Odağı Olmaktan Çıkarma: Düşünselliği besleyen bir eğitim ortamını sağlayabilmek için sınav, eğitim dizgesinin odağından çıkarılmalıdır. Sınavlar, yetkeci bir tutumun aracıdır ve yaratıcılığın önündeki en önemli engellerdendir (Z. İpşiroğlu, 2013: 223).

6. Bireysel Katılımcılığa Yer Verme: Yetkeci öğretimde sınırlar önceden çizildiğinden bireysel katılıma yer yoktur; öğrencilerin değişkenlikleri önemsenmez. Oysa düşünmeyi destekleyen eğitim ortamlarında öğretmenler, öğrencilerin değişkenliklerini önemsemeli ve onların bireysel katılımlarını sağlamalıdır (Z. İpşiroğlu, 2013: 229).

7. Yetkeci Tutumdan Uzak Durma: Yetkeci bir öğretmen, öğrencilerin tümü adına düşünen, sınıftaki tek özne konumunda olan, asık suratlı ve baskıcıdır. Unutulmamalıdır ki böyle bir ortamda öğrenci değil, uyruk yetişir. Oysa düşünmeyi destekleyen öğretmen, bireysel katılıma değer verdiği ve öğrencilerin katılımıyla dersi sürdürdüğü için böyle öğretmenlerin dersinde öğrenciler, düşüncelerini söylemekten çekinmezler ve kendiliğinden özgür bir düşünme ortamı doğar (Direk, 2011: 7; Z. İpşiroğlu, 2013: 229). Aslan’a (2017: 17-19) göre öğrencilerinin başkalarının biçimlendirdiği nesnelere dönüşmesini istemeyen; çağdaş bir eğitim anlayışını benimsemiş olan dil ve edebiyat öğretmenleri, öğrencilerinin bireyselleşmesine katkı sağlayacak ortamlar oluşturmalarıdır. Böyle öğretmenler, öğrencilerini “kendi kültürel özgünlükleri, bireysel değerleri ve farklılıklarıyla” sevmeli; onların düşüncelerinde ve duygularında özgürleşmelerini sağlamalıdır.

Edebiyatta Eleştirel Düşünme Niçin Gereklidir?

Eğitimde, duyu eğitime; başka bir deyişle sanata önem verilmemesinden dolayı ne yazık ki okul türü öğrenmede öğrencilerin düşünme becerileri gelişemez. Oysa eğitimde sanatın yerini başka hiçbir şey dolduramaz. Duyu eğitiminden yoksun kalan birey; bakar göremez, işitir duyamaz. Sanat, bireyin düşünme sürecine ve kişilik gelişimine katkı sağlar, yaratıcılığının gelişmesini sağlar (N. İpşiroğlu, 1996: 14, 15). Güzel sanatların bir kolu olan edebiyat (yazın) “İnsanın duygularının, düşüncelerinin, düşlerinin, kaygılarının, karşı çıkışlarının, sanatçı tarafından oluşturulan kurgu yoluyla dilin varsıl olanaklarına düşsel olarak dönüşümü”dür (Aslan, 2013a: 30). Kişiyi “sığılıktan, bencillikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan” kurtaran edebiyatın en temel işlevi “duyu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurmak”tır (Kavcar, 1999: 4).

Nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşan çocuklar ve gençler örtük bir biçimde “sağlıklı düşünme” eğitimi alırlar (Aslan, 2013a: 30; Sever ve Aslan, 2009: 232; Şirin, 2014: 310; Z. İpşiroğlu, 2004: 76). Nitelikli metinler çocuğun/gencin kendi yaşamı ile ilgili temel soruları sormasını sağlar (Direk, 2011: 11). Bu sorular yoluyla onların özgürce düşünce üretebilmelerini sağlar; çünkü bireylerin belleklerini eğiten dildir. Kavramsal bakımdan yoksul olan bir dilin, ürettiği düşünce de kısıtlı olur. George Orwell’in kişilerin kendi düşüncelerinde bile kısıtlandığı simgesel bir devleti anlattığı *1984* adlı kitabında, düşünmeyi ortadan kaldırmak için “Yenisöylem” adlı yeni bir dil oluşturulmuştur. Dildeki sözcük sayısı azaltılmış, yan anlam oluşturan sözcükler dilden çıkartılmıştır. Sonuçta da düşünemeyen insanlar yaratılmıştır. Bu nedendir ki yazınsal yapıtları yaşamımıza katmak, kavram gelişimimiz ve düşünce üretmemiz için çok önemlidir; çünkü yazınsal yapıtlar, okurdan düşünsel bir katılım bekler. Okur, kitapta kurgulanan gerçeklik ile kendi gerçekliği arasında sürekli bir hesaplaşma içinde olur (Aslan, 2011a: 193; Direk, 2011: 5; Direk, 2013: 12; Orwell, 2012; Öztürk, 2012: 68; Önler, 2009: 28; S. Dilidüzgün, 2018: 15; Sever, 2013: 91).

Türkçe ile Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programları’nda öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini kazanmasının önemine sıklıkla yer verilmiştir:

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile basılı ve elektronik ortamlarda dinlediklerini ve okuduklarını anlayan, kendilerini yazılı ve sözlü olarak ifade eden; eleştirel,

yansıtıcı ve yaratıcı düşünen, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2015a: 4).

Okuma becerisi, öğrencinin farklı kaynaklara ulaşarak yeni bilgi, olay, durum ve deneyimlerle karşılaşmasını sağlar. Dolayısıyla bu beceri; öğrenme, araştırma, yorumlama, tartışma ve eleştirel düşünmeyi sağlayan bir süreci de içine alır. Programda okuma öğrenme alanıyla öğrencilerin yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde okuyabilmeleri, okuduklarını değerlendirip dönemin zihniyetini, kültürel, ekonomik, sanatsal, siyasi, ahlaki vb. değerleri nasıl yansıttığının farkında olarak okumayı bir alışkanlık hâline getirmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2015a: 6).

Türk Dili ve Edebiyatı (9-12. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı, edebî metinler aracılığıyla öğrencilerin Türk edebiyatının ve kültürünün temel niteliklerini, önemli sanatçılarını ve eserlerini tanımalarını; Türk dilinin inceliklerini keşfetmelerini; anlama, anlatma ve eleştirel düşünme becerileri ile estetik zevk düzeylerini geliştirmelerini amaçlamaktadır (MEB, 2015b: 3).

2018 yılında güncellenen Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yine eleştirel düşüncenin gerekliliğine sıkça yer verilmiştir (MEB, 2018a: 1, 8, 10, 16, 44, 48, 51). Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda da eleştirel düşünme becerisi, alana özgü becerilerin içinde yer almıştır (MEB, 2018b: 12).

Çok Satılan Kitaplar

Çok satılan kitap, kitabın kitleleşmesi sonucu ortaya çıkmış çağdaş kitaptır (Şirin, 2007: 174). Erbil'e göre çok satılan kitaplar listesi, okuru belli yöne doğru sürükler ("En Çok Satan Kitaplar için Ne Düşünüyorlar?" 1985: 63). Okurlar, "çok satılan" yayınlara "saygınlık, toplumsal kabul edilebilirlik, kültürlü görünme" gibi ölçütlerden ötürü yaklaşmaktadır (Berelson, 1985: 151; Şirin 2007: 176). Berelson, çok satılan kitaplara ilgi gösterildikçe toplumda "açık düşünceli" insanların artacağı savının doğru olmadığını savunmaktadır; çünkü kişiler ne denli dar kafalı ise okuyacakları kitaplar da o dar kafalarına koşut olan inançların sırtını sıvazlayacak nitelikte kitaplar olacaktır (Akt. Oskay, 2016: 135). Çok satılma, çok okunmayla aynı anlama gelmez. Çok satılma, geçici bir olgudur; çünkü kitabın yayımlandığı yılı ya da ertesi yılı içerir (Özdemir, 2017: 11). Diğerlerinin elindeki kitaplara bakarak yalnızca hoşça zaman geçirebilmek için nitelikli bir seçimden çok uzakta duran, piyasa yazını ürünlerini okumak ya da okunan nitelikli kitaplardaki anlam inceliklerini sezmemek, okuduğunun artalanına inememek, tüketici okurluğa örnektir. Kişi; ancak okuduklarının artalanına inip onları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirse üretici bir okur olur. Çok satılan kitapların okurları, okuma edimini göreve dönüştürdükleri ve kendilerine reçete edilen listeleri "iyi okumuş"

olabilmek için sorgulamadan okudukları için düşünme yeteneklerini geliştirecek bir okumadan uzak kalırlar (Oskay, 2016: 136; Özdemir, 2011: 9; Uyguner, 1985: 69; Z. İpşiroğlu, 2004: 38, 39, 41). Piyasa yazını ürünler için Binyazar şöyle der (2016: 85):

O tür kitaplar vakit geçirmek, eğlenmek için okunuyor. Mürekkebin ak kâğıda sinen kokusunu alanlar, okumanın yoğun emek istediğini bilirler. Konusu ne olursa olsun kitap, mantığımızı beslemiyor, duygularımızı havalandırıp bizi iç âlemimizin dehlizlerine sokmuyorsa, kara satırlarıyla gözümüzün ışığını sömüren nesneden başka bir şey değildir.

İlhan'a göre çok satılan kitapların yer aldığı listeleri şaşmaz bir gösterge olarak ele almak da onların verdiği bilgileri hiçe saymak da aynı oranda yanlıştır ("En Çok Satan Kitaplar için Ne Düşünüyorlar" 1985: 64). Bilginin artık belli belleklerde ve ortamlarda tutsak olma durumundan kurtulup dolaşım özgürlüğü kazandığı günümüzde (Kahveci ve Özmutlu, 2014: 148) çocuk ya da yetişkin her okur, nitelikli ya da niteliksiz pek çok ürünle karşı karşıya kalmaktadır. Okuma kültürü edinemeyen bireylerin özensiz ve niteliksiz kitap seçimleri ülkemizde "beğeni yozlaşması"nın giderek ağırlık kazanmasına neden olmaktadır (Z. İpşiroğlu, 2004: 27). Bu bakımdan düşünme gücümüzü besleyen, eleştirel düşünceyi diri tutan okuma edimine gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Kitap seçiminde nitelik, belli bir bilinç düzeyini ve birikimi koşullamaktadır. İyi seçilen her kitap, okurun bir sonraki seçimindeki yanılma payını azaltır. Yazınsal nitelikli yapıtlar; çocuk/genç okura yazınsal bir kurgu içerisinde örtük olarak duyma, düşünme, çıkarımda bulunma, değerlendirme ve yorumlama gibi sorumlulukları vererek onların eleştirel okuma ve düşünme becerilerini kazanmalarına olanak tanır (Aslan 2013b: 12; Binyazar, 2010: 58; Özdemir 2011: 19, 20; Sever ve Aslan, 2009: 232; Z. İpşiroğlu, 2004: 42, 52, 53).

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı

Türk Medenî Kanunu'nun 11. Maddesi'ne göre on sekiz yaşına değin her birey, çocuk sayılır (Türk Medenî Kanunu, 2001). İpşiroğlu'na (2004: 76) göre çocuk, kendine özgü alımlama, düşünme ve duyma yetisi olan özgün bir varlıktır. Benzer biçimde Hasan Âli Yücel (1998b: 274) de "çocuk" kavramı konusunda şunları söylemiştir:

Çocuğu, küçülmüş insan zannedenler çok yanılırlar. Çocuk büyük bir şeyin ufalmış değil; büyükleşecek bir varlığın oluş ve büyüyüş hâlidir. Çocuğu küçük gören cemiyetlerde büyük adam yetişemez ve yetişmemiştir. Çocuğa ciddi bakmalı, onun hareketlerini, düşüncelerini yakından takip etmelidir.

Yücel, bu sözleriyle çocuğun bir birey olarak görülmesinin önemine değinmiş ve çocuğa değer veren toplumların ilerleyeceğini vurgulamıştır. Postman'a (1995: 7) göre çocuk, göremeyeceğimiz bir zamana göndereceğimiz canlı iletilerdir. Nas'a (2006) göre çocuk, insandır. Rousseau'ya (2013: 81) göre hiç kimse kendini bir çocuğun yerine koyabilecek denli filozof olamaz. Franklin'e (1993: 22) göre çocukluk, durağan bir dönemle ilişkilendirilemeyen, her kültürde değişiklik gösterebilen bir yapıdır. Antik dönemde çocuklara dönük tutumlarla ilgili çok az bilgi vardır (Postman, 1995: 16). O dönemde, Eski Yunanlıların "çocuk" ve "genç" için kullandıkları sözcükler, bebeklikle yaşlılık arasındaki her çağı içermektedir; bebeklikle yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi yoktur. Batı'da çağdaş anlamdaki "çocuk" kavramına, Orta Çağ'da rastlanmamaktadır. O dönemde, bebek ölümü oranı çok yüksek olduğundan yedi yaşın altındakiler, aile üyesi olarak sayılmamaktadır. Bu nedenle, o dönemde yedi yaşa kadar olan çocukların kendilerine özgü giysileri, oyuncakları ya da kitapları bulunmamaktadır (Ariès, 1962: 128; AYTEKİN, 2016: 21; ELKIND, 1999: 28; GANDER ve GARDINER, 2010: 26, 27; NEYDİM, 2000: 11; ONUR, 2005: 24-26; SPRING, 2010: 94). Yedi yaşına ulaşabilen bireyler doğrudan yetişkin yaşamına katılmaktadır bu nedenle yedi yaş çocuklar için bir dönüm noktasıdır (HEYWOOD, 2003: 17, 123). 15. yüzyıl ortalarında hareketli tipteki matbaanın bulunmasıyla çocuklar, yetişkin evreninden uzaklaştırılmıştır; çünkü artık o a çağda yetişkin olmak "doğal olmayan ya da yapay simgeler içinde kodlanmış kültürel sınırlara sahip olmayı" gerektirmiştir. Bunun üzerine yetişkinlerden ayrışan çocuklar da kendilerine sığınacakları bir yer aramıştır ve "çocukluk" kavramına tutunmuşlardır (Postman, 1995: 26, 33). 17. yüzyılın başlarından itibaren "çocukluk" kavramı önem kazanmaya başlamıştır (GANDER ve GARDINER, 2010: 26; NEYDİM, 2000: 12). Çocuklara özgü giysiler ve oyuncaklar yapılmaya başlayıp ressamlar artık çocukları, küçük yetişkinler gibi çizmekten vazgeçmiştir. Lloyd deMause'ye göre 18. yüzyıldan önceki çocuklar "hırpalanmış çocuklar"dır (Postman, 1995: 19). 20. yüzyıl ise "çocuk yüzyılı" olmuştur. Bu yüzyılda filozoflar, eğitimciler ve psikologlar çocukları ayrıntılı olarak incelemişlerdir (GANDER ve GARDINER, 2010: 30, 33). Bu yüzyılda çocuk, "toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı" olarak görülmüştür (AKYÜZ, 2018: 96). Türk tarihine genel olarak bakıldığında ise çocuğun aile içinde değerli olduğu görülmektedir; ancak çocukluk kavramının çağdaş anlamda incelenmesi ve edebiyatta yer bulması Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır (NEYDİM, 2000: 19, 26). Çocuk adı verilen bir varlık varsa ona özgü bir edebiyattan söz edilmelidir. Ancak bu edebiyat, çocuğu

küçümseyen, onu “şerbetli” sözlerle avutan bir anlayışta olmamalıdır (Z. İpşiroğlu, 1996: 130). Sever’e (2008: 17) göre çocuk edebiyatı:

Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.

Oğuzkan’a (2013: 3) göre çocuk edebiyatı “Çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar.” Dilidüzgün’e (2018: 19) göre çocuk kitapları, okul öncesi zaman dilimi ile çocuğun ergenliğe ulaştığı döneme; başka bir deyişle 3-13 yaş aralığındaki çocuklara seslenen yazımsal ve düşünsel nitelikli kitaplardır. En yalın söyleyişle çocuk edebiyatı, çocuğun gelişim süreçlerine koşut olarak oluşturulmuş ürünleri kapsar (Şirin, 2014: 306). Çocuk kitapları, çocukların gerçekleri alımlamadaki farklılıklarını göz önüne almalı, onların sorunlarına gönderme yapmalı, onların kendi başlarına karar vermelerini sağlamalıdır (S. Dilidüzgün,1996: 140; S. Dilidüzgün, 2018: 21). İpşiroğlu (1996: 134) da bu konuda şöyle der:

Çocukluk demek mutluluk demektir görüşünün tersine, gelişmekte olan bir varlık olarak çocuğun sorunları, kaygıları, bastırıldığı, bilinçaltının derinliklerine gömdüğü ama dile getiremediği sorunlar belki de yetişkinlerden de çoktur. Çocuğun dünyasını tanıyan bir yazar, bu sorunları en ince ayrıntılarına değin irdeleyecektir.

İpşiroğlu’nun sözünü ettiği gibi çocukların sorunları vardır ve yazın yoluyla bu sorunlar sağaltılmalıdır. Binyazar’a (2016: 47) göre kendini çocuk yerine koyup çocukça yazan kişi yazar değil “yazı teknisyeni”dir. İyi bir yazar, çocukluğu abartmaz, onun gerçeğini irdeleyerek yazar. Çocuk gerçekliğinden kopuk, piyasanın beklentisini karşılamaya dönük yazılan ısmarlama metinler, okuma edimini gerçek amacından saptırır.

Berkes (2017: 317) gençlik çağını, “biyolojik bakımdan her insanın çocukluk yaşlarıyla olgunluk yaşları arasında geçirdiği bir aşama” olarak tanımlamıştır. Gençlik için UNESCO’nun koyduğu sınır, ortalama 15-24 yaş aralığını kapsasa da bu aralığı, 10-25 yaş ile sınırlayan ülkeler de vardır. Ülkelerin değişen coğrafi yapısı, ailenin sosyo-ekonomik yapısı, cinsiyet gibi kavramlar yaş sınırının belirlenmesinde önemli etkenlerdendir. Ülkemizde gençlik kavramı için 14-25 yaş aralığını temel almak daha doğru olabilir (Özyer, 1994: 52, 62).

Melzer’e göre gençlik edebiyatı, gençler için yazılan edebiyat, gençler tarafından yazılan edebiyat ve hem gençler hem de yetişkinler tarafından okunan kimi yapıtların

tümünü içerir (Akt. Özyer, 1994: 53). Asutay'a (2001: 1) göre gençlik edebiyatı "Gençliğin dili, gençliğin kendi yazını"dır. Ülkü (1985: 459) gençlik edebiyatını; konu, içerik, sorunların ele alınışı ve biçim bakımından, çeşitli yaş basamaklarındaki çocukların/gençlerin ilgi ve merak düzeyine uygun, yazınsal, eğlendirici, öğretici olma özelliklerinin yanında, sanatsal beğeni düzeylerinin gelişmesine katkı sunması beklenen/ çoğu kez dolaylı olarak eğitici nitelikteki yapıtlar olarak tanımlar. Uslu Üstten (2014: 50) ise gençlik edebiyatını; gençlerin, bilişsel ve ruhsal gelişimlerine, ilgi ve gereksinimlerine uygun, yaşadıkları sorunlara çözüm üreten, bununla birlikte gençlere yazınsal beğeni kazandıracak nitelikteki yapıtlar olarak tanımlar. Cart'a (1996) göre ergenlik kavramı sürekli değiştiği için gençlik edebiyatının net bir tanımı yapılamaz (Akt. Önal, 2014: 20). Aytekin (2016: 44-46) de kesin çizgilerle birbirinden ayıramayan çocuk ve gençlik evresini, edebiyatta bir bütün olarak ele alıp "çocuk ve gençlik edebiyatı" kavramını kullanır.

Aslan'a (2013b: 12; 2014a: 51) göre çocuk ve gençlik edebiyatı, çocukların/gençlerin dilsel becerilerini yetkinleştirmenin yanı sıra onların bilişsel, duyuşsal, devinişsel, kültürel ve toplumsal olarak gelişimlerine katkı sağlar, onları gerçek yaşama hazırlar ve pek çok konuda duyarlı kılar. Çocuğu/genci bilgece düşünmeye yönelten, insanca varoluşun kültür belgesi olan kitaplar, erken yaşlardan başlayarak çocuğun/gencin yaşam evrenine katılmalıdır (Binyazar, 2010: 55). Unutulmamalıdır ki yaşadığımız elektronik çağda yazınsal kültürle olan etkileşim kısıtlandıkça şiddet tırmanacaktır (Sanders, 2013: 43). Edgü (1986: 18), kendine okur bulamayan kitaplarla ilgili duygularını, "Yakın Bir Ölümün Bildirisi"nde şöyle dile getirmiştir:

Yavaş yavaş ölüyor kitap...

Okuyanı düşündüren kitap... Düşünen, düşünmeye çalışan insanların ufkunu aşan, onları daha fazla düşünmeye, daha doğru düşünmeye iteleyen kitap...

Yaşadığımız dünyayı algılamamızı sağlayan kitap...

İçinde yaşadığımız toplumu tanımamıza, çelişkilerini kavramamıza, dolayısıyla daha insancıl, daha doğru, daha özgür, daha yaratıcı bir düzenin var olabileceğini duyuran kitap...

Edgü'nün sözünü ettiği üzere okurunu düşündüren kitap, Özdemir'e göre kendine özgü ilkeleriyle okurlarını iki kapak arasında bir yolculuğa çıkarır (Özdemir, 2017: 8). Kitap aracılığıyla ulaşılan okuma edimi "Basılı ya da yazılı sözcükleri duyu oranlarımız yoluyla algılama, bunları anlamlandırıp kavrama, yorumlama" olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2011: 11). Bayrav'a (2002: 6) göre okuma, "her alanda düşünceyi olgunlaştırma, bilgiyi genişletme ve fikirleri tartışmayı, eleştirmeyi öğrenmenin yolu"dur. Adalı (2010: 9)

okumayı, “nedeni ve amacı her ne olursa olsun eleştirel ve özgür düşünmeye, çok yönlü bakış açıları geliştirmeye, kendini ve dünyayı anlamaya, yorumlamaya giden en etkili yol” olarak tanımlanmıştır. Göktürk’e (1985: 77) göre okuma edimi, “bilinç eğitimi”nden geçmektedir. İpşiroğlu’na (2004: 47) göre okuma ediminin amaçları “saplantılardan arınmış bir düşünme alışkanlığının kazandırılması, eleştirel bakışın uyandırılması, çok yönlü düşünmenin öğretilmesi ve düş gücünün geliştirilmesi” olarak sıralanmıştır.

Yukarıda anılan amaçları uygulanabilir kılan yazınsal nitelikli yapılarda, yazara özgü kurmaca bir evren kurgulanır. Bu evren, nesnel gerçeğin yeniden üretilmesi yeniden kurgulanmasıyla oluşturulmuştur. Özetle edebiyat, dolaylı bir anlamı ileten özel bir dildir (Adalı, 2011: 25; İleri, 1982: 60; Özdemir, 2011: 110) ve bu özel dili anlama, onunla eleştirel bir ilişki kurma, eğitim gerektiren bir uğraştır. Edebiyat eğitiminin amacı her şeyi okuyan okur yetiştirmekten çok nitelik ayrımı yapabilen eleştirel okur yetiştirmektir (Dilidüzgün, 2003: 11-17). Okuru doğru anlamaya ve yorumlamaya götüren eleştirel okuma (Çifçi, 2010: 142), eleştirel düşünme sürecinden ayrı olarak ele alınamaz (Çotuksöken, 2011: 48). En yalın söyleyişle eleştirel okuma, eleştirel düşünmenin dil öğrenimine/okumaya yansıyan yüzüdür (S. Dilidüzgün ve Aydın Gönül, 2017: 33) ve demokratik toplumların gereksinim duyduğu, düşünen-duyarlı kişilerin edinmesi gereken bir beceridir (Sever, 2008a: 27; Sever, 2018: 142). Eleştirel okuma; okuruna okuduklarına özenle yaklaşma, belleğini devingen tutma gibi farklı birçok duyuşsal ve bilişsel beceriyi birlikte kazandırır (Aydın Gönül, 2016: 81; S. Dilidüzgün ve Aydın Gönül, 2017: 33). Bu dil becerisini kazanmış bir okur, yazınsal metinlere kuşkuyla yaklaşır, okuduklarını kendi düşünce süzgecinden geçirir (Ş. Dilidüzgün, 2017: 132) ve metindeki gizli saldırılara zihinsel savunmayla karşı koyabilir (Postman, 2017: 69; Simpson, 1996: 118; Şirin, 2012: 172). Böylelikle güdümlü bir metinle karşılaşsa da bunu belleğinden süzebilir ve alımlama sürecini ona göre yapılandırabilir.

Moran’a (2007: 242) göre “alımlama estetiği” kuramında yazınsal metnin iki boyutu vardır: “yazarın yarattığı metin ve okurun yaptığı somutlama.” Özerk benliklik kimliğinin en iyi taşıyıcılarından olan yazarlar (Aslan, 2017: 24), bu kuramda geleneksel metinlerde olduğu gibi iletiyi açık olarak sunmaz, okurun katkılarıyla yeniden üretilebilecek biçimde boşluklarla sunar. Metindeki anlam boşlukları; ancak eleştirel okuma becerisiyle donatılmış bireylerce yakalanır ve anlamlandırılır; çünkü eleştirel okurlar etkin okurlardır, okuduklarını sorgularlar, desteklerler ve yargırlar (Aslan, 2006a: 35; Doğanay, 2015: 313; Göktürk, 2010: 112; Işıksalan, 2008: 15; Simpson, 1996: 118; Özden, 2014: 162; Z. İpşiroğlu, 2015: 81). Kısacası “basılı sözcüklerle didişen” bu

kişiler “iki kapaklı yeraltı kovuğunun tutsağı olmazlar” (Özdemir, 2017: 9). Bu tür okurlar, esinlendirici metinleri bile alkışlamazlar; çünkü eleştirel düşünme buna izin vermeyecek denli mesafelidir (Postman, 2017: 70). Bu kuramda “uzantılı bir yazar” diye adlandırabileceğimiz; başka bir deyişle yazarın başlattığı yaratım sürecine ortak olan üretken okur (Z. İpşiroğlu, 2004: 53), geleneksel algılama ve çözümleme yöntemlerinden arınarak metni yeniden yazabileceği boş bir sayfa gibi görmelidir (Işıksalan, 2008: 14). Özetle söylemek gerekirse bilinçli bir okuma, “yazı yazar gibi okuma”dır. Bu tür okumada okur, kendine ipucu veren “yazarın dili, anlatımı, kullandığı imgeler, simgeler, yazdığı metnin türü, kurgusu ” gibi kodları iyi değerlendirir (Z. İpşiroğlu, 2001: 37) ve neredeyse kitabı yazan yazar kadar kitaba emek verir (Binyazar, 2010: 58).

Çocuk ve genç okur; yazınsal metinle iletişim sürecinde karakterlerle eşduyum kurar, konunun tanıklığında metnin anlam evrenine girip nice değerleri içselleştirir ve “kendi duygu ve düşünce gücünün birikimiyle” metnin dokusuna sindirilen ileti ya da iletilere ulaşmaya çalışır (Özdemir, 2004: 207; Özdemir, 2011: 71; Sever, 2013: 133-135). Yazınsal yapıtlarda karakter “Sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği, gerçek yaşamdan da esinlenilerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişilik”tir. Çocuk okur, okuduğu kitaptaki karakterlerin karşılaştıkları sorunları çözmedeki kararlılığından etkilenerek, karakterler gibi duymaya ve düşünmeye istekli olur (Sever, 2008a: 75,76). Gerçekle kurmacayı birbirine karıştıran küçük çocuklarda özdeşleşerek okuma vardır. Genellikle özdeşleşme, okumanın ilk aşamasını; eleştirme ise bir sonraki aşamasını oluşturur. Çok yönlü düşünme yetisini kazanmak için okumada “özdeşleşme ve eleştirme” arasında denge kurulmalıdır. Bu denge kurulursa okur hem duygu ve sezgi yoluyla anlatılan evrenin içine katılır hem de eleştiri yaparak düşünce yoluyla anlatılanları derinlemesine inceler (Z. İpşiroğlu, 2004: 40-46). Lukens’e (2007: 90) göre çocuk okur; karakterlerin, sorunlarla karşılaşp duygularıyla düşünceleri arasında kaldıkları zaman seçimlerini ne yönde yapacaklarını ilgiyle izler ve karakterlerin karar verip eyleme geçmelerini ister. Lukens’in de sözünü ettiği gibi çocuk okur, okuma sırasında karakterlerin eylemlerini çok yakından izler; bu nedenle çocuk kitapları onların eşduyum kurmasına olanak tanınmalıdır.

Konu, evrensel olarak herhangi bir yazarın hakkında yazı yazdığı her şeydir (Özdemir, 2007: 19). Çocuk edebiyatı yapıtlarında yazarlar, konuyu oluşturabilmek için yaratıcı güçlerini kullanarak bir olay kurgularlar ve kurgulanan her olayda bir çatışmanın yaşanması kaçınılmazdır. Bu çatışma; kişi-kişi çatışması, kişinin kendisiyle olan çatışması, kişi-doğa çatışması ve kişi-toplum çatışması olabilir (Sever, 2008a: 127, 128).

Yavuzer'e (1998: 49) göre insan ilişkilerinde çatışma, "bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin ihtiyaçlarına müdahale etmesi durumunda veya değerleri uyuşmadığı zaman, kişiler arasında baş gösteren uyuşmazlık, zıtlasma, kavga ve sürtüşmeleri" anlatmaktadır. Cüceloğlu (1991: 182) çatışmanın; birbiriyle uyuşmayan iki ya da daha çok güdünün aynı anda kişiyi etkilediği anda kendini gösterdiğini ve güdülerin türüne ve içinde bulunulan ortama göre değişiklik gösterdiğini dile getirmiştir. Aslan'a (2006b: 196, 197) göre "insan ilişkilerinde yaşamın her alanında kimi nedenlerle karşımıza çıkan bir gerçek" olan çatışma; yazınsal kitaplarda metni başlatan, onu sürekli olarak harekete geçiren ve okuma eylemi boyunca da sürükleyen bir öğedir. Sever'e (2008a: 137) göre yazınsal kitaplarda çatışma; merak öğeleriyle dengelenmeli ve çocuk/genç, öykünün sonuna dek düşsel ve düşünsel katkılarıyla anlamın oluşmasına ortak edilmelidir. Çocuk kitaplarında karakterlerin içinde buldukları çatışmayı akıl yürüterek ve çaba harcayarak çözmesi beklenir (Karagöz, 2014: 26). Böylelikle çocuk/genç, çatışmayı yaşayan kahramanlarla eşduyum kurabilecek, öykülenen olaylardaki gerilimi duyumsayabilecek ve okuma eyleminden zevk alabilecektir (Sever, 2008a: 128).

"Bir yazın yapıtında anlatılmak istenen temel düşünce" olarak tanımlanan ileti (TÜBA, 2011: 593), sanatçının okurlarında uyandırmak istediği duygu ve düşünce ortaklığını parmak sallamadan duyumsatmasıdır. Yazınsal yapıtlarda ileti, metnin içinde açıkça yer almaz. Okurdan, kurmaca evrendeki yazınsal ipuçlarından yararlanarak; kendi duygu ve düşünce birikimiyle ileti ya da iletilere ulaşması beklenir (Sever, 2008a: 140; Sever, 2013: 134). Yazınsal yapıtların dile getirdiği yargı(lar) gerçek değil sözde yargılardır; çünkü yazınsal yapıtlar gerçeğin kendisi değil, yansımasıdır (Aslan, 2006a: 29).

Çocuk/gençlik kitaplarının yukarıda sözü edilen öğeler bakımından yapılandırılması ve bu nitelikleri taşıyan kitapların çocuk/genç okurla buluşturulması çok önemlidir. Okuma kültürü edinilmesi sürecinde çocuklarla/gençlerle buluşturulan kitapların her bakımdan olduğu gibi düşünme becerilerini geliştirmeye katkısı bakımından da incelenmesi; böylelikle çocukların/gençlerin düşünme becerilerinin nitelikli kitaplarla yetkinleştirmesi gerekir. Bu bağlamda bilgisunar sitelerinde çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarının da çocuğun düşünsel becerilerine olası katkıları bağlamında değerlendirilmesi büyük önem taşır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada izlenen yöntem, “Araştırma Modeli”, “Çalışma Grubu ve Veri Kaynağı” , “Verilerin Çözömlenmesi” ve “Araştırmacının Rolü” alt başlıkları altında açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Çok satılan çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamındaki işlevinin değerlendirildiği bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, incelediği bir alana ya da toplumsal kesite uzun süreli ve yoğun bir etkileşim süreci içinde bütöncöl bir bakış açısıyla bakan, çoğu zaman araştırmacının ölçüm aracı olarak kendini gördüğu ve daha az ölçönlendirilmiş veri toplama araçlarını kullanan, çözümlerinin pek çoğunu sözcüklerle ve sözcüklerin bir araya getirildiği alt küme ve işaretleyle yapan bir araştırmadır (Miles ve Huberman, 2015: 6, 7). Nitel araştırmada daha çok gözlem, görüşme ve belge incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45). Karmaşık bir konuya ayrıntılı bir anlayış getirmek için nitel araştırma yapılır. Öykü, tiyatro, roman ve şiir gibi türler, kısıtlama olmaksızın yazınsal ve esnek bir biçimde aktarılmak istendiğinde nitel araştırmadan yararlanılır. Nitel araştırmada çok sayıda veri ayıklanarak birkaç izlek veya sınıflandırmaya indirgenir, bu da araştırmacının çok zamanını alır (Creswell, 2013: 48).

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin benimsenmesinin nedeni, üç bilgisayar sitesindeki çok satılanlar listesinden seçilen yazınsal nitelikli çocuk ve gençlik kitaplarının, çocukların ve gençlerin eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayıp sağlamadığının çok yönlü olarak incelenip verilerin araştırma soruları temel alınarak bütöncöl olarak çözümlenmiş olmasıdır.

Çalışma Grubu ve Veri Kaynağı

Çalışma grubunu 2016 yılında çok satılan çocuk ve gençlik kitapları oluşturmaktadır. Kitabevleri, çok satılan kitapların sayısal verilerini yansıtan belgeleri paylaşma konusunda istatistik tutmadıkları için bu bilgileri verme konusunda çok fazla yardımcı olamamaktadır. Yayıncılara denetim pulu (bandrol) dağıtan Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu (YAYFED) sorumluları da yalnızca yayıncılara gönderdikleri denetim pullarının sayısal verisini paylaşabilmekte; ancak yayıncılara gönderilen denetim pullarını taşıyan kitaplardan kaçının satıldığı ve ne hızda satıldığına ilişkin bilgilerinin olmadığını belirtmektedirler. Bu bakımdan incelenecek kitaplar, kitap satışı yapan üç bilgisayar sitesinde (İdefix, Babil, D&R) yayımlanan çok satılanlar listesine bakılarak seçilmiştir. Sitelere erişim, 4-11 Temmuz 2016 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu üç sitede yayımlanan çok satılanlar listesindeki ilk yüz kitaba bakılmış; üçünde de ortaklık gösteren otuz kitap incelenmek üzere seçilmiştir. Bilgisayar üzerinden satış yapan “Kitapyurdu” adlı site, çok satılan kitaplar listesini yirmi ya da yirmi beş kitapla sınırlı tuttuğu gerekçesiyle çalışma kapsamına alınmamıştır.

Çalışma, amaçlı örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” yoluyla oluşturulmuştur. Bu yöntemdeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların çalışılmasıdır. Ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden hazırlanmış bir liste kullanılabilir (Yıldırım ve Şimsek, 2013: 140). Bu çalışmada incelenecek kitapların belirlenmesinde aşağıda sıralanan üç ölçüt temel alınmıştır:

1. Kitapların 2016 yılında çok satılanlar listesinde yer alması,
2. Kitapların, kitap satan üç bilgisayar sitesinde de ortaklık göstermesi,
3. Kitapların yazınsal nitelikli (öykü ve roman) olması.

Bu çalışmada okul çağı dönemine seslenen kitaplar incelenmiş; okulöncesi döneme seslenen kitaplar, genellikle görsel okumaya yönelik olduğu ve görsel okuma süreci bu çalışmanın sınırları içerisinde olmadığı gerekçesiyle çözümlene dışı bırakılmıştır. Çalışmanın konusu yazınsal nitelikli kitapların incelenmesi olduğu için bilgilendirici niteliği ağır basan kitaplar çözümlenmeye alınmamıştır. Örneğin üç sitede ortaklık gösteren Çıtır Çıtır Felsefe dizisinin içinde yer alan kitaplar; çok kısa öykülere yer verse de daha çok öğretme amaçlı olduğu gerekçesiyle; yine soru-yanıt yoluyla

okurları belli kavramlar üzerinde düşündürmeyi amaçlayan Filozof Çocuk adlı dizi de benzer biçimde öğretici yönü ağır bastığı gerekçesiyle seçilen kitaplar listesine alınmamıştır. Ayrıca şiir kitapları ile yazınsal olmayan abece kitapları (okumalı boyama kitapları vb.), oyun kitapları (minecraft vb.), çıkartma kitapları, etkinlik kitapları ve yaşamöyküsü kitapları da çalışmanın ölçütlerine uygunluk göstermediği gerekçesiyle inceleme dışında tutulmuştur. Çok satılan kitaplar listesinde dizi biçiminde olan kitaplar da (Saftrik, Pıtırıcık, Harry Potter, Zaman Bisikleti, Süper Gazeteciler, Kayıp Kitaplıktaki İskelet) bulunmaktadır. Bu dizilerin her birinden yalnızca bir kitap incelemeye alınmıştır. Listede birden çok kitabı yer alan yazarların (Behiç Ak, Sevim Ak, Samed Behrengi) da bir kitabı çözümlenmeye alınmıştır. Yalnızca Aytül Akal adlı sanatçının iki kitabı çözümlenmeye alınmıştır; çünkü kitaplardan biri tek yazarlı (Süper Gazeteciler 1), diğeri ise Mavisel Yener adlı sanatçıyla ortak yazılmış iki yazarlı (Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1) bir kitaptır. Kısaca üç bilgisunar sitesindeki çok satılanlar listesinde ortaklık gösteren “çocuk ve gençlik edebiyatı” adı altındaki otuz kitap bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Aşağıdaki listede incelenmek üzere seçilen kitaplar abecesel olarak sıralanmıştır:

Tablo 2

Üç Bilgisunar Sitesinde Ortaklık Gösteren Çok Satılan Kitaplar Listesi

Kitabın Adı	Yazarın Adı	Yayınevi	Türü
1. 35 Kilo Tembelle Teneke	Anna Gavalda	Günışığı Kitaplığı	Roman
2. Beyaz Yele	René Guillot	Can Çocuk	Roman
3. Bir Küçük Osmancık Vardı	Hasan Nail Canat	Genç Timaş	Roman
4. Bir Şeftali Bin Şeftali	Samed Behrengi	Can Çocuk	Öykü
5. Bunun Adı Findel	Andrew Clements	Günışığı Kitaplığı	Roman
6. Büyük Tuzak	Aslı Der	Günışığı Kitaplığı	Roman
7. Charlie'nin Çikolata Fabrikası	Roald Dahl	Can Çocuk	Roman
8. Çizgili Pijamalı Çocuk	John Boyne	Tudem	Roman
9. Çocuk Kalbi	Edmondo de Amicis	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları	Roman
10. Dört Kardeşiler	Gülten Dayıoğlu	Altın Kitaplar	Roman

(Devam ediyor)

Tablo 2 (Devam)

Üç Bilgisunar Sitesinde Ortaklık Gösteren Çok Satılan Kitaplar Listesi

Kitabın Adı	Yazarın Adı	Yayınevi	Türü
11. Gülibik	Çetin Öner	Can Çocuk	Roman
12. Harry Potter ve Felsefe Taşı	J. K. Rowling	Yapı Kredi Yayınları	Roman
13. Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1	Mavisel Yener, Aytül Akal	Tudem	Roman
14. Kitaplardan Korkan Çocuk	Susanna Tamaro	Can Çocuk	Öykü
15. Köy Çocuğu	Yavuz Bahadıroğlu	Nesil Çocuk	Roman
16. Kraliçeyi Kurtarmak	Vladimir Tumanov	Günüşığı Kitaplığı	Roman
17. Küçük Prens	Antonie de Saint- Exupéry	Can Çocuk	Roman
18. Martıya Uçmayı Öğreten Kedi	Luis Sepúlveda	Can Çocuk	Roman
19. Momo	Michael Ende	Kabalcı	Roman
20. Pál Sokağı Çocukları	Ferenk Molnár	Yapı Kredi Yayınları	Roman
21. Pıtırıcık Tatilde	Rene Goscinny	Can Çocuk	Öykü
22. Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim, 7. Kitap	Jeff Kinney	Epsilon	Öykü
23. Son Ada'nın Çocukları	Zülfü Livaneli	Doğan ve Egmont	Roman
24. Süper Gazeteciler 1	Aytül Akal	Tudem	Roman
25. Şeker Portakalı	Jose Mauro de Vasconcelos	Can Çocuk	Roman
26. Uçan Sınıf	Erich Kästner	Can Çocuk	Roman
27. Vanilya Kokulu Mektuplar	Sevim Ak	Can Çocuk	Roman
28. Yankılı Kayalar	Ahmet Yılmaz Boyunağa	Genç Timaş	Roman
29. Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği	Behiç Ak	Can Çocuk	Roman
30. Zaman Bisikleti 1	Bilgin Adalı	Can Çocuk	Roman

Çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden belge (doküman) incelemesi yoluyla toplanmıştır. Belge incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgularla ilgili bilgi içeren yazılı araç ve gereçlerin çözümlenmesini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:

217). Kitapların çözümlemesinde Flew (2008), Şahinel (2015), Nosich (2016), Paul ve Elder (2016) ve Ruggiero'nun (2017) çalışmalarında yer alan eleştirel düşünen bireylerin özellikleri ile ilgili belirlemelerinden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında çalışmanın amacı ve sınırlılıkları göz önünde tutulmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

2016 yılında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarının eleştirel düşünme becerisine katkısı bağlamında incelendiği bu çalışmada verilerin çözümlemesinde “içerik çözümlemesi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi sözel, yazılı ve diğer malzemelerin içerdiği iletiyi, anlam ve dilbilgisi açısından nesnel ve dizgesel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 22). İçerik çözümlemesi, araştırmacının bir iletişim kaynağındaki (kitap, makale, film, şarkı sözleri, video kayıtları vb.) içeriği (iletiyi) açığa çıkarmasına olanak sağlar (Neuman, 2006: 466). İçerik çözümlemesinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel çözümlemeye göre daha derinlemesindedir. Betimsel çözümlemede ayırdına varılamayan kavramlar içerik çözümlemesiyle yakalanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). İçerik çözümlemesinin başat amacı, sayıca fazla olan metin yığnında, araştırma sorusu açısından önemli olan ortak bilgileri saptamak ve değerlendirmektir; başka bir deyişle bu yöntemde araştırılan metin her yönüyle ele alınmaz yalnızca araştırma açısından önemli olan boyutlar incelenir (Gökçe, 2006: 21). İçerik çözümlemesinde malzemenin belirli parçalarının ne sıklıkta olduğu (metindeki satırlar, değerler, benzer konular vb.) çözümlemenin temelini oluşturur. Bu yöntemde malzeme, araştırmacı tarafından bölünür ve aşamalı olarak incelenir. Araştırmacı çözümleme boyutlarını, malzemenin kuramsal olarak sınıflandırılması yoluyla önceden belirler (Mayring, 2011: 116).

Bu çalışmada çözümleme türlerinden “kategorik çözümleme” tekniği kullanılmıştır. Kategorik çözümleme genel olarak belirli bir iletinin önce birimlere bölünmesi sonra da bu birimlerin önceden belirlenmiş ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasıdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 90). Bu aşamada ham veriler dizgesel verilere dönüştürüldüğünden, kategorileme işlemi içerik çözümlemesinin en can alıcı yeridir (Öğülmüş, 1991: 221). Bir içerik çözümlemesinin, geliştirilen ve kullanılan kategorilerin uygunluğu ve geçerliği oranında güvenilir ve geçerli olduğu kabul edilir

(Gökçe, 2006: 62). Bu çalışma, Aslan'ın "Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından 100 Temel Eser'deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme" (2008) adlı çalışmasıyla yöntem bakımından büyük benzerlik gösterdiği gerekçesiyle o çalışmada izlenen adımlar bu çalışmada da izlenmiştir. Araştırmada bağlam birimi olarak "izlek" (tema) seçilmiştir. Bu çalışmada ana kategori "eleştirel düşünme"dir. Alt kategoriler ise;

- 1) karakterlerin "açık olma"sı,
- 2) karakterlerin "düşünmeden eyleme geçmeme"si,
- 3) karakterlerin "sabırlı olma"sı, (engeller karşısında yılmaması)
- 4) karakterlerin "ön bilgileri kullanma"sı,
- 5) karakterlerin "derinlemesine soru sorma"sı,
- 6) karakterlerin "anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme"si,
- 7) karakterlerin "çelişkileri fark etme"si,
- 8) karakterlerin "genelleme yapma eğiliminden uzak durma"sı,
- 9) karakterlerin "bağımsız düşünme"si /"sayılıtları inceleme"si,
- 10) karakterlerin "kendilerini ve kendi çalışmalarını denetleme"si,
- 11) karakterlerin "yansız olma"sı (zihinsel alçakgönüllülük, zihinsel yüreklilik, zihinsel eşduyum),
- 12) karakterlerin "yargılarını erteleme"si,
- 13) karakterlerin "doğru çıkarımlarda bulunma"sıdır.

Kitap çözümlerinde kimi tümceler, eleştirel düşünme becerisi bağlamında içeriğindeki çok yönlülük nedeniyle birden fazla alt kategori altında değerlendirilmiştir. Örneğin *Küçük Prens* adlı kitapta Küçük Prens, ilk olarak bir kralın yaşadığı gezegene gider. Gezegende kraldan başka kimsenin yaşamamasına karşın kral, Küçük Prens'i Adalet Bakanı yapmak ister:

Kendine bir uyruk bulduğu için bayağı gururlanmış olan kral:
"Gitme," dedi. "Gitme. Seni bakan yaparım."
"Ne bakanı?"
"Şey...Adalet Bakanı!"
"Ama burada yargılanacak kimse yok ki!" (s.48)

Bu tümceler, Küçük Prens'in kimsenin yaşamadığı bir gezegende kralın kendisini Adalet Bakanı yapmak isteşiindeki çelişkinin ayırdına varması yönünden "çelişkileri fark etme" alt kategorisine; aynı zamanda Küçük Prens'in kral karşısında düşüncelerini yüreklilikle dile getirmesi yönünden de "yansızlık" alt kategorisinin "zihinsel yüreklilik" alt maddesine alınmıştır.

Kitaplar çözümlenirken “karakterlerin derinlemesine soru sorması” alt kategorisinde, karakterlerin bir sorunla karşılaştıklarında kendilerine ve/veya diğerlerine yalnızca bir soru sormaları, eleştirel düşünen bireylerin “derinlemesine soru sorma” tanımını karşılamadığından sayıma alınmamıştır. Karakterlerin bir sorunla karşılaştıklarında kendilerine ve/veya diğerlerine sordukları aynı bağlamla ilgili en az iki sorunun olduğu anlatımlar sayıma alınmıştır. Ayrıca aynı bağlam içinde yer alan ardıl soruların hepsi tek bir birim olarak sayılmıştır. Örneğin *Momo* adlı kitapta, kentte yaşayan bir adam; yıkık tiyatrodan yalnız yaşayan, tuhaf bir kızla karşılaşınca onun böylesi bir ortamda neden bulunduğunu anlamaya yönelik pek çok soru sorar. Çözümlemede bu soruların hepsi tek bir bağlamı derinlemesine sorgulamayı amaçladığından bir birim olarak sayıma alınmıştır:

- “Demek burası hoşuna gitti?” diye sordu adamlardan biri.
- Burada hep mi kalmak istiyorsun?
- Peki, seni bekleyen biri yok mu?
- Yani evine dönmeyecek misin?
- Buraya nereden geldin?
- “Annen baban kim senin?” diye sormaya devam etti adam.
- Adın Momo’ydu, değil mi?
- Güzel bir ad. Şimdiye kadar hiç duymadım. Sana bu adı kim taktı?
- Sen kendin mi taktın?
- Ne zaman doğdun?
- Peki senin hiç teyzen, amcan, dayın, büyükannen, yani yanlarına gideceğin bir akraban yok mu?
- Kaç yaşındasın bakalım?
- Peki şimdi doğru söyle, kaç yaşındasın?
- “Dinle” dedi adam, diğerleriyle biraz konuştuktan sonra Momo’ya dönerek, “burada bulunduğunu polise bildirsek de seni bir yuvaya yerleştirecekler iyi olmaz mı? Orada yatacak yerin, yemeğin olur. Okumayı, yazmayı, sayı saymayı öğrenirsin. Ne dersin, ha? (s.15-16)

Kitapların çözümlemelerinde olumsuz özellikler taşıyan kötü karakterlerin (çete üyeleri, at hırsızları...) düşünce, davranış ve eylemleri kötü birer amaca hizmet ettikleri; dolayısıyla eleştirel düşünme becerisi bağlamında değerlendirilemeyeceği gerekçesiyle eleştirel düşünme becerisinin herhangi bir alt basamağı altında değerlendirilmemiştir. Örneğin *Beyaz Yele* adlı romanda at hırsızları atı kaçırmak için aşağıdaki tümcelerde yer aldığı üzere plan yapar ve planlarını açıklarlar. Ancak bu tümceler sözü edilen nedenlerden ötürü değerlendirilmeye alınmamıştır:

- “Ben çalırlardan dolaşayım,” dedi genç olan.
- Olur. Açıktan al. Sonra saklanıp kısırağın önünü keseceksin. Ben de şu ağaçların oraya doğru sürüneceğim. Anlaşıldı mı? Sen burada bekliyorsun.

Ben kısrağı ürkütüyorum. Hayvan korkup kaçıyor. Anası ayrı düştüklerini anlayamadan ben yavruyu zapt ediyorum. Sen de kısrağın ön ayağına kement atıp hayvanı yuvarlıyorsun. Kucağımıza düşer. Haydi bakalım Pedro... Çocuk gitmiştir artık. (s.16)

Kitaplar çözümlenirken eleştirel düşünme becerisiyle ilgili her bir alt kategoriye uygun anlatımlar belirlenmiş, ilgili bütün örnekler sayıma alınmış; ancak çalışmanın kapsamını aşacağı gerekçesiyle tüm örnekler çalışmaya yansıtılmamıştır.

İçerik çözümlemesi sonuçları genellikle sıklık (frekans) ve/veya yüzde tabloları biçiminde sunulur (Balcı, 2016: 220). Bu çalışmada da kitaplardaki alt kategorilerin yorumlanmasında sıklık ve yüzde hesaplamalarının yanı sıra sayfa sayısı farklı olan kitapların bulgu sayısı yorumlama farklılıklarına yol açacağı düşüncesiyle kitapların yoğunluk puanları da hesaplanmıştır. Kitaplardaki kategorilerin yoğunluk puanlarının hesaplanmasında Karaman-Kepeneci ve Aslan (2013: 187) tarafından uygulanan yöntem örnek alınmıştır. Her kitabın başından, ortasından ve sonundan rastgele seçilen ortalama sözcük sayısı, sayfa sayısı (resimli sayfalar sayım dışı bırakılmıştır) ile çarpılarak her kitaptaki yaklaşık toplam sözcük sayısına ulaşılmıştır. Her bir kitap için kategori yüzdesi ve kategori yoğunluk puanı:

$$\text{Kategori \%} = (\text{Kategori Sıklığı} / \text{Tüm Kategorilerin Toplam Sıklığı}) \times 100$$

$$\text{Kategori Yoğunluk Puanı} = \text{Kategori Sıklığı} / \text{Yaklaşık sözcük sayısı}$$

formüllerine göre elde edilmiştir. Yoğunluk puanı hesaplanırken çıkan sayıların çok küçük olması yorumlamayı güçleştireceğinden tüm kategorilere ait yoğunluk puanı 10.000 ile çarpılmıştır. Elde edilen istatistiksel veriler ışığında bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

Güvenirlilik: İçerik çözümlemesi, nesnellik bağlamında kendisini geçerlik ve güvenilirlik ilkelerine bağlı kılmaktadır. Güvenirlilik, aynı yöntem ile değişik zamanlarda aynı ya da benzer sonuçlara ulaşmakla ilgilidir (Gökçe, 2006: 36). İçerik çözümlemesinin güvenilirliği özellikle kodlama işlemine bağlıdır. Kategorilerin belirlenmesi ve açık seçik tanımlanması en önemli aşamadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 80). Bu çalışmada belirlenen alt kategorilerin kitaplarda ne sıklıkta ele alındığına ilişkin sıklık kayıtları tutulmuştur. Araştırmacı ile Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği alanında doktora eğitimini tamamlamış; içerik çözümlemesi konusunda deneyimli olan diğer alan uzmanı ilk önce *Küçük Prens* adlı kitabı birlikte inceleyerek alt kategorilerde uzlaşmaya

varmışlardır. Daha sonra *Bir Şeftali Bin Şeftali* ve *Gülibik* adlı kitaplar hem araştırmacı hem de diğer alan uzmanı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Güvenirlik için aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Uzlaşma Sayısı}}{\text{Uzlaşma} + \text{Uzlaşmama Sayısı}}$$

Bu formülün uygulanması sonucu kodlayıcılar arasındaki tutarlık %91 bulunmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için kodlayıcılar arasında en az %70'lik bir tutarlık oranı gerekmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 81; Bilgin, 2014: 16). Bu durumda araştırma kapsamında belirlenen kitapların güvenilir biçimde çözümlendikleri söylenebilir.

Geçerlik: Nitel araştırmada geçerlik, “Araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir” (Kirk ve Miler’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 290). İçerik çözümlenmesinde sonuçlar sunulurken çözümlenme işleminde kullanılan kategorilerin tanımlarının verilmesi gerekmektedir. Ölçümler yalnızca bu tanımlamalara ilişkin olarak geçerlik kazanır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 82).

Bu çalışmada kategoriler oluşturulurken eleştirel düşünme becerisi ve çocuk edebiyatına ilişkin geniş bir araştırma yapılmış, bu iki alanın ilişkisi ilgili alanyazın çalışmalarıyla desteklenerek çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Veri toplamada bu çerçeveden yararlanılmış ve araştırma soruları da bu çerçeveye uygun olarak hazırlanmıştır. Kategoriler beş alan uzmanına gösterilmiş ve onların düzeltmeleriyle kategorilere son biçimini verilmiştir. Çalışma bitimine dek uzmanlardan görüş alma işlemi devam edilmiştir. Bu bakımdan araştırmacının ölçmek istediğini uygun bir biçimde ölçtüğü söylenebilir. Çalışmanın alt kategorileri oluştururken şu ölçütler göz önünde bulundurulmuştur (Bardin ve Holsti’den Akt. Gökçe, 2006: 62, 63):

1. Kategorilerin, çözümlenecek olan metnin tüm boyutlarını içerecek ve bir kategoriye yerleştirebilecek denli kapsamlı olması,
2. Kategorilerin nesnel olması, değişik kodlayıcıların aynı içerikleri aynı kategorilere yerleştirebilmesi,
3. Kategorilerin araştırmanın amacına uygun ve anlamlı olması.

Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmacılar, belge inceleyerek, davranışları gözlemleyerek ve katılımcılarla görüşerek aracısız veri toplarlar. Çalışmalarının yazıya dökölme sürecinde okuyucular oradaymış ve araştırmanın içindeymiş gibi duyumsasınlar diye ikna edici bir biçimde yazarlar. Bu süreçte araştırmacılar kendilerini “konumlandırırılar”; başka bir deyişle kültürel ve iş yaşamlarına ilişkin deneyimlerinin çalışmaya nasıl katkı sağladığıyla ilgili okuyuculara bilgi verirler (Creswell, 2013: 45-55).

Araştırmacı, doktora süresince “çocuk” kavramının tarihsel gelişimine ilişkin yaptığı araştırmalar sonucunda çocukluk kavramının yetişkinlik kavramından çok geç ayırıldığı; izleyiciden hiçbir düşünsel katkı beklemeden onları yoğun bir içeriğe maruz bırakan televizyonun bulunuşunun ardından yeniden çocukluk ve yetişkinlik kavramlarının birbiri içine girdiği (Postman, 1995) bilgisini edinmiştir. Ardından elektronik çağda yazınsal araçlarla kurulan iletişimin koptuğunu; bunun sonucunda her tür şiddetin arttığını (Sanders, 2013) öğrenmiş ve çocukların/gençlerin yazınsal nitelikli ürünlerle ilişki kurmalarını sağlamak amacıyla neler yapılabileceğine ilişkin düşünmeye başlamıştır. Araştırmacı, işi gereği Türkçeyi hem yabancı dil olarak yabancı uyruklu öğrencilere hem de anadili olarak Türk öğrencilere öğretim sürecinde de çalıştığı yaş aralığında genç öğrencilerin teknolojik araçlarla sıkça buluştuklarına, dilsel araçlara ise uzak durduklarına tanıklık etme olanağı bulmuştur. Bu durum da çocuklar ve gençlerle ilgili kaygısını artırmış; soruna ilişkin bir çözüm bulma isteğini güçlendirmiştir.

Araştırmacı; doktora sürecinde Prof. Dr. Canan Aslan’dan almış olduğu “Dil ve Edebiyat Öğretiminde Üst Düzey Düşünme Becerileri” dersi kapsamında, edebiyatın önemli işlevlerinden olan düşünme becerilerinin, çocuk ve gençlik kitapları bağlamında değerlendirilmesi sürecine ilgi duymuş ve çocuk/gençlik kitaplarının bu yönüyle yakından ilgilenmeye başlamıştır. Sever ve Aslan’ın 2009 yılında yapmış olduğu “Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının İşlevi Üzerine Bir Çözümleme” başlıklı çalışma, bu araştırmanın esin kaynağı olmuştur. Çalışmada iki çocuk kitabının içinde yer alan anlatımların, çocuğun eleştirel düşünme becerisine katkı sağladığı sonucu, araştırmacıyı yüreklendirmiştir.

Araştırmacı, araştırmaya başlamadan önce çocukların, Piaget’nin de belirttiği gibi, on bir ya da on iki yaştan başlayarak (Gander ve Gardiner, 2010: 251) soyut

düşünebildikleri bilgisine sahipken; bu çalışma kapsamında Lipman ve McCall gibi önemli adları yaşamına katarak çocuklar için düşünsel etkinliklerin beş yaştan başladığı gerçeğiyle buluşmuştur. Ayrıca çocuklar için felsefe alanının en çok çocuk edebiyatı ürünlerinden yararlandığını fark ederek çalışmasına duyduğu inanç daha da artmıştır. Araştırmacı, araştırmasında “çok satılan kitaplar” adı altında satışa sunulan öykü ve roman türündeki kitaplar üzerine çalışarak alanyazında önyargılı yaklaşılan, çoğunlukla eleştirilen çok satılma kavramına ilişkin bir veri ortaya koymak istemiştir.

Çalışmanın başında araştırmacı, çok satılan kitaplara ilişkin sayısal bir veri elde etmeye çalıştığında, daha önce “çalışma grubu ve veri kaynağı” başlığında da sözünü ettiği gibi, pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Bu da araştırmacının sürece ilişkin kaygı duymasına neden olmuştur. Sonuçta üç bilgisayar sitesinde ortaklık gösteren kitaplar çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmacının danışmanı başta olmak üzere tez izleme komitesinde yer alan değerli öğretim üyeleri, araştırmacıya alanyazın araştırmasını sonuçlandırmadan kitap inceleme sürecine geçmemesini salık vermişlerdir. İki yıla yayılan alanyazın araştırmasının ardından araştırmacı, doktora öğretimi kapsamında almış olduğu “Nitel Araştırma Yöntemleri” dersinde edindiği bilgiler ışığında ve uzman görüşü almayı sürdürerek alt kategorileri oluşturup kitapları incelemeye başlamıştır. Araştırmacının danışmanı, çalışmanın güvenilirliği açısından araştırmacının kitap inceleme sürecine alanda deneyimi olan başka bir alan uzmanıyla birlikte başlamasını ve iki araştırmacının inceleme sonuçlarının birbirini tutması durumunda araştırmacının çalışmayı yalnız sürdürebileceğini salık vermiştir. Çalışmanın sonucu, araştırmacı için deşarptıcı olmuştur; çok satılan kitaplar adı altında yayımlanan otuz çocuk ve gençlik kitabının çoğunda düşünme becerilerini geliştirebilecek içeriği olan anlatımlarla karşılaşmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, çalışma kapsamında incelenen çocuk ve gençlik kitaplarındaki eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin ulaşılan bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında incelenen otuz kitapta yer alan eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinin sıklık (f), yüzde (%) ve çoktan aza doğru yoğunluk puanlarının (YP) dağılımı Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3

Alt Kategorilerin Kitaplardaki Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Genel Dağılımı

Alt Kategoriler	f	%	YP
Düşünmeden eyleme geçmeme	254	12.65	156.40
Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	204	10.16	148.03
Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	231	11.50	147.90
Açık olma	219	10.91	143.54
Derinlemesine soru sorma	197	9.81	131.54
Doğru çıkarımlarda bulunabilme	172	8.57	116.66
Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	165	8.22	112.26
Ön bilgilerini kullanma	161	8.02	102.42
Sabırlı olma	156	7.77	99.84
Yansız olma	152	7.57	88.88
Çelişkileri fark etme	50	2.49	31.44
Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	25	1.25	16.35
Yargılarını erteleme	22	1.10	10.70
Toplam	2008	100.00	1305.95

Tablo 3'te de görüldüğü üzere kitaplarda yoğunluk puanlarına göre en fazla sırasıyla “düşünmeden eyleme geçmeme” (YP: 156.40), “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (YP: 148.03) ve “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (YP: 147.90) alt kategorileriyle ilgili anlatımların bulunduğu belirlenmiştir. İncelenen kitaplarda en az sırasıyla “yargılarını erteleme” (YP: 10.70), “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (YP: 16.35) ve “çelişkileri fark etme” (YP: 31.44) alt kategorilerine ilişkin anlatımların

bulunduğu saptanmıştır. Tüm kitaplarda eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinin toplam yoğunluk puanı 1305.95'tir.

Her bir kitabın eleştirel düşünme becerisinin alt boyutları bağlamında sıklık, yüzde ve çoktan aza doğru yoğunluk puanlarına göre ayrıntılı dağılımı Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4

Kitaplara Göre Alt Kategorilerin Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Dağılımı

Kitaplar		Alt Kategoriler														Toplam
		Açık Olma	Düşünmeden eyleme geçmeme	Sabırlı olma	Ön bilgilerini kullanma	Derinlemesine soru sorma	Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	Çelişkileri fark etme	Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	Yansız olma	Yargılarını erteleme	Doğru çıkarımlarda bulunabilme		
Küçük Prens (10827)*	f	26	5	5	4	17	16	7	4	20	14	11	3	16	148.00	
	%	17.57	3.38	3.38	2.70	11.49	10.81	4.73	2.70	13.51	9.46	7.43	2.03	10.81	100.00	
	YP	24.01	4.62	4.62	3.69	15.70	14.78	6.47	3.69	18.47	12.93	10.16	2.77	14.78	136.70	
Bir Şeftali Bin Şeftali (5888)*	f	3	7	3	6	3	4	0	1	9	8	3	0	5	52.00	
	%	5.77	13.46	5.77	11.54	5.77	7.69	0	1.92	17.31	15.38	5.77	0	9.62	100.00	
	YP	5.10	11.89	5.10	10.19	5.10	6.79	0	1.70	15.29	13.59	5.10	0	8.49	88.32	
Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği (8516)*	f	8	5	4	3	12	4	4	0	6	7	1	0	7	61.00	
	%	13.11	8.20	6.56	4.92	19.67	6.56	6.56	0	9.84	11.48	1.64	0	11.48	100.00	
	YP	9.39	5.87	4.70	3.52	14.09	4.70	4.70	0	7.05	8.22	1.17	0	8.22	71.62	
Son Ada'nın Çocukları (15866)*	f	6	7	8	5	4	23	2	0	13	7	16	2	8	101.00	
	%	5.94	6.93	7.92	4.95	3.96	22.77	1.98	0	12.87	6.93	15.84	1.98	7.92	100.00	
	YP	3.78	4.41	5.04	3.15	2.52	14.50	1.26	0	8.19	4.41	10.08	1.26	5.04	63.66	
Kraliçeyi Kurtarmak (18677)*	f	4	21	25	7	4	14	3	0	10	12	2	0	15	117.00	
	%	3.42	17.95	21.37	5.98	3.42	11.97	2.56	0	8.55	10.26	1.71	0	12.82	100.00	
	YP	2.14	11.24	13.38	3.75	2.14	7.50	1.61	0	5.35	6.42	1.07	0	8.03	62.64	
Bunun Adı Fındel (11451)*	f	10	9	5	5	6	11	1	0	6	4	7	0	6	70.00	
	%	14.29	12.86	7.14	7.14	8.57	15.71	1.43	0	8.57	5.71	10.00	0	8.57	100.00	
	YP	8.73	7.86	4.37	4.37	5.24	9.61	0.87	0	5.24	3.49	6.11	0	5.24	61.13	
Gülibik (7133)*	f	2	2	1	3	3	6	1	0	10	3	3	0	8	42.00	
	%	4.76	4.76	2.38	7.14	7.14	14.29	2.38	0	23.81	7.14	7.14	0	19.05	100.00	
	YP	2.80	2.80	1.40	4.21	4.21	8.41	1.40	0	14.02	4.21	4.21	0	11.21	58.88	
Martıya Uçmayı Öğreten Kedi (10692)*	f	8	3	10	4	6	4	0	2	5	7	9	0	3	61.00	
	%	13.11	4.92	16.39	6.56	9.84	6.56	0	3.28	8.20	11.48	14.75	0	4.92	100.00	
	YP	7.48	2.81	9.35	3.74	5.61	3.74	0	1.87	4.68	6.55	8.42	0	2.81	57.05	

(Devam ediyor)

Tablo 4 (Devam)

Kitaplara Göre Alt Kategorilerin Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Dağılımı

Kitaplar		Alt Kategoriler													Toplam
		Açık Olma	Düşünmeden eyleme geçme	Sabırlı olma	Ön bilgilerini kullanma	Derinlemesine soru sorma	Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	Çelişkileri fark etme	Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	Yansız olma	Yargılarını erteleme	Doğru çıkarımlarda bulunabilme	
35 Kilo Tembel Teneke (8851)*	f	3	8	5	2	7	8	1	0	8	3	2	0	3	50.00
	%	6.00	16.00	10.00	4.00	14.00	16.00	2.00	0	16.00	6.00	4.00	0	6.00	100.00
	YP	3.39	9.04	5.65	2.26	7.91	9.04	1.13	0	9.04	3.39	2.26	0	3.39	56.49
Çizgili Pijamalı Çocuk (26100)*	f	14	13	10	8	20	18	6	2	15	5	17	0	8	136.00
	%	10.29	9.56	7.35	5.88	14.71	13.24	4.41	1.47	11.03	3.68	12.50	0	5.88	100.00
	YP	5.36	4.98	3.83	3.07	7.66	6.90	2.30	0.77	5.75	1.92	6.51	0	3.07	52.11
Zaman Bisikleti 1 (14036)*	f	9	12	8	15	2	7	0	0	5	7	1	0	6	72.00
	%	12.50	16.67	11.11	20.83	2.78	9.72	0	0	6.94	9.72	1.39	0	8.33	100.00
	YP	6.41	8.55	5.70	10.69	1.42	4.99	0	0	3.56	4.99	0.71	0	4.27	51.30
Kitaplardan Korkan Çocuk (3533)*	f	4	4	0	0	3	2	0	0	3	1	0	0	1	18.00
	%	22.22	22.22	0	0	16.67	11.11	0	0	16.67	5.56	0	0	5.56	100.00
	YP	11.32	11.32	0	0	8.49	5.66	0	0	8.49	2.83	0	0	2.83	50.94
Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1 (15385)*	f	3	11	6	10	5	10	4	2	12	5	2	2	6	78.00
	%	3.85	14.10	7.69	12.82	6.41	12.82	5.13	2.56	15.38	6.41	2.56	2.56	7.69	100.00
	YP	1.95	7.15	3.90	6.50	3.25	6.50	2.60	1.30	7.80	3.25	1.30	1.30	3.90	50.70
Momo (29856)*	f	26	29	6	8	21	14	3	2	10	4	11	2	10	146.00
	%	17.81	19.86	4.11	5.48	14.38	9.59	2.05	1.37	6.85	2.74	7.53	1.37	6.85	100.00
	YP	8.71	9.71	2.01	2.68	7.03	4.69	1.00	0.67	3.35	1.34	3.68	0.67	3.35	48.90
Vanilya Kokulu Mektuplar (10666)*	f	9	7	8	2	10	4	1	0	4	3	2	0	2	52.00
	%	17.31	13.46	15.38	3.85	19.23	7.69	1.92	0	7.69	5.77	3.85	0	3.85	100.00
	YP	8.44	6.56	7.50	1.88	9.38	3.75	0.94	0	3.75	2.81	1.88	0	1.88	48.75
Süper Gazeteciler 1 (26590)*	f	5	22	10	5	9	14	6	1	4	10	2	5	10	103.00
	%	4.85	21.36	9.71	4.85	8.74	13.59	5.83	0.97	3.88	9.71	1.94	4.85	9.71	100.00
	YP	1.88	8.27	3.76	1.88	3.38	5.27	2.26	0.38	1.50	3.76	0.75	1.88	3.76	38.74

(Devam ediyor)

Tablo 4 (Devam)

Kitaplara Göre Alt Kategorilerin Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Dağılımı

Kitaplar		Alt Kategoriler													Toplam
		Açık Olma	Düşünmeden eyleme geçme	Sabırlı olma	Ön bilgilerini kullanma	Derinlemesine soru sorma	Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	Çelişkileri fark etme	Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	Yansız olma	Yargılarını erteleme	Doğru çıkarımlarda bulunabilme	
Şeker Portakalı (28930)*	f	16	8	3	4	13	16	4	4	12	7	11	0	5	103.00
	%	15.53	7.77	2.91	3.88	12.62	15.53	3.88	3.88	11.65	6.80	10.68	0	4.85	100.00
	YP	5.53	2.77	1.04	1.38	4.49	5.53	1.38	1.38	4.15	2.42	3.80	0	1.73	35.60
Köy Çocuğu (17814)*	f	2	7	1	5	6	13	0	3	11	1	4	0	6	59.00
	%	3.39	11.86	1.69	8.47	10.17	22.03	0	5.08	18.64	1.69	6.78	0	10.17	100.00
	YP	1.12	3.93	0.56	2.81	3.37	7.30	0	1.68	6.17	0.56	2.25	0	3.37	33.12
Harry Potter ve Felsefe Taşı (34524)*	f	15	11	6	13	7	15	3	0	11	11	8	1	10	111.00
	%	13.51	9.91	5.41	11.71	6.31	13.51	2.70	0	9.91	9.91	7.21	0.90	9.01	100.00
	YP	4.34	3.19	1.74	3.77	2.03	4.34	0.87	0	3.19	3.19	2.32	0.29	2.90	32.15
Büyük Tuzak (22666)*	f	6	11	5	11	4	7	0	0	5	12	6	1	4	72.00
	%	8.33	15.28	6.94	15.28	5.56	9.72	0	0	6.94	16.67	8.33	1.39	5.56	100.00
	YP	2.65	4.85	2.21	4.85	1.76	3.09	0	0	2.21	5.29	2.65	0.44	1.76	31.76
Beyaz Yele (12500)*	f	3	3	10	6	3	2	0	0	1	1	3	0	1	33.00
	%	9.09	9.09	30.30	18.18	9.09	6.06	0	0	3.03	3.03	9.09	0	3.03	100.00
	YP	2.40	2.40	8.00	4.80	2.40	1.60	0	0	0.80	0.80	2.40	0	0.80	26.40
Charlie'nin Çikolata Fabrikası (18700)*	f	11	3	2	3	6	2	2	1	7	1	3	0	5	46.00
	%	23.91	6.52	4.35	6.52	13.04	4.35	4.35	2.17	15.22	2.17	6.52	0	10.87	100.00
	YP	5.88	1.60	1.07	1.60	3.21	1.07	1.07	0.53	3.74	0.53	1.60	0	2.67	24.60
Pál Sokağı Çocukları (39146)*	f	10	14	3	8	9	4	1	0	3	13	15	2	10	92.00
	%	10.87	15.22	3.26	8.70	9.78	4.35	1.09	0	3.26	14.13	16.30	2.17	10.87	100.00
	YP	2.55	3.58	0.77	2.04	2.30	1.02	0.26	0	0.77	3.32	3.83	0.51	2.55	23.50

(Devam ediyor)

Tablo 4 (Devam)

Kitaplara Göre Alt Kategorilerin Sıklık (f), Yüzde (%) ve Çoktan Aza Yoğunluk Puanına (YP) Göre Dağılımı

Kitaplar		Alt Kategoriler													Toplam
		Açık Olma	Düşünmeden eyleme geçmeme	Sabırlı olma	Ön bilgilerini kullanma	Derinlemesine soru sorma	Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	Çelişkileri fark etme	Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	Yansız olma	Yargılarını erteleme	Doğru çıkarımlarda bulunabilme	
Pıtırıcık Tatilde (7520)*	f	2	0	0	5	1	1	1	1	0	1	1	0	1	14.00
	%	14.29	0	0	35.71	7.14	7.14	7.14	7.14	0	7.14	7.14	0	7.14	100.00
	YP	2.66	0	0	6.65	1.33	1.33	1.33	1.33	0	1.33	1.33	0	1.33	18.62
Yankılı Kayalar (10240)*	f	0	5	1	2	2	2	0	0	0	4	0	0	3	19.00
	%	0	26.32	5.26	10.53	10.53	10.53	0	0	0	21.05	0	0	15.79	100.00
	YP	0	4.88	0.98	1.95	1.95	1.95	0	0	0	3.91	0	0	2.93	18.55
Dört Kardeştiler (24405)*	f	5	7	2	10	2	2	0	0	5	2	4	2	4	45.00
	%	11.11	15.56	4.44	22.22	4.44	4.44	0	0	11.11	4.44	8.89	4.44	8.89	100.00
	YP	2.05	2.87	0.82	4.10	0.82	0.82	0	0	2.05	0.82	1.64	0.82	1.64	18.44
Uçan Sınıf (27864)*	f	2	11	2	6	4	3	0	0	6	5	6	0	4	49.00
	%	4.08	22.45	4.08	12.24	8.16	6.12	0	0	12.24	10.20	12.24	0	8.16	100.00
	YP	0.72	3.95	0.72	2.15	1.44	1.08	0	0	2.15	1.79	2.15	0	1.44	17.59
Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim (13430)*	f	1	4	0	1	0	1	0	0	0	5	2	0	3	17.00
	%	5.88	23.53	0	5.88		5.88	0	0	0	29.41	11.76	0	17.65	100.00
	YP	0.74	2.98	0	0.74	0	0.74	0	0	0	3.72	1.49	0	2.23	12.66
Bir Küçük Osmancık Vardı (19184)*	f	2	4	0	0	5	1	0	2	2	0	0	1	2	19.00
	%	10.53	21.05	0	0	26.32	5.26	0	10.53	10.53	0	0	5.26	10.53	100.00
	YP	1.04	2.09	0	0	2.61	0.52	0	1.04	1.04	0	0	0.52	1.04	9.90
Çocuk Kalbi (42775)*	f	4	1	7	0	3	3	0	0	1	2	0	1	0	22.00
	%	18.18	4.55	31.82	0	13.64	13.64	0	0	4.55	9.09	0	4.55	0	100.00
	YP	0.94	0.23	1.64	0	0.70	0.70	0	0	0.23	0.47	0	0.23	0	5.14

*Kitaplarda Geçen Yaklaşık Toplam Sözcük Sayısı

Tablo 4'e göre, incelenen kitaplar içinde yoğunluk puanı en çok olan kitapların sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 136.70), *Bir Şeftali Bin Şeftali* (YP: 88.32) ve *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* (YP:71.62) adlı kitaplar olduğu belirlenmiştir.

Aşağıda, incelenen kitaplarda eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları (“düşünmeden eyleme geçmeme, bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme, anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme”) kitaplardan alınan örneklerle sunulmuştur:

Kitaplarda “Düşünmeden Eyleme Geçmeme” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

Tüm kitaplarda, “düşünmeden eyleme geçmeme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar (YP: 156.40), birinci sırada yer almaktadır (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Bir Şeftali Bin Şeftali* (YP:11.89), *Kitaplardan Korkan Çocuk* (YP: 11.32) ve *Kraliçeyi Kurtarmak* (YP:11.24) adlı kitaplarda bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “düşünmeden eyleme geçmeme” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Bir karar almalıydı, bir şeyler yapmalıydı, ama ne? Annesi onu akşam yemeğine çağırdığında Leopoldo düşünmüş taşınmış, ne yapacağına karar vermişti. Annesiyle babasına okumanın neden böylesine önemli olduğunu soracaktı. (*Kitaplardan Korkan Çocuk*, s.18)
- Etraftakiler uzun uzun düşünüp taşındılar ve sonunda bir karara vardılar. Çocuk pekâlâ, burada herhangi birinin yanında olduğu kadar rahat olabilirdi. Üstelik onunla hepsinin birden ilgilenmesi, kızın sorumluluğunun tek bir kişinin üstüne kalmasından daha iyi olacaktı. Hemen işe başladılar, önce Momo'nun oturduğu yarı yıkık taş odacığı ellerinden geldiği kadar düzeltip onardılar. İçlerinden duvarcı olan birisi, odanın içine küçük bir de taş ocak yaptı. Paslı bir soba borusu da bulununca ocak tamamlanmıştı. Yaşlı bir marangoz birkaç eski sandık parçasından bir masayla iki sandalye yapıverdi. Ve sonunda kadınlar da bir demir karyolayla az yıpranmış bir yatak ve iki yorgan getirdiler. Böylece eski yıkıntının sahne altına rastlayan bu küçük taş kovuk, artık rahat bir odacığa dönüşmüştü. (*Momo*, s.17-18)

Kitaplarda “Bağımsız Düşünme/Sayıltıları İnceleme” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

İncelenen kitaplarda, “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” alt kategorisiyle ilgili anlatımların (YP: 148.03) ikinci sırada yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 18.47), *Bir Şeftali Bin*

Şeftali (YP: 15.29) ve *Gülibik* (YP: 14.02) adlı kitaplarda yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Sahip Ali ve Polat beni nasıl yiyeceklerine karar verirken ben de durumumun hayatta ne kadar çok değiştiğini ve bundan sonra da ne kadar değişeceğini düşünüyordum. “Bir zamanlar gövdemdeki hücreler toprak, su ve güneşten oluşuyordu.” diye düşündüm. Annem topraktan azar azar beslendi ve bu besini dallarının ucuna kadar taşıdı. Sonra sürgün verdi, çiçek açtı ve yavaş yavaş ben şekillendim. Annemin gövdesini emerek kendi gövdemin taneciklerini oluşturdum, onları güneşle birleştirdim, böylece çekirdeğim, kabuğum ve etim gelişti, sonunda olgun, sulu bir şeftali oldum. Ama şimdi Polat ile Sahip Ali beni yiyeceklerdi, biraz sonra benim taneciklerim onların etinin, saçlarının ve kemiklerinin bir parçası olacaktı. Elbette onlar da bir gün öleceklerdi. O zaman benim gövdemin tanecikleri ne olacaktı? Etim yok oluyordu, çekirdeğim de yeni bir hayata başlamanın düşünüyordu. Bir dakika sonra benden iz bile kalmayacaktı ortada ama çekirdeğim ne zaman ve nasıl büyümeye başlayacağını düşünüyordu. Aynı anda hem ölecektim hem de yeniden doğacaktım. (*Bir Şeftali Bin şeftali*, s.28-29)
- Bilmediğim birçok şey anlattı bana. Örneğin, insanların maymunlardan türediğini söyleyince çok şaşırđım: “Peki,” dedim, “insanların maymunlardan türediklerini söylüyorsun; şimdiki maymunlar ne suç işlediler ki, maymun olarak kalmış zavalıcıklar?” (*Gülibik*, s.21)

Kitaplarda “Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etme” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

Tüm kitaplarda, “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar (YP: 147.90) üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 14.78), *Son Ada'nın Çocukları* (YP: 14.50) ve *Bunun Adı Findel* (YP: 9.61) adlı kitaplarda bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Sepete böyle yerleştirilmiş olarak köy ağasının evine varmış olsaydık, o adamın biricik sevgili kızının eline düşerdim, o da yanağımdan bir kez ısırıp beni bir kenara atardı. Çünkü köy ağasının evi, sofralarına bir tek kayısı, salatalık ya da şeftali konmayan Sahip Ali ile Polat'ın yoksul evlerine benzemiyordu. (*Bir Şeftali Bin Şeftali*, s.16)
- Beni en çok hasta eden şey okulun kokusu. Yıllar geçiyor, yerleri değişiyor, ama koku hep aynı kalıyor. Boğazıma yapışıp, midemi ağzıma getiren, tebeşir ve eskimiş lastik pabuç karışımı bir koku... Az önce size bende kusma isteği uyandıran okul kokusundan söz etmiştim ya; işte, buradaki de onun tam tersi. Bu tıka basa dolu küçücük yere girdiğimde, mutluluğun kokusunu içime çekmek için burun deliklerimi kocaman açıyorum. Makineyağı, elektrikli radyatör, lehim aleti, tahta yapıştırıcısı, tütün ve bir sürü başka şeyin kokusu.

Nefis. Kendi kendime, bir gün bu kokuyu damıtıp, “Kulübecik Esansı” adını vereceğim bir parfüm icat edeceğime söz verdim. Hayat beni sefil ettikçe koklamak için. (35 Kilo Tembel Teneke, s.18, 30)

Aşağıda, eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en az bulunanları (“yargılarını erteleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma, çelişkileri fark etme”); kitaplardan alınan örneklerle sunulmuştur:

Kitaplarda “Yargılarını Erteleme” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

Tüm kitaplarda, “yargılarını erteleme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar (YP:10.70), en alt sırada yer almaktadır (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 2.77), *Süper Gazeteciler 1* (YP: 1.88) ve *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* (YP: 1.30) adlı kitaplarda bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “yargılarını erteleme” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Oğuzcan Selimoğlu’nu ölümle tehdit etmek mi? Kim, ben mi? Ben kendisini üç yıldır görmedim. En son üç yıl önce hesaplarımda bazı yolsuzluklar yaptığından kuşkulandığım için işten çıkarmıştım. Elimde delil olmadığı için herhangi bir suçlamada bulunmadım. (*Süper Gazeteciler 1*, s.193)
- Aman tanrım! dedi Boka, gözünü dürbünden ayırmadan, feneri taşıyan, o feneri taşıyan, o...
- Kim o? Kim o?
- Tanıdık biri! Yoksa?
- Daha iyi görebilmek için biraz yukarı çıktı. Ama bu sırada fener de çalılıkların içinde yeniden kaybolmuştu. Artık kimse görünmüyordu. Boka dürbünü indirdi.
- Kayboldu! dedi.
- Peki ama kimdi? dedi çocuklar ısrarla.
- Söyleyemem! Tam olarak göremedim. Biraz daha incelemek isterken de ortadan kayboldu. Kesin olarak emin olmadan kimse hakkında konuşmak istemiyorum. (*Pál Sokağı Çocukları*, s.62-63)

Kitaplarda “Genelleme Yapma Eğiliminden Uzak Durma” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

Tüm kitaplarda, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” alt kategorisine ilişkin anlatımlar (YP: 16.35), azlık bakımından ikinci sırada yer almaktadır (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 3.69), *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* (YP: 1.87) ve *Bir Şeftali Bin Şeftali* (YP: 1.70) adlı kitaplarda

bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Kara leke. Kara veba. Kengah kaçınılmaz sonunu beklerken, insanlara lanet okudu. “Hepsi de öyle değil. Haksızlık etmemek gerek,” diye bağırdı güçsüzce. (*Martıya Uçmayı Öğreten Kedi*, s.24)
- Başlangıçta, bir kadının tek başına dükkân işletmesini tuhaf karşılayanlar olmuştu mahallede. Ama, onlara en iyi yanıtı Hilmi Efendi vermişti. “Kadın işi, erkek işi diye bir şey yoktur. Karım da çalışacak, ben de çalışacağım; kızımıza iyi bir gelecek sağlayacağız,” demişti. (*Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1*, s.40)

Kitaplarda “Çelişkileri Fark Etme” Alt Kategorisinin Bulunma Yoğunluğu

Tüm kitaplarda, “çelişkileri fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar (YP: 31.44), azlık bakımından üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 3). Bu alt kategoriye ilişkin anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens* (YP: 6.47), *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* (YP: 4.70) ve *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* (YP: 2.60) adlı kitaplarda bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Aşağıda “çelişkileri fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımların yer aldığı izleklerden örnekler sunulmuştur:

- Gezeniniz çok çok güzel. Okyanusları var mı?
- Bir şey diyemem.
- “Ya!” Küçük Prens beklediğini bulamamıştı. “Peki, dağları?”
- Bir şey diyemem.
- Kentleri, ırmakları, çölleri?
- Ona da bir şey diyemem.
- Hani siz coğrafyacısınız? (*Küçük Prens*, s.63)
- Ali hazırlıklıydı. Dizüstü bilgisayarını açmış, hızlı hızlı not alıyor, dedesinin dediklerine yetişmeye çalışıyordu. Rıza Bey’s e babasının konuşmalarını şüpheyle dinliyor; arada, “Olamaz, mümkün değil! Tarihler tutmuyor!” gibi şeyler mırıldanıyordu. (*Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği*, s.42-46)

Her Bir Kitaba İlişkin Bulgular ve Yorumları

Bu başlık altında, çoktan aza yoğunluk puanına göre sıralanmış kitaplardan her birinin kimlik bilgilerine ve özetine yer verilmiş; ardından bu kitaplar eleştirel düşünme becerisinin alt kategorileri bağlamında ayrı ayrı incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Küçük Prens

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Antonie de Saint-Exupéry
Çevirmeni	: Cemal Süreya-Tomris Uyar
Çizeri	: Antonie de Saint-Exupéry
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım Yılı	: Mart 2017
Sayfa Sayısı	: 107
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Altı yaşındayken “fil yutmuş boa yılanı” resmi çizip büyüklere bu resmin ne olduğunu soran ve hepsinden “şapka” yanıtı alan anlatıcı, o resmi hep yanında taşır ve karşısındakinin kavrayışlı biri olup olmadığını bu resimle sınar. Anlatıcı, yetişkinlerin ona resmi bırakıp tarih, coğrafya, aritmetik gibi derslerle ilgilenmesini öğütlemeleri üzerine pilotluğa merak salar. Bir gün uçağı, Büyük Çöl üstünde bozulur ve en yakın köyden bin mil uzaklıktayken Küçük Prens’le tanışır, Küçük Prens onun daha önce gördüğü hiç kimseye benzememektedir.

Küçük Prens, pilottan bir koyun resmi çizmesini ister; ancak pilot, resim sanatına uzak kaldığı için en iyi yaptığı resmi, fil yutmuş boa yılanı resmini, çizer. Küçük Prens ise ondan “fil yutmuş boa yılanı” resmi istemediğini, koyun resmi istediğini söyler. Buna çok şaşırın pilot, koyun çizmeye çalışır. Birkaç denemenin sonunda pilot, küçük dostuna bir sandık resmi çizer ve koyunun sandık içinde olduğunu söyler. Pilot, zaman geçtikçe Küçük Prens’in hangi gezegenden geldiğini ve neler yaşadığını öğrenmeye başlar. Küçük Prens, pilota göre “Asteroid B-612”den gelmiştir. Kendi gezegeninde çok sevdiği çiçeğini bırakan Küçük Prens, Dünya’ya gelene kadar da 325, 326, 327, 328, 329 ve 330. gezegenlere uğramış, her gezegende ilginç kişilerle karşılaşmıştır. Birinci gezegende, bir

kral vardır. Kral, Küçük Prens'i görünce kendinden başka kimsenin yer almadığı gezegeninde yönetecek birini bulduğu için sevinir. Kendi kendine buyruk yağdıran bu ilginç kralın yanından ayrılan Küçük Prens, yetişkinlerin çok değişik olduklarını düşünür. İkinci gezegende kendini beğenmiş biri vardır. Kendinden başka kimsenin yaşamadığı gezegende herkesin kendine hayran olduğuna inanır. Küçük Prens'in de hayranlarından biri olduğunu sanır. Küçük Prens yine yetişkinlerin çok değişik olduklarını düşünerek üçüncü gezegene gider. Üçüncü gezegende bir sarhoşla karşılaşır. Sarhoş, sürekli içen ve içtiğine utanan sonra da yeniden utandığı için içen, kendini bu kısır döngüye kaptıran biridir. Küçük Prens yine yetişkinlerin çok değişik olduklarını düşünerek dördüncü gezegene gider. Dördüncü gezegende çok ciddi bir iş adamıyla karşılaşır, adam yıldızlara sahip olduğunu düşünür ve tek tek onları sayar. Hesabını karıştıracak en ufak bir soruya bile katlanamaz. Küçük Prens yine yetişkinlerin çok değişik olduklarını düşünerek beşinci gezegene gider. Beşinci gezegende bir bekçi vardır, bu bekçinin görevi sokak fenerini yakıp söndürmektir, bu görevi hiç sorgulamadan yapar. Küçük Prens yine yetişkinlerin çok değişik olduklarını düşünerek altıncı gezegene gider. Bu gezegende bir coğrafyacı vardır. Küçük Prens, kendini "bilgin" olarak tanımlayan bu adama coğrafya hakkında kimi sorular yöneltir; o gezegende okyanus, dağ, kent, ırmak, çöl olup olmadığını sorar; ancak adam bu sorulara yanıt veremez; çünkü ona göre coğrafyacı masa başından ayrılmamalıdır, güvenilir kâşiflerin bilgilerine göre kitap yazmalıdır. Küçük Prens, çelişkilerle dolu bu adamın yanından ayrılır ve yedinci gezegen olan Dünya'ya gelir. Dünya'da bir yılanla, üç taç yapraklı bir çiçekle, güllerle, tilkiyle, demiryolu makasçısıyla ve satıcıyla karşılaşır. Küçük Prens, yılanın güçsüz bir canlı olduğunu düşünür, yılan ise bunu kanıtlamak için Prens'in ayak bileğine dolanır; ancak onu bağışlar. Yılan, Küçük Prens'e günün birinde gezegenini özlerse yardımcı olabileceğini söyler. Küçük Prens, bir çiçek bahçesiyle karşılaşır ve kendi çiçeğine benzeyen nice çiçeği görüp kendi çiçeğinin sıradanlığını anlar. Tilki, Küçük Prens'ten kendini evcilleştirmesini ister böylelikle onunla bağ kurmaya çalışır. Tilkiyi evcilleştiren Küçük Prens, kendi çiçeğinin değerini, onun için ne anlama geldiğini anlar. Demiryolu makasçısının trenleri farklı yönlere yönlendirmesiyle, insanların niçin bu denli koşturduklarına şaşırır. İnsanlara "susuzluk giderici hap" satarak onların boş yere zamanlarını harcamalarını önleyen satıcı da Küçük Prens'e çok ilginç gelir, insanların zamanlarını neden artırmaya çalıştıklarını anlayamaz.

Pilotun uçağı onarılnca; başka bir deyişle kazadan tam sekiz gün sonra Küçük Prens, bileğinin yanındaki parıltıyla hareketsiz kalır ve yere düşer. Ancak bunun

öncesinde Küçük Prens, yılanla konuşmasına tanık olan pilota, onu bir gün ölüyormuş gibi görse de bunun bir yanılsama olacağına ve her zaman gezegeninden dostuna bakıyor olacağını söyler. Pilot da küçük dostunun gezegenine döndüğünü, koyunun çiçeği yiyip yemediğini düşünür, tatlı anlarıyla avunur. Öykünün sonu, okurun belleğinde yanıt bulacak sorularla bitirilmiştir.

***Küçük Prens* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Küçük Prens adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 5'te sunulmuştur:

Tablo 5

“Küçük Prens” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Açık olma	26	17.57
2. Bağımsız düşünme / Sayıtları inceleme	20	13.51
3. Derinlemesine soru sorma	17	11.49
4. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	16	10.81
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	16	10.81
6. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	14	9.46
7. Yansız olma	11	7.43
8. Çelişkileri fark etme	7	4.73
9. Düşünmeden eyleme geçmeme	5	3.38
10. Sabırlı olma	5	3.38
11. Ön bilgilerini kullanma	4	2.70
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	4	2.70
13. Yargılarını erteleme	3	2.03
Toplam	148	100.00

Tablo 5'e göre *Küçük Prens* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok sırasıyla “açık olma” (%17.57), “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (%13.51), “derinlemesine soru sorma” (%11.49), “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%10.81) ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (%10.81) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Ön bilgilerini kullanma” (%2.70), “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%2.70) ve “yargılarını erteleme” (%2.03) alt kategorileriyle ilgili anlatımlara ise daha az yer verilmiştir.

Aşağıda *Küçük Prens* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Açık Olması:

Küçük Prens, Çöl'de karşılaştığı pilottan koyun çizmesini istediği zaman düşündeki koyunu kesin bir dille tanımlama ve betimleme konusunda yeterince açıktır:

- Boanın içindeki bir fil istemiyorum. Boa çok tehlikeli bir yaratıktır. File gelince o da çok yer kaplar. Bizim oralarda her şey küçüktür. Bir koyun istiyorum aslında. Bir koyun çizsene bana.
- “Olmadı” dedi, “bu daha şimdiden çok zayıf, hasta bir koyun. Bir tane daha çiz.”... “Sen de görüyorsun ya, bu koyun değil, bal gibi koç. Boynuzlarına baksana.”... “Bu da çok yaşlı. Ben öyle bir koyun istiyorum ki uzun süre yaşasın.” (s. 14-15)

2. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıtları İncelemesi:

Pilot, Küçük Prens'in nereden geldiği, oradan neden ayrıldığı, yolculuğunun nasıl geçtiği gibi bilgilerin ayrıntılarına bağımsız düşünerek ulaşır:

- Her geçen gün Küçük Prens'in gezegeni, oradan ayrılışı ve yaptığı yolculuk üstüne yeni yeni şeyler öğreniyordum. Onun düşüncelerinden yavaşça sıyrılıp ortaya çıkıyordu bu bilgiler. (s.24)

3. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Küçük Prens, yazardan korun resmi çizmesini ister; ancak daha sonra koyunların küçük bitkileri yediğini öğrenince kendi çiçeğini düşünüp kaygılanır. Kaygısını dağıtmak için koyunların beslenme biçimleriyle ilgili yazara pek çok soru sorar:

- Koyunların küçük bitkilerle beslendiği doğru değil mi?
- Baobablar o boya gelmeden önce küçük değiller midir?
- Koyun küçük bitkileri yerse çiçekleri de yiyecektir, değil mi?
- Dikenli çiçekleri de mi yani?
- Peki, dikenleri neye yarıyor öyleyse?
- Dikenleri neye yarar?
- Ne? (s.24-32)

4. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Küçük Prens, çok değer verdiği çiçeğinin oluşumu aşamasında büyük bir merak içindedir; çünkü çiçeğin filizi gezegendeki diğer filizlere benzememektedir. Küçük Prens, çiçeğin yeni bir baobab türü olup olmadığını anlamaya çalışırken çiçek ve baobab bitkisi arasındaki anlamlı benzerlik ve farklılıkları duyumsar:

- Küçük Prens'in çiçeği, günün birinde, bilmediği bir yerden, rüzgârın önüne katılıp gelen bir tohumdan sürmüştü. Küçük Prens, gezegenindeki öbür filizlere benzemeyen bu filizi çok yakından izlemişti. Yeni bir baobab türü olabilirdi çünkü. Ama filiz bir süre sonra boy atmaya durdurdu, çiçek vermeye hazırlandı. Koca bir tomurcuğun oluşmasına tanıklık eden Küçük Prens, bunda doğaüstü bir güzelliğin saklanmış olduğunu sezindi. (s.35, 36)

5. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Küçük Prens, pilotla ilk karşılaşmasının ardından onun hangi gezegenden geldiğini merak eder ve yazarın uçağına bakarak onun çok uzaktan gelmediği çıkarımında bulunur:

- Bununla çok uzaktan gelmiş olamazsın zaten. (s.17)

Tablo 5'te de görüldüğü üzere *Küçük Prens* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin bütün alt kategorilerine ilişkin anlatımlar bulunmaktadır. Kitapta en çok “açık olma” ile ilgili anlatımlara (%17.57) yer verilmiştir. Bunun nedeni kurguda yer alan Küçük Prens adlı karakterin; bir sorunu betimlerken yeterince açık olması, benzer biçimde yeni bir sorunla karşılaştığında da karşısındaki karakterden açık olmasını isteyen biri olarak yapılandırılmış olmasıdır. Örneğin Küçük Prens, uğradığı son gezegen olan Dünya'da bir tilkiyle karşılaşır. Tilki, Küçük Prens'ten kendisini evcilleştirmesini ister. “Evcilleştirme”nin ne demek olduğunu bilmeyen Küçük Prens, tilkiye açık bir dille bunun ne anlama geldiğini sorar. Tilki ise evcilleştirmeyi “bağ kurmak” olarak adlandırır. Yine anlamayan Küçük Prens, “bağ kurma”nın ne anlama geldiğini sorar, tilkinin açık bir dille onu yanıtlaması üzerine evcilleştirebilmek için neler yapması gerektiğini sorar ve anladığından emin olana dek tilkiden açık olmasını istemeyi sürdürür. “Açık olma”, iletişimde belirgin biçimde kişilerin ne istediğini anlamak, kendi düşüncelerini karşıdakilere berrak ve belirgin biçimde anlatmak; başka bir deyişle iletişimin anlam bulanıklığından arınmasını sağlamak bakımından önemlidir ve bu kitap, çocuğa ve gence bu tür örnekler sunduğu için değerlidir.

Tablo 5'te “açık olma”yı “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ile ilgili anlatımlar (%13.51) izlemektedir. Kişinin kendi kendine düşünmesi, herkesin doğru olmayan sayıtlar geliştirebileceğini bilerek tüm sayıtları tek tek incelemesi olarak tanımlanabilen (Şahinel, 2015: 126, 131) bu alt kategoriye ilişkin özellikler, kitapta hem pilot hem de Küçük Prens karakterinde bulunmaktadır. Örneğin, kitaptaki pilot karakteri, altı yaşındayken fil yutmuş boa yılanını görmesi üzerine orman serüvenleri konusunda kendi kendine, derin derin düşünmeye başlar. Yine Küçük Prens adlı karakter, kendini yıldızların sahibi sanan ve sürekli yıldızları sayan bir iş adamının yer aldığı dördüncü gezegende, adama birtakım sorular sorar ve adamın verdiği yanıtlar üzerine “iyelik” (mülkiyet/sahip olma) konusunda bağımsız düşünür. İş adamı, Küçük Prens'e tüm yıldızların kendine ait olduğunu söyleyince Küçük Prens, adama gökteki yıldızlara nasıl sahip olabildiğini sorar, adam da bir düşünce ilk kez kimin aklına gelirse iyelik hakkının

da o kişiye ait olduğunu söyler. Küçük Prens, iş adamının geliştirdiği sayıltıyı kabullenemez ve kendi geliştirdiği sayıltılarla adamın düşüncesini sorgular; ipek bir atkısı olsa boynuna asabileceğini, bir çiçeği olsa yakasına asabileceğini ama gökteki yıldızların koparılamayacağını söyler. Bunun üzerine iş adamı, bir kâğıda yıldızların sayısını yazdığını ve çekmeceye kilitletiğini söyler. Küçük Prens ise kendi gezegeninde üç yanardağı ve bir çiçeği olduğunu; yanardağlarını süpürdüğünü ve çiçeğini suladığını söyleyip adamın yıldızlara yararı olup olmadığını sorar. İş adamı hiçbir yanıt veremez. Bu örnekte, Küçük Prens'in üzerine bağımsız düşündüğü “İyeliğin kaynağı nedir?” konusu felsefe, sosyoloji ve ekonomi gibi bilgi alanlarında pek çok görüş ayrılığına konu olmuş önemli bir sorudur. Ayrıca kitapta, iyelik-yarar ilişkisi Küçük Prens adlı karakter yoluyla sahip olunan nesnenin kişiye yararı olarak değil, herhangi bir kişinin sahip olduğu nesneye sağladığı yarara göre; başka bir deyişle “emek” çerçevesinde ele alınmıştır (Direk, 2011: 165-166).

Kitapta, “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” alt kategorisine ilişkin diğer bir örnek ise kitabın sonunda pilot karakterinin, Küçük Prens için çizdiği koyunun tasmaına kayış yapmayı unuttuğunu fark edip koyunun çiçeği yiyip yemediği üzerine düşünmesidir. Yazar Saint-Exupéry, tam da burada okura düşünsel bir sorumluluk vermeyi de unutmaz: “Gökyüzününe bakın ve sorun kendi kendinize: Evet mi, hayır mı? Koyun çiçeği yedi mi, yemedi mi? Bakın nasıl her şey değişecek...” Son tümceleriyle bile okura bağımsız düşünme olanağı tanıyan kitap, White’a (2018: 181) göre de yazınsal bir yapıttan doğan önemli konularla ilgili derin düşünmek isteyenler için önemli düşünsel açılımlar sunmaktadır.

Tablo 5’te “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”yi “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (%11.49) izlemektedir. Önemli bir sorunla karşılaşıldığında kendine ve karşıdakine temel sorular sorma ve bu soruların sürekliliğini sağlama olarak tanımlanabilen (Şahinel, 2015: 129; Nosich, 2016: 7) “derinlemesine soru sorma”, çocukluktan başlayarak kazanılması gereken bir beceridir. Aslan’a (2013b:17) göre çocukların buldukları metinler, onların sorgulamasına olanak tanımalı, bu yolla çocuğun değişik düşünceler arasında bağ kurması sağlanmalıdır. Aristoteles’e göre felsefe merakla başlar ve merak duygusu da “doğal bir soru sorucu” olan çocuğun, sürekliliğini sağladığı sorularla beslenir (Adler ve Van Doren, 2017: 274). Direk, “Çocuklar İçin Felsefe” çalışmalarına dönük olarak 13-15 yaş aralığındaki çocukları düşünsel bir yolculuğa çıkarmak için yayımladığı kitabında, ülkemizde öğrencilerin soru sormadığını, felsefe eğitiminin bile çoğunlukla filozofların yaşamına ilişkin kavramların

ezberletilerek yapılandırıldığını dile getirir. Sorgulamaya elverişli metinler aracılığıyla çocukların soru sormaya yöreklendirilip doğru çıkarımlarda bulunmaları, bağlantılı düşünmeleri, dolayısıyla da kendilerini ve evreni anlayabilmeleri olanaklı kılınabilir (Direk, 2011: 9-11). Kitapta, Küçük Prens adlı karakter, kendi gezegeninden çıkıp başka gezegenleri gezmeye gittiği için karşılaştığı her yeni şeyi tanımak için çok isteklidir. Bu nedenle merakından beslenen nice soruyu derinlemesine ve art arda sorar. Örneğin Küçük Prens, üçüncü gezegende bir sarhoşla karşılaşır. Adamın ne yaptığını anlamaya çalışan Küçük Prens, ona sorduğu sorularla, onun içki içmekten utandığını, utancını unutmak için içtiğini ve bu sürecin böylece sürdüğünü öğrenir. Burada sorunlarıyla yüzleşemediği için kendinden kaçan ve bağımlılık yapan bir içeceğin tutsağı olan edilgin bir karakter vardır (Direk, 2011: 152). Küçük Prens'in derinlemesine soru sormasıyla ortaya çıkan bu edilgin karakterin içinde bulunduğu çözümsüz durum, kitabı okuyan okuru benzer sorunlarla ilgili sorular sormaya ve bu sorular ışığında düşünmeye yöneltebilir.

Tablo 5'e göre "derinlemesine soru sorma"yı "anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme" ve "doğru çıkarımlarda bulunabilme" ile ilgili anlatımlar (%10.81) izlemektedir. Gözlenen konuyla diğer konular arasındaki ilişkilerin ayırına varma, böylelikle anlamlı benzerlik ve farklılıkları göz önünde bulundurma (Ruggiero, 2017: 281; Şahinel, 2015:131) olarak tanımlanabilen "anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme" alt kategorisine; kitapta hem kendi gezegeninde hem de diğer gezegenlerde gezerken yeterince gözlem yapıp incelediği konularla ilgili anlamlı benzerlik ve farklılıkları ayırımsayan Küçük Prens, adlı karakter yoluyla yer verilmiştir. Örneğin Küçük Prens, Dünya'da sayısız gülle karşılaşınca onların kendi çiçeğine çok benzediğini, çiçeğinin eşsiz olmadığını anlayıp kendi kendine üzülür; ancak tilkiyle tanışıp "evcilleştirme" sözcüğünün anlamını öğrenince üzerine titrediği, rüzgârdan koruduğu, üstünü fanusla kapattığı biricik çiçeğiyle arasında oluşan bağın farkına varıp çiçeğinin sayısız gülden üstün olduğunu ayırımsar. Yine Küçük Prens, pilotla ayrılma zamanları yaklaştığında ona, kendini özlediğinde yıldızlara bakmasını salık verir; çünkü herkesin bir yıldızı vardır; ancak hiçbiri diğerine benzemez. Yıldızlar yolcular için pusula, bilginler içinse çözülmesi gereken bir sorudur. Hepsi suskun olan yıldızları, yalnızca pilot diğerlerinden farklı görecekler; çünkü o yıldızlarından birinde Küçük Prens adlı dostunun yaşadığını ve geceleri pilot dostuna gülümsediğini anımsayacaktır. Yıldızlara ilişkin gözlemlerini bu biçimde dile getiren ve gökyüzündeki nice benzer yıldızın kişilere göre nasıl farklılıklar gösterdiğini dile getiren Küçük Prens adlı karakter, okurlarda da gözlemlenen konuların kişiye göre değişiklik gösterebileceği düşüncesini oluşturup

onları konu üzerinde düşündürebilir. Direk'e (2011: 19, 20) göre de öğrencilerin karşılaştırmalar yoluyla benzerlik ve farklılıkları sorgulamaları, onların yaşamlarının ileriki evrelerinde karşılaşacakları sorunlara karşı donanımlı olmalarını sağlar.

Kitap, içinde bulunulan örtük durumlardan güvenilir çıkarımlar yaparak doğru sonuçlara ulaşmaya çalışan pilot ve Küçük Prens adlı karakterler yoluyla okura doğru çıkarımlarda bulunma konusunda ipucu verebilir. Örneğin Küçük prens, uğradığı altıncı gezegendeki coğrafyacından yakın bir gelecekte yok olacağı düşünülen şeye “geçici” dendiğini öğrenince; coğrafyacının deftere “geçici” olduğu gerekçesiyle işlemediği çiçeğinin de yakın bir gelecekte yok olacağı çıkarımına ulaşır üzülmür; çünkü Küçük Prens için coğrafyacı olduğunu söyleyip gün boyunca yalnızca masa başında oturan, söylediği şeyleri yaşamında hiç görmemiş olan birinin deftere işlemeye değer görmediği çiçeği çok anlamlıdır. Burada, yazar Saint-Exupéry, örtük bir durumdan, doğru bir çıkarıma ulaşan Küçük Prens adlı karakter yoluyla okurlarına hiçbir öğretme amacı gütmeyen “duyarlı” olmayı duyumsatır. İnam'a (1996: 191-192) göre düşünme, gülün kokusunu duymayı engellememeli; başka bir deyişle düşünme duyarlılıkla bütünleşen bir süreç olmalı ve düşünenler, düşüncelerinin ağırlığıyla “buzlucam bakışlı” bilim insanlarına dönüşmemelidir. Küçük Prens'in uğradığı altıncı gezegendeki coğrafyacıyla İnam'ın sözünü ettiği ve eleştirdiği bilim insanı arasında ilişki kurulabilir. Gerçek yaşamında da bir pilot olan ve 1944 yılında Korsiko'dan bir keşif uçağıyla havalanıp bir daha geri dönmeyen yazar Saint-Exupéry; “İnsanların Dünyası” adlı kitabında Toulouse-Casablanca arasında uçuş yapacağı sırada kendinden daha deneyimli olan arkadaşı Guillaumet'ten İspanya'yla ilgili bilgi alırken bunların, kitaplardan ulaşılabilen bilgilerin çok ötesinde olduğunu belirtip bilimle bütünleşen duyarlılık sürecine şu sözlerle değinir (Akt. Göker, 1972: 23):

Ben gene de haritalarımı açtım, kendisinden, yolculuğuma benimle birlikte tekrar göz atmasını istedim. Lambanın altında eğilip, kıdemli arkadaşın omuzuna dayanınca kolejdeki huzura tekrar kavuştum. Ne tuhaf coğrafya dersi idi o! Guillaumet bana İspanya'yı öğretmiyor, İspanya'yı bana dost yapıyordu. Ne hidrografiden, ne nüfus dağılımından, ne hayvanlardan söz ediyordu. Bana Guadix'ten değil, Guadix yakınında bir tarlayı çevreleyen üç portakal ağacından söz ediyor: “Onlara dikkat et, haritanın üstünde işaretlerle” diyordu. Üç portakal ağacı haritada Sierra Nevada'dan daha fazla yer tutuyordu. Bana Lorca'dan değil, Lorca yakınındaki basit bir çiftlikten söz ediyordu. Canlı bir çiftlikten, çiftlik sahibinden ve onun karısından. Bizden 1500 metre mesafede kaybolup giden bu karı koca, sonsuz bir önem kazanıyordu. Bir dağın yamacına, fener bekçileri gibi iyi yerleşmiş onlar, yıldızlar altında, insanların imdadına koşmaya hazır bekliyorlardı. Böylece biz, Dünyanın bütün coğrafyacılarının bilmediği teferruatı, unutuldukları yerden, aklın alamayacağı mesafeden çıkarıyorduk.

“Doğru çıkarımlarda bulunabilme” alt kategorisine örnek olarak yine Küçük Prens’in bir gün pilota, ertesi gün Dünya’ya inişinin yıl dönümü olduğunu söylemesi üzerine pilotun; ilk karşılaşmalarında küçük dostunun en yakın yerleşim merkezinden bin mil uzakta tek başına dolaşmasının rastlantı olmadığı, indiği yere dönmeye çalıştığı çıkarımında bulunması verilebilir. “Küçük Prens” adlı kitaptaki karakterlerin doğru çıkarımlarda bulunabilmesi ve bu yolla doğru sonuçlara ulaşabilmesi, okurların da aynı düşünsel süreçlerden geçmesine katkı sağlayabilir.

Aslan’a göre çocuk ve gençlik edebiyatı kitapları, çocuk ve genç okurların üst düzey düşünme becerilerini geliştirmelerine önemli katkılarda bulunur. Ancak bu metinlerin öncelikle yazınsal özellik göstermesi; başka bir deyişle duyma ve düşünme sorumluluğunu okura bırakması ön koşuldur (Aslan, 2013b: 17). Yayımlandığı günden bu yana dünya çocuk edebiyatının en yetkin örneklerinden biri olma özelliğini koruyan “Küçük Prens” adlı kitap (Çebi, 2006: 220), iletisini aktarırken okuruna yukarıdan bakan, dayatmacı bir anlatımı benimsemez (Güner, 2006: 806); çünkü kitap, çocuk gerçekliğini yakalayabilmiştir. Dilizdüzgün’e (2018: 84, 91) göre çocuk gerçekliği “çocukların gerçekmiş gibi alımladıkları; fakat hiç de gerçek olmayan alımlama farklarının yakalanması”dır ve yetişkin bir yazarın, bunu yakalayabilmesi, olaylara çocuk evreninden bakabilmesi çok güçtür. Ancak yazar Saint-Exupéry, çocukluk için: “Hepimizin girip çıktığı çocukluk denen o geniş arazi! Ben nereden geliyorum? Çocukluğumdan geliyorum. Nasıl bir memlekete aitsem, aynı şekilde çocukluğuma aitim” (Akt. Göker, 1972: 15) diyerek çocukluk evrenine hiç de uzak olmadığını dile getirmiştir. “Küçük Prens” adlı kitabın başında da yazar, kitabını bir yetişkine (Léon Werth) armağan edip ardından da çocuklardan kendisini bağışlamalarını dileyerek kitabı, yetişkin dostunun çocukluk günlerine armağan eder. Bu tümceleriyle yazar, çocuklara verdiği değeri vurgular. Çocuk gerçekliğini yakalayabilmiş bir yazarın elinden çıkan bir kitap, okura düşünsel bir sorumluluk verip ondan örtük olan durumların ardındaki gerçekliği yakalaması sürecine katılmasını sağlayabilir. Örneğin kitapta Küçük Prens, pilottan kendine bir koyun çizmesini istediğinde pilot ona bir sandık çizer ve koyunun içinde olduğunu söyler. Küçük Prens’in, sandığın içindeki koyunu görerek çocukluğa özgü bir alımlamayı okurla paylaştığı ve okuru da “sandığın içindeki koyunu görebilme” çocuk gerçekliğiyle buluşturabileceği; başka bir deyişle örtük bir durumun ardındaki gerçeğe ulaşma sürecine katarak düşündürdüğü söylenebilir.

Kitapta yazar Saint-Exupéry; çocuk gerçekliğini, çocukluğu anlamayan yetişkinler aracılığı ile de aktarmaya çalışmıştır. Direk’e (2011: 36) göre yetişkinler,

nedensel açıklamalara ve çözümlenmelere girilerek çocukların düş gücüyle “kanatlanmış” düşüncelerini sınırlandırılır. Direk, bu sözleriyle düşlerin, düş kurmanın çocuk için önemini vurgulamış, yetişkinlerin de çocukların düş dünyalarını anlayamadıklarını/yorumlayamadıklarını, çocuk gerçekliğini bilmediklerini ve bu nedenle onların düşlerini ve düşüncelerini sınırladıklarını belirtmektedir. Örneğin, Küçük Prens, kendi için çok önemli olan çiçeğinin yok olmasından korkarak koyunların küçük bitkileri yiyip yemediğinden emin olmak için pilota soru sorduğu sırada, uçağını onarmakla uğraşan pilot Küçük Prens’e, o anda çok daha önemli bir işle uğraştığını söyler. Bunun üzerine Küçük Prens, pilotun da yetişkinler gibi konuştuğunu söyleyerek onu eleştirir: “Bir gezegen görmüştüm, kırmızı suratlı biri yaşıyordu orada. Bir kerecik olsun çiçek koklamamış, hiç yıldız görmemiş, hiç kimseyi sevmemiş, sayıları toplamaktan başka bir şey yapmamış hayatında. Yine de bütün gün senin gibi ‘Önemli bir adamım ben! Ciddi bir adamım!’ der dururdu.” Yine kitapta, Küçük Prens’in uğradığı dördüncü gezegendeki yıldızları sayan adam, yıldızlarla ilgili “Tembellere türlü düşler kurduran şu küçük sarı şeyler. Ama ben ciddi bir adamım. Öyle düş falan kuracak vaktim yok.” (s. 55) diyerek yetişkin tavrıyla düş kurmayı ciddiyetsizlik ve zaman yitimi olarak değerlendirmiştir. Yazar bu karakteri, yetişkinlerin bu tutumunu örtük olarak eleştirmek ve bunun yanlışlığını duyumsatmak amacıyla seçmiş ve kurgusuna yerleştirmiştir. Kitap boyunca yetişkinliğe ilişkin gözlemler, çocuk gözünden eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir (Aslan, 2013b: 14).

Özetle, pek çok çalışmaya konu olan (Çebi, 2006; Direk, 2011; Göker, 1972; Güner, 2006) ve her bakımdan nitelikli olduğu sonucuna varılan “Küçük Prens” adlı kitabın çocuk ve genç okurlara düşünme sorumluluğu verebilecek, onların eleştirel düşünme becerilerinin de gelişmesine katkı sağlayabilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Bir Şeftali Bin Şeftali

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Samed Behrengi
Çevirmeni	: İlknur Özdemir
Çizeri	: Serap Deliorman
Yayınevi	: Kırmızı Kedi Çocuk
Basım yılı	: 2016
Sayfa Sayısı	: 65
Seslendiği Yaş Aralığı	: 8-10

Kitabın Özeti

Yoksul bir köyde, köyün ağası toprakların büyük bölümünü, küçük parçalara ayırır ve köylülere satar. Ağa, kendine türlü meyve ağaçlarının yer aldığı bağı ayırırken köylülere kıraç toprakları verir. Ağanın bağında yer alan iki şeftali ağacından büyük olanında her yıl iri ve pembe şeftaliler yetişirken küçük olanında her yıl bin tane çiçek açmasına rağmen tek bir şeftali bile yetişmez. Bağın bakımından sorumlu olan bahçıvan en sonunda ağacı testereyle korkutmaya karar verir. Meyvelerinin olgunlaşmasına izin vermeyen küçük şeftali ağacının öyküsü, bu ağaca çekirdeğiyle can veren küçük bir şeftalinin ağzından aktarılır.

Bir gün, bahçıvan güneş doğmadan topladığı yüz yüz elli kadar şeftaliyi sepetine doldurarak kasabaya, ağanın evine gitmek üzere yola çıkar. Ancak öykünün kahramanı şeftali; evleri, yabancı memleketlerden getirilen türlü meyvelerle dolup taşan ağanın her şeye doymuş kızının yiyeceği olmak istemez. Bahçıvan, yolda giderken şeftali sepetten düşer ve bahçıvan bu durumun farkına varmaz. Tam bu sırada ayakları çıplak, üstleri başları yırtık olan yedi-sekiz yaşlarındaki Sahip Ali ve Polat adlı çocuklar, şeftali yemek için büyük bir istekle bağa girerler; ancak hiç şeftali bulamazlar. Öfkeyle bahçıvanın bu denli hızlı davranıp tüm meyveleri toplamasına ve ağanın bunca köylünün hakkını yemesine isyan ederler. Tam bu sırada yerdeki şeftaliyi fark ederler ve onu kirli, nasırlı elleriyle alırlar. Bu duruma şeftali de çok sevinir; çünkü bu iki çocuğun kendini son lokmaya kadar keyifle yiyeceklerinden emindir. Çocuklar şeftaliyi havuzda iyice

soğuturlar ve büyük bir istekle yerler. Sahip Ali, şeftalinin çekirdeğini bağıın diğer ucuna gömmek ve bir şeftali ağacının sahibi olmak ister. Böylelikle bahçıvan kasabadan dönmeden Polat’la birlikte çekirdeği bağıın diğer ucuna gömerler. Çekirdek, kışın toprağın altında derin bir uykuya dalar ve pek çok düş görür. Düşlerinin birinde, kocaman bir ağaç olduğunu ve meyvelerinden köyün yoksul çocuklarının doya doya yediğini görür. Bu arada Sahip Ali ve Polat, ağacın bol bol meyve vermesi için bir gün onun bir karış uzağındaki toprağa öldürdükleri yılanı gömerler. Başka bir gün ise çocuklar ağacı, yırtık çuval parçalarıyla sararlar. Ancak, şeftali ağacı çiçek açsa da çiçekler şeftaliye dönüşmeden solar. Gün geçtikçe yılan ölüsünün toprağı zenginleştirmesiyle, ağacın güzel dalları ve yaprakları olur. Yine bir gün çocuklar, ağaca gübre olsun diye Yılanlı Vadi’ye giderler, kayadan kayaya sıçrarken Sahip Ali’nin ayağı kayar ve bir yılanın yatmakta olduğu kayanın üzerine yuvarlanır. Polat, arkadaşını köydeki Muncuk Kadın’a yetiştirmeye çalışsa da Sahip Ali, yılan ısırığına dayanamaz ve can verir. Polat, ağaca artık oralarda kalamayacağını, kasabaya gideceğini anlatır. Şeftali ağacı, oluşan tek meyvesini Polat’ın ayağının dibine düşürür ve Polat o meyveyi alır, koklar ve tüm gücüyle ağaca sıkıca sarılır. Şeftali ağacı, Sahip Ali’nin ölümüne o denli üzülür ki tüm yaprakları dökülür, sonsuza dek kurur, çiçeksiz kalır. Şeftali ağacını bulup sevinen bahçıvanınsa sevinci kursağında kalır; çünkü bu gururlu ağacın ona verecek meyvesi yoktur. Şeftali ağacı, para hırsı yüzünden köylüleri kendine düşman etmiş zengin bir ağanın uşağı olan bahçıvana meyve vermektense gövdesine testere değmesini göze alır.

***Bir Şeftali Bin Şeftali* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Bir Şeftali Bin Şeftali adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 6’da sunulmuştur:

Tablo 6

“Bir Şeftali Bin Şeftali” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Bağımsız düşünme / Sayıltıları inceleme	9	17.31
2. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	8	15.38
3. Düşünmeden eyleme geçmeme	7	13.46
4. Ön bilgilerini kullanma	6	11.54
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	5	9.62
6. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	4	7.69
7. Açık olma	3	5.77

(Devam ediyor)

Tablo 6 (Devam)

“Bir Şeftali Bin Şeftali” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
8. Derinlemesine soru sorma	3	5.77
9. Sabırlı olma	3	5.77
10. Yansız olma	3	5.77
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	1	1.92
12. Çelişkileri fark etme	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	52	100.00

Tablo 6’ya göre *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerden en çok “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” (%17.31), “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%15.38), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%13.46) ve “ön bilgilerini kullanma” (%11.54) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%1.92) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken; “çelişkileri fark etme” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili içeriği olan anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi:

Polat ve Sahip Ali, bahçıvanın sepetinden düşen şeftaliyi fark edince onu soğutup yemeye karar verir. Bunun üzerine şeftali, yaşamda her an her şeyin değişmesiyle ilgili kendi kendine düşünmeye başlar :

- Sahip Ali ve Polat beni nasıl yiyeceklerine karar verirken ben de durumumun hayatta ne kadar çok değiştiğini ve bundan sonra da ne kadar değişeceğini düşünüyordum. “Bir zamanlar gövdemdeki hücreler toprak, su ve güneşten oluşuyordu.” diye düşündüm. Annem topraktan azar azar beslendi ve bu besini dallarının ucuna kadar taşıdı. Sonra sürgün verdi, çiçek açtı ve yavaş yavaş ben şekillendim. Annemin gövdesini emerek kendi gövdemin taneciklerini oluşturdum, onları güneşle birleştirdim, böylece çekirdeğim, kabuğum ve etim gelişti, sonunda olgun, sulu bir şeftali oldum. Ama şimdi Polat ile Sahip Ali beni yiyeceklerdi, biraz sonra benim taneciklerim onların etinin, saçlarının ve kemiklerinin bir parçası olacaktı. Elbette onlar da bir gün öleceklerdi. O zaman benim gövdemin tanecikleri ne olacaktı? Etim yok oluyordu, çekirdeğim de yeni bir hayata başlamanın düşünüyordu. Bir dakika sonra benden iz bile kalmayacaktı ortada ama çekirdeğim ne zaman ve nasıl büyümeye başlayacağını düşünüyordu. Aynı anda hem ölecektim hem de yeniden doğacaktım. (s.28-29)

2. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Polat ve Sahip Ali'nin toprağa gömdüğü şeftali çekirdeği, ağaç olma sürecinde kendini ve eylemlerini gözden geçirir:

- Boyum uzadıkça güneşin sıcaklığını daha çok hissediyor, dolayısıyla güneşe doğru daha çok dönüyordum yüzümü. Artık toprağın üzerindeki otların köklerinin arasından ilerliyordum. Çok geçmeden aşağıya biraz güneş ışığı sızan bir tabakaya ulaştım. Artık başımın üzerindeki toprak tabakasının pek kalın olmadığını farkındaydım. Birkaç saat sonra, son bir kez kendimi zorlayarak toprağı deldim, beni bekleyen ışığa ve ısıya kavuştum. Artık toprağın yüzeyine çıkmıştım, bu toprak annemin annesiydi, benim annemdi ve bütün canlıların annesiydi. (s. 46-47)

3. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Sahip Ali ve Polat sık sık şeftali ağacının yanına gelip ağaçla ilgili neler yapmaları gerektiğinden ve kendi yaşamlarındaki planlarından söz ederler:

- Polat ile Sahip Ali sık sık beni görmeye geliyorlardı, bazen biraz yanımda oturup benim geleceğimden ve kendi planlarından söz ediyorlardı. (s.50)

4. Karakterlerin ön bilgilerini kullanması:

Sahip Ali ve Polat, bahçıvanın sepetinden düşen şeftaliyi bulunca soğutarak yemek ister. Soğuk şeftalinin daha lezzetli olacağı bilgisi hem şeftalinin ağzından hem de Sahip Ali'nin ağzından verilir:

- Çocuklar sevinç içinde beni elden ele geçirdiler. O durumdayken beni yemek istemediler. Çok sıcaktım. Önce beni soğutmalıydılar, sonra yemeliydiler, soğuyunca tadım daha güzel olurdu.
- “Haydi havuza gidelim,” diye önerdi Sahip Ali. “Şeftaliyi orada soğutalım, sonra yiyelim. O zaman tadı daha güzel olur.” (s.23-25)

Tablo 6’da görüldüğü üzere *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerden en çok “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ile ilgili anlatımlara (%17.31) yer verilmiştir. Örneğin Sahip Ali ve Polat, yolda buldukları şeftaliyi soğuttuktan sonra onu nasıl yiyeceklerine karar verirken; şeftali de yaşamda her şeyin ne denli hızlı değiştiği üzerine bağımsız düşünür. Şeftali önce annesinin dalında bir meyveyken sonra bu iki yoksul çocuğa besin olacaktır ve onların gövdesinde dolaşacaktır. Ancak onlar öldükten sonra şeftalinin gövdesindeki taneciklerinin sonunun ne olacağı belirsizdir. Burada Behrengi, şeftalinin üzerine düşündüğü “varlık, yokluk, dönüşüm” gibi konuları soru tümcesiyle sonlandırarak okuruna düşünsel bir sorumluluk vermiştir. Yine kitabın sonunda şeftali ağacının, bahçıvanın eline düşmekten duyduğu rahatsızlığı dile getirirken ağalık dizgesi üzerine bağımsız düşünmesi; okurlara “toplumsal eşitlik”

izleğini duyumsatmaktadır. Buradan yola çıkarak kitabı okuyan çocuk okurların, pek çok konu üzerine bağımsız düşünebileceği söylenebilir.

İkinci sırada “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlara (%15.38) yer verilmiştir. Örneğin Sahip Ali ve Polat adlı çocukların yiyip çekirdeğini toprağa gömdükleri şeftali, daha annesinin dalındayken büyüyebilmek güneş ışığını içine çekebilmek için sık sık kendini denetler. Ardından bu şeftali, bir çekirdek olarak toprağa gömüldüğünde ağaç olma sürecinde kendini, kendi gelişimini gözden geçirir, bir engelle karşılaştığında yeniden çözüm bulmaya çalışır. Ağaç olmayı başarabilen şeftali, meyve verme sürecinde de sık sık kendini denetler ve sorun çözme sürecini yeniden gözden geçirir. Bingham’a (1976: 3) göre çocuklar, karşılaştıkları güçlüklerle ilgili olarak başkalarından edilgin bir biçimde çözüm beklemeyip kendi çözümlerini üretebilmeleri için yönlendirilirse o süreçte kendi bilgi, beceri ve gereksinimlerini kullanma olanağı yakalayıp bireyselleşme süreçlerini hızlandırmış olurlar. *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitapta da “kendini ve çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlar yoluyla, çocuk okurlar yaşamda pek çok sorun olduğunu; ancak sorunların üstesinden gelebilmek için yeni çözüm yolları bulunabileceğini duyumsayabilir.

Üçüncü sırada “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%13.46) yer verilmiştir. Bunun nedeni kurguda yer alan Polat, Sahip Ali ve şeftalinin karar vermeden önce düşünen, sorunları ile ilgili plan yapıp bunları açıklayan karakterler olarak yapılandırılmalarıdır. Örneğin, Sahip Ali ve Polat sık sık şaftali ağacının yanına giderek hem ağacın geleceği hem de kendi gelecekleri ile ilgili planlarından söz ederler. Şeftaliyi yedikten sonra Polat, şeftalinin çekirdeğini de yemek ister; ancak Sahip Ali, bir planı olduğunu, çekirdeği yemeyeceklerini söyler. Ardından da Polat’ın da durumu merak etmesi üzerine planını açıklar. O çekirdeği toprağa gömerek bir şeftali ağacına sahip olacaklarını söyler. Kitabın bu alt kategoriye ilişkin anlatımlara yer vermesiyle; kitapla buluşup karakterlerle eşduyum kurabilen çocuk okurlara, kendi yaşamlarındaki sorunlara çözüm bulmadan önce düşünmeleri ve plan yapmaları konusunda kılavuzluk edebileceği düşünülebilir.

Tablo 6’ya göre dördüncü sırada “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlar (%11.54) yer almaktadır. Kitaptaki Sahip Ali ve Polat adlı karakterler, yeni bir sorunla karşılaştıklarında eski bilgilerini yoklamakta, daha önce yararlandıkları kaynaklardan yararlanmakta; başka bir deyişle “ön bilgilerini kullanma” konusunda iyi yapılandırılmış karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Sahip Ali arkadaşıyla birlikte şeftaliyi yedikten sonra çekirdeği toprağa gömmek ister. Bu planını Polat’la paylaştıktan sonra

çekirdeği, bağıın öbür ucuna, yığılmış toprağın arkasına gömmeleri gerektiğini söyler ve bunun nedenini arkadaşı Polat'a sorar. Polat da ağacın kayalık bir tepede yetişemeyeceği, yumuşak toprağa gereksinim duyacağını söyler. Her iki arkadaş da çekirdeğin ağaca dönüşebilmesi için gerekli olan ortam koşullarıyla ilgili ön bilgilerini kullanırlar. Yine bu iki arkadaş, yılanların ağaçları besleyeceği ön bilisiyle bir yılanı öldürüp ağacın yakınına gömerler. Kitapta ön bilgilerin kullanılmasına ilişkin anlatımların yer alması, çocuk okurların karşılaştıkları sorunları aşabilmek için önceki bilgilerinden yararlanmaları konusunda çocuklara katkı sağlayabilir.

Hem *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitabında hem de diğer kitaplarında “toplumsal eşitlik” konusuna yer veren yazar Samed Behrengi (Akçay, 2015: 49, 77), bir eğitimci olarak İran eğitim dizgesindeki aksayan yönleri belirleyerek çözümler üretmeye çalışmış, kökten bir eğitim değişikliğinin savunucusu olmuştur (Ertan, 2011: 166). Bu çalışmanın sonuçlarına göre de kitabın, çocuk ve genç okurların eleştirel düşünme becerilerine katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Behiç Ak
Çizeri	: Behiç Ak
Yayınevi	: Gümüşüğü Kitaplığı
Basım yılı	: Şubat 2015
Sayfa Sayısı	: 104
Seslendiği Yaş Aralığı	:10-12

Kitabın Özeti

Beşinci sınıf öğrencisi Ali Hoşgörü, evin her köşesine türlü notlar asarak adeta eşyalara can veren Rıza Bey'in ve sessiz biri olan Ayla Hanım'ın oğludur. Bir gün, Ali'nin öğretmeni öğrencilerden öykü, söyleşi, film ya da fotoğraf kullanarak herhangi bir konuda ödev hazırlamalarını ister. Ali, yanıt vermektense soru sormayı sevdiği için söyleşi yapmayı yeğler. Elinde kâğıt ve kalemiyle her gün annesine ilginç sorular sorar, notlar alır. Bir gün annesine bahçedeki turp tarlasına niçin gazoz şişesi gömdüğünü sorar. Annesi de ağızları toprağın üstünde kalan şişelerin akşamları rüzgârın etkisiyle ses çıkardığını, bu sesin de köstebekleri kaçırdığını ve böylelikle onlardan kurtulduğunu söyler. Bunu duyan babası Rıza Bey, uzun zamandır nedenini bilmediği -ve yalnızca evdeyken yaşadığı- kulak çınlamalarının nedeninin bu ses olduğunu anlar ve bu sorununun kaynağını bulduğu için Ali'ye eski dizüstü bilgisayarını armağan eder.

Ali dizüstü bilgisayara kavuşmasının ardından kâğıdı, kalemi bırakır ve ödevini bu bilgisayarla yapmaya başlar. Ama sık sık bilgisunardaki sosyal paylaşım sitelerinde gezindiği için çok vakit kaybetmeye başlar, yine de ödevini tamamlamaya yaklaşır. Ödevinin kapağına kimliğinin fotoğrafını koymak ister ama kimliği hiçbir yerde yoktur. Bunun üzerine babasıyla nüfus dairesine giderler. Nüfus dairesinde Ali'nin soyadına bir “ç” harfi eklendiğini ve artık soyadının Hoşgörüş olduğunu öğrenirler. Babası bu duruma çok öfkelenir ve bu yeni soyadını değiştirmek ister; ancak bunun için mahkemeye başvurmak gerekmektedir. Ali ise bu durumdan hoşnuttur; çünkü kendinin, anne ve babasından farklı olduğunu düşünmekte bunu soyadıyla da somutlamak istemektedir. Bundan sonra Ali, kendini Facebook'ta da Ali Hoşgörüş olarak kaydeder. Bu bilgisunar

ortamında çok ses getirir. Herkes Ali Hoşgörüş'ü yakından izlemeye başlar. Bu arada okuldaki Sevinç adlı arkadaşı hem özelliklerinden ötürü hem de adının sonundaki “ç” harfinden ötürü Ali'nin dikkatini çekmeye başlar ama Sevinç onunla hiç ilgilenmez. Bunun üzerine Ali, onun dikkatini çekebilmek için Facebook'ta yeni bir grup açar. Grubu anlatan çarpıcı söz de “Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği” dir. Adının sonunda “ç” olanlar gruba katılır. Ama içlerinde ne yazık ki Sevinç yoktur. Ali, bu arada ödevi için amcası ve dedesiyle de söyleşecektir. Ali, ailede amcasının saygınlığını bildiği için önceden onunla konuşup soyadına eklenen yeni harften söz etmek ister. Amcasın evine gittiğinde amcasının bir “ömür törpüleme mühendisi” olduğunu, gözündeki gözlükle ürünlerin dayanıklılıklarını azaltarak ya da aletlerin içine gizli programlar ekleyerek ömürlerini kısalttığını öğrenir.

Ömür törpüleme mühendisleri yüzünden Ali'nin de bilgisayarını bozulur ve Ali, ödevini tamamlayamadığı için çaresiz bir durumda okula gider. Ancak bir kişi Facebook üzerinden Ali'nin ödevini, öğretmene göndermiştir ve öğretmen de ödevden çok etkilenmiştir. Üstelik onu yıllardır fark etmeyen Sevinç de sanal dünyada kaybolan ve çok tıklanan Ali'yi fark etmiştir. Ali, Sevinç'in kendisini fark etmesinden hoşlanmaz; çünkü ortada gerçek olmayan ve kendinin emek vermediği bir durum vardır. Daha sonra Ali, sokakta tanıştığı bir eskicinin, bozuk bilgisayarını onarıp ödevini de tamamlayarak öğretmene gönderdiğini anlar. Eskicinin evinde çok ilginç odalar vardır. Bir odada tek eşli olmayan çoraplar, bir odada kullanılmayan şiirler, başka bir odada kullanılmayan sözcükler ve başka bir odada da ertelenmiş zamanların; başka bir deyişle hiçbir şeyi olduğu bir oda vardır; çünkü eskiciye göre ertelenen her şey, hiçbir şey olur. Özetle bu eskici çocuk, yitirilen, unutilan, bozulan nice eşyayı onarıp nice sözü, şiiri, mektubu gözden geçirip dönüştürmektedir.

Ali, “hızlı teknoloji” ürünleri olarak tanıtılan ama çalışma sürecini yavaşlatan araçlardan ve her yerde yalnızca “Bay Hoşgörüş” olarak anılmaktan sıkılır. Bu arada baba Rıza Bey de oğlunun soyadına eklenen “ç” harfini artık yaşamlarından çıkarmak için sosyal medyadaki grubun üyelerini eve çağırır. Pek çok çocuk, bu yemekli toplantıya katılabilmek için soyadına “ç” harfi ekler. Sonra Sadriç adlı bir çocuk, bir araya gelmek için neden adlarının sonuna bir “ç” harfi eklemek zorunda olduklarına şaşırıldığını söyler. Başka bir arkadaşı da ona katılır, Ali de onlarla benzer düşüncededir. Tüm çocuklar sosyal paylaşım sitelerinde çok zaman yitirdiklerinden yakınırlar ve hep birlikte “Yaşasın Ç harfi Kardeşliği” yerine “Yaşasın Kardeşlik” diye bağırırlar. Ali, gruptan da çıkar ve artık arkadaşlar daha sık görüşmeye başlarlar.

Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 7’de sunulmuştur:

Tablo 7

“Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Derinlemesine soru sorma	12	19.67
2. Açık olma	8	13.11
3. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	7	11.48
4. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	7	11.48
5. Bağımsız düşünme / Sayıtları inceleme	6	9.84
6. Düşünmeden eyleme geçmeme	5	8.20
7. Sabırlı olma	4	6.56
8. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	4	6.56
9. Çelişkileri fark etme	4	6.56
10. Ön bilgilerini kullanma	3	4.92
11. Yansız olma	1	1.64
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	61	100.00

Tablo 7’ye göre *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “derinlemesine soru sorma” (%19.67), “açık olma” (%13.11), “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%11.48) ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (%11.48) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “ön bilgilerini kullanma” (%4.92) ve “yansız olma” (%1.64) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken; “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili içeriği olan anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Ali, yanıt vermektense soru sormayı yeğleyen bir çocuktur. Bir gün kendi kendiyile yaptığı söyleşide kendine şu soruları yöneltir:

- Sizce insanlığın en büyük buluşu?
- Gitmek istediğiniz yer?
- Büyüyünce ne olmak istersiniz?
- Matematiği seviyor musunuz?

- Hayattaki en büyük korkunuz? (s.17)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Ali, soyadı değişikliğini amcasıyla paylaşmak için amcasının evine gider ve açık bir dille amcasının ne yaptığını sorar amcası da yeğenine nasıl bir iş yaptığını açıklar:

- “Aslında nasıl bir iş yaptığınızı yine de tam olarak bilmiyorum,” dedi.
- “Ben ‘ömür törpüleme mühendisi’yim,” dedi amcası gülerek. “Malların ömrünü kısaltma konusunda bir uzmanım.”
- Nasıl yapıyorsunuz bunu?
- Dayanıklılıklarını azaltarak... Ya da bilgisayar, yazıcı gibi aletlerin içine bazı gizli programlar yerleştirerek. (s.36)

3. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Bilgisayarı bozulan Ali, sorununa çözüm bulabilmek için yurt dışındaki amcasını arar; ancak amcası ona yardım edemeyeceğini söyleyerek telefonu kapatır. Bunun üzerine Ali, kendini denetler ve sorununun çözümü için yeni bir yol bulmaya çalışır:

- Telefon kapanmıştı. Ali'nin önüne beyaz bir kâğıt çekmekten başka çaresi yoktu. Söyleşilerden aklında kalanları karalamaya çalıştı. (s.57)

4. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Sık sık evin değişik köşelerine notlar asan Ali Rıza Bey, kulak çınlamaları başladıktan sonra not yazmaya ara verir. Bir gün, Ayla Hanım eşinin dolaba astığı notla karşılaşınca şu çıkarımda bulunur:

- Eşi Ayla Hanım, yeni notu elbise dolabının üstünde görünce çok sevindi.”Rıza Bey iyileşiyor demek,” diye düşündü. (s.12)

Tablo 7’ de görüldüğü üzere *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinden en çok “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlara (%19.67) yer verilmiştir. Bunun nedeni kurgu içinde yer alan Ali adlı karakterin yeni bir sorunla karşılaştığında kendine ve karşısındakilere başat soruları soran ve bu soruların sürekliliğini sağlayan biri olarak yapılandırılmış olmasıdır. Beşinci sınıf öğrencisi olan Ali, dönem ödevini hazırlarken pek çok türün içinden “söyleşi” türünü seçer; çünkü Ali, okulda öğretmenlerinin kendilerine sürekli sorular sormasından ve öğrencilerin yalnızca yanıtlayan kişi konumunda olmasından çok sıkılmıştır. Kitabın yazarı Behiç Ak’a göre çocukların deneyimsizliği onları sürekli keşfetmeye, sorular sormaya yöneltir ve doğal olarak öğrenme süreci gerçekleşir. Eğitimin başat amacı da yanıt veren değil, soru soran öğrenciler yetiştirmek olmalıdır. Eğitimi geliştiren en önemli etmen soruların zenginliğidir (Çıldır, B. ,Kanat Soysal, Ö. ve Kaynar Tanır, A. 2016: 17). Behiç Ak’ın söyleşisinde değindiği deneyimsizliğini nice sorularla besleyerek doğal bir

öğrenme süreci oluşturan öğrenci örneği, kurgudaki Ali karakteri üzerinden okura sunulmuştur. Büyükalan Filiz'e (2004: 3) göre belleğinde herhangi bir konuya ilişkin soru oluşturan kişi, artık sorununun ayırdına varmış ve çözüm yolu aramaya başlamış demektir; bu da her türlü öğrenmenin başıdır. Kitaptaki Ali karakterinin babası olan Rıza Bey de yeni bir sorunla karşılaştığında karşısındakilere çokça soru soran biridir. Örneğin Ali ve babası, Ali'nin bulamadığı kimliğini yeniden çıkarmak için nüfus müdürlüğüne giderler. Oradaki memur, Ali'yi Facebook'tan tanımaktadır; ancak baba buna bir anlam veremez ve hem memura hem de Ali'ye art arda pek çok soru sorarak konuyu kavramaya çalışır. Okurun eşduyum kurabileceği, derinlemesine soru soran karakterlerle yapılandırılmış olan kitap, bu anlamda değerlidir.

Tablo 7'ye göre ikinci sırada “açık olma” ile ilgili anlatımlar (%13.11) yer almaktadır. İletişimde “açık olma”; düşüncelerin, sorunların karşısındaki duru bir biçimde aktarılmasını sağlayarak yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırır. Kitapta Ali, iletişim engeli yaşadığında daha açık bir dille sorununu betimleyen ve karşısındakinden de bunu isteyen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Örneğin; Ali, amcası Sedat Bey'in gözlüğü aracılığıyla nesnelere ne denli ömrü kaldığını anlayabildiğini öğrendiğinde çok şaşırır ve amcasının tam olarak ne iş yaptığını bilmediğini söyler. Amcası ona “ömür törpüleme mühendisi” olduğunu söylediğinde Ali yine tam olarak anlayamaz ve anladığından emin olana dek amcasından açık bir dille sorularını yanıtlamasını ister; amcası da açık bir dille onu yanıtlamaya çalışır. Ayrıca Ali, eskici çocuğun evine gittiğinde üzerinde değişik adların yazıldığı odaların ne anlama geldiğini bilmediği için çocuğa açık bir dille onların ne anlama geldiğini sorar; çocuk da onu açık ve kesin bir dille yanıtlar. Kitabın okurlara “açık olma” konusunda eşduyum kurabileceği karakterler sunması önemlidir.

Tablo 7'ye göre “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ile ilgili anlatımların (%11.48) eş sayıda yer aldığı görülmektedir. Örneğin Ali, bilgisayarı bozulduğunda ilk olarak amcasını arar; ancak amcası yardım edemeyeceğini söyleyince Ali, yeni bir çözüm bulmaya çalışır. Kurgu boyunca sık sık Ali adlı karakterin kendi eylem ve sözlerini gözden geçirerek sorunları için yeni çözüm yolları bulmaya çalışması, okurlara da bu konuda örnek olması bakımından anlamlıdır.

Kitapta, Ali adlı karakterin ve ailesinin, örtük durumlardan yola çıkarak güvenilir çıkarımlar yapması önemlidir. Örneğin, Ali'nin annesi Ayla Hanım evin her köşesine değişik notlar asan Rıza Bey'in bir süre hiçbir yere not asmamasının ardından bir gün yeniden elbise dolabının üstüne not asınca eşinin düzeldiği çıkarımında bulunur. Yine

Ali, bilgisayarı ile yedek belleğinin art arda bozulması üzerine arkadaşı Sevinç'in ödevini kalemle yazmasına özenir; kâğıdın bozulma olasılığının olmamasından bilgilerinin de yok olmayacağı çıkarımına ulaşır. Bu tür anlatımlar, çocuk okurların var olan durumlardan ya da bilgilerden var olmayanlara ulaşabilme, doğru çıkarım yapma becerisinin gelişmesine katkıda bulunabilir.

Behiç Ak tarafından kaleme alınan *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitap, 2013 yılında “Çocuk ve Gençlik Yayınları Derneği” (ÇGYD) tarafından “Yılın Çocuk Romanı” seçilmiş; 2014 yılında ise Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM) tarafından “Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Roman Ödülü”nü almıştır. Kirazlı'nın (2018:109) “Behiç Ak'ın Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Çocuğa Görelik Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasına göre Behiç Ak'ın öykü ve romanlarındaki karakterler çocukların eşduyum kurabileceği özelliktedir. Ayrıca “Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Barış Eğitimi” adlı çalışmaya göre de *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitap barış eğitimini ilişkin anlatımlara yer vermesi açısından son derece nitelikli bir kitaptır (Aslan, C., Karaman Kepenekci, Y., Karagül, S. ve Doğan Güldenoğlu, B., 2016: 109). Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre de *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitabın okurlara düşünsel sorumluluk verebilen, bunu yaparken de yazınsallığını yitirmeyen bir kitap olduğu söylenebilir.

Son Ada'nın Çocukları

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Zülfü Livaneli
Çizeri	: Canan Barış
Yayınevi	: Doğan Egmont
Basım yılı	: 2018
Sayfa Sayısı	: 198
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Zengin bir iş adamı, tüm anakaralara uzak, dingin bir adayı satın alır; televizyonun, bilgisayarın olmadığı bu adada yalnızlıktan sıkılınca da eşine dostuna toprak armağan eder ve onlar da orada konut sahibi olur. Anlatıcı bu adada anne, baba ve dayısıyla mutlu bir yaşam sürmektedir. Adadaki iki çocuktan biri anlatıcı, diğeri ise bakkalın dilsiz oğludur. Adada okul olmadığı için anlatıcı ve ailesi, okul döneminde anakaraya döner; yazları yeniden adaya gelir. Anlatıcının babası, yaşamını yitirince anne ve oğul, yaşamlarını onsuz sürdürürler.

Bir gün adada bir komşu yaşamını yitirir ve gazete yoluyla onun konutu başkasına satılır. Bu durum adada üzüntüye yol açar; çünkü adada kırk konut vardır ve herkes birbirini tanımaktadır. Sonunda evi kimin aldığı ortaya çıkar; baskıcı, dediğim dedik bir eski devlet başkanı adadaki konutun yeni sahibi olmuştur. İlk başta herkes onun artık emeklilik yaşamı süreceğini, baskıcı davranışlarının kalmayacağını düşünür. Ancak Başkan günden güne adanın tüm hak ve özgürlüklerine el koyar; hemen bir kurul kurulmasını sağlayıp kendi de kurulun başkanı olur. Adalılar için adanın en eski sahipleri olan martılar çok önemlidir ve birlikte güven içinde yaşamaktadır. Ancak bir gün martılardan biri, Başkan'ın torununa yakın seviyede uçup kız korkudan düşünce Başkan, adadaki martıların yok edilmesini salık verir, diğer ev sahiplerini de bunun gerekliliğine inandırır. Anlatıcının dayısı, annesi ve anlatıcı buna karşı çıkar; ama Başkan dediğini yaptırır. Martıları birer birer öldürtür, kalan yumurtaları da tilkilere yedirtir. Bu arada bakkalın dilsiz oğlu gizli gizli martı yumurtalarını tavuk kümesinde saklar ve yumurtadan

çıkan yavruları uçurur. Bir gün adada yaşayanlar, martı saldırısına uğrarlar. Martılar, ölen yavrularının/sevdiklerinin/arkadaşlarının öcünü almak için kumsaldan aldıkları büyük taşları yüksekte, evlerin çatılarına atarlar. Adalıların sorunları bununla da bitmez, martıların çoğu yok edildiği için adayı yılanlar sarar. Adanın mutlu ve özgür insanları artık mutsuz, endişeli, korku doludur. Başkan; büyük bir yüreklilikle hakkını arayan, martı ölümlerine karşı koruyan dayının daha önce düşünce suçundan hapiste yattığını ortaya çıkarır ve onu adadan uzaklaştırır. Dayısının not defterini ele geçiren çocuk, onun adayla ilgili gözlemlerini ve anılarını adada yaşayanlara okur, bakkalın dilsiz oğlu yıllarca içinde biriktirdiği öfkeyle Başkan'ın adamlarının elinden silahlarını alıp denize atar. Başkan'ın torunu da dedesine ondan utandığını söyleyince Başkan dayanamaz ve adadan ayrılır. Sonra bir sabah elinde bir fidanla dayı gelir ve fidanı adanın o kahraman çocuklarına diktirir.

***Son Ada'nın Çocukları* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Son Ada'nın Çocukları adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 8'de sunulmuştur:

Tablo 8

“Son Ada'nın Çocukları” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	23	22.77
2. Yansız olma	16	15.84
3. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	13	12.87
4. Sabırlı olma	8	7.92
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	8	7.92
6. Düşünmeden eyleme geçmeme	7	6.93
7. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	7	6.93
8. Açık olma	6	5.94
9. Ön bilgilerini kullanma	5	4.95
10. Derinlemesine soru sorma	4	3.96
11. Çelişkileri fark etme	2	1.98
12. Yargılarını erteleme	2	1.98
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
Toplam	101	100.00

Son Ada'nın Çocukları adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%22.77), “yansız olma” (%15.84), “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” (%12.87), “sabırlı olma” (%7.92) ve “doğru

çıkarımlarda bulunabilme” (%7.92) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme” (1.98) ve “yargılarını erteleme” (1.98) ile ilgili anlatımlara az yer verilmiş olup “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Son Ada'nın Çocukları* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Başkan'ın gelişiyile tadı kaçan adada, bir akşam annesini dalgın gören anlatıcı, aynı adada babası yaşarken annesinin ne denli mutlu olduğunu anımsayıp aynı adanın değişik zamanlardaki farklarını ayırt eder:

- Annemle babam aklıma geldi o an: Bu salıncakta hep el ele oturur ve birbirlerine güzel sözler fısıldayarak konuşurlardı. Hiç kavga ettiklerini hatırlamam. Annem babamın yanında asla üzgün ya da tedirgin olmazdı. Ama o gece ilk kez onun bu kadar korktuğunu görmüştüm. Çünkü babamın ölüm acısını bile hafifleten bu ada, şimdi büyük tehlike altındaydı. (s.69-70)

2. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Yüreklilik:

Başkan, adadaki tüm martıları yok etmeye karar verir ve bunu yaşayanlara danışmadan el altından yapmak ister. Kurulda yer alan anlatıcının dayısı zihinsel bir yüreklilikle düşüncelerini söyler ve bu konunun adada yaşayanlarla konuşulması gerektiğini savunur:

- Zaten kurulun çoğunluğu Başkan'a yakın olduğu için martıları yok etme kararı almak üzereymiş ki dayım dayanamayıp bu önemli konunun kurulda karara bağlanamayacağını, alınacak kararın bütün adayı ilgilendirdiğini, bu yüzden genel kurulda tartışılması gerektiğini söylemiş. (s.72)

3. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıtları İncelemesi:

Anlatıcı, sık sık dayısıyla farklı konulara ilişkin söyleşir; ardından da bu konularla ilgili kendi kendine düşünür:

- Mor Su'daki konuşmamızdan sonra dayımın söylediklerini uzun uzun düşünme fırsatım olmuştu. Evet, dedikleri doğruydu; ne yazık ki eskiden mor dağları, derin uçurumları, mavi denizleri ve barışçı halkıyla ünlü olan ülkemiz, şimdi sonu gelmeyen iç çatışmalarla sarsılıyor, şiddetin önü bir türlü alınamıyordu. (s.38)

4. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Adayı tilkilerden kurtarmak için Başkan'ın buyruğu ile adada denetimli bir yangın çıkartılır. Sonra yangın denetimden çıkar ve pek çok evi sarar. Herkes oturup evlerin yok oluşunu izlerken bakkalın dilsiz oğlu sonuna dek savaşıyor, sorunu çözmek için engeller karşısında yılmaz:

- Sadece benim dilsiz arkadaşım yılmıyor, biz pişmanlıktan ve üzüntüden kaskatı kesilmiş bir hâlde her şeyin kül olmasını, elimiz kolumuz bağlı izlerken; bir tek o, umudunu kaybetmeden küçücük kovasıyla dev alevlerle savaşıyordu. (s.187)

5. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Adada yaşayanlardan biri ölünce, ölen kişinin başkentte yaşayan oğlu, evi satılığa çıkarır. Anlatıcı, gazetede ilanda adalarına ilişkin övgü dolu sözlerin yazılmasından huzurlarının bozulacağı çıkarımını yapar:

- Gazetelerin birinde “Yeryüzü cenneti adada satılık ev” başlığı altında, adamızla ilgili övgülere yer veriliyordu. Bu gazete ilanı, yıllardır herkesten sakladığımız küçük topluluğumuzun herkes tarafından bilinmesi ve huzurumuzun bozulması anlamına geliyordu. (s.19)

Tablo 8'e göre *Son Ada'nın Çocukları* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara (%22.77) yer verilmiştir. Örneğin, anlatıcı adada yaşayan ailelerle anakarada yaşayanları karşılaştırır ve adada yaşama gerekçelerini anlatır. Anlatıcıya göre anakarada baskıcı kurallar ve birbirine düşman insanlar varken adada kimsenin birbirinin yaşamına karışmadığı özgür bir yaşam vardır. Ancak Başkan'ın adaya yerleşmesiyle adalıların özgür yaşamı yavaş yavaş baskı altına alınmaya başlar. Bu değişiklik anlatıcının gözünden kaçmaz. Örneğin, adadaki 1 numaralı evde yaşayan ve her zaman şortla dolaşan komşuları artık Başkan gibi pantolon giymeye başlar. Yine bir gün, ada tarihinde daha önce görülmemiş bir olay olur; bakkal, herkesin evine Başkan'ın imzası olan ve herkesin ertesi gün akşam 6'da çardakta olması gerektiğini belirten bir duyuru bırakır. İşin özü anlatıcı, ada yaşamını etkileyebilecek anlamli benzerlik ve farklılıkları iyi gözlemleyebilen bir karakterdir. Bu yönüyle karakterin çocuk okurların eşduyum kurabileceği biçimde yapılandırıldığı söylenebilir.

Tablo 8'e göre “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme”yi “yansız olma” ile ilgili anlatımlar (%15.84) izlemektedir. Kitapta bu alt kategorinin alt boyutlarından “zihinsel yüreklilik” ile ilgili içeriği olan tümcelere yer verilmiştir. Bunun nedeni kurguda yer alan özellikle dayı ve anne karakterinin, sorgulanmayan düşünceler üzerine

korkmadan düşünen kişiler olarak yapılandırılmış olmasıdır. Adaya gelen Başkan, anakaradaki baskıcı tutumlarını benzer biçimde adaya da taşır ve adalılar bu tutumu sorgulamaz. Ancak dayı ve anne her durumda görüşlerini yansız bir biçimde iletirler. Örneğin, Başkan adalılara danışmadan adadaki martıları yok etmek istediğinde dayı, düşüncelerini dile getirmekten korkmadan Başkan'a bu önemli durumun adalılarla konuşulması gerektiğini belirtir. Başkan, martıları yok etmek için adalılarla yola çıktığında anlatıcı ve anne de martılara açılan savaşın son bulmasına dönük hazırladıkları duyuruları dağıtmak için yola düşerler. Onları fark eden Başkan, anne ve oğulun kendilerine katıldığını sanır. Anne ise zihinsel bir yüreklilikle katil olmadıklarını söyleyip küçük bir çocuğun eline silah vermenin ne denli doğru olduğunu sorar. Çoğunluğun hiç düşünmeden düşüncelerini Başkan'a teslim ettikleri böylesi bir ortamda düşüncelerini korkmadan dile getiren kişilerin var olması, kitabı okuyan çocuk/genç okurları da benzer durumlarla karşılaştıklarında düşüncelerini savunmaları yönünde güdüleyebilir.

“Yansız olma”yı “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımlar (%12.87) izlemektedir. Kitaptaki anlatıcı; ada yaşamı, Başkan'ın tutumu, anne ve dayısının Başkan'a bu denli tepkili olması üzerine bağımsız düşünen biri olarak yapılandırılmıştır. Anlatıcı, bir gün dayısıyla Başkan'la ilgili konuşur ve onun tepkisini anlamaya çalışır. Dayısı, Başkan'ın daha önce ülkelerinde yaptığı gibi katı kurallarla adayı yöneteceğini ve adalıların özgürlüklerini kısıtlayacağını söyler. Anlatıcı ise dayısının geliştirdiği bu sayıltıyı kabul etmeyerek Başkan'ın o gücünün geçmişte kaldığını, adada bunu yapacak bir gücü olmadığını söyler. Dayısıyla konuşması bittikten sonra anlatıcı, kendi kendine anakaradaki yaşamları, oradaki baskıcı yöneticilerin ve birbirine düşmanlık besleyen insanların artışı üzerine derin derin düşünür. Kitap boyunca pek çok konu üzerine kendi kendine düşünen anlatıcının, çocuk ve genç okurların eşduyum kurmalarına uygun olarak yapılandırılmış bir karakter olduğu söylenebilir.

“Bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”yi “sabırlı olma” ile ilgili anlatımlar (%7.92) izlemektedir. “Sabırlı olma”, sorunlara karşı edilgin bir tutumla dayanmayı değil, tersine sorunların çözümüne dönük etkin bir biçimde araştırma yapmayı, engeller karşısında yılmamayı ve her türlü güçlüğü karşın sonuna dek savaşmayı içerir. Kitapta özellikle anlatıcı ve bakkalın dilsiz oğlu, Başkan'ın aldığı yanlış kararların sonucunda ortaya çıkan pek çok sorunu aşmak için savaşım veren karakterler olarak yapılandırılmışlardır. Örneğin, uzun bir süre martıların yok edilmemesi için uğraşan ama sonunda dayanamayan ve adayı terk etmek isteyen anneyi, anlatıcı vazgeçirir. Adada martıların, diğer yerlerde ise insanların öldürüldüğünü ve adadan kaçarak onu savaştan

koruyamayacağını söyleyerek ada için savaşım vermeyi önerir. Burada anlatıcı, hem ada için savaşım veren sabırlı kişilik yapısıyla hem de hayvan ölümü ve insan ölümü arasında fark gözetmeyişiyle okurlarına doğa ve hayvan sevgisi/hakları konularında düşünme ortamı yaratır. Adada martılar yok edilirken bakkalın dilsiz oğlu yumurtaları gizli gizli kümese götürür ve hiç yılmadan onların gelişimini izler. Ayrıca, yine bakkalın oğlu tilkileri yok etmek için çıkarılan denetimli yangının denetimden çıkıp evleri sarması üzerine hiç yılmadan alevlerle savaşır. Kitapta, dilsizliğinden ötürü dışlanan bakkalın oğlunun öldürülen martılardan arda kalan yumurtaları tavuk kümeslerine götürüp sabırla gelişimlerini izlemesi ve adada çıkan yangını söndürmek için elinden geleni yapması; kitabı okuyan çocuk/genç okurların yaşamdaki pek çok engel karşısında sabırlı olmaları konusunda eşduyum kurmalarına olanak tanıyabilir. Kitaptaki martılar bile birdenbire bozulan dingin yaşamlarını yeniden kazanabilmek için yılmayan, her türlü güçlüğe karşın sonuna dek savaşan karakterler olarak yapılandırılmışlardır. Kitabın önsözünde Yaşar Kemal de kurgu içindeki martıların insanlardan daha güçlü anlatıldığını dile getirmiştir.

Kitap boyunca anlatıcı ile ailesinin, bakkalın oğlunun ve martıların ada için verdikleri savaşım; 1854 yılında Kuzey Amerika yerlisi Reis Seattle'ın mektubunu belleklere düşürmektedir. Topraklarının satın alınacağını öğrenen Reis mektubunda; gökyüzünün, toprağın ıssızın alınıp satılacak bir şey olmadığını içtenlikle dile getirir (Nutku, 1998: 146-147):

Gökyüzünü, toprağın ıssızını nasıl satın alıp, satabilirsiniz? Bu fikir bize garip gelir. Kızılderili hep ilerleyen beyaz adam önünde geri çekilmiştir, dağlardaki sisin, sabah güneşi önünde kaçıışı gibi. Dünya beyaz adamın kardeşi değil, düşmanı ve onu fethetti mi ilerlemeye devam eder. İştahı dünyayı yiyip bitirecek ve geride sadece bir çöl bırakacaktır. Beyaz adamların şehirlerinde sakin yer yoktur. Baharda yaprakların açılışını ya da böceklerin kanat vuruşunu duyacak yer yoktur. Ama bu belki de benim vahşi olmamdan ve anlamadığımdandır. İnsan eğer bir kuşun yalnızken ağlayışını yahut su birikintisi etrafında tartışan kurbağaların seslerini duymazsa, hayatın anlamı nedir? Hayvanlar, ağaç, adam, hepsi aynı soluğu paylaşır. Soluduğu hava, beyaz adamın dikkatini çekmiyor gibi. Toprağımızı vermeye karar verirsek, bir şart koyacağım: Beyaz adam bu toprağın hayvanlarına kardeşleri gibi davranacak. Ben yabanım ve başka bir yoldan anlamam. Hayvanlara ne olursa insana da aynıdır olur. Eğer insanlar yere tükürürse, kendi üzerlerine tükürürler. Bunu biliyoruz biz. Dünya insana ait değildir. İnsan dünyanıdır.

Bu mektupta Reis'in insanların doğaya verecekleri zararı gerçekte kendilerine vereceklerini söylemesi, *Son Ada'nın Çocukları* adlı kitaptaki martılar yoluyla da gözler önüne serilmektedir. Yok edilmeye çalışılan martılar, öçlerini almaya çalışarak insanlara doğanın gerçek sahiplerini anımsatır niteliktedir.

Tablo 8’de görüldüğü üzere kitapta “sabırlı olma” ile “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ilgili anlatımlara (7.92) ile eş sayıda yer verilmiştir. Kurguda anlatıcı, örtük durumlardan doğru çıkarımlar yapabilen biri olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, adada yaşayanlardan birinin ölümü üzerine adamın başkentte yaşayan oğlu evi satılığa çıkarır ve kısa bir süre sonra da eski bir başkanın adaya yerleşeceği haberi duyulur. Anlatıcı bu habere çok sevinir; ancak ailesinin ve komşularının kaygılı bakışlarından, durumda bir terslik olduğu çıkarımında bulunur. Anlatıcı bu çıkarımında haksız sayılmaz. Kitaptaki özellikle anlatıcı karakteri, kendiyle eşduyum kuran çocuk ve genç okurların doğru çıkarımlar yaparak doğru sonuçlara ulaşmalarına katkı sunabilir.

Yıldırım ve Dinç’in (2017: 1489) 2015 yılında Türkiye’de 7-14 yaş grubu tarafından en çok okunan yirmi kitabı inceledikleri çalışmalarında Livaneli’nin *Son Ada’nın Çocukları* adlı kitabı, iç ve dış yapı özellikleri yönünden baştan sona yeterli bulunan altı kitaptan biridir. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre de bu kitap; okurları düşünsel açılımlara yöneltecek, düşünce üretmeye istekli kılacak nitelikte bir kitaptır.

Kraliçeyi Kurtarmak

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Vladimir Tumanov
Çevirmeni	: Mine Kazmaoğlu
Çizeri	: Sadi Güran
Yayınevi	: Günışığı Kitaplığı
Basım yılı	: Nisan 2018
Sayfa Sayısı	: 176
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Matematikten hoşlanmayan Aleks, bir gün otobüs durağında tüm soruları kendi kendine çözebilen büyülü bir kalem bulur. Bu kalem yardımıyla matematik sınavından yüksek bir not alır. Derken bir gün kalem ortadan kaybolur. Ancak Aleks'in yaşamındaki olağanüstülükler sürer. Bir gün kütüphanesinde gizemli bir kitap bulur. Kitap, İdilya adlı mutlu bir ülkenin Jayden adlı kraliçesinin, kötü bir kral olan Rechner tarafından kaçırılmasını anlatmaktadır. Rechner, kraliçeyi tutsak almıştır ve kraliçenin kurtulabilmesi için dört yüz bilmeceyi çözmesi gerekmektedir. Aleks'in de Jayden'a yardım edip her bilmeceyi çözmesi gerekmektedir yoksa sayfalar açılmamakta, Aleks kitabın ileriki sayfalarını görememektedir.

Aleks, bu gizemli kitabı arkadaşlarına da anlatır; Vanessa ve Sam'le iyi bir üçlü olurlar. Aleks, ortaklaşa çözdükleri her soruyla matematiğe ilgi duymaya başlar ve sonunda kraliçeyi kurtarırlar. İyi bir takım olan bu üç arkadaş birlikte kampa katılırlar; ancak orada karşılıklarına çıkıp onlara gözdağı veren kötü kral, kraliçenin kurtulmadığını söyleyerek onlara son bir şans verir. Üç arkadaş tüm bilmeceleri çözerek tüm çözümlerin sonunda bir sözcük bulurlar. Bu gizemli sözcük, kötü kralı yok eder ve kraliçe kurtulur. Tatil bitip de okulun ilk günü gelip çıktığında üç arkadaş, yolda gördükleri ve kraliçeyi andıran kadının kendilerine gülümseyerek el sallamasına şaşkınlıkla bakarak okulun yolunu tutarlar.

***Kraliçeyi Kurtarmak* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Kraliçeyi Kurtarmak adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 9’da sunulmuştur:

Tablo 9

“Kraliçeyi Kurtarmak” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Sabırlı olma	25	21.37
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	21	17.95
3. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	15	12.82
4. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	14	11.97
5. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	12	10.26
6. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	10	8.55
7. Ön bilgilerini kullanma	7	5.98
8. Açık olma	4	3.42
9. Derinlemesine soru sorma	4	3.42
10. Çelişkileri fark etme	3	2.56
11. Yansız olma	2	1.71
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	117	100.00

Tablo 9’a göre *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitapta en çok eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından olan “sabırlı olma” (%21.37), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%17.95), “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (12.82), “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (11.97) ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme” (%2.56) ve “yansız olma” (%1.71) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Kraliçe Jayden, zorluklar karşısında yılmayan, sorunun çözümüne yeterince vakit ayıran, sabırlı bir kişilik özelliği taşımaktadır:

- Jayden mahzenin bir köşesinde bir tomar kâğıt bulunduğunu fark etmiş. Üstünde de birkaç kurşunkalem duruyormuş. Onun en sevdiği şeyin problem çözmek olduğundan Rechner’in haberi yokmuş anlaşılır. Jayden, eğer kral doğru söylüyorsa, o zaman ister dört yüz, ister dört bin mahzen olsun, buradan çıkış yolunu bulmak için elinden geleni yapmaya karar vermiş. (s.43)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Aleks, elli birinci mahzendeki bilmeceyi öğrendikten sonra bunun üzerine düşünmesi gerektiğini içinden geçirir. Sonra da arkadaşlarıyla birlikte soruyu çözmeden; başka bir deyişle eyleme geçmeden önce düşünürler:

- “Düşünmeden zor ulaşırsın,” diye iç geçirdi Aleks. “Bu şimdiki kadarkilerin en zoru.” Ardından ötekilere döndü: “Fikri olan var mı?”
- Dört kere okudular ve birden Sam, “Nerden başlayacağımızı buldum galiba,” dedi. “1’den 4’e kadarki kulelerin nasıl bir düzenle artış gösterdiklerine bakalım. Bunu anlarsak, aynı düzendi sürdürerek 12. Kuleye gideriz. (s.71)

3. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Üç arkadaş kamptayken bir gün Rechner’in yüzü belirip çocuklara gözdağı verir. Bunun üzerine Venessa, kitaptan dışarı çıkılabiliyorsa aynı yolla kendilerinin de Rechner’in mahzenine girebilecekleri çıkarımına ulaşır:

- “Bakın gerçeklerle yüzleşmek zorundayız,” dedi Vanessa son derece ciddi bir sesle. “Eğer Jayden, kitap aracılığıyla Rechner’in zindanından çıkabiliyorsa, o zaman biz de aynı yolla Rechner’in mahzeninin içine girebiliriz. (s.114)

4. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Aleks ve arkadaşları son bilmeceyi de çözdükten sonra çıkan sayıları toplar ve bu sayılarla bir şifre elde etmeye çalışırlar. Ancak bunu nasıl yapacaklarını bilemezler. Sonunda Vanessa bilmeceye geçen ipuçları ve bir gün önce izledikleri film arasında benzerlik kurarak çözüme ulaşır:

- “Sis ve pus eş anlamlı,” diye bağırarak Vanessa, sözlerine o kadar hızla devam etti ki, arkadaşları onu izlemekte güçlük çektiler. “Dün geceki film siste kaybolan üç balıkçı üzerineydi...Anlamadınız mı! Senin adın: Aleks Isaac Fog. Soyadın ‘sis’ demek. Yani A. I. Fog. Sihirli sözcükteki harflerin yerini değiştirirsen, AIFOG olur!” (s.172)

5. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

İki cinle ilgili bir bilmeceyi Sam kısa yoldan çözer ve yanıtı arkadaşlarıyla paylaşır. Aleks ise soruyu değişik bir yoldan denemeleri gerektiğini düşünür. Vanessa, Aleks’in yöntemini deneyip çalışmalarını denetler ve bu biçimde çözümenin daha doğru olduğunu söyler. Sam ve Vanessa işin başında hata yaptıklarını anlayıp sorun çözme sürecini yeniden gözden geçirir:

- “Ben senin yöntemini deneyeceğim, Aleks,” dedi Vanessa. “Bakalım, saat 12.05’te iki ayrı cin artı dört...” Bir süre karalayıp durduktan sonra, “Hey! Yanıt farklı!” diye bağırarak, Sam’le Aleks’e sonucu gösterdi: 16.226.
- “En iyisi bilmeceyi bir daha okuyalım,” diye içini çekti Sam.

- Vanessa yüksek sesle okumaya başladı. “İki arkadaş cin gecenin tam yarısında... Aaa! Tablolarındaki üç süttunun tepesine, 12.00, 0 ve 2 yazdı. “Şimdi hesapla bakalım, Sam,” dedi. “Doğruluğundan emin olmalıyız.”
- Sam inledi ama işe koyuldu.
- “İşin başında hata yapmışız,” diye söze başlayıp, çeneleri çatırdayana kadar esnedi Vanessa. “Toplam on üç nöbet var. İyi ki duraksadın Aleks, sezgilerin doğru çıktı!” Yine esnedi, bu kez Aleks de ona katıldı.
- Sonunda hesabı tamamlayan Sam, “16.226!” diye sonucu ilan etti. (s.132-133)

Tablo 9’da görüldüğü üzere *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” ile ilgili anlatımlara (%21.37) yer verilmiştir. Bunun nedeni kurgu içindeki hem Aleks adlı çocuğun hem de Kraliçe Jayden’in, karşılaştıkları sorunların çözümüne yeterince zaman ayıran ve zorluklar karşısında yılmayan karakterler olarak yapılandırılmış olmalarıdır. Jayden, mahzene düşmeden önce de krallığında karşılaştığı sorunları çözme konusunda yetenekli ve sabırlı bir kişidir; çünkü o barışsever bir kraliçedir. Aslan’a (2014b: 390) göre, Jayden’in kalıcı barışı sağlamak adına sorunları çözen bir kraliçe olarak yapılandırılması, kitabı okuyan çocuk ve genç okurların barışçıl ortamın önemi üzerine düşünmelerine olanak sağlayabilir. Ayrıca Kraliçe Jayden, Kral Rechner tarafından zindana atılınca ona kurtulmak için -dört yüz mahzenden bilmece ve bulmacalara doğru yanıtlar vererek geçmek koşuluyla- bir şans verilir. Jayden, bilmece ve bulmacalar ne denli zor olursa olsun yılmaz ve sabırla savaşımlar verir. Kitapta Aleks adlı karakter de Kraliçe Jayden’i kurtarabilmek için hiç yılmadan, elinden ne gelirse yapar. Matematikten hiç anlamayan bir çocuğun hiç tanımadığı bir kraliçeyi kurtarmak adına sabırla savaşımlar vermesi ve sonunda başarıya ulaşması, çocuk/genç okurları yardımseverlik ve barış konuları üzerine düşündürülebilir.

“Sabırlı olma”yı “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%17.95) izlemektedir. *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitapta yer alan bilmece ve bulmacaları çözmek için Aleks, Vanessa ve Sam yanıt vermeden önce duraksayıp farklı seçenekler üzerinde düşünürler. Örneğin; elli birinci mahzende insan bedenli, tavşan ayaklı bir nöbetçi kraliçeye verdiği bilmeceyi kraliçenin çok düşünmeden yanıtlamasını ister. Bilmeceyi gören çocuklar, yanıt yazmadan önce farklı seçenekler üretip onlar üzerinde uzun uzun düşünürler. Kitapta tüm mahzenlerde, hem Aleks hem de arkadaşları doğru yanıtları yazabilmek, böylece kitabın diğer sayfalarını görebilmek için sorunlar üzerine düşünmeyi sürdürürler. Bu yönüyle kitap, çocuk ve genç okurların hızlı karar vermeyip sorunların çözümü için farklı seçenekler üreterek onlar üzerine tek tek düşünmelerini sağlayabilir. Çocukların ve gençlerin ekran karşısında düşünmelerine olanak tanımayan yayın

akışlarına tutsak oldukları bu çağda (Sanders, 2011: 55), böylesi bir kitap aracılığıyla sorunlarının çözümüne dönük düşünsel çaba gösteren karakterlerle karşılaşmaları çok anlamlıdır.

Tablo 9'a göre "düşünmeden eyleme geçmeme"yi "doğru çıkarımlarda bulunabilme" ile ilgili anlatımlar (%12.82) izlemektedir. Kitapta, Aleks ve arkadaşları var olan durumlardan ya da bilgilerden var olmayanlara ulaşabilen karakterler olarak yapılandırılmışlardır. Örneğin bir gün Aleks, daha Sam kendilerine katılmamışken bilmecenin içine Rechner'ın yerleştirdiği ve Vanessa ile Aleks'e gözdağı veren sözlerini fark eder. O sözlerden, hem kraliçenin hem de kendilerinin tehlikede olduğu çıkarımında bulunur. Başka bir gün Vanessa, Jayden'in kitap aracılığıyla Rechner'ın zindanından çıkabilmesinden yola çıkarak kendilerinin de aynı yolla mahzene girebilecekleri çıkarımında bulunur. Özetle kitabın karakterleri, okurlara doğru çıkarım yapabilme konusunda örnek olmaktadır.

"Doğru çıkarımlarda bulunabilme"yi "anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme" ile ilgili anlatımlar (%11.97) izlemektedir. Örneğin; Aleks adlı karakter, büyülu kalemini yitirince kafasını dağıtmak için kitap okumak ister ve kitaplığına yönelir. Orada daha önce hiç görmediği bir kitapla karşılaşır. Tüm kitaplarını ezbere bildiği için onun kendi kitabı olmadığını hemen fark eder. Kütüphaneden alıp unutmuş olma olasılığını düşünür; ancak kitabın sırtında katalog bilgisi de yoktur. Buradan anlaşılacağı üzere Aleks, gözlemlediği konulardaki benzerlik ve farklılıkların ayırdına varabilmektedir. Yine Vanessa adlı karakter, Aleks'in kendine gösterdiği *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitabın kapağındaki gümüş şatonun Aleks'in yitirdiği kalemin tepesindekiyle benzer olduğunu söyler ve ikisi arasında ilişki kurar. Başka bir örnek olarak da çocukların, son bilmeceyi çözdükten sonra çıkan sayıları toplamalarına karşın çıkan sayılarla nasıl bir şifre oluşturacaklarını bilememeleri üzerine Vanessa'nın, bir gün önce izlediği filmle bilmecede geçen ipuçları arasındaki benzerlikleri yakalayıp ve şifreyi oluşturması verilebilir. Ruggiero'ya (2017: 281) göre iyi bir eleştirel düşünür olmak için iyi bir gözlemci olmak gerekir. *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitaptaki karakterlerle eşduyum kuran çocuk ve genç okurların olaylar arasındaki anlamlı ilişkilerin ayırdına varma konusundaki becerilerinin gelişebileceği söylenebilir.

Tablo 9'a göre "anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme"yi "kendini ve kendi çalışmalarını denetleme" ile ilgili anlatımlar (%10.26) izlemektedir. Kitap boyunca Aleks, Vanessa ve Sam adlı karakterler pek çok bilmeceyi çözmek zorunda kalır; sorunların çözümü sırasında, çözüm yollarını birbirleriyle karşılaştırılır, sorunu yeniden

çözmek için başka yollar denerler ve çözüm sırasında dönüt verme isteği taşırlar. Üç arkadaşın kafa kafaya verip sorunları çözmeleri, kitabı okuyan okurların hem sorun çözerken kendilerini ve kendi çalışmalarını gözden geçirmeleri konusunda beceri kazanmalarını sağlayabilir hem de işbirliği konusunda düşünmelerini sağlayabilir.

Uslu Yardımcı'ya (2015: 65) göre *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitapta Aleks karakterinin kitap okumayı çok sevmesi, bilmece ve bulmaca çözmesi; okurlara bu etkinlikleri yapma konusunda örnek olmaktadır. Yazar Vladimir Tumanov'un, oğlu Aleks'in matematik dersini can sıkıcı bulması üzerine ona matematiği sevdirmek için yazdığı *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitabın bu çalışmaya göre de okurların olaylara sorgulayıcı ve eleştirel bakmasına katkı sağlayacak bir kitap olduğu söylenebilir.

Bunun Adı Findel

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Andrew Clements
Çevirmeni	: Mine Kazmaoğlu
Çizeri	: Brian Selznick
Yayınevi	: Günışığı Kitaplığı
Basım yılı	: Kasım 2012
Sayfa Sayısı	: 112
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Yaratıcı ve kendine özgü bir çocuk olan Nick; beşinci sınıfa geçtiğinde ünü tüm okula yayılmış olan dilbilgisi ve edebiyat öğretmeni olan Bayan Granger'ın derslerinde aylar boyunca yazım yanlışlarının, okuma becerilerinin ve sözcük bilgilerinin değerlendirileceğini bilir. Bu derslerin daha rahat geçebilmesi için öğretmene sorular sorup onu oyalamaya karar verir. Bir derste Nick, öğretmenine büyük sözlüklerinden birini göstererek içindeki o denli sözlüğü nereden bulduklarını sorar. Öğretmen ise Nick'ten bu anlamlı soruyu araştırıp sonucunu sınıfta sunmasını ister. Ve Nick'in sözcük serüveni başlamış olur. Zor da olsa sunumu yapan Nick, dersin sonunda öğretmenine sözcüklerin şu anda kullanılan sesletimlerine kimin karar verdiğini sorar. Öğretmen ise bunun her dilde farklı adlandırıldığını, bir gün içlerinden birinin “köpek” olarak bilinen tüylü hayvana başka bir ad bulması ve bunu kullanması durumunda o sözcüğün ileride sözlüğe o biçimde geçeceğini söyler.

Nick bir gün arkadaşı Janet'la yolda yürürken Janet yolda bir kalem bulur. Nick yanlışlıkla arkadaşına çarpınca kalem yere düşer ve Nick arkadaşına kalemini almasını söyleyeceği yerde “findel”ini almasını söyler. Ertesi gün kırtasiye dükkânına giden Nick, satıcıdan bir “findel” ister önce anlamayan satıcı Nick'in yönlendirmesiyle bunun kalem olduğunu anlar. Ardından Nick, arkadaşlarını da aynı yere gönderip “findel” almalarını söyler ve satıcı sözcüğü duyar duymaz kalemi uzatır. Sözcük okulda yayılır; ancak bu hem Bayan Granger'ın hem de okul müdürünün hoşuna gitmez. Bayan Granger bu sözcüğü kullananlara defterlerine “Bu cezayı bir kalemle yazıyorum.” tümcesini

yazdırarak okuldan geç gitmelerine neden olur. Bu gecikmeler, servis şoförleri ve veliler tarafından hoş karşılanmaz. Bu arada Bayan Granger, Nick'i bu sözcükten vazgeçmeye çalışsa da başarılı olamaz ve Nick'e zamanı geldiğinde elindeki mektubu göndereceğini; ancak şimdi erken olduğunu söyleyerek Nick'ten mektuba o günün tarihini atmasını söyler. Okuldaki sorunlardan hoşnut olmayan müdür, Nick'in ailesine gider; ancak ailesi saygı çerçevesinde müdüre oğullarının yaptığının ceza gerektirecek bir şey olmadığını söyler. Zaman içinde "findel" in ünü sınırları aşar, gazete söyleşileri ve "findel" baskılı ürünler birbirini izler. Babasının Nick adına açtığı hesapta çok para birikir.

Nick yirmi bir yaşında üniversite öğrencisiyken bir gün öğretmeninden bir paket alır. Paketten çıkan mektupta öğretmeni, kalem sözcüğünün göz ardı edilmesine önceleri kızdığını ama daha sonra canlı olan dilin zaman içinde değişime uğradığı gerçeğini bildiği için kalem yerine "findel" demenin de çok sıradan olduğunu kabullendiğini söyler. Bayan Granger'dan gelen pakette bir de sözlüğün son baskısı vardır. Nick, sözlüğe baktığında "findel" in de sözlüğe eklendiğini fark eder ve içi içine sığmaz. Bayan Granger da bir gün kapısında bir paket ve bir mektup bulur. Mektupta, Bayan Granger'ın eski bir öğrencisinin yaptığı bir milyon dolarlık bağışla onun adına yüksek burs veren sürekli bir eğitim derneği açıldığı haber verilmektedir. Pakette ise Nick'in Bayan Granger'a gönderdiği özel bir kalem çıkar. Nick, bu nesneye Bayan Granger'ın dilediği bir adı takabileceğini söyler.

***Bunun Adı Findel* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Bunun Adı Findel adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 10'da sunulmuştur:

Tablo 10

"Bunun Adı Findel" Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	11	15.71
2. Açık olma	10	14.29
3. Düşünmeden eyleme geçmeme	9	12.86
4. Yansız olma	7	10.00
5. Derinlemesine soru sorma	6	8.57
6. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	6	8.57
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	6	8.57
8. Sabırlı olma	5	7.14

(Devam ediyor)

Tablo 10 (Devam)

“Bunun Adı Findel” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
9. Ön bilgilerini kullanma	5	7.14
10. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	4	5.71
11. Çelişkileri fark etme	1	1.43
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	70	100,00

Tablo 10’a göre göre *Bunun Adı Findel* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%15.71), “açık olma” (%14.29), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%12.86) ve “yansız olma” (%10.00) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%5.71) ve “çelişkileri fark etme” (%1.43) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken; “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Bunun Adı Findel* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Nick, Bayan Granger’a sözcüklerin adlandırılmasına kimin karar verdiği sorduğunda Bayan Granger ona sözcüklerin değişik ülkelerdeki sesletiminden söz eder, birtakım örnekler verir. Bunun üzerine düşünen Nick, iki yaşındayken kendinin de kasetçalarda çocuk şarkılarının yer aldığı kaseti dinlemek istediğinde aile bireylerine “guvagala” dediğini ve herkesin Nick’in kasetten şarkı dinlemek istediğini anladığını anımsar. Özetle söylemek gerekirse Nick, iki olay arasındaki anlamli benzerlikleri ayırmsar:

- “Kim diyor köpek köpek demektir diye? Sen diyorsun, Nicholas,” demişti öğretmen. “Sen diyorsun, Nicholas,” diye yineledi kendi kendine. Ben diyorum, ha? Janet’in peşi sıra adımlarını birbirinin önüne atarken böyle düşündü Nick. Ne demek yani bu? Birden aklına bir şey geldi. O iki yaşlarındayken, annesi ona bir sürü çocuk şarkısı kasetiyle birlikte o kırılmaz kasetçalardan almıştı. Nick onlara bayılıyor, bir daha, bir daha çalıp duruyordu. Kasetle kasetçaları annesine, ağabeyine ya da babasına götürüp birbirine çarpıyor; üçünden biri kaseti koyup aleti çalıştırana değin, “Guvagala, guvagala, guvagala,” diyordu.

- Ve işte üç yıl boyunca, o ne zaman “guvagala” dese, Nick’in ailesi insan seslerinin çalgılara eşlik ettiği o hoş nameleri dinlemek istediğini anlıyordu. Ancak sonraları Nick yuvaya başladığında, öğretmenin ya da öteki çocukların kendisini anlaması için, “müzik” sözcüğünü kullanması gerektiğini öğrendi. Ama Nick için “guvagala” o hoş nağmeler anlamına geliyordu, çünkü Nick öyle diyordu. Kim diyor “guvagala” müzik demek diye? “Sen diyorsun, Nickholas.” (s.43)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Nick, Bayan Granger’a sözlükteki onca sözcüğün nereden geldiğini sorunca Bayan Granger, Nick’e bunu araştırıp rapor biçiminde derste sunmasını ister. Nick öğretmenin dediğini yapar; ancak kafasında daha gideremediği soru imleri vardır. Bayan Granger’a sözcüklerin neden değişik anlamlar taşıdığını anlamadığını dile getirir. Bayan Granger da ona açık bir dille yanıt verir:

- Parmağını kaldırdı ve Bayan Granger’ın söz vermesini bile beklemedi. “Evet ama, yani, ben hâlâ sözcüklerin niye farklı farklı anlamlar taşıdığını anlayamadım. Örneğin k-ö-p-e-k’in, havlayan ve kuyruk sallayan şey demek olduğuna kim karar veriyor? Bunu kim diyor?”
- Ve Bayan Granger zokayı yuttu. “Kim diyor köpek köpek demektir diye? Sen diyorsun, Nickholas. Sen, ben ve bu sınıftaki, bu okuldaki, bu ilçedeki, bu ildeki ve bu ülkedeki herkes. Hepimiz aynı fikirdeyiz. Ama Fransa’da yaşıyor olsak, hepimiz o tüylü, dört ayaklı yaratığı tanımlamak için farklı bir sözcük kullanacaktık –chien, ‘şiyen’ diye okunuyor, ama senle benim k-ö-p-e-k dediğimiz şey anlamına geliyor. Almanya’da da ‘hund’ diyorlar ve işte dünyanın her yanında böyle farklı sözcükler kullanılıyor. Ama bu sınıftaki herkes tüylü yaratığa başka bir ad vermeyi kararlaştırmış ve herkes de buna uymuş olsaydı, o zaman havlayan, tüylü yaratık öyle anılır ve günün birinde sözlüğe de öyle geçerdi. Bu kitabın içindekini bizler belirliyoruz.” Kocaman sözlüğe işaret etti. Ardından bakışlarını Nick’e çevirdi ve yine gülümsedi. Sonra da şöyle devam etti: “Ama tabii, bu sözlük çok akıllı yüzlerce insan tarafından uzun yıllar içinde hazırlandı; bu bakımdan bizim için o bir kural oluşturuyor. Kurallar değişebilir elbette, ama gerçekten gerekliyse. Yeni sözcüklere ihtiyaç duyulabilir, ama o kitaptakilerin oraya konmalarının geçerli nedenleri vardır.” (s.39-41)

3. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Nick, arkadaşı Janet’in yerde bulduğu kaleme o anda kalem yerine “findel” der ve daha sonra bu sözcüğe işlerlik kazandırmak ister. Eyleme geçmeden önce konu üzerine düşünüp plan yapar:

- İşte orada, Bahar Sokağı’yla Güney Bulvarı’nın köşesinde, bir eylül sonrası, evden bir blok uzaklıkta başladı olay. Parlak fikir Nick’in aklına o sırada geldi.
- Ve sokaktan aşağıya, merdivenlerden yukarıya, kapıdan içeriye ve yukarı kattaki odasına koşturuncaya kadar da yalnızca parlak bir fikir olmaktan çıkmıştı artık. Bir plana, hem de kapsamlı bir plana dönüşmüştü ve gerisi,

Nick'in bu fikri eyleme geçirmesine kalmıştı. "Eylem"se Nick'in göbek dıydı. (s.44-46)

4. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Yüreklilik:

Bayan Granger, Nick'i "findel" sözcüğünü kullanmaması yönünde uyarır. Bu işin çok uzadığını ve artık okul düzenini bozduğunu söyler. Nick ise öğretmeninin karşısında görüşlerini söyleme konusunda zihinsel bir yüreklilik gösterir, bu sözcüğü söylemekten vazgeçmeyeceklerini dile getirir:

- Nick gözlerini dosdoğru onunkilerin içine dikerek, "Şey, ben ve... yani birkaç arkadaşımınla birlikte bu sözcüğü kullanmaya yemin ettik; sözümüzü tutmak zorundayız. Hem yanlış bir şey olduğunu da düşünmüyorum. Sözcüğümü seviyorum," dedi. İyi bir generalin olması gerektiği gibi cesur görünmeye çalışıyordu. (s.55)

Zihinsel Eşduyum:

Okul müdürü, "findel" sözcüğünün okuldaki yayılımıyla ilgili Nick'in ailesiyle görüşmeye geldiğinde Nick'in annesi bu durumun çok uzadığını, bu sözcüğün üretilip yayılmasının ne sakıncası olduğunu anlayamadığını dile getirir. Müdür ise Bayan Granger'a göre bu sözcüğün kullanımını engellemekle; "be" gibi kaba bir sözcüğün kullanımını engellemek arasında fark olmadığını söyler. Bunun üzerine Nick'in annesi, görüşlerine katılmadığı Bayan Granger'a bu konuda hak verir; başka bir deyişle karşı görüşteki bir kişiyle zihinsel eşduyum kurar:

- Nick'in annesi, "Bayan Granger o konuda haklı," dedi. "Kurallar olmak zorunda. Çocuklar 'be diyerek konuşmamalı orda burda, öyle değil mi?" (s.61)

Tablo 10'a göre *Bunun Adı Findel* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok "anlamli benzerlik ve farklılıkları" fark etme ile ilgili anlatımlara (%15.71) yer verilmiştir. Örneğin, Nick'in ortaya attığı "findel" sözcüğünün okulda sorunlara yol açması sonucunda müdür, bir gün Nick'in evine gelir. Nick, müdürün evlerine gelmesini Nick ve Bayan Granger'ın oynadığı bir satranç oyununa benzetir. Bayan Granger bir hamle yaparak kraliçesini -müdürü- ileri sürmüş ve oyunu tamamlamaya çalışmıştır. Bu örnekte de görüldüğü üzere Nick, gözlem yaptığı konularla ilgili anlamli benzerlik ve farklılıkların ayırmasına varabilen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Kitabın, Nick adlı karakterle eşduyum kuran çocuk okurlarının, olaylar arasında bağlantı kurma becerilerini geliştirebileceği söylenebilir.

"Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme"yi "açık olma" ile ilgili anlatımlar (%14.29) izlemektedir. Örneğin Nick, Bayan Granger'a sözlükteki onca sözlüğün

nereden geldiğini anlamadığını söylediğinde Bayan Granger, bu soruyu araştırıp derste sunmasını ister. Hazırlanıp sunum yapan Nick, yine de anlayamadığı şeyler olduğunu, örneğin “k-ö-p-e-k” biçiminde sesletilen sözcüğün nasıl kuyruğunu sallayan ve havlayan bir hayvan anlamına geldiğini anlayamadığını açık bir biçimde dile getirir. Bayan Granger da öğrencisine her sözcüğün her ülkede farklı biçimde adlandırıldığını; başka bir deyişle sözcükleri insanların belirlediklerini kesin bir dille açıklar. Bu örnek, kitabın çocuklara kurgu yoluyla sözcüklerin nasıl ortaya çıktığını düşünmelerine dönük katkı sunacağından çok değerlidir. Aksan’a göre “Her dil, dünyadaki nesne ve olayları, zihnindeki düşünceleri kendine özgü algılamayla, kendi ses dizgesi içinden aldığı seslerin birleşimiyle oluşmuş bir simgeye dönüştürerek kavramlaştırır.” Örneğin kemirici bir hayvan Türkçede tavşan (hızlı kaçan anlamında) göstergesiyle adlandırılmıştır. Aynı hayvan Farsçada harguş (eşek kulaklı) göstergesiyle adlandırılmıştır (Aksan, 2006: 31, 50). Aksan’ın bu açıklamaları, Bayan Granger’ın açıklamalarıyla koşutluk göstermektedir. Kafasında dil olgusuna ilişkin türlü sorusu olan ve onları açık bir biçimde dile getiren Nick ve ona yardımcı olan Bayan Granger karakteri, kitabı okuyan çocuk okurların dil olgusu üzerine düşünmelerini sağlayabilir. Karagül’ün (2014: 29) yapmış olduğu çalışmada da belirttiği üzere Bayan Granger karakteri; öğrencilerini araştırmaya yönelten, onların sorularına açık bir dille yanıt veren bir öğretmen olarak başarılı bir öğretmenin nasıl olduğuna ilişkin ipuçları sunmaktadır.

Tablo 10’a göre “açık olma”yı “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%12.86) izlemektedir. Örneğin, dildeki sözcüklerin nasıl oluştuğuna ilişkin sürekli düşünen Nick, bir gün yolda arkadaşının düşen kalemini ona uzatırken kalem yerine “findel” sözcüğünü kullanır. Sonra da bu sözcüğün işlerlik kazanabilmesi için ne yapması gerektiği üzerine düşünmeye başlar ve bir plan yapar. Planına göre kırtasiyeye gidip kalemi göstererek “findel” diyecek, benzer biçimde arkadaşlarının da kalemi göstererek “findel” demesini sağlayacaktır. Böylece Nick, eyleme geçmeden önce konu üzerine düşünerek sözcüğün herkesçe benimsenmesini sağlamıştır. Bu tür örnekler çocuk okurlara karar vermeden önce duraksayıp plan yapmaları gerektiğini duyumsatabilir.

“Düşünmeden eyleme geçmeme”yi “yansız olma” ile ilgili anlatımlar (%10.00) izlemektedir. Kitapta özellikle “yansız olma” kategorisinin alt boyutlarından “zihinsel yüreklilik” ve “zihinsel eşduyum” ile ilgili içeriği olan tümceler bulunmaktadır. Örneğin, Bayan Granger Nick’e “findel” sözcüğünü kullanmayı bırakmasını, bu sözcüğün kullanımının okul düzenini bozduğunu söylediğinde Nick zihinsel bir yüreklilikle, korkmadan bu sözcüğü sevdiğini ve onu kullanmanın yanlış olmadığını düşündüğünü

söyler. Bu davranışıyla Nick, toplum merkezci davranmaktan uzak durur, okulun ve öğretmenin her şeyin doğrusunu bildiği yanılığına düşmeden kendi düşüncelerini savunur. Yine bir gün, “findel” sözcüğünün denetimsiz bir biçimde yaygınlaşmasından tedirgin olan okul müdürünün Nick’in evine gelip durumu anlatması karşısında Nick’in annesi, büyük bir yüreklilikle düşüncelerini dile getirir ve Bayan Granger’ın küçük bir dil oyununa büyük bir tepki verdiğini düşündüğünü söyler. Bu örnekte de annenin, okul adına gelen müdürün karşısında yüreklilikle kendi düşüncelerini savunması, sorgulanmayan inanışlar üzerine düşünmesi “yansız olma”ya ilişkin önemli bir anlatıdır. Aynı konuşmada, okul müdürü Nick’in ailesine Bayan Granger’a göre öğrencilerin sözlükte geçen ve kaba sayılan “be” sözcüğünü kullanmalarıyla “findel” sözcüğünün kullanmalarının benzer durumlar olduğunu; bu nedenle Bayan Granger’ın her ikisinin kullanımını da önlemeye çalıştığını dile getirir. Anne, “findel” sözcüğünün kullanımını yasakladığı için Bayan Granger’a katılmasa da onun, “be” sözcüğünün kullanımını engellemeye çalışmasının haklı bir davranış olduğunu dile getirir. Burada annenin kendine karşıt görüşteki birinin düşüncesini anlamaya çalıştığı; başka bir deyişle kendi merkezinde düşünmekten uzak durduğu görülmektedir. Özetle, kitaptaki karakterlerle eşduyum kurabilen çocuk okurların, gerçek yaşamda da sorgulanmayan düşünceler üzerine korkmadan düşünebilme ve karşıt görüş bildirme konusunda beceri kazanabilecekleri söylenebilir.

Aslan ve Doğan Güldenoğlu’nun (2018: 96) çok satılan çocuk kitaplarında çocuk haklarına yer verilme düzeyini inceledikleri çalışmalarında *Bunun Adı Findel* adlı kitabın çocukların gelişimsel haklarına (“çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun ve dinlenme, eğlenme, boş zamanlarını değerlendirme hakkı, bilgi edinme gibi hakları ile din, vicdan, düşünce özgürlüğü”) en fazla yer veren kitaplar arasında olduğu dile getirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de Andrew Clements’in kaleme aldığı *Bunun Adı Findel* adlı kitabın çocuğu düşünsel açılımlara yöneltecek, çocuğu düşünce üretmeye ve bunları dillendirmeye güdüleyecek, olaylara sorgulayıcı ve eleştirel bakmasına katkı sağlayacak bir kitap olduğu söylenebilir.

Gülibik

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Çetin Öner
Resimleyen	: Orhan Peker
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: 2011
Sayfa Sayısı	: 78
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Parayla satın alınabilecek hiçbir oyuncacı olmayan yoksul bir çocuk, Gülibik adını verdiği horozun doğumuyla deyim yerindeyse en güzel oyuncacına, en yakın arkadaşına kavuşmuş olur. Çocuk, horozun doğumuyla birlikte kafasındaki bir soruya da yanıt bulmuştur: Yumurta tavuktan değil, civciv yumurtadan çıkmıştır. Çocuk, bu olağanüstü olayı, arkadaşı Alişir'le de paylaşır; ancak bir horozun doğumu Alişir'i hiç etkilemez. Bunun nedeni Alişir'e göre horozun, yumurtlamayan yalnızca ötmeye yarayan bir hayvan olmasıdır.

Çocuk tarlada, okulda kısacası evin dışındaki her yerde horozuna özlem duyar. Horozun ilk tiz ötüşü, çocuğun yaşamının en değerli anlarından. Çocuk, her şeyini horozuna anlatır, rüyalarında horozunun da konuştuğunu görür. Bir gün çocuğun babası horozu satmaya karar verir. Çocuk, horozu sattırmamak için elinden geleni yapar ve rastlantı sonucu o gün bir horoz dövüşüne tanıklık eden babası, Gülibik'i de dövüştürmek için satmaz. Ancak satılmaktan kurtulan Gülibik, horoz dövüşünde can verir.

Gülibik Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Gülibik adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 11’de sunulmuştur:

Tablo 11

“Gülibik” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Bağımsız düşünme / Sayıltıları inceleme	10	23.81
2. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	8	19.05
3. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	6	14.29
4. Ön bilgilerini kullanma	3	7.14
5. Soru sorma	3	7.14
6. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	7.14
7. Yansız olma	3	7.14
8. Açık olma	2	4.76
9. Düşünmeden eyleme geçmeme	2	4.76
10. Sabırlı olma	1	2.38
11. Çelişkileri fark etme	1	2.38
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	42	100.00

Tablo 11’e göre *Gülibik* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “bağımsız olma/sayıltıları inceleme” (%23.81), “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (%19.05) ve “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara (%14.29) yer verilmiştir. Kitapta “sabırlı olma” ve “çelişkileri fark etme” ile ilgili anlatımlara (%2.38) daha az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili içeriği olan anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Gülibik* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıltıları İncelemesi:

Alişir, çocuğa bilmediği pek çok şeyi anlatır, sık sık bir araya gelip konuşurlar. Yine bu konuşmalardan birinde Alişir, insanların maymundan geldiğini söyler. Çocuk, Alişir’in bu sayıltısını edilgin bir biçimde kabullenmez, bağımsız düşünür:

- Bilmediğim birçok şey anlattı bana. Örneğin, insanların maymunlardan türediğini söyleyince çok şaşırdım: “Peki,” dedim, “insanların maymunlardan türediklerini söylüyorsun; şimdiki maymunlar ne suç işlediler ki, maymun olarak kalmış zavallılıklar?” (s.21)

2. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Çocuk, pazarda bir şey satamadığı için eve öfkeli dönen babasını görünce yoksullukla ilgili bir çıkarımda bulunur:

- Babam, tarladaki işlerinden fırsat buldukça pazara gitmeye başladı yine. Kıştan sağ kalabilmiş cılız koyunları, tavukları satamadan geri getiriyordu. Çok kızgın oluyordu Pazar dönüşlerinde. Ben yattıktan sonra, uzun zaman tartışıyorlardı annemle. Üzülüyordum. Yoksulluk, insanları kırıncı, huysuz ve kavgacı da yapıyordu demek. (s.61)

3. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Çocuk, babasıyla birlikte pazarda satış yapıp köye döner ve gözlem yeteneği güçlü olan bu çocuk, bu sırada yolda karşılaştığı köylülerle kendini karşılaştırır; fiziksel olarak birbirlerine benzeseler de ruhsal olarak farklı olduklarını; kendinin bir horoza sahip olmasından kaynaklı mutlu olduğunu duyumsar:

- Köye dönerken, yol boyunca tarladan dönen köylülerimiz katılırdı bize. Ancak o zaman görebilirdim arkadaşlarımı. Tarlada çalışmaktan yüzleri çatlamıştı, burun derileri kavlamış, elleri nasır bağlamıştı. Hoş, benim de onlardan kalır yanım yoktu ya, gene de bir horozum vardı benim. Mutluydum. (s.33)

Tablo 11'e göre *Gülibik* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok "bağımsız düşünme/sayıtları inceleme" ile ilgili anlatımlara (%23.81) yer verilmiştir. Kitaptaki çocuk, olaylar üzerine bağımsız düşünebilen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Örneğin çocuk, kasabadaki yatılı okula gittiği zaman köydeki horozunu özleyip resmini yaptığında; denetçi ona horoz resmi yapmayı bırakıp tarih, coğrafya ve matematik çalışmasını söyler. Bunun üzerine çocuk, okullardaki ezberci eğitim üzerine kendi kendine düşünür. Ona göre okullarda her derse ilişkin bilgiler, çocuklara zorla ezberletilmektedir. Ancak bir horozu sevedikten sonra bu bilgilerin hiçbir anlamı yoktur. Bu örnekte denetçinin tavrı, *Küçük Prens* adlı kitaptaki pilot karakterine resim yapmayı bırakıp tarih, coğrafya, aritmetik ve dilbilgisi derslerine çalışmasını salık veren yetişkinlerin tavırlarıyla benzerlik göstermektedir. Aslan'ın (2006b: 199) Türk çocuk yazınındaki kimi kitaplarda yer alan çocuk-yetişkin çatışmasını incelediği çalışmasına göre de *Gülibik*, horozunu; başka bir deyişle etten oyuncağını seven yoksul bir çocuğun yetişkin davranışlarını sorguladığı bir kitaptır. Canlı ve Aslan (2018: 830) *Gülibik* adlı kitabı biçimsel ve içerik özellikleri ile temel eğitim ilkeleri bağlamında inceledikleri çalışmalarında da kitabın; herhangi bir düşünme engeli barındırmadığı, tersine çocuk/genç okurlara duyma ve düşünme sorumluluğu verdiğini belirtmişlerdir. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarını karakterler yoluyla inceleyen

bu çalışmaya göre de kitaptaki karakterlerin bağımsız düşünceleri yoluyla çocuk ve genç okurların hem eğitim dizgesindeki aksamalar hem de hayvanları para uğruna dövüştürme gibi konularda sorgulama yapabilecekleri söylenebilir.

İkinci sırada “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ile ilgili anlatımlara (%19.05) yer verilmiştir. Kitaptaki çocuk karakter, örtük durumlardan çıkarımlar yaparak doğruya ulaşmaya çalışan bir çocuktur. Bir pazar dönüşü çocuk, babasının çok öfkeli olduğunu ve annesiyle tartıştığını fark edince yoksulluğun insanları kavgacı, huysuz ve kırıncı yaptığı çıkarımına ulaşır. Yazar, yoksulluğa ilişkin çıkarım tümceleriyle çocuk ve genç okurların “yoksulluk” üzerine düşüncelerini sağlayabilir. Aslan’a (2006a: 69) göre de *Gülibik* adlı kitap, ön sözünden başlayarak örtük anlamlar içermektedir. Bu da okuru, metni anlamlandırma sürecine katmaktadır.

Üçüncü sırada “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlar (%14.29) yer almaktadır. Kurguda yer alan çocuk ve Alishir, gözlem yaptıkları konularla ilgili ilişki kurma konusunda becerikli karakterler olarak yapılandırılmışlardır. Örneğin, çocuk, horoz ve tavuk arasındaki farkı merak edince Alishir; tavukların kayısı ağacına benzediğini, horozların ise söğüt ağacına benzediğini söyler. Bunun nedeni söğüt ağaçlarının, su bulamazsa kuruyup gitmesi; ancak kayısı ağaçlarının, önce bir çekirdek sonra da ağaç olmasıdır. Alishir, bu örnekle arkadaşına tavuğun doğurgan olduğunu, horozun ise başka bir şeye dönüşmeyen bir canlı olduğunu vurgulamak ister. Çocuk için çok değerli olan horozuyla ilgili böyle sözler duymuş olmak incitici olsa da benzer konularla ilgili ilişki kurmak eleştirel düşünme anlamında yararlı olabilir. Yine çocuk, bir gün tiz bir horoz ötüşüyle uyanır ve bu sesin diğer horozların ötüşünden farklı olduğunu, *Gülibik*’in ilk ötüşü olduğunu anlar. Bu anlamlı farklı sesi duyumsamanın coşkusu anne ve babasıyla paylaşmak isteyen çocuk, onların kendisiyle aynı duyguyu paylaşmadığını görüp “sevinci eksik” yetişkinler adına üzülür. Bu örnekte de yazarın, çocuk karakteri yoluyla *Küçük Prens* adlı kitapta olduğu gibi yetişkinleri eleştirdiği açıkça anlaşılmaktadır. *Küçük Prens* adlı kitapta Küçük Prens adlı karakterin sürekli koyunların küçük bitkileri yiyip yemediği üzerine düşünürken pilotun öfkelenmesi ve önemli işlerle uğraştığını söylemesi; burada da çocuğun, horozun ilk ötüşünü babasıyla paylaştığında babasının, çocuğa gevezeliği bırakıp şapkasını getirmesini istemesiyle benzerdir. Kitapta ayrıca çocuk karakter, yıllar sonra gördüğü büyük kentlerdeki okullarla, kendi yoksul köyündeki okulunu karşılaştırır ve kent okullarındaki iyi giyinimli, iyi olanakları olan çocukların derslerine çalışmamalarına ya da okuldan ayrılmalarına karşın kendi arkadaşı Alishir’in onca olanaksızlığın içinde daha bilgili

olmasına şaşırır. Yazarın köy ve kent okullarına ilişkin gözlemlerini çocuk karakteri aracılığıyla iletmesi, çocuk ve genç okurların eğitim, yoksulluk ve olanaksızlık üzerine düşünmelerini sağlayabilir.

Çetin Öner tarafından kaleme alınan *Gülibik* adlı kitabın, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre çocuk ve genç okurların eleştirel düşünme becerisini edindirme konusunda katkıda bulunacağı söylenebilir.

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Luis Sepúlveda
Çevirmeni	: Saadet Özen
Çizeri	: Mustafa Delioğlu
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Ocak 2015
Sayfa Sayısı	: 125
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Gümüşsü tüyleri olan genç martı Kengah, okyanusa dalıp ringa avlarken sürüdeki diğer martılar çoktan uçar gider ve genç martı yapayalnız kalır. Üstelik okyanusa dökülen petrolden zehirlenir. Kuyruk tüyleri birbirine yapışır ve defalarca uçmayı denese de başaramaz. Sonunda zorla da olsa uçabilir ve Zorba adlı siyah bir kedinin yaşadığı evin balkonuna düşer. Sahibinin iki aylığına tatile gitmesi üzerine evde yalnız kalan Zorba, Kengah'ın durumuna çok üzülür ve dinlenmesi için elinden geleni yapar. Ancak zavallı martı için artık dakikalar sayılıdır. Martı son nefesini vermek üzereyken Zorba'dan, kalan son gücüyle çıkaracağı yumurtasını yemeyip saklamasını, yavrusu çıktıktan sonra ona göz kulak olmasını ve sonra da ona uçmayı öğretmesini ister. Zorba, martının tüm isteklerini kabul eder ve onu kurtarabilmek için diğer kedilerden akıl almaya gider. Zorba, ilk olarak kedilerin yaşadığı her sorunu çözme konusunda ilginç bir yeteneği olan Albay'ın kapısını çalar; ancak Albay bir martıyı petrolden nasıl kurtaracağını bilmediği için birlikte Profesör'e giderler. Profesör, ansiklopedileri karıştırır ve edindiği bilgileri uygulamak üzere Zorba'nın evinin balkonuna giderler; ancak martının cansız bedeniyle karşılaşılırlar. Üzüntüyle martıyı gömerler.

Zorba, martı dostuna verdiği sözleri tek tek tutmaya başlar. Öncelikle yumurtaya gözü gibi bakar ve yavru, yumurtadan çıkar. Ona ad vermek ister; ancak cinsiyetinden emin olamaz. Bu yüzden denizkedisi Pupa-Yelken'in yanına gider ve Pupa-Yelken yaptığı incelemenin sonunda yavrunun dişi olduğunu söyler. Tüm kediler oybirliği ile yavru martıya "Şanslı" adını verirler. Zorba, martıya bir anne duyarlılığı ve sevecenliği ile

yaklaşarak onu tüm tehlikelerden korur ve ona çok iyi bakar. Günün birinde Profesör'ün yaşadığı dükkânın girişinde para toplayan şempanze Matias, Şanslı'ya onun bir kedi olmadığını, martı olduğunu ve tüm kedilerin onu iyice şişmanlatıp sonra da yiyeceklerini söyler. Şanslı bu duruma çok üzülür ve Zorba ile konuşur. Zorba bunun üzerine ona kendini bir kedi gibi görmesinin tüm kedilere gurur verdiğini ama onun bir martı olduğunu ve artık uçması gerektiğini söyler. Tüm kediler, martıların özelliklerini yücelterek Şanslı'yı özendirirler. Ancak ona nasıl uçması gerektiğini anlatmak için yeterli bilgiye erişemezler. Zorba, kedi yasalarını delerek bir insanla konuşmaya karar verir; tüm kediler bir araya gelip bu insanın kim olacağıyla ilgili görüş bildirir. Sonunda kediler, Minnoş adlı kedinin sahibi olan bir şairi seçerler; çünkü onun da sözcüklerle uçtuğunu düşünürler. Şair, konuşan kedinin karşısında ne yapacağını bilemez ama onun isteğini geri çevirmez ve o günün gecesinde yağmurun altında Saint-Michel Kulesi'nde Şanslı'nın uçmasını sağlar.

***Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları

Tablo 12'de sunulmuştur:

Tablo 12

“Martıya Uçmayı Öğreten Kedi” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Sabırlı olma	10	16.39
2. Yansız olma	9	14.75
3. Açık olma	8	13.11
4. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	7	11.48
5. Derinlemesine soru sorma	6	9.84
6. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	5	8.20
7. Ön bilgilerini kullanma	4	6.56
8. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	4	6.56
9. Düşünmeden eyleme geçmeme	3	4.92
10. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	3	4.92
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	3.28
12. Çelişkileri fark etme	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	61	100.00

Tablo 12'ye göre *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” (%16.39), “yansız olma” (%14.75),

“açık olma” (%13.11) ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%11.48) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Düşünmeden eyleme geçmeme” (%4.92), “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (% 4.92) ve “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%3.28) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “çelişkileri fark etme” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Martı Kengah, okyanusa ringa avlamak için daldığı sırada arkadaşlarından uzaklaşır ve hareket etmekte zorlanınca üstüne yapışan petrolle zehirlenmeye başladığını anlar. Buna karşın uçuş denemelerinden hiç vazgeçmez. Uçabilmek için çaba gösterir, her türlü güçlüğü karşın sonuna dek savaşır:

- Belki de buradan kurtulmak için hâlâ bir şansım vardır, hem kim bilir, yükseklere, çok yükseklere uçarsam güneş eritir belki de petrolü.
- Kengah kanat çırttı, bacaklarını kıvırdı, birkaç santimetre yükseldikten sonra tekrar suya düştü. Uçmayı yeniden denemeden önce kanatlarını tümüyle suya daldırarak suyun altında oynattı. Bu sefer düşmeden önce bir metre kadar yükseldi.
- Şu lanet olasıca petrol, kuyruk tüylerini birbirine yapıştırmıştı, o yüzden de yükselirken bedenini istediği gibi yönlendiremiyordu. Yeniden suya dalarak kuyruğunu kaplayan pislik tabakasını gagasıyla çekiştirdi. Kuyruğu biraz olsun temizlenene kadar, tüylerinin yolunmasının verdiği acıya katlandı. Kengah beşinci denemede uçmayı başardı. (s.25-26)

2. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Alçakgönüllülük:

Martı Kengah, petrolden zehirlenmeye başlayınca var gücüyle uçmayı dener ve sonunda bir kedi olan Zorba'nın bahçesine düşer. Martının durumuna üzülen Zorba, ona yardım etmek ister; ancak bu konuda bilgisizdir. Zorba, kendi bilgisinin sınırını bilen bir karakterdir:

- Dinle dostum. Sana yardım etmek istiyorum ama, nasıl yapacağımı bilemiyorum. (s.31)

Zihinsel Yüreklilik:

Albay, aç kalan yavrunun beslenebilmesi için Sekreter'i lokantaya yollamak ister. Sekreter bunun üzerine sorgulanmayan konular üzerine yüreklilikle sorgulama yapar:

- “Peki neden ben? Ha? Niye hep ben yapıyorum alışverişi? Niye ben daldırıyorum kuyruğumu benzine? Niye sardalyayı ben getiriyorum? Niye hep ben? diye karşı çıktı Sekreter. (s.68)

3. Karakterlerin Açık Olması:

Kengah’ın ardında bıraktığı yumurtadan çıkan küçük martıyı ziyaret eden kedilerden Profesör’ün “Korkunç” diye miyavlamasına diğer bir kedi olan Albay, anlam veremez ve Profesör’den durumu açık bir biçimde betimlemesini söyler, Profesör de yavrunun yiyecek bir şeyi olmadığını açık bir biçimde dile getirir:

- “Korkunç! Korkunç,” diye miyavladı Profesör patileriyle ağzını kapatarak. “Neymiş o korkunç olan, bize de söyler misin?” diye sordu Albay.
- “Yavrunun yiyecek hiçbir şeyi yok. Korkunç! Korkunç,” diye ısrar etti Profesör. (s.68)

4. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Profesör, yavru martıya uçmayı öğretirken ansiklopediden yararlanır ve başarıya ulaşmak için de sık sık çalışmalarını denetler:

- “Lütfen, öncelikle dayanak noktaları olan (a) ve (b) nin sağlamlığını denetleyelim,” diye miyavladı Profesör.
- “Mükemmel. Şimdi (c) ve (d) noktalarının gerilimini denetleyelim,” diye miyavladı, kendini NASA mühendisi kadar önemli hisseden Profesör.
- “Mükemmel. Hepsini bir kere daha tekrar edelim,” diye emretti Profesör.
- “Size uçuş sorumlusu olduğumu hatırlatırım! Her şey iyice gözden geçirilmeli, çünkü sonuçlar Şanslı için korkunç olabilir. Korkunç,” diye yanıtladı Profesör.
- Anlamıyorum. Uçuş kuramını büyük bir özenle gözden geçirdim, Leonardo da Vinci’nin verdiği bilgileri, ansiklopedinin 1. Cildinde, A harfinde, “Aerodinamik” maddesinde bulunan her şeyle karşılaştırdım, gene olmadı, gene olmadı. Korkunç! Korkunç! (s.97-103)

Tablo 12’ye göre *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” ile ilgili anlatımlara (%16.39) yer verilmiştir. Bunun nedeni kurgu içinde yer alan karakterlerin, sorunun çözümüne yeterince zaman ayıran, bu süreçte çözüme dönük çaba gösteren ve engeller karşısında yılmayan karakterler olarak yapılandırılmış olmalarıdır. Örneğin, Martı Kengah arkadaşlarıyla birlikte ringa avlamak için okyanusa daldığı sırada üstüne yapışan petrolle zehirlenmeye başlar; uçmakta zorlanmasına karşın tüm gücüyle savaşımlı gösterir ve beşinci denemesinde uçmayı başarır. Kengah, Zorba’nın balkonuna düşüp öleceğini anlasa bile var gücüyle yumurtasını çıkarır. Martı, bu durumda edilgin bir biçimde kendini ölüme bırakmamış ve tüm güçlüklerle savaşmıştır. Ayrıca kitapta, Zorba adlı kedi, küçük martıya uçmayı nasıl öğreteceğini bilemez. Bunun için Profesör’ün yanına

gider. Profesör karakteri, sorunun çözümüne geniş zaman ayırır ve bol bol araştırma yapar. Kitap, çocuk okurlara sorunlar karşısında yılmayan, çözüm için araştırma yapan karakter örnekleri sunduğu için değerlidir. Şen'in (2016: 148, 149) çocuk yazınında "umut" ve "mutlu son" ilişkisi üzerine yaptığı çalışmasında da *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* adlı kitaptaki kedilerin, Şanslı adlı yavru kedinin uçuşması için yardımlaşmaları ve hep birlikte çaba göstermeleri onların "sabırlı" olmalarıyla ilişkilendirilmiştir.

Tablo 12'de görüldüğü üzere "sabırlı olma"yı "yansız olma" ile ilgili anlatımlar (%14.75) izlemektedir. Kitapta "yansız olma" kategorisinin tüm alt boyutlarına ilişkin içeriği olan anlatımlar yer almaktadır. Örneğin Martı Kengah, Zorba adlı kedinin balkonuna düştüğünde Zorba, hasta martı için bir şey yapmak ister ama bu konuda bilgisi olmadığını söyler. Bu nedenle hasta bir martının nasıl iyileştirileceğini öğrenmeye gitmek ister. Burada Zorba, bilgisinin sınırının ayırındadır ve zihinsel alçakgönüllülük göstererek bilmediğini kabul etmektedir. Bu örnek, çocuk okurlara gerçek yaşamlarında bilmedikleri konular olabileceğini ve o tür durumlarda bilmediklerini kabul etmeleri gerektiğini duyumsatması bakımından önemlidir. Albay kedi, aç kalan yavrunun beslenebilmesi için Sekreter kediyi yemek almaya göndermek ister; ancak Sekreter kedi, zihinsel bir yüreklilikle neden her şeyi kendinin yaptığını sorgular. Kendine seçim hakkı tanınmayan ve her işe koşturulan Sekreter'in kabul görmüş yanlış davranışları sorgulaması; kitabı okuyan çocuk okurların da toplumda kabul görmüş ve sorgulanmayan inançlar üzerine düşüncelerini ve bunları sorgulamalarını sağlayabilir.

"Yansız olma"yı "açık olma" ile ilgili anlatımlar (%13.11) izlemektedir. Bir gün kediler, yavru martıya ad koyabilmek için onun cinsiyetini öğrenmek isterler. Bunun için de bu konularda uzman olan Pupa Yelken'e giderler. Kediler, Pupa Yelken'e uzun uzun yavru kedinin öyküsünü anlatırlar. Pupa Yelken ise sorunun tam olarak ne olduğunu anlayabilmek için onlara kendinin yavru martıya nasıl yardımcı olabileceğini sorar. Burada Pupa Yelken adlı karakter, anlam bulanıklığını önlemek için karşısındaki kedilerden açık bir biçimde sorunu anlatmalarını ister. Bu örnek, çocuk okurlara yaşadıkları sorunları karşılarındaki kişilere açık bir dille aktarmaları; çocuk okurların karşısındaki kişilerden de sorunun ne olduğunu açık bir dille anlatmalarını istemeleri konusunda örneklerle buluşturduğu için önemlidir.

Tablo 12'ye göre "açık olma"yı "kendini ve kendi çalışmalarını denetleme" ile ilgili anlatımlar (%11.48) izlemektedir. Örneğin Profesör, ansiklopedilerden yararlanarak yavru martıya uçmayı öğretirken sık sık çalışmalarını gözden geçirir ve çözüm süreciyle ilgili dönüt verir. Profesör, yapılacak bir yanlışın yavru martıyla ilgili çok büyük

sorunlara yol açacağını bildiği için herhangi bir sorunla karşılaştığında yeni çözüm yolları arar. Burada Profesör karakteri, özdüzenleme yapan bir karakter olarak kitabı okuyan çocuk okurlara da bu konuda örnek olabilir. Aslan'a (2011c: 219; 2014b: 391) göre *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* kurgusal, yazınsal ve dilsel özellikleriyle çocuk okurlarda okuma kültürü oluşmasına katkıda bulunabilecek bir kitaptır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de kitap, çocuk okurları düşünce üretmeye istekli kılacak nitelikte bir kitaptır.

35 Kilo Tembел Teneke

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Anna Gavalda
Çevirmen	: Azade Aslan
Yayınevi	: Günışığı Kitaplığı
Basım yılı	: 2015
Sayfa Sayısı	: 92
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Grègoire, on üç yaşında, altıncı sınıf öğrencisidir ve okuldan nefret etmektedir. Yaşamda tek sevdiği şey, dedesinin atölyesinde el işleri yapmaktır. Okulu sevmediği ve okulda kaldığı için de ailesiyle de sorunlar yaşamaktadır. İşin doğrusu anne ve babası, kendi sorunlarını aşamadıkları için Grègoire'ın üstüne fazla düşmektedir.

Grègoire'ın okuldan atılması, bardağı taşıran son damla olur ve okulların çoğu onu kabul etmek istemez. Bu arada Grègoire'ın gözüne bir duyuru ilişir. Duyurudaki görselde el işi yapan çocuklar vardır ve duyuru, teknik bir liseye aittir. Grègoire, kendi gibi el işi yapan çocukları görünce çok heyecanlanıp okula mektup yazar ve sınava girmeye hak kazanır. Aynı zamanda dedesinin hasta olduğunu öğrenen Grègoire, sınavı dedesinin düşsel yardımıyla kazanır ve okula kabul edilir. Grègoire, sınavı kazandığı için kendini iyi hisseder; ancak dedesinin hastanede oluşu, onun mutlu olmasını engeller. Grègoire, okulda derslerine odaklanır ve her çalışmasıyla dedesinin güçleneceğine inanır, içine çektiği her nefesi dedesine armağan eder. Bir gün yurttan, üst sınıflardan bir çocuk Grègoire'ı aşağı çağırır. Aşağıda tekerlekli sandalyede oturan kişi dedesidir.

35 Kilo Tembeler Teneke Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

35 Kilo Tembeler Teneke adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 13'te sunulmuştur:

Tablo 13

“35 Kilo Tembeler Teneke” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Düşünmeden eyleme geçmeme	8	16.00
2. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	8	16.00
3. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	8	16.00
4. Derinlemesine soru sorma	7	14.00
5. Sabırlı olma	5	10.00
6. Açık olma	3	6.00
7. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	6.00
8. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	3	6.00
9. Ön bilgilerini kullanma	2	4.00
10. Yansız olma	2	4.00
11. Çelişkileri fark etme	1	2.00
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	50	100.00

Tablo 13'e göre 35 Kilo Tembeler Teneke adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” (%16.00), “anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%16.00), “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (%16.00) ve “derinlemesine soru sorma” (%14.00) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Ön bilgilerini kullanma” (%4.00), “yansız olma” (%4.00) ve “çelişkileri fark etme” (%2.00) ile ilgili anlatımlara daha az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda 35 Kilo Tembeler Teneke adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Grègoire'ın okuldan atıldığını duyan dedesi ona etkileyici bir konuşma yapar; yıllarca Grègoire'ın anne ve babasına Grègoire'u savunduğunu ama okuldan atıldığını duyunca çok şaşırıldığını ve artık yaşamının sorumluluğunu alması gerektiğini söyler. Ardından Grègoire, yalnız kalıp yaşamıyla ilgili ne yapabileceği üzerine düşünür:

- Kulübeye gittim. Çok üşüyordum. Eski bir bidonun üstüne oturdum ve hayatıma çekidüzen vermek için ne yapabileceğimi düşünmeye başladım. (s.33)

2. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Grègoire, okulu sevmeyen bir çocuktur. Onun tek istediği atölyede olmak ve eşyaları onarmaktır. Bir gün kendi kendine okulun kokusu üzerine düşünür sonra da atölyenin kokusunu düşünür ve ikisinin farklılıklarını ortaya koyar:

- Beni en çok hasta eden şey okulun kokusu. Yıllar geçiyor, yerleri değişiyor, ama koku hep aynı kalıyor. Boğazıma yapışıp, midemi ağzıma getiren, tebeşir ve eskimiş lastik pabuç karışımı bir koku... Az önce size bende kusma isteği uyandıran okul kokusundan söz etmiştim ya; işte, buradaki de onun tam tersi. Bu tıka basa dolu küçücük yere girdiğimde, mutluluğun kokusunu içime çekmek için burun deliklerimi kocaman açıyorum. Makineyağı, elektrikli radyatör, lehim aleti, tahta yapıştırıcısı, tütün ve bir sürü başka şeyin kokusu. Nefis. Kendi kendime, bir gün bu kokuyu damıtıp, “Kulübecik Esansı” adını vereceğim bir parfüm icat edeceğime söz verdim. Hayat beni sefil ettikçe koklamak için. (s.18, 30)

3. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıltıları İncelemesi:

Grègoire, okulda başarısız olduğu için ailesi onu doktora götürür ve doktorlar onda dikkat bozukluğu olduğunu söyler. Grègoire ise doktorların bu sayıltısını kabul etmez ve okulu sevmeyişinin üzerine bağımsız düşünür:

- Okulda olup biten her şey bana anlaşılmaz geliyor. Her şey bir kulağımdan girip diğerinden çıkıyor. Yüzlerce doktora götürüldüm-gözlerim, kulaklarım hatta beynim için. Ve bütün bu boşa giden zamandan çıkarılan sonuç, konsantrasyon sorunum olduğuydu. Hadi ya! Ben neyim olduğunu çok iyi biliyorum, bana sormanız yeterli. Hiçbir sorunum yok benim. Hiçbir sorunum. Yalnız bunların hiçbiri ilgim çekmiyor, o kadar. İlgimi çekmiyor. Nokta. (s.13)

4. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Grègoire, el ilanından bulduğu teknik liseye gitmek ister ve bu durumdan ailesine söz eder. Ancak ailesi durumu tam anlayabilmek için ona kimi sorular sorar:

- Annem gözlüklerini taktı: “Nerede bu?... Valance’ın otuz kilometre kuzeyinde... Grandchamps Teknik Lisesi... Ama, bu bir kolej değil...”
- “Nereden biliyorsun?” diye sordu babam.
- “Sen mi?”
- “Ne zaman?”
- “Sen mi!? Sen mi telefon ettin? Ama neden?”
- “Eee?”
- “Neden bize bundan söz etmedin?”
- “Neden imkânsız?” (s.59-60)

Tablo 13'e göre *35 Kilo Tembel Tenekte* adlı kitapta en çok “düşünmeden eyleme geçmeme”, “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ve “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” alt kategorilerine ilişkin anlatımlar (%16.00) yer almaktadır. Kurguda yer alan Grègoire karakteri eyleme geçmeden/karar vermeden önce düşünen biri olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, Grègoire okuldan atılınca onu her konuda savunan dedesi bile bu duruma çok şaşırır ve torununa artık yaşamının sorumluluğunu alması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Grègoire, kulübeye gider ve yaşamının o günden sonraki bölümünde neler yapabileceği üzerine düşünür. Bu örnek, kitabı okuyan çocuk okurları yaşamda karşılaştıkları sorunlar karşısında hızlı davranmamaları, durup düşünmeleri yönünde model olabilir.

“Anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara örnek olarak okulu sevmeyen ve yalnızca dedesinin atölyesinde, bozuk eşyaları onarmak isteyen Grègoire’in “okul kokusu”nu ve “atölye kokusu”nu karşılaştırdığı bölüm verilebilir. Okulun kokusu, Grègoire’in boğazına yapışıp midesini ağzına getiren tebeşir ve lastik pabuç karışımı bir kokuyken; atölyenin kokusu makineyağı, elektrikli radyatör, lehim aleti, tahta yapıştırıcısı, tütün ve daha başka pek çok şeyin karışımından oluşan ve Grègoire’in bir gün damıtıp parfüm yapmak isteyeceği denli güzel bir kokudur. Burada Grègoire adlı karakterin yapmış olduğu gözlem, eğitimdeki sorunları gözler önüne sermesi açısından çok önemlidir. Okulu sevmeyen bir çocuğun okul kokusunu duyumsadığında midesinin bulanması, bunun yanında çok sevdiği atölyeyi düşündüğünde mutluluktan damıtılmış bir parfüm kokluyormuş gibi duyumsaması okuldaki eğitimin, çocuğun yetenekleriyle örtüşmediği ile ilgili ipucu sunmaktadır. Illich’e (2016: 24, 38, 45) göre öğrenciler; konuşma, yürüme, sevme, düşünme, duyumsama ve daha nice beceriyi öğretmenlerinin yardımıyla okulda değil; okul dışında kendi kendilerine öğrenirler. Ona göre okullarda, kendini yalnızca “öğrenim belgesi” sunmakla görevlendirilmiş bireyler olarak sayan eğitimcilerin yüzünden öğrencilerin düşleri bile okullaştırılmıştır. Bu belirlemelerden yola çıkarak, eğitim dizgesindeki yanlış uygulamaların, öğrencilerin “okul” kavramına uzak durmalarına neden olduğunu söylemek yersiz olmayacaktır. Kitaptaki Grègoire karakteri, okuldan atılınca kendine yeni bir okul bulmak için her gün posta kutularına gelen ilanlara bakar. İlanlardaki öğrencilerin abartılı gülüşleri Grègoire’ı çok rahatsız eder; çünkü okullarda o denli mutlu olacak bir durum yoktur. Ancak ilanların birinde öğrencilerin gülmediğini, hepsinin elindeki işe odaklandığını görür. Bu ilan, bir teknik lisenindir ve diğerlerine göre çok farklıdır; çünkü gerçekliği/içtenliği yansıtmaktadır. Bu örnekte açıkça görülüyor ki,

Grègoire gerçekte okula değil; kendini anlamayan, yeteneğini önemsemeyen okul anlayışına karşıdır. Grègoire karakterinin bu gözlemi de okula ilişkin olumsuz tutumları olan çocuk okurların, eğitim dizgesi üzerine düşünmelerini, derin yapıdaki sorunun gerçek yaşamlarıyla örtüşmeyen okullardan kaynaklandığını anlamalarını sağlayabileceği için önemlidir. Özetle, kitap çocuk okurlara gözlem yapılan olaylardaki anlamlı benzerlik ve farklılıkları yakalama olanağı sağlayabilir, bu yolla da onları düşündürebilir.

Kitapta “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”ye ilişkin anlatımlara da sıkça yer verilmiştir. Bunun nedeni kurguda yer alan Grègoire adlı karakterin tanıdığı kişilerin bile sayıltısını kabul etmeyen, kendi kendine düşünebilen bir karakter olarak yapılandırılmış olmasıdır. Örneğin, Grègoire okulda başarısız olduğu için pek çok doktora götürülür ve sonunda onda dikkat bozukluğu olduğu ortaya çıkar. Grègoire, doktorların bu belirlemesini kabullenmez; çünkü o gerçek sorunun ne olduğunu bilmektedir. Okulda hiçbir konu onun ilgi alanına girmemektedir. Grègoire, doktorların kendine koyduğu tanının üzerinden eğitim dizgesi üzerine özerk düşünür. Ona göre gerçek sorun bilişsel bir eksiklikten değil, okuldaki eğitimi anlamsız buluşundandır. Yine, Grègoire yaz tatili boyunca ailesinin kendinden ödev yapmasını beklemesi üzerine de derin derin düşünür. Grègoire’in ailesi için onun odasında, masa başında görünmesi yeterlidir. Bu durum, Grègoire için çok anlamsızdır; çünkü tatil, anne ve babasının da tatili olduğu için onlar da çocuklarıyla ilgilenmiş olmak için ilgilenirler. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Grègoire adlı karakter, kitabı okuyan çocuk okurları, eğitim dizgesinin farklı öğeleri üzerinde –okul, aile, öğrenci- düşünce üretmelerini sağlayabilir. Binyazar’a (2010: 58) göre bir kitap, okurunu düşünselliğe yönlendiriyor, onun kişiliğini besleyecek öğeler barındırıyorsa ondan bekleneni yerine getirmiş sayılmaktadır. Binyazar’ın bu belirlemesinde yola çıkarak *35 Kilo Tembel Teneke* adlı kitabın da çocuk okurlar için düşünsel anlamda önemli olduğu söylenebilir.

Tablo 13’e göre “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”yi “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (% 14.00) izlemektedir. Kitaptaki pek çok kişi, yeni bir sorunla karşılaştığında karşısındakilere temel sorular soran ve bu soruların sürekliliğini sağlayan karakterler olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, Grègoire sınıfta kaldığını öğrendiğinde dedesini görmeye gider; ancak dedesi onunla konuşmaz, onunla kulübeye gitmek istemez. Dedesinin, diğer zamanlardan farklı davranması üzerine Grègoire, dedesine art arda sorular sorar. Grègoire’in bu davranışı, karşılaştığı sorunu anlamaya

çalışmasındandır. Kitap, çocuk okurlara yeni bir sorunla karşılaştığında sorunu daha iyi anlayabilmek için önemli soruları sorma konusunda örnekler sunduğu için önemlidir.

Aslan ve Doğan Güldenoğlu'nun (2018: 96) çok satılan çocuk kitaplarının çocuk haklarına yer verme düzeyini inceledikleri çalışmalarına göre *35 Kilo Tembel Teneke* adlı kitap, çocukların yaşamsal (“Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, ailesiyle birlikte yaşama, ayrımcılığa uğramama, bir ada sahip olma, nüfusa kaydedilme, tıbbî bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklar”) ve gelişimsel haklarına (“Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun ve dinlenme, eğlenme, boş zamanlarını değerlendirme hakkı, bilgi edinme gibi hakları ile din, vicdan, düşünce özgürlüğü”) yer vermesi açısından değerli bulunmuştur. Anna Gavalda'nın yazmış olduğu bu kitabın, bu çalışmaya göre de çocuk okurları okul, eğitim dizgesi, ne istediğini bilmek gibi konularda eleştirel düşünmeye yöneltebileceği söylenebilir.

Çizgili Pijamalı Çocuk

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: John Boyne
Çevirmeni	: Tülin-Tayfun Törüner
Yayınevi	: Tudem
Basım yılı	: Ekim 2018
Sayfa Sayısı	: 198
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Dokuz yaşındaki Bruno, kendinden üç yaş büyük ablası Gretel, annesi ve babasıyla birlikte Berlin’de yaşamaktadır. Bir gün evlerine yemeğe gelen Führer’in ardından apar topar uzak bir yere, “Out-With” denen yere taşınırlar. Berlin’deki evlerinde arkadaşlarıyla mutlu bir çocukluk yaşayan Bruno, bomboş bir alanın ortasında tek başına duran, çevresi tel örgülerle çevrili eve gelince büyük bir yıkım yaşar.

Bruno’nun babası, orduda büyük bir rütbeye ulaşmış toplama kamplarının olduğu yere gönderilir. Bruno, babasına ve annesine sık sık yeni eve alışmadığını eski evini özlediğini söylese de uzun zaman orada yaşayacaklarına ikna olmak zorunda kalır. Bruno, odasının penceresinden gördüğü çizgili pijamalı insanları ve sürekli tüten siyah dumanı ilk önce yadırgasa da onları yakından görmek için büyük bir istek duyar. Oradaki çocuk ve yetişkin erkekleri, komşuları sanır, aralarındaki tel örgü onu çok rahatsız eder. Bir gün tel örgülerin yakınına gider ve kampta yaşayan yaşıtı Shmuel adlı bir çocukla tanışır. Kampta pek çok çocuk olduğunu duyunca Bruno tatlı bir kıskançlık bile yaşar. Bu arada evlerinde çalışan Pavel, gerçekte doktor olmasına karşın Bruno’nun evinde çalışmaktadır ve Bruno, onun kendi mesleğini neden yapmadığına akıl erdirememektedir. Eve sık sık girip çıkan askerler, aile bireylerine aşırı saygı gösterilerinde bulunurken çalışan çizgili pijamalılara kaba davranırlar. Bunlar üzerine sık sık düşünen Bruno, çizgili pijamalı çocukla olan dostluğunu da iyiden iyiye ilerletir. Bu arada anne, babayı ikna ederek çocuklarla Berlin’e gitmeye karar verir; ancak baba, “Out-With”deki görevini sürdürecektir. Bruno, bu haberi arkadaşı Shmuel’e vermek için tel örgülere gidince Shmuel, Bruno’ya tel örgülerin ardına geçip kendisiyle birlikte yiten babasını aramayı

önerir. Berlin'e gitmeden önce arkadaşını kırmak istemeyen ve onun bulduğu çizgili pijamalarla kampta dolaşan Bruno, arkadaşının babasını bulamaz ve askerlerin zoruyla sonsuz bir yürüyüşe çıkar. Yürüyüşün sonu Bruno ve diğerlerinin bir odaya kapatılıp odayı dolduran metalik bir sesin yükselmesiyle son bulur. Ailesi bir daha Bruno'dan haber alamaz. Anne ve abla, içleri kan ağlayarak Berlin'e giderken baba bir yıl daha "Out-With"de kalır. Bu arada sık sık oğlunun düşüncesiyle yatıp kalkar. Bir gün birdenbire tel örgülerin orada yalnızca bir çocuğun geçeceği denli bir açıklığın ayırımına varıp oğlunun acıklı sonunu kavrar.

Çizgili Pijamalı Çocuk Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Çizgili Pijamalı Çocuk adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 14'te sunulmuştur:

Tablo 14

“Çizgili Pijamalı Çocuk” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Derinlemesine soru sorma	20	14.71
2. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	18	13.24
3. Yansız olma	17	12.50
4. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	15	11.03
5. Açık olma	14	10.29
6. Düşünmeden eyleme geçmeme	13	9.56
7. Sabırlı olma	10	7.35
8. Ön bilgilerini kullanma	8	5.88
9. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	8	5.88
10. Çelişkileri fark etme	6	4.41
11. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	5	3.68
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	1.47
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	136	100.00

Tablo 14'e göre *Çizgili Pijamalı Çocuk* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok "derinlemesine soru sorma" (%14.71), "anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme" (%13.24), "yansız olma" (%12.50) ve "bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme" (%11.03) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta, "genelleme yapma eğiliminden uzak durma" (%1.47) ile ilgili anlatımlara daha az yer verilirken "yargılarını erteleme" ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Çizgili Pijamalı Çocuk* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Bruno, bir akşamüstü eve döndüğünde yardımcılarının onun eşyalarını topladığını görüp buna anlam veremez. Durumu anlayabilmek için annesine birtakım temel sorular sorar:

- “Anne,” dedi Bruno, ona doğru ilerleyerek, “neler oluyor? Neden Maria eşyalarımı kurcalıyor?”
- “Topluyor mu?” diye sorarken bir yandan da son günlerdeki olayları aklından geçiriyordu.
- “Neden?” diye sordu. Ben ne hata yaptım ki?”
- “Anne!” diye ısrar etti. “Neler oluyor? Taşınıyor muyuz?”
- “Ne macerası?” diye sordu. “Eviden gönderiliyor muyum?”
- “Ama nereye?” diye sordu. “Tam olarak nereye gidiyoruz? Neden burada kalamıyoruz?”
- “Ne tür bir görev?” diye sordu.
- “En çok kimi özlerdi?” diye sordu Bruno. “beni mi Gretel’i mi?”
- “Ama ya evimizi?” diye sordu. “Biz yokken evimizle kim ilgilenecek?”
- “Peki ya aşçı?” diye sordu Bruno. “Lars ve Maria?.. Onlar bu evde yaşamayacaklar mı?”
- “Orası ne kadar uzakta?” Yani yeni iş. Bir milden uzak mı?”
- “Peki ya okul?” diye sordu Bruno, sözünü keserek. Bunu yapmaması gerektiğini bilse de şartlar gereği affedilebileceğini hissediyordu. “Ya Karl, Daniel ve Martin? Beraber bir şeyler yapmak istediğimizde nerede olduğumu nasıl bilecekler?”
- “Onlara veda mı edeyim?” diye sordu anneye şaşkınlıkla bakarak. “Onlara veda mı edeyim?”
- “Karl, Daniel ve Martin’e veda mı edeyim?” diye tekrar etti. (s.5-11)

2. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Bruno sık sık pencereden dışarı bakarak kamptaki insanlar üzerine düşünür. İnsanların yaşadıkları barakaların yanında çalışması Bruno’nun dikkatini çeker, oradaki insanların giysileriyle kendi evinde yaşayanların giysileri arasındaki farklılıklar üzerine karşılaştırmalar yapar:

- Sanki bambaşka bir şehirdi orası. İnsanlar, kendi yaşadığı evle yan yana yaşayıp beraber çalışıyorlardı. Gerçekten bu kadar farklı mıydılar? Kamptaki bütün insanlar aynı kıyafetleri giyiyorlardı: O çizgili pijamalar ve yine çizgili kumaştan takkeler. Anne, Gretel ve kendisi hariç, evinde dolaşan bütün insanlar değişik kalitede üniformalar giyiyorlar; madalyalar, kasketler ve şapkalar, parlak kırmızılı-siyahlı kol bantları takıyorlar; silah taşıyorlar ve her zaman felaket derecede acımasız görünüyorlardı. Sanki tüm bunlar çok önemliymiş ve kimse tersini düşünmemeliymiş gibi. (s.93)

3. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Alçakgönüllülük:

Bruno, ablası Gretel'e odasının penceresinden görünen çocukları gösterdiğinde abla, onların kim olduğunu ve yaşadıkları yerin neresi olduğunu sorar. Bruno ise zihinsel alçak gönüllülükle bilmediğini dile getirir, bilmediği bir konuda yorum yapmaya çalışmaz:

- Onlar çocuk değildi. En azından hepsi değildi. Küçük çocuklar, büyük çocuklar, babalar ve dedeler. Belki birkaç tane de amca. Herkesten uzak duran, hiç akrabası yokmuş gibi olanlar. Herhangi birileri...
- “Kim bunlar?” diye sordu Gretel, bugünlerde kardeşinin hep yaptığı gibi ağzını şaşkınlıkla açarak. “Burası ne biçim bir yer?”
- “Bilmiyorum,” dedi Bruno, gerçekliğe olabildiğince sadık kalarak. “Bilmiyorum ama evimiz kadar güzel değil. O kadarını biliyorum. (s.31)

Zihinsel Yüreklilik:

Bruno, içinde bulunduğu ailede sorgulanmadan inanılan düşünceler üzerine yüreklilikle düşünen biridir. Babasıyla konuşurken ona işinde bir yanlışlık yaptığı için böyle bir yere gönderildiklerini düşündüğünü söyler. Babası da onun düşüncelerini korkmadan dile getiren biri olduğunu dile getirir:

- Eğer bu, güzel evimizden, arkadaşlarımızdan ayrılıp böyle berbat bir yere gelmemiz demekse işinde pek de iyi olduğunu sanmıyorum. Bence yanlış bir şey yapmış olmalısın ve gidip Fury'den özür dilemelisin. Belki o zaman bu saçmalık biter. Belki pişman olduğunu söylersen seni bağışlar.
- Huzursuz bir sessizlikten sonra baba yavaşça oturduğu koltuktan kalkıp masanın arkasına geçti ve sigarasını kül tablasına bıraktı.
- “Merak ediyorum acaba çok mu yüreklisin?” dedi bir süre sonra sakın bir sesle. Sanki konuyu kafasında tartışır gibiydi. “Yani düşüncelerini bu kadar açık söylemen... Belki bu o kadar kötü bir şey değildir.” (s.49-50)

Zihinsel Eşduyum:

Bruno, Berlin'de yaşarken sokakta boş boş dolaşın, kendi kendine tartışın, kendine vuran Bay Roller adındaki delinin yaptıklarına çok güler. Anne ise Bruno'ya, yaşama onun düşünceleriyle bakması gerektiğini, onun yaşamda nelerle karşılaştığını bilmediğini söyleyerek; onun gerçekte çok sevimli biriyken savaşta korkunç bir biçimde yaralandığını ve sonrasında böyle olduğunu belirtir. Çocuğunun Bay Roller'la zihinsel eşduyum kurması sağlamaya çalışır:

- “Zavallı Bay Roller'a gülmemelisin,” demişti annesi. Bruno bir akşamüstü onun yaptıklarını anlattığında. “Hayatta nelerle karşılaştığı hakkında hiçbir fikrin yok.”
- “Ciddiyim,” diye ısrar etmişti annesi, “Franz çok sevimli bir gençti. Onu tanıdığımda küçük bir kızdım. Nazik ve düşünceliydi ve Fred Astaire gibi dans

ederdi. Ama büyük savaşta yaralandı. O yüzden bu şekilde davranıyor. Gülünecek bir şey değil. Gençlerin o zaman neler yaşadığı hakkında hiçbir fikriniz yok. Çektikleri acıları bilmiyorsunuz. “ (s.64-65)

4. Karakterlerin bağımsız düşünmesi/sayıltıları incelemesi:

Bruno ve ablası Gretel, yeni evlerinin penceresinden çevreyi izlerken taşındıkları yerin nasıl bir yer olduğunu anlamaya çalışırlar. Gretel, buranın “kırsal” denen bir yer olabileceğini öne sürerek kırsal alanda hayvanların yaşadığını ve meyve, sebze yetiştirildiğini söyler. Bruno, orası kırsal bir yerse hayvanların neden görünmediğini sorar ve meyve, sebze yetiştirmek için daha temiz bir toprağın olması gerektiğini belirterek ablasının sayıltısını edilgin biçimde onaylamaz, bağımsız düşünür:

- Eğer dediğin gibi burası kırsalsa, bahsettiğin bütün o hayvanlar nerede?
- “İnekler, domuzlar, koyunlar ve atlar olmalı,” dedi Bruno, “yani bir çiftlikse. Tavukları, ördekleri söylemeye bile gerek yok.”
- “Ve eğer senin söylediğin gibi burada yiyecek yetiştiriliyorsa,” diye devam etti Bruno müthiş eğlenerek, “o zaman bence toprak şimdi olduğundan daha iyi görünmeliydi, öyle değil mi? Bu pisliğin içinde herhangi bir şey yetiştirilebileceğini sanmıyorum.” (s.34-35)

Tablo 14’e göre göre *Çizgili Pijamalı Çocuk* adlı kitapta en çok “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (%14.71) yer almaktadır. Kitapta özellikle Bruno adlı karakter, yeni bir sorunla karşılaştığında kendine ve karşısındakilere temel ve önemli soruları sormaktadır. Örneğin, Bruno tel örgülerin ardındaki çizgili pijamalı arkadaşına, hem onu hem de oradaki yaşamı anlayabilmek için art arda önemli sorular sorar. Bu önemli sorular ışığında, genç okurlar tel örgülerin ötesindeki gerçeklikleri duyumsayabilir. Kitap, Bruno adlı eleştirel düşünme becerisinin pek çok özelliğini barındıran iyi geliştirilmiş bir karakter yoluyla genç okurlara pek çok konu üzerinde düşünme olanağı sağlamaktadır.

İkinci sırada “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara (%13.24) yer verilmiştir. Bunun nedeni, kurgu içerisindeki Bruno’nun gözlem yaptığı konulardaki anlamli benzerlik ve farklılıkların ayırdına varabilen bir karakter olarak yapılandırılmış olmasıdır. Örneğin trenle yeni evlerine giderlerken Bruno, kendi trenlerinin boş koltukları olduğunu ve bol bol temiz hava aldığını; benzer yöne giden diğer trenlerin ise çok kalabalık olduğunun ayırımına varır. İçinden oradaki insanları, kendi trenine çağırarak geçer. Burada iki trenle ilgili gözlem yaparak benzer ve farklılıkların ayırımına varan Bruno aracılığıyla okurlara insan hakları duyumsatılmaya çalışılmıştır. Başka bir örnekte, Bruno’nun yeni evlerine taşındıklarında yeni evleriyle eski evlerini karşılaştırmasıdır. İki evin farklılıkları onu uzun uzun düşündürür. Eski

evleri, sessiz bir sokaktadır; ancak Bruno'nun oyun oynayabileceği çocuklar vardır; evlerinin çevresinde kent merkezine yakın yerlerde birbiriyle konuşmak için duraklayan ve konuşan insanlar vardır. Oysa yeni evleri, bomboş bir alanın ortasında, tek başına durmaktadır ve çevrede oyun oynayabileceği hiçbir yaşıtı yoktur. Deyim yerindeyse yeni ev, hiçliğin ortasındadır. Kitapta Bruno, sık sık kampta yaşayan insanları inceler. Onların hepsinin benzer biçimde çizgili pijamalar giymeleri ve evlerinin yanında çalışmaları Bruno'yu çok şaşırtır. Oysa kendi evlerinde kardeşi, annesi ve kendi dışında herkes değişik üniformalar giymekte, değişik kasket ve şapkalar takmaktadır. Bruno, bu farklılıktan yola çıkarak kendi kendine, kimin pijama kimin üniforma giyeceğine nasıl karar verildiği üzerine düşünür. Kitaptaki Bruno adlı karakterin, kendi evlerinde yaşayanların ve kampta yaşayanların farklılıklarını gözlemleyip bu farklılıklar üzerine düşünmesi, genç okurların da insanların farklılıkları üzerine düşünüp insan hakları konusuna eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşımlarını sağlayabilir.

Üçüncü sırada “yansız olma” ile ilgili anlatımlar (%12.50) yer almaktadır. Kitapta “yansız olma” kategorisinin, tüm alt boyutlarına ilişkin içeriği olan tümceler bulunmaktadır. Örneğin, bir gün baba, eve Führer'in geleceğini söylediğinde Bruno, babasının Bruno'nun onu tanıdığını söylemesine karşın Bruno onun kim olduğunu bilmediğini söyler. Bu örnekte, Bruno bilgilerinin sınırlı olduğunun ayırında olan bir kişi olarak “zihinsel alçakgönüllülük” göstermiştir; başka bir deyişle Bruno, kendi bilgilerine bile uzaktan/dışarıdan bakabilmeyi başarabilen, bir kişilik özelliği taşımaktadır. “Yansız olma” nın diğer bir boyutu olan “zihinse yüreklilik” ile ilgili de kitapta pek çok örnek vardır; çünkü Bruno, “toplummerkezci”; başka bir deyişle üyesi olduğu ailenin içindeki kalıp inançları edilgin bir biçimde kabul eden bir birey değildir; tersine, aile içinde sorgulanmayan inançlar üzerinde korkmadan düşünür. Örneğin, Bruno kendi düşüncesi sorulmadan birdenbire yeni eve taşınmalarını bir türlü kabullenemez. Yaşıtlarıyla mutlu bir çocukluk geçirdiği Berlin'den buraya sürüklenmesini haksızlık olarak değerlendirir. Bu örnek yoluyla genç okurlar, aile büyüklerinin çocuklara danışmadan karar alması konusunda düşünebilir, buradan yola çıkarak da çocuk haklarını duyumsayabilir. Kitapta kendi merkezinde düşünmekten uzak durma; başka bir deyişle “zihinsel eşduyum” kurma ile ilgili örnekler de vardır. Örneğin Bruno, Berlin'deki evlerinin olduğu sokakta yaşayan ve kendi kendine kötü sözler söyleyip yumruk atan bir deliye güldüğünde; annesi Bruno'ya o adamın savaşta yaralandığını ve onun yaşamını yaşamadan onu anlayamayacaklarını söyler. Bu örnekte anne çocuğundan, kendini düşünsel olarak yargıladığı kişinin yerine koymasını; başka bir deyişle çocuğunun kendi

merkezinde düşünmemesini, ondan karşıdaki kişiyi anlamaya çalışmasını ister. Kitap, bu ve benzeri örneklerle okurlara yansız olma konusunun önemini duyumsattığı için değerlidir.

Dördüncü sırada “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımlar (%11.03) izlemektedir. Kurgudaki Bruno adlı karakter, hem eski evlerinde hem de yeni taşındıkları “Out-With”de sık sık gördüğü insanlar ve olaylar üzerine bağımsız olarak düşünen biri olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, bir gün Bruno, evlerine sık sık askerlerin geldiğini ama hiç çizgili pijamalı insanların gelmediği üzerine düşünür. Anne ve baba, askelerin dostluğundan mutludur ama çizgili pijamalı hiç kimseyle böyle bir ilişkileri yoktur. Bruno’nun; ailesinin farklı konumlardaki insanlara farklı davranışlarıyla ilgili özerk düşünmesi, genç okurların “insan hakları” üzerine düşünce geliştirmesini sağlayabilir. Kitap, genç okurlara böylesi önemli bir konuyu, örtük bir biçimde sunması açısından değerlidir.

Karababa’nın (2017: 179) çocuk edebiyatı kitaplarını, barış eğitimi bağlamında incelediği çalışmasına göre *Çizgili Pijamalı Çocuk*, barışın önemini sezdirenen bir kitap olarak önemlidir. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre de kitabın, genç okurlara çocuk ve insan haklarıyla ilgili düşünme ortamı oluşturacak bir kitap olduğu söylenebilir.

Zaman Bisikleti 1

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Bilgin Adalı
Çizeri	: Kutlay Sındırgı
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Mart 2018
Sayfa Sayısı	: 125
Seslendiği Yaş Aralığı	: 8-10

Kitabın Özeti

Karain Mağarası'na bir belgesel filmi çekmek için giden baba, mağaranın eski zamanlarda nasıl olduğunu, insanların sorunlarına nasıl çözüm bulduklarını merak eder ve kızlarına, bir zaman makinesi yapıp yüz bin yıl öncesine gitmek istediğini söyler. Bunun üzerine Damla ve Yağmur, babaları için bilgisayara bağlı olarak çalışan bir zaman bisikleti yaparlar.

Zaman bisikleti ile Karain Mağarası'nın yüz bin yıl öncesine giden baba ve kızları hiç sönmemesi gereken ateşin başında duran ateş nöbetçisini ve mağaranın girişinde Çuka adlı on iki, on üç yaşlarında bir erkek çocuğunu görürler. Çuka kabiledede pek çok buluş yapan ve kabilenin sevgisini kazanmış biridir. Kız kardeşi Anin de her zaman ona akıl verir. Baba ve kızları sık sık zaman makinesiyle Çuka ve Anin'i görmeye gidip uzaktan onları izlerler ve onların pek çok buluşuna tanıklık ederler. Bu kabiledede herkes yardımlaşma yoluyla işlerini çözer ve bir sorunla karşılaştıklarında özellikle de Çuka, sorun üzerine uzun uzun düşünür ve çözüm üretir. Sonunda bir gün Çuka ve Anin, baba ve kızlarını görüp onlarla konuşur. Ancak baba; bu görüşmenin, tarihin ilerleyişini değiştirmesinden korkarak zaman makinesiyle yeniden, karşılaşmadan önceki ana döner ve böylece değişik zamanlarda yaşayan insanlar hiç karşılaşmamış olurlar.

Zaman Bisikleti 1 Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Zaman Bisikleti 1 adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 15'te sunulmuştur:

Tablo 15

“Zaman Bisikleti 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Ön bilgilerini kullanma	15	20.83
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	12	16.67
3. Açık olma	9	12.50
4. Sabırlı olma	8	11.11
5. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	7	9.72
6. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	7	9.72
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	6	8.33
8. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	5	6.94
9. Derinlemesine soru sorma	2	2.78
10. Yansız olma	1	1.39
11. Çelişkileri fark etme	0	0
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	72	100.00

Tablo 15'e göre *Zaman Bisikleti 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinden en çok “ön bilgilerini kullanma” (%20.83), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%16.67), “açık olma” (%12.50) ve “sabırlı olma” (%11.11) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “derinlemesine soru sorma” (%2.78) ve “yansız olma” (%1.39) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken; “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Zaman Bisikleti 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Anin ve Çuka'nın evcilleştirdiği Dost adlı köpek, bir sırtlanla boğuşur ve yaralanır. Çuka'nın babası, bayılan köpeğe ön bilgilerine dayanarak bir bitki karışımı hazırlar ve onu iyileştirir:

- Çuka'nın babası Ara, usta bir avcıydı ve tüm avcılar gibi yaraları iyileştirme yöntemlerini çok iyi bilirdi. Koşup Dost'un yarasını inceledi. Belindeki çantadan çıkardığı bitkileri iki taş arasında ezerek yaptığı bulamacı Dost'un yarasının üstüne sürdü, bir deri parçasıyla sardı. Az sonra Dost gözlerini açtı

kısıık bir sesle iki kez havladı ve uykuya daldı. “Korkma oğlum, k peğiniz iyileşecek...” dedi Ara. (s.88-89)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Bir gün, Anin ve arkadaşı Balamın ellerine bir kütük alıp kütüğün farklı yerlerine vurarak farklı sesler çıkarırlar. Bunun üzerine Çuka, bu sesleri nasıl kullanabileceği üzerine düşünür. Daha sonra Anin ve Balamın’e planını açıklar ve eyleme geçer:

- Çuka birden elindeki sopaları fırlatıp attı. Kuytu bir yere oturup düşünmeye başladı. Çuka yerinde duramıyor, düşünceli düşünceli bir ileri, bir geri gidip geliyordu. Bu gidiş gelişleri on dakika kadar sürdü. Sonra kızlara doğru koştu.
- “Ben şimdi ormana gidiyorum,” dedi Çuka, kızlara. “Orada, kütüklere vurarak ses çıkaracağım. Benim çıkardığım sesi duyunca siz de bu kütüğe birkaç kez vurun. Sonra başka yerde ses çıkaracağım. Onu duyunca yine kütüğe birkaç kez vurun. Benim çıkardığım sesi duymaz olana kadar karşılık verin bana. Anladınız mı? (s.70-71)

3. Karakterlerin Açık Olması:

Çuka, kardeşinin yardımıyla yeni bir buluşa imza atar, bu buluşun adı da mızraktır. Ancak bunu yapabilmek için Taşçı Amca’dan yardım almaları gerekir. Çuka, Taşçı Amca’ya tam olarak istediğini açık bir dille anlatır:

- Taşçı Amca, bir ucu bu kamışın ucundaki kertiğin içine girip bağlanabilecek bir kesici istiyorum. Kamışa gelen ucu küt, öteki ucu sivri olsun. Şöyle uzunca bir şey olmalı. Benim için yapar mısın lütfen? (s.32)

4. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Çuka, sorunların çözümüne yeterince zaman ayıran, bu süreçte çözüme dönük çaba gösteren, engeller karşısında yılmayan bir karakter özelliği taşır:

- Çuka, sorun olarak gördüğü her şeye bir çözüm bulmaya çalışan bir çocuktur. Örneğin, vurdukları büyük av hayvanlarını sürükleyerek getirmek çok zor oluyordu. Hayvanları ayaklarını bağlayıp bir sırığa geçirerek taşımının daha kolay olduğunu düşünen o olmuştu. Bu düşüncesini büyüklere ilk anlattığında kimse onu ciddiye almamıştı ama çekerek taşıyamadıkları bir yabanöküzünü bu yolla kolayca taşıdıklarını görünce, kabiledeki herkes Çuka’yı alkışlamıştı. (s.18)

Tablo 15’e göre *Zaman Bisikleti 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlara (%20.83) yer verilmiştir. Örneğin, kurgudaki baba ve iki kızı zaman makinesiyle gidip izledikleri Çuka ve ailesini bir gün, her zaman yaşadıkları Karain’de değil, Karain’e 40-50 kilometre uzaklıkta olan Beldibi denen yerde bulurlar. Çuka ve ailesi oradaki insanlara ön bilgilerinden yola çıkarak ateş yakmayı, mızrak ve balta yapmayı öğretirler. Burada Çuka ve ailesinin eski bilgilerinden yararlanarak çevresindekilere yaşamın zorluklarıyla

savaşmayı öğretmeleri, çocuk okurlara bir sorunu çözerken ön bilgilerden yararlanmak gerektiğini duyusatmaktadır.

İkinci sırada “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%16.67) yer almaktadır. Örneğin, Karainlilerin içme ve kullanma sularını dereden mağaraya getirmelerinin yorucu olduğunu fark eden Çuka, yukarıdaki mağaralarına aşağıdan su getirebilmek için bir yol bulmaya çalışır. Süreç içinde karşılaştığı sorunlara çözüm bulabilmek için arkadaşlarıyla birlikte eyleme geçmeden düşünür. Burada Çuka'nın, yaşadığı yerdeki insanların karşılaştıkları zorlukları gidermek için bir yol bulmaya çalışması ve bu konuda arkadaşlarından da destek alması; çocuk okurlara düşünmeden eyleme geçmemenin önemini sezdirmesinin yanında “duyarlı olma” ve “yardımlaşma” konularında katkı sunabilir.

Tablo 15'e göre “düşünmeden eyleme geçmeme”yi “açık olma” (%12.50) ile ilgili anlatımlar izlemektedir. Bunun nedeni, kurguda yer alan kişilerin herhangi bir sorunu ya da kapalı bir durumu açıklığa kavuşturan, karşılarındaki kişilerden de aynı açıklığı isteyen karakterler olarak yapılandırılmış olmasıdır. Örneğin, baba ve kızları zaman makinesiyle yüz bin yıl önceye gittiklerinde kızlar, babalarına bisikletlerini dallarla örtmeleri gerektiğini yoksa Karainlilerin onları göreceğini ve tarihin akışının değişebileceğini söyler. Bunun üzerine baba, daha önce okuduğu bir yazıda, zaman içinde geri gidilirse ve gidilen zamandaki hayvanlar yenirse o zaman tarihin değişebileceğinin belirtildiğini anımsar. Bu tarihsel değişiklik ile ilgili anlaşılmayan bir yer varsa diye kesin bir dille açıklama yapar. Zamansal bir yolculukta bir hayvanın avlanıp yenilmesiyle; o hayvanın ileride olacak yavrularının, tarihe damgasını vuracak bir kişinin babasına yiyecek olma olasılığı engellenmiş olabilir ve tarihin tüm akışı değişebilir. Burada baba, iletişimde açıklığa önem veren biridir ve karşılarındaki kişilere aktaracaklarını net bir dille aktarmak istemektedir.

“Açık olma”yı “sabırlı olma” (%11.11) ile ilgili anlatımlar izlemektedir. Bunun nedeni Çuka adlı karakterin, sorunların çözümüne yeterince zaman ayıran, bu süreçte çözüme dönük çaba gösteren, engeller karşısında yılmayan bir karakter olarak yapılandırılmış olmasıdır. Kitapta Anin adlı karakter de abisi Çuka gibi zorluklar karşısında yılmayan, sabırlı bir kişi olarak sunulmuştur. Bir gün Anin, yüksek dallardaki elmaları toplayabilmek için bir kamışın ucunu sivriltilir. Yine de toplayamadığı elmalar olur ama o hiç vazgeçmeyerek elindeki kamışı mızrak gibi fırlatıp amacına ulaşır. Her iki kardeşin de zorluklar karşısında yılmayarak çözüme dönük çaba gösteren karakterler olması, çocuk okurlara “sabırlı olma”nın önemini duyumsatacağından önemlidir.

Cihaner (2007: 94), Bilgin Adalı'nın *-Zaman Bisikleti 1* adlı kitabın da yer aldığı kitaplarını incelediği çalışmasında, Adalı'nın kitaplarında okurlara eleştirel düşünme becerisini kazandıracak anlatımların yer aldığını belirtmiştir. Gülgönül'ün (2014: 176) Bilgin Adalı'nın kitaplarındaki eğitsel ilkeleri ortaya koymak amacıyla yapmış olduğu çalışmasında *Zaman Bisikleti* dizisindeki kitapların karakterlerinin eleştiren, sorgulayan, çıkarımlar yapan karakterler olduğunu belirtmiştir. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre de *Zaman Bisikleti 1* adlı kitabın çocuk ve genç okurlara eleştirel düşünme becerisi edindirebilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Kitaplardan Korkan Çocuk

Kitanın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Susanna Tamaro
Çevirmeni	: Eren Cendey
Çizeri	: Mustafa Delioğlu
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Şubat 2018
Sayfa Sayısı	: 41
Seslendiği Yaş Aralığı	: 8-10

Kitabın Özeti

Sekiz yaşındaki Leopoldo adlı çocuk, kitaplardan korkmaktadır. Çocuğun anne ve babası, onun kitaplara ilgi göstermemesine aldırmaz etmeden ona doğduğu günden beri kitaptan başka armağan almazlar. Oysa kitap, Leopoldo için kara lekelerle dolu beyaz kâğıtlardır ve baş döndürücüdür.

Anne ve baba bir gün dayanamayıp Leopoldo'yu ruh doktoruna götürürler ve doktor çocuğun hastalığının “kitap korkusu” olduğunu söyler. Bu hastalık uygar ülkelerde görülmeye başlayan ve yeni yayılan bir hastalıktır. Doktor, tedavi olarak çocuğun televizyon ve video oyunlarından uzak durması ve kitap okumaya zorlanması gerektiğini söyler. Bunun üzerine baba, “Günlük Miktar” kararı verir. Bu karara göre Leopoldo, kilosunca kitap okumalıdır. İlk olarak da yüz gram okuyarak işe başlamalıdır. Buna dayanamayan Leopoldo, evden kaçır ve önce bir spor mağazasına uğrayıp düşlerindeki spor ayakkabılarına bakar. Daha sonra bir parka gider; parkta çok yaşlı, bastonlu, kara gözlüklü bir adamla tanışır. Adam, Leopoldo'ya çocukken evden kaçtığını ve dünyayı dolaştığını anlatır. Atıldığı serüvenlerden birinde bir kabile tarafından gözleri oyulmuştur. Yaşlı adam, Leopoldo'ya gözleri görürken bir kitabın sonuna yaklaştığını; ancak görme yetisini yitirince kitabı okuyamadığını ve sonunu merak ettiğini söyler. Leopoldo çok heyecanlanır ve kitabı alıp ona okuyabileceğini söyler. Çocuk kitabı eline aldığı anda tüm heyecanı söner; çünkü tüm kara harfler sanki dans etmektedir. Yaşlı adam, çocuğun gözünün bozuk olduğunu anlayınca ona evine dek eşlik etmek istediğini söyler.

Eve döndüklerinde anne ve babası onları coşkuyla karşılar. Adam, aileye çocuğu göz doktoruna götürmeleri gerektiğini söyler.

Gözü bozuk olan Leopoldo'ya doktor gözlük verir ve gözlüğüyle kolaylıkla kitap okuyabilen çocuk, yaşlı adamın kitabının sonunu okur. Bununla da yetinmeyip çok sayıda kitap okur. Anne ve babası da ona ödül olarak spor ayakkabı alırlar. Çocuk, haftada bir kez parka gider ve koşmaya başlar, yorulduğu zamanlarda da yaşlı adamın yanına oturup kitaplardan söz eder. Çocuk, büyümeye başladığında yaşlı adamın başından geçtiğini söylediği olayları kitaplardan okuyunca çok şaşırır. Yaşlı adam ise bunları kitaptan okuduğunu ve çocuğa yalan söylediğini; gerçekte bir gece bekçisi olduğunu ve uyanık kalabilmek için kitap okuduğunu böylelikle de düşünsel yolculuklara çıktığını söyler.

***Kitaplardan Korkan Çocuk* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Kitaplardan Korkan Çocuk adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 16'da sunulmuştur:

Tablo 16

“Kitaplardan Korkan Çocuk” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Açık olma	4	22.22
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	4	22.22
3. Derinlemesine soru sorma	3	16.67
4. Bağımsız düşünme / Sayıltıları inceleme	3	16.67
5. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	2	11.11
6. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	5.56
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	1	5.56
8. Sabırlı olma	0	0
9. Ön bilgilerini kullanma	0	0
10. Çelişkileri fark etme	0	0
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
12. Yansız olma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	18	100.00

Tablo 16'ya göre *Kitaplardan Korkan Çocuk* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” (%22.22) ve “düşünmeden eyleme geçmeme” (%22.22) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “sabırlı olma”, “ön bilgilerini kullanma”, “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”, “yansız olma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Kitaplardan Korkan Çocuk* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Açık Olması:

Leopoldo'nun anne ve babası, çocuklarının kitap okumamasından kaygılanıp onu doktora götürür. Doktor çocuğun hastalığının "kitap korkusu" olduğunu söyleyince anne bunu tam olarak anlayamaz ve doktora ne olduğunu sorar; doktor anneye hastalığı açık bir dille anlatır:

- “Kitap korkusu mu?” diye telaşla yinelemişti annesi.
- Bunun üzerine hekim, ona bunun yeni türeyen, çocuklar arasında hızla yayılan bir hastalık türü olduğunu açıklamıştı. İlk hastalar on yıl kadar önce Amerika’da görülmüştü. Sonra sanki gözle görülmeyen bir veba mikrobu gibi tüm uygar ülkeleri sarmıştı. (s.11)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Leopoldo, babasının kendine koyduğu “Günlük Miktar” kuralından çok bunalar ve bu konuda bir şey yapması gerektiği üzerine düşünür. Düşünmeden eyleme geçmez:

- Bir karar almalıydı, bir şeyler yapmalıydı, ama ne? Annesi onu akşam yemeğine çağırdığında Leopoldo düşünmüş taşınmış, ne yapacağına karar vermişti. Annesiyle babasına okumanın neden böylesine önemli olduğunu soracaktı. (s.18)

Tablo 16’ya göre *Kitaplardan Korkan Çocuk* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” ve “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%22.22) yer verilmiştir. Örneğin, Leopoldo'nun parkta tanıştığı yaşlı adam, çocuğa yaşamda pek çok serüven yaşadığını anlatır ve hiçbirinden pişmanlık duymadığını söyler. Ardından da yalan söylediğini belirtince çocuk durumu tam olarak anlayamaz ve hangi konuda yalan söylediğini açık bir dille sorar. Adam da ona yaşamda pişmanlık duyduğu konular olduğunu itiraf eder. Çocuk yine tam olarak anlayamaz ve adamdan daha açık bir dille kendine yanıt vermesini ister. Adam da görme yetisini yitirmeden önce bir kitabı yarıda bıraktığını ve sonra da okuyamadığı için pişmanlık duyduğunu dile getirir. Çocuk, bu öyküyü merak edince adam ona öykünün karanlık bir odada zincire vurulan bir adamın zihinsel yolculuğuyla ilgili olduğunu açıklar. Burada Leopoldo adlı karakterin, karşılıklı konuşmada anlaşılmayan yerleri açıklığa kavuşturmak istemesi kitabı okuyan okurlara da bu konuda örnek olması bakımından anlamlıdır.

Leopoldo adlı karakterin “düşünmeden eyleme geçmeme” konusunda duyarlı olması, okurlara da bunun önemini sezdirebilir. Örneğin Leopoldo, yıllarca kendine

armağan olarak kitap alan; ancak kitap okumanın öneminden hiç söz etmeyen anne ve babasına bu konunun önemini sormaya karar verir. Bu kararı almadan önce sorun üzerine düşünür. Beyinde olumlu yapısal gelişimlerin oluşmasını sağlayan okuma ediminin (Karaçay, 2011: 25); aileler tarafından çocuklara açıklanmaması ve zorla yaptırılması, çocukların okuma edimine uzak durmalarına neden olur. Örnekte çocuğun, yaptığı eylem üzerine eleştirel düşünmesi, eylemin nedenini anlamaya çalışması çok değerlidir.

Susanna Tamaro'nun kaleme aldığı *Kitaplardan Korkan Çocuk* adlı kitap, bu çalışmanın tüm alt kategorilerine ilişkin içeriği olan anlatımları içermemektedir. Ancak sayfa sayısı az olan kitap, kurgudaki Leopoldo adlı eleştirel düşünebilen karakteri yoluyla okurlarına kitap okuma edimi üzerinde düşünce üretmeye yönelteceğinden önemlidir.

Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Mavisel Yener, Aytül Akal
Çizeri	: Saadet Ceylan
Fotoğraflar	: Sinan Çam, Aydın Yener
Yayınevi	: Tudem
Basım yılı	: Haziran 2018
Sayfa Sayısı	: 199
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Efes antik kentinde bekçilik yapan Hilmi Bey'in kızı Ceylan, buyruk almaktan hoşlanmayan, özgürlüğüne düşkün bir kızdır. Bir gün harabelerin yakınlarında tekir bir kedi ortaya çıkar; adı Hadrian olan bu kedi, Selsus Kitaplığı'na giden Kutsal Rampa'yı oyun alanı yapmıştır. Kediyi sahiplenmek isteyen çok olsa da kedi hiçbir zaman buna yanaşmamıştır. Hadrian bir gün yavrular ve Ceylan yavrulara Tiberius, Julius, Akila adlarını koyar. Alnında "m" harfi biçiminde desen olan ve annesine en çok benzeyen kediye ise Efes adını koyar. Bir gün, Hadrian ve yavruları yiter; ancak annesine benzeyen Efes, bir yolunu bulup Ceylan'ın yanına gelir.

Efes, her gün kendini besleyen Ceylan'a kırılmaktadır; çünkü o günlerde mama kabında mama yerine çiçek bulmaktadır. Efes bu duruma söylenip dursa da derdini ne Ceylan'a ne de Hilmi Bey'e anlatabilir. Daha sonra Efes, pusuya yatar ve mamasını kimin çaldığını bulmaya çalışır, kendi kendine bunu ancak bir canavarın yapabileceğini düşünür. Sonra mamayı alanın bir kaplumbağa olduğu ortaya çıkar, kaplumbağa çok yaşlıdır ve uzaklara gidemediği için Ceylan'ın Efes'e verdiği yiyeceklerle yaşamını sürdürmektedir, karşılığında da mama kabına çiçek bırakmaktadır. Efes, bu duruma çok bozalsa da adının Kapkap olduğunu öğrendiği kaplumbağanın yaşlı olmasından dolayı yiyeceğini onunla paylaşmaya karar verir. Bu arada antik tiyatroya bir müzik grubu gelecektir ve Ceylan'ın arkadaşları, babasının kendilerini konsere ücretsiz olarak gönderip gönderemeyeceğini sorarlar. Ceylan bunun olası olmadığını; ancak babasından gizli olarak ziyaretçilere kapalı olan bir geçitten geçerek konser alanına geçebileceklerini

söyler. Ön araştırma için de Efes ile birlikte geçide iner; ancak Efes, orada bir yarıktaki mahsur kalır. Efes’i fark etmeyen Ceylan, okul arkadaşlarına geçitten söz etse de arkadaşları gizli geçitten korktukları için bu öneriyi kabul etmezler. Bu arada Kapkap ve Çelimsiz adlı köpek iş birliği yaparak Efes’i kurtarmaya çalışırlar; ancak başaramazlar. O günlerden birinde harabelere okul gezisi düzenlenir. Gezi sırasında Ceylan’ın hoşlandığı çocuk olan Ali, Çelimsiz’in kuşkulu davranışlarının ardına düşer ve geçide ulaşır. Öğretmen, Hilmi Bey’den izin alarak birkaç çocukla aşağı iner ve Efes’i kurtarırlar bu arada Efes ağzında antik bir kupa çıkar. Halk Kütüphanesi Müdürü Talat Bey, kupayı hemen müzeye ulaştırmak ister. Ceylan ve arkadaşlarına da dört kişilik konser bileti hediye eder.

Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1 Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1 adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 17’de sunulmuştur:

Tablo 17

“Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	12	15.38
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	11	14.10
3. Ön bilgilerini kullanma	10	12.82
4. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	10	12.82
5. Sabırlı olma	6	7.69
6. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	6	7.69
7. Derinlemesine soru sorma	5	6.41
8. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	5	6.41
9. Çelişkileri fark etme	4	5.13
10. Açık olma	3	3.85
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	2.56
12. Yansız olma	2	2.56
13. Yargılarını erteleme	2	2.56
Toplam	78	100.00

Tablo 17’ye göre *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (%15.38), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%14.10), “ön bilgilerini kullanma” (%12.82) ve “anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%12.82) ile ilgili anlatımlara yer

verilmiştir. Kitapta “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%2.56), “yansız olma” (%2.56) ve “yargılarını erteleme” (%2.56) ile ilgili anlatımlara ise daha az yer verilmiştir.

Aşağıda *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıltıları İncelemesi:

Efes, Ceylan’a mamasının biri tarafından çalındığını anlatmaya çalışır; ancak Ceylan onu bir türlü anlamaz. Bunun üzerine Efes, kendi kendine bağımsız bir biçimde şöyle düşünür:

- Ceylan’a o kadar anlatıyorum, hiçbir şey anlamıyor. Acaba yüzyıllarca önce bu topraklarda yaşayan atalarım insanlarla konuşarak anlaşabiliyor muydu? Belki de sonradan bir şey oldu ve insanlara kızdılar, bir daha da konuşamaz oldular. Yalnızca “miyav miyav!” (s.31)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Okul gezisi sırasında çocuklar ve öğretmen, girilmesi yasak olan bir geçitle karşılaşılır. Hepsi geçide girmek ister; çünkü Çelimsiz adlı köpeğin yavrularının kapana kısılmış olma olasılığından kuşkulanırlar. Ceylan’ın babasından geçide girmek için izin aldıktan sonra tüm çocuklar, geçidin çevresinde dikenler olduğu için oraya girmeden önce ne yapabilecekleri üzerine düşünürler:

- Onlar nasıl geçeceklerini düşünedursunlar, Çelimsiz yüzükoyun yere yapışarak çalılarının altından süzülerek geçti. Geçidin başına geldiğinde baktı, kimse yoktu. Gerisin geri dönüp çalılarının altından çıktı. Herkes durmuş, dikenleri nasıl aşacaklarını tartışıyordu. (s.181)

3. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Kapkap, sert kabuğu sayesinde hayvanlardan korunabilir; ancak insanlardan korunması zordur. Bu nedenle ön bilgilerine dayanarak insanlara görünmemek için her zaman çalılıkların arasından yürür:

- İnsanlara görünmemek için her zaman çalılıkların arasından yürürdü. Sert kabuğu onu hayvanlardan koruyabilirdi ama insanlardan korunmak pek zordu. Yüzyıllar boyunca atalarının etinden çorba yapmamışlar mıydı? Ya onları doğal ortamlarından alıp evlerinde beslemeye kalkmalarına ne demeliydi? (s.83)

4. Karakterlerin Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Efes, mahsur kaldığı geçitteki duvar resimlere dikkatle bakar ve oradaki resimdeki kedinin alnındaki “m” harfi biçimindeki desenin ayırdına varır ve onu annesine benzetir:

- Onun yanındaki duvar resminde kocaman bir tekir kedi ve onun yanında poz vermiş olan kral resmedilmişti. Kediye baktı... Annesi Hadrian’a ne çok benziyordu....Onun da alnında M harfi şeklinde desen vardı. Gözlerinin iki

tarafında dışı doğru kesiksiz çizgiler uzanıyordu. Sırtından karnına doğru incecik çubuklar çizilmiş gibiydi. (s.97)

Tablo 17'ye göre *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” (%15.38) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin kitapta Ceylan'ın arkadaşı olan Ali, okul gezisi sonrası Ceylan'ın evine gitmek için teyzesi ve eniştesinden izin ister; ancak izin alamaz. Anne ve babasını büyük depresyonda yitiren ve teyzesi ile eniştesinde kalan on yaşındaki Ali, Ceylan'ın evine gidememesi üzerine gece boyunca yaşamını sorgular. Kendince, arkadaşlarının evine gitmek için uygun yaştadır; ancak teyzesi ve eniştesi onu çocuk gibi görmektedir. Anne ve babası yaşasalardı, onların kendisine izin vereceklerini düşünür. Pek çok kişi çocukluk evresine dönmek ister, o evrenin yaşamının en mutlu anlarını içerdiğini düşünür. Oysa İpşiroğlu'na (1996: 134) göre çocukların sorunları ve bastırıldıkları duygular, yetişkinlere göre daha çok olabilir. Kitaptan alınan örnek de İpşiroğlu'nun bu söylemini haklı çıkarır niteliktedir. Kendine olduğundan küçükmüş gibi davranılmasına düşünsel anlamda karşı koyan çocuk karakterin, yaşamı üzerine düşünmesi benzer yaştaki okurları da kendi yaşamları ve durumları üzerinde düşünmeye yöneltebilir.

Tablo 17'ye göre “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”yi “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%14.10) izlemektedir. Örneğin Ceylan'ın annesi Sevim Hanım, Hadrian yavruladıktan sonra bir yavrunun altında “m” harfine benzer bir desen olduğu için ayırt edilebildiğini; ancak diğer üç yavrunun birbirine çok benzediği için ayırt etmekte zorlanacaklarını söyleyerek bu soruna nasıl bir çözüm bulacaklarını sorar. Bunun üzerine Ceylan, boyunlarına kurdela bağlayacağını ya da başka bir çözüm üreteceğini söyler. Ceylan, burada eyleme geçmeden önce düşünür ve soruna çözüm bulmaya çalışır. Bu örnek, sorunlarına birlikte çözüm arayan aile bireylerini ve çözüm sürecine katkı sağlayan bir çocuğu yansıtmaya açısından önemlidir; çünkü çocuğun, ailede ve toplumda görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma hakkı vardır (Akyüz, 2018: 6). Başka bir örnek olarak ise Ceylan'ın öğretmenin harabelere düzenlediği gezi sırasında tüm çocukların, karşılaştıkları bir geçidin çevresindeki dikenleri nasıl aşacakları üzerine düşünceleridir. Bu örnekte de karakterlerin karşılaştıkları soruna birlikte çözüm aramaları, okurlara işbirliği yapmanın önemini düşündürmesi yönünden değerlidir. Ayrıca kurguda öğretmenin, harabelere gezi düzenlemesi çocuk okurlara tarih bilincini duyumsatabilir.

Tablo 17'ye göre üçüncü sırada “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlar (%12.82) yer almaktadır. Bunun nedeni özellikle kurguda yer alan hayvanların, yeni bir sorunla karşılaştıklarında eski bilgilerinden yararlanan karakterler olarak kurgulanmasıdır. Örneğin, kaplumbağa Kapkap, insanların kaplumbağalara zarar verdiği bildiğinden bu ön bilgiye dayanarak insanlara görünmemek için her zaman çalılıklardan ilerler. Yine, Çelimsiz adlı köpek geçitte mahsur kalan arkadaşı Efes'e mama taşırken Ceylan tarafından hırsızlıkla suçlanır. Bunun üzerine öfkesini denetlemek için daha önce edindiği bilgiyi kullanır ve derin derin soluk alır. Kitap, sorunla karşılaşıldığında eski bilgilerden yararlanmayı duyumsatması açısından önemlidir.

Tablo 17'ye göre “ön bilgilerini kullanma” ve “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara (%12.82) eş sayıda yer verilmiştir. Örneğin Ceylan, Hadrian adlı kedi yavru olduğunda üç yavrunun birbirine benzediğini, dördüncü yavrunun ise alnında “m” harfine benzeyen bir desen olduğundan annesine benzediğini söyler. Bu örnekte, Ceylan adlı karakter gözlem yaptığı konular arasında ilişki kurabilen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Ceylan yine bir gün, Efes adlı kedinin kendine harabelerin çıkışına dek eşlik etmemesine üzülür; çünkü bu, Efes'in alışılmış davranışlarından farklıdır. Burada da Ceylan, Efes'in günlük davranışlarının dışına çıkmasının ayırdına vararak bu farklılığın bir sorundan kaynaklanmış olup olmayacağı üzerine düşünür. Kitap, bu örneklerle okurlarına gözlem yaptıkları konular arasında ilişki kurmalarını duyumsatabileceğinden önemlidir.

Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre Mavisel Yener ve Aytül Akal'ın birlikte kaleme aldıkları “Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1” adlı bu kitap okurlara çocuk hakları, hayvan hakları, dayanışma ve tarih bilinci gibi konularda düşünsel sorumluluk verebilen bunu yaparken de yazınsallığını yitirmeyen bir kitaptır.

Momo

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Michael Ende
Çevirmeni	: Leman Çalışkan
Çizeri	: Mustafa Delioğlu
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Temmuz 2014
Sayfa Sayısı	: 303
Seslendiği Yaş Aralığı	: 14 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Antik tiyatrosu olan büyük bir kentte bir gün kimsesiz, yoksul ve görüntüsü ürkütücü olan bir kız çocuğu ortaya çıkar. Bu kızın adı Momo'dur ve Momo, yaşını bile bilmemektedir. Kentte yaşayanlar ona sahip çıkmaya çalışırlar; ancak Momo, o yıkık dökük tiyatrodaki yalnız yaşayabileceğini söyler. Kısa zaman içinde herkes Momo'yu çok sever; çünkü Momo herkesi can kulağıyla dinleyip nice küsleri barıştırır. Gün içinde Momo'ya uğrayıp onunla dertleşmek bir alışkanlık olmaya başlar.

Kentteki tüm çocuklar, oyun oynamak için Momo'nun yanına uğrarlar. Momo düş gücüyle çocukları nice düşsel yolculuklara çıkarır, onlarla birlikte sanki zamanın ötesine geçer. Momo'nun yetişkinler içinde de çok dostu vardır. En sevdiği iki dostu turist rehberi Gigi ve çöpçü Beppo'dur. Kent içinde herkes mutlu bir biçimde yaşamını sürdürürken bir gün "duman adamlar" denen değişik tipler kentte belirirler. Duman adamlar, insanlara sunulan zamanın saat çiçeklerini çalarlar ve çiçeklerin yapraklarını kurutup onlardan sigara yaparlar. Duman adamlar, varlıklarını bu sigaraların dumanlarını içlerine çekerek; başka bir deyişle insanların ölü zamanlarından beslenerek sürdürürler. Duman adamlar, insanların yanına giderek onlara zamandan tasarruf yapmalarını, sürekli çalışmalarını; sevdiklerine, ilgi alanlarına, kendilerine zaman ayırmamalarını salık verirler. İleride, tasarruf ettikleri zamanı fazlasıyla kendilerine geri vereceklerini söyleyerek insanları kandırırlar. Böylece insanların zamanları zehirlenir ve insanlar geçmeyen can sıkıntısıyla savaşım vermek zorunda kalırlar. Kentteki tüm yetişkinler hiçbir şeye zaman ayıramayan, çocuklarıyla ilgilenmeyen yalnızca çalışan insanlara

dönüşürler. Sonunda Momo, özel bir kaplumbağanın kendisine yardım etmesiyle insanlara zamanı paylaşmakla görevli olan Horo Usta'nın yanına gider ve zamanın ötesine geçmeyi başarır. Horo Usta, bir saat uyuyarak zaman depreminin oluşmasına yol açar. İnsanlar donup kaldığı için duman adamlar tek tek yok olmaya başlar. Momo, duman adamların deposuna ulaşmayı başararak insanların zaman çiçeklerini serbest bırakır, duman adamların yok oluşuyla çalınan zamanlarına kavuşan insanlar yeniden mutlu günlerine dönerler.

Momo Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Momo adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 18'de sunulmuştur:

Tablo 18

“Momo” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Düşünmeden eyleme geçmeme	29	19.86
2. Açık olma	26	17.81
3. Derinlemesine soru sorma	21	14.38
4. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	14	9.59
5. Yansız olma	11	7.53
6. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	10	6.85
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	10	6.85
8. Ön bilgilerini kullanma	8	5.48
9. Sabırlı olma	6	4.11
10. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	4	2.74
11. Çelişkileri fark etme	3	2.05
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	1.37
13. Yargılarını erteleme	2	1.37
Toplam	146	100.00

Tablo 18'e göre *Momo* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” (%19.86), “açık olma” (%17.81), “derinlemesine soru sorma” (%14.38) ve “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%9.59) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Çelişkileri fark etme” (%2.05), “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%1.37) ve “yargılarını erteleme” (%1.37) ile ilgili anlatımlara ise az yer verilmiştir.

Aşağıda *Momo* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Kentte yaşayanlar, Momo adlı kız çocuğuyla ilk karşılaşmalarında o yaşta bir çocuğun yalnız yaşamasına şaşırırlar; ancak kız tek başına yaşayabileceğini söyleyince onlar da uzun uzun düşünüp bu kız çocuğu için yapabilecekleri konusunda bir karara varırlar:

- Etraftakiler uzun uzun düşünüp taşındılar ve sonunda bir karara vardılar. Çocuk pekâlâ, burada herhangi birinin yanında olduğu kadar rahat olabilirdi. Üstelik onunla hepsinin birden ilgilenmesi, kızın sorumluluğunun tek bir kişinin üstüne kalmasından daha iyi olacaktı. Hemen işe başladılar, önce Momo'nun oturduğu yarısı yıkık taş odacığı ellerinden geldiği kadar düzeltip onardılar. İçlerinden duvarcı olan birisi, odanın içine küçük bir de taş ocak yaptı. Paslı bir soba borusu da bulununca ocak tamamlanmıştı. Yaşlı bir marangoz birkaç eski sandık parçasından bir masayla iki sandalye yapıverdi. Ve sonunda kadınlar da bir demir karyolayla az yıpranmış bir yatak ve iki yorgan getirdiler. Böylece eski yıkıntının sahne altına rastlayan bu küçük taş kovuk, artık rahat bir odacığa dönüşmüştü. (s.17-18)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Momo'nun dostu Gigi, kenti duman adamlardan kendinin, Momo'nun ve Beppo'nun kurtaracağını söyler. Ancak Momo, Gigi'nin tam olarak ne demek istediğini anlamaz, Gigi de Momo'nun neyi anlayamadığını anlamaz. İkisi de birbirinden daha açık olmalarını ister ve birbirlerini kesin bir dille yanıtlarlar:

- “Şimdi Momo” dedi, elini Momo'nun omzuna koyarak, “bizim sıramız geldi! Sen, kimsenin bilemediği bir şeyi keşfettin! Artık biz yalnız eski dostlarımızı değil, bütün kenti kurtaracağız! Üçümüz, Beppo, sen ve ben, Momo!”
- Ayağa fırlamış ve iki elini havaya kaldırmıştı. Hayalinde kurtarıcılarını alkışlayan bir yığın insan canlanmıştı.”Tamam” dedi Momo biraz şaşkınca, “ama bunu nasıl yapacağız?”
- “Ne demek istiyorsun?” diye Gigi şaşıarak sordu.
- “Demek istediğim şu” dedi Momo, “yani duman adamları yenmek için ne yapacağız?”
- “Haa, evet” dedi Gigi, “şu anda tam olarak ben de bilmiyorum. Önce bunu düşünmeli. Ama açık olan bir şey var: Madem artık onların var olduklarını ve ne yaptıklarını biliyoruz, onlara savaş açacağız. Yoksa korkuyor musun?” (s.112-113)

3. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Kentte yaşayanlar bir gün yıkık tiyatrodaki görüntüsü tuhaf olan bir kızla karşılaşır. İçlerinden biri kızın kim olduğunu, nereden geldiğini, orada ne yaptığını anlamak için derinlemesine sorular sorar:

- “Demek burası hoşuna gitti?” diye sordu adamlardan biri.
- Burada hep mi kalmak istiyorsun?
- Peki, seni bekleyen biri yok mu?

- Yani evine dönmeyecek misin?
- Buraya nereden geldin?
- “Annen baban kim senin?” diye sormaya devam etti adam.
- Adın Momo’ydu, değil mi?
- Güzel bir ad. Şimdiye kadar hiç duymadım. Sana bu adı kim taktı?
- Sen kendin mi taktın?
- Ne zaman doğdun?
- Peki senin hiç teyzen, amcan, dayın, büyükannen, yani yanlarına gideceğin bir akraban yok mu?
- Kaç yaşındasın bakalım?
- Peki şimdi doğru söyle, kaç yaşındasın?
- “Dinle” dedi adam, diğerleriyle biraz konuştuktan sonra Momo’ya dönerek, “burada bulunduğunu polise bildirsek de seni bir yuvaya yerleştirseler iyi olmaz mı? Orada yatacak yerin, yemeğin olur. Okumayı, yazmayı, sayı saymayı öğrenirsin. Ne dersin, ha? (s.15-16)

4. Karakterlerin Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Momo, bir gün yıkık tiyatrunun taş basamakları üzerinde bir oyuncak bebek bulur, bu bebeği daha önce hiç görmediğinin ayırına varır. Momo’yu görmeye gelen çocuklar, oyuna elverişli olmayan elektronik oyuncakları sıklıkla burada unutup giderler; ancak bu bebek, unutilan bebeklerden hiçbirine benzememektedir:

- Genellikle çocuklar oyuna elverişli olmayan bazı pahalı oyuncaklarını unutup giderlerdi. Fakat Momo bu bebeği herhangi birinde gördüğünü hatırlamıyordu. Yoksa mutlaka gözüne çarparı, çünkü bu çok başka bir bebektir. Momo’yla aynı boydaydı. Öyle doğal bir görünüşü vardı ki, canlı bir çocuk sanırdınız. Ama bebek yüzlü değildi. Şık bir genç hanım veya vitrin mankeni gibiydi. Kısa etekli kırmızı bir elbisesi ve yüksek topuklu atkılı iskarpinleri vardı. (s.99)

Tablo 18’e göre *Momo* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%19.86) yer almaktadır. Örneğin, kentte yaşayanlar, Momo adlı yalnız yaşayan çocuğu ilk gördüklerinde onun orada yalnız yaşamasının doğru olmadığını, bir yuvaya yerleştirilmesi gerektiğini söylerler. Ancak Momo bunu kabul etmeyince hep birlikte Momo için ne yapmaları gerektiğini düşünüp ardından da Momo’nun yaşadığı yerin güvenli ve güzel bir yer olmasını sağlamaya karar verirler. Başka bir örnek olarak da Çöpçü Beppo’nun kendine bir soru sorulduğunda yanıt vermeden önce uzun uzun düşünmesi verilebilir. Beppo, soru, gerçek bir yanıt hak ediyorsa daha da uzun düşünür. Momo’ya göre bunun nedeni, Beppo’nun dünyadaki tüm anlaşmazlıkların hızlı verilmiş kararlardan kaynaklı olduğunu bilmesindedir. Beppo’nun herhangi bir konuda karar vermeden önce uzun uzun düşünmesi, günümüzde her alanda karşımıza çıkan ve pek çok soruna kaynaklık eden

hızlılığa sorgulayıcı yaklaşması bakımından iyi bir örnektir. Kitapta, Momo'nun Hora Usta'ya giderken geçtiği beyaz sokakta da yavaş yürümenin hızlı ilerlemeyi sağlaması ancak hızlı yürümenin güç ilerlemeye neden olması da yine bu durumu destekler niteliktedir. Bu anlatımlar, Descartes'ın (2015: 20) “Çok yavaş yürüyenler her zaman doğru yolu izliyorlarsa koşanlardan ve doğru yoldan uzaklaşanlardan daha çok ilerleyebilirler.” sözünün, kurguya aktarılmış biçimi gibidir. Kısaca söylemek gerekirse kitaptaki karakterlerin eyleme geçmeden önce düşünmeleri, karara verirken acele etmemeleri okurlara da bu konuda örnek olmaları açısından anlamlıdır.

Tablo 18'e göre ikinci sırada “açık olma” ile ilgili anlatımlar (%17.81) yer almaktadır. Kurguda yer alan karakterler, bir sorunu betimlerken yeterince açıktır ve karşısındakilerden de aynı açıklığı beklemektedir. Örneğin, kentte berberlik yapan Bay Fusi, duman adamlardan biri yanına gelip zamanını kendilerine vermesini önerdiğinde ve kendilerinde kalan zamanı daha sonra fazlasıyla geri vereceklerini söylediğinde Bay Fusi, adamı tam olarak anlayamaz; tam olarak ne demek istediğini açık bir biçimde sorar. Başka bir örnek olarak da Momo'nun dostu Gigi ve Momo arasında geçen bir konuşmada iki dostun da birbirlerinden daha açık olmalarını istemeleri verilebilir. Gigi kendinin, Momo'nun ve Beppo'nun kenti duman adamlardan kurtarabileceğini söyler. Ancak Momo bunu nasıl yapacaklarını anlayamadığından Gigi'den durumu daha kesin bir dille betimlemesini ister, Gigi de Momo'nun neyi anlayamadığını kavrayamaz ve Momo'nun daha açık olmasını ister. Sonunda iki dost durumu kuşkuya yer bırakmayacak denli açıklığa kavuşturur. Her iki örnekte yer alan karakterlerin de iletişimi anlam bulanıklığından arındırmak istemeleri, okurlara da iletişimde açıklığın önemini duyumsatması bakımından anlamlıdır.

Tablo 18'e göre üçüncü sırada “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (%14.38) yer almaktadır. Örneğin bir gün Momo, zamanını duman adamlara kaptıran Nino adlı dostunun yeni işletmesine gider. Nino'ya eski dostlarının neden hiç yanına uğramadığına ilişkin sorular sorar. Hiç zamanı olmayan Nino ise eski dostuna hızlı hızlı ve baştansavma yanıtlar verir. Nino'nun dediğine göre Momo'nun eski dostlarının hepsinin çok önemli işleri vardır; bu nedenle Momo'ya uğrayacak zamanları yoktur. Çocuklar da anne ve babalarının çok işi olduğu için Çocuk Depoları'na götürülmektedir. Momo'nun art arda sorduğu sorular ışığında zamansızlık, dostluk yitimi gibi sorunların varlığı okurlara sezdirilir; böylelikle okurlara bu konularla ilgili düşünme ortamı yaratılır.

Tablo 18'e göre “derinlemesine soru sorma”yı “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlar (%9.59) izlemektedir. Momo, gözlemediği olaylar

arasındaki anlamlı benzerlik ve farklılıkların ayırıcısına varabilen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, Momo kendisiyle oyun oynamaya gelen çocukların, son zamanlarda yanlarında elektronik oyuncaklar getirmeye başladıklarını, oyuncakların çocukların düş kurmasına olanak tanımayacak biçimde en küçük ayrıntıya varıncaya dek düşünülerek yapılandırıldığını fark eder. Momo'ya göre, çocuklar bu oyuncaklardan çabuk sıkılmakta ve tahta parçası, yırtık masa örtüsü gibi eski oyuncaklarını özlemektedir. Bu örnekte Momo'nun gözlemi yoluyla yazar, her yaşta okura teknolojik araçların düş kurmayı ve yaratıcı olmayı engellediğini sezdirmektedir. Nitekim günümüzde çocuklar, onların adına her şeyi düşünen teknoloji şirketlerinin satışa sunduğu, yapılandırılmış oyuncaklarla edilgin bir biçimde yalnızca kendilerine yöneltilen komutlara uymaktadır. Böylece düşleri çalınan çocukların düşünceleri de güdük olacaktır ve kitap, okurlara bu konuda düşünme olanağı sunmaktadır.

İpşiroğlu'na (2004: 73, 104) göre Michael Ende'in kaleme aldığı *Momo* adlı kitap; “bankaya para yatırır gibi zamanı yatırarak, zamanı yaşayan yatırıma dönüştüren gri adamlarla, her anını dolu dolu yaşamak isteyen küçük kız Momo'nun savaşı; yabancılaşmaya, sevgisizliğe karşı koymaya bir çağrı”dır. Bu kitap, düşgücü yoluyla gerçeklerle hesaplaşmayı gündeme getirmektedir. Dilidüzgün'e (2018: 70-72) göre de kurguda yer alan duman adamlar, yabancılaşmayı ve çıkar ilişkilerini simgeler. Duman adamlar yoluyla okurlara tüketim toplumlarında ortaya çıkan değer yitimi sorunu duyumsatılır. Kitap, bu çalışmaya göre de okurları düşünsel açılımlara yöneltebilecek, onların olaylara ve kişilere sorgulayıcı bir gözle yaklaşmasını sağlayabilecek niteliktedir.

Vanilya Kokulu Mektuplar

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Sevim Ak
Çizeri	: Behiç Ak
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Kasım 2012
Sayfa Sayısı	: 123
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Annesiyle babası ayrılan ve anneanesiyle yaşamaya başlayan Kıymık; çok meraklı, araştırmacı ve girişimci bir çocuktur. Kıymık, gökyüzünde bir terzi olduğunu ve her yirmi dört saatin bir dakikasını geceye diktiğini düşünür. Geceler, onun için zor zamanlardır; çünkü anneannesinden çok hoşnut değildir. Anneanne, onun tüm özgürlüklerini elinden almaktadır. Kıymık, parası olmadığı için sevdiği kız Baldudak'ı sinemaya bile götürememektedir. Çocuk bir gün bir gazete ilanı görür. İlane göre yaşlı bir adama kitap okuyacak bir genç aranmaktadır. İlane başvurur ve alacağı parayla hoşlandığı kız Baldudak'ı sinemaya çağıracağı günün düşünür. İşe alınan Kıymık, önceleri ürkerek yaklaştığı Bay Tırtır'la sonradan sıcak bir ilişki kurar.

Bir gün postacı Bay Güteryüz, Kıymık'ın ölen dedesine otuz yıl önce Paris'ten postalanmış, vanilya kokan bir mektup getirir. Anneannesinin uyduğunu gören Kıymık, merakla otuz yıl öncesine ait olan mektubu okumaya başlar. Mektup, yıllardır düş göremeyen bir kralın masalını anlatmaktadır. Zengin yaşamından vazgeçip düş kurmanın yollarını arayan kral, bir gün kıyafetlerini değiştirip sarayı terk eder. Düş gördüğünü öğrendiği kedileri bile kıskanır ve onların ayrıcalıklı olduğunu düşünür. Sahip olduğu onca olanaklar onu mutlu etmeye yetmemiştir. Daha sonra düş satan bir kızla tanışır, onun öykü kitabını alır. Bir daha saraya dönmez ve söylenceye göre sokak şarkıcısı olmuştur.

Bu masalla Kıymık, düş kurmanın erdemini keşfeder ve kendini daha güçlü duyumsamaya başlar. Yüreklilikle kız arkadaşını sinemaya çağırır. Onu sinemaya götürür; ancak onun film boyunca keçi boynuzu yemesi, Kıymık'ı çok rahatsız eder. Sonunda Kıymık, ondan hoşlanmadığını anlar ve olanağı olsa onu küçük bir yıldız

göndermek ister. Bu arada torunundan sonra mektubu okuyan anneanne de adeta bambaşka biri olmuştur. Renkli kıyafetler giyer, şarkı söyler, dans eder, torununu daha çok önemsemeye başlar ve yaşam dolu bir insan olur.

Oğlunun işsiz olmasına dertlenen Bay Tırtır da bir gün aldığı vanilya kokulu mektupla yaşama sıkı sıkı sarılmaya başlar. Sonra pek çok kişiye vanilya kokulu mektuplardan gelir ve mektubu alanların yaşamı değişmeye başlar. Bu mektupların kimin yazdığını merak eden Kıymık, araştırmaları sonucunda bunların Postacı Bay Gülyüz tarafından yazıldığını öğrenir. Vanilya kokusunun gizemi de postacının eşinin, mektupları ve zarfları vanilya paketlerinin yanına koymasındır.

***Vanilya Kokulu Mektuplar* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Vanilya Kokulu Mektuplar adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 19’da sunulmuştur:

Tablo 19

“Vanilya Kokulu Mektuplar” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Derinlemesine soru sorma	10	19.23
2. Açık olma	9	17.31
3. Sabırlı olma	8	15.38
4. Düşünmeden eyleme geçmeme	7	13.46
5. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	4	7.69
6. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	4	7.69
7. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	3	5.77
8. Ön bilgilerini kullanma	2	3.85
9. Yansız olma	2	3.85
10. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	2	3.85
11. Çelişkileri fark etme	1	1.92
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargularını erteleme	0	0
Toplam	52	100.00

Tablo 19’a göre *Vanilya Kokulu Mektuplar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “derinlemesine soru sorma” (%19.23), “açık olma” (%17.31), “sabırlı olma” (%15.38) ve “düşünmeden eyleme geçmeme” (%13.46) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “ön bilgilerini kullanma”, “yansız olma”, “doğru

çıkarımlarda bulunabilme” (%3.85) ve “çelişkileri fark etme” (%1.92) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Vanilya Kokulu Mektuplar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Kıymık, mahalledeki pek çok kişiye vanilya kokan, yazanı belli olmayan mektupların gelmesi ve bu mektupların, yazılan kişiye çok iyi gelmesi üzerine kendi kurduğu dedektiflik bürosunda kendi kendine önemli ve temel sorular sorar:

- Dedektifler, önüne gelene soru üstüne soru sorarlar. Kıymık bu soruları kendi kendine soruyor tabii. Başına üşüşen soru işaretlerini görünmez tabancasıyla birer birer yok etmeye çalışıyor. Soru işaretleriyle baş etmek kolay mı? Kıymık “Buluşlar” defterine çoktan yazdı bile: “Dünyanın en hızlı çoğalan şeyi soru işaretleridir. Birini yok etseniz, ikisi, üçü gelir yerine.”
- Mektupların, Kıymık’ın çevresindeki insanlara gelmesi bir rastlantı mı?
- Mektupları yazanı gören var mı?
- Mektuplar sorunları olana mı geliyor?
- Sorunları masal-mektuplar mı çözüyor?
- Bu insanları ve sorunlarını bilen kimdi? (s.106-107)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Kıymık, Bay Tırtır’ın yanına gittiğinde yaşlı adamı klasik müzik dinlerken bulur. Yaşlı adam, müziği dinlerken adeta bir karabatağın suya daldığını duyumsadığını söyler. Karabatağın ne olduğunu bilmeyen Kıymık, Bay Tırtır’a bunun ne demek olduğunu sorar, Bay Tırtır da açık bir dille onu yanıtlar:

- “Hımmmm!” dedi Kıymık. Karabatak mı?” O nedir?”
- Bir kuş. Bir deniz kuşu. Sana anlatmamış mıydım? Ben balıkçılık yapardım bir zamanlar... Balıkçılar denizde yapayalnızdılar. Arkadaşlık edecek kimseleri yoktur. Kuşlarla avuturlar kendilerini. Güçlü arkadaşlıklar kurarlar. Karabataklar da bunlardan biridir. (s.68)

3. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Kıymık, mahallede pek çok kişiye vanilya kokulu mektuplardan gelip o kişilerin yaşamlarının çok iyiye gittiğini görünce o mektupları kimin yazdığını bulmaya çalışır. Dedektifçilik oynamayı çok seven Kıymık, engeller karşısında yılmadan araştırmalar yaparak sabırla mektupların izini sürer ve sonunda mektupları postacının yazdığını öğrenir:

- Mahallede keşfe çıktı önce...Kapı kapı dolaştı. Kapısını çaldığı on beş evden üçüne benzer mektuplar gelmişti. Kıymık mektupları en kısa zamanda geri vermek üzere istedi.

- Kıymık mahallenin tek pastacısında aldı soluğu. Kapıda “Tatil nedeniyle bir ay kapalıyız!” yazıyordu. Pastanenin üst katındaki camları silen kadın, “Dükkân iki hafta sonra açılacak,” dedi. “Köye gittiler.” Kıymık “Sabun gibi...” dedi. “Tam yaklaşmışken elimden kayıp gitti.
- Kıymık ertesi gün de o kapı senin bu kapı benim dolaşım masal-mektup aradı. Yeni mektup bulamadı.
- Nee? Yoksa sen mi yazdın masal-mektupları? (s.108-119)

4. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Kıymık’ın anneannesi, vanilya kokulu mektubu aldıktan sonra yeniden yaşama döner ve Kıymık’a her hafta sonu sinemaya gitmeyi önerir. Kıymık bu duruma hem sevinir hem de şaşırır; çünkü Kıymık, hafta sonları Baldudak’la sinemaya gitmek istemektedir. Bunun üzerine eyleme geçmeden biraz düşünür ve sonra karar verir:

- Anneannesi, Kıymık’ın kulağına doğru eğildi. “Şiişt... Pazardan kazandığım paralarla hafta sonları sinemaya gideriz.”
- Sinemaya mı?
- Sinema lafı Kıymık’ın neşesini kaçırmıştı. O sinemaya Baldudak’la gitmek istiyordu. Kafasını çabucak toparladı ama. “Dert mi? Her problemin çözümü vardır,” diye düşündü. “Cumartesi Baldudak’la, pazar anneannemle sinemaya giderim, olur, biter.” (s.84)

Tablo 19’a göre *Vanilya Kokulu Mektuplar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlara (%19.23) yer verilmiştir. Bunun nedeni, araştırmayı seven Kıymık’ın yeni bir sorunla karşılaştığında kendine ve çevresindekilere önemli soruları soran bir karakter olarak yapılandırılmasıdır. Örneğin Kıymık, felçli olan Bay Tırtır’ın gazeteye vermiş olduğu ilana başvurup ona para karşılığında kitap okumak ister. Ancak eve girdiğinde tekerlekli sandalyesinde uyuyakalmış adamı gördüğünde onun öldüğünü sanıp kaçmak ister, tam o sırada Bay Tırtır uyanınca Kıymık ne diyeceğini bilemez ve kendi kendine bu sorunu nasıl açacağı ile ilgili sorular sorar. Bu örnekte Kıymık’ın kendi kendine yönelttiği sorular, onun konu üzerine düşünmesini sağlar. Yine Kıymık, mahalledeki komşularına arka arkaya vanilya kokulu mektupların gelmesi ve bu mektupları kimin yazdığının belli olmaması üzerine kendi kurduğu dedektiflik bürosunda kendine, dünyanın en hızlı çoğalan şeyinin soru işaretleri olduğunu söyler. Belleğindeki tüm sorulara birer birer yanıt oluşturmaya çalışır. Örnekte Kıymık, çevresindekilere gelen mektupların gizemini çözmek için kendine temel ve önemli soruları sorarak soruna ilişkin pek çok ipucu yakalar. Kitap, Kıymık adlı araştırmaya meraklı çocuk karakter aracılığıyla okurları araştırmaya ve sorgulamaya yönelteceği için önemlidir.

Tablo 19'a göre ikinci sırada "açık olma" ile ilgili anlatımlar (%17.31) yer almaktadır. Örneğin Kıymık, para karşılığında kitap okuduğu Bay Tırtır'ın klasik müzik dinlerken bir karabatağın suya daldığını duyumsadığını belirtmesi üzerine Kıymık, karabatağın ne demek olduğunu sorar. Yaşlı adam da ona açık bir dille yanıt verir. Bu örnekte Kıymık, iletişimde anlam bulanıklığı yaşamamak için daha önce duymadığı bir sözcüğün anlamını öğrenmek ister; böylelikle Bay Tırtır'ın anlattıklarını daha iyi anlayacaktır. Kitap, bu örnek yoluyla, okurlara iletişimde açıklığın önemini sezdirmesi bakımından değerlidir.

Tablo 19'a göre "açık olma"yı "sabırlı olma" ile ilgili anlatımlar (%15.38) izlemektedir. Örneğin, mahalledeki pek çok kişiye vanilya kokulu mektupların gelmesi ve mektupları yazan kişinin belli olmaması üzerine Kıymık, tüm mahallede uzun soluklu gözlem ve araştırmalar yapar. Arkasından gittiği ipuçları onu yanıltsa bile araştırmalarından vazgeçmez, sonunda amacına ulaşır. Sever'e (2008: 91) göre *Vanilya Kokulu Mektuplar* adlı kitaptaki Kıymık, "yaşamın zorluklarını yenmedeki kararlı çabalarıyla" çocuk okurların eşduyum kurmalarına olanak tanıyan bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Bu çalışmaya göre de Kıymık'ın sorunların üzerine eğilen, sabırla araştırmalarını sürdüren ve engeller karşısında yılmayan bir karakter olarak yapılandırılması; okurların olaylara ve durumlara sorgulayıcı yaklaşımlarına katkı sunabilir.

Tablo 19'a göre dördüncü sırada "düşünmeden eyleme geçmeme" ile ilgili anlatımlar (%13.46) yer almaktadır. Örneğin bir gün Kıymık; Bay Tırtır'ın, oğlunun yaşadığı sorunlardan dolayı yaşama sevincini yitirdiğini fark etmesi üzerine bu konuda eyleme geçmek ister. Neler yapabileceği üzerine düşünür. Burada da Kıymık'ın eyleme geçmeden önce düşünerek doğru karar vermek istemesi, örtük olarak da yaşlı bir adamın çocuğuyla ilgili yaşadığı soruna çözüm bulmak istemesi, çocuk okurlara eyleme geçmeden önce düşünmeleri gerektiğini duyumsatabilir.

Yazar Sevim Ak, kendiyile yapılan bir söyleşide mahalle kültürünü özümseyen, komşuluk ilişkilerini yoğun olarak duyumsayan bir çocukluk dönemi yaşadığını, bunun da pek çok farklı karakteri yaşamına katarak kendine zengin bir deneyim alanı sunduğunu dile getirmiştir (Samur, Metinnam, Şen, 2016: 5). *Vanilya Kokulu Mektuplar* adlı kitapta da yazarın söyleşide dile getirdiği bu ilişkilerin kurguya yansıdığını, komşuluk ilişkilerinin öneminin vurgulandığını görmek olasıdır. Sevim Ak, bu söyleşide ayrıca kitabın adını çocukluk günlerinden esinlenerek belirlediğini; okuldan eve döndüğünde içine çektiği o güzel vanilya kokusunun girdiği evlere, mutsuzluğun giremeyeceğini

düşündüğünü dile getirir (Samur, Metinnam, Şen, 2016: 5, 40). Özetle kitap, bu çalışmaya göre çocuk okurlara eleştirel düşünme becerisini edindirebilecek nitelikte olmasının yanı sıra onları yaşama sevinci, sevgi, komşuluk ilişkileri ve zorluklar karşısında yılmama gibi konularda düşünmeye yönelteceğinden önemlidir.

Süper Gazeteciler 1

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Aytül Akal
Çizeri	: Erinç Kaan
Yayınevi	: Tudem
Basım yılı	: Mayıs 2018
Sayfa Sayısı	: 208
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Şarkıcı Altay Şen'in yanında çalışan Oğuzcan Selimoğlu, sesi onun sesine benzediğinden şarkıcının pek çok banka işini ve diğer işlerini çözerek ona yardımcı olur. Ancak Altay Şen, banka hesaplarında kendine ait olmayan para harcamalarını fark edince Oğuzcan Selimoğlu'nu işten çıkarır. Oğuzcan Selimoğlu ise Altay Şen'den çaldığı paralarla yurt dışında estetik ameliyatı olup şarkıcıya dış görünüm olarak da benzer.

Oğuzcan Selimoğlu'nun amcası, "Süper Gazete" adlı bir gazete çıkarıp mahallelerinde satış yapan Evren ve Yener adlı arkadaşların okuduğu okulda tarih öğretmenidir. Yeğeni Oğuzcan, yurt dışından döndüğünde dış görünüm olarak bambaşka biri olsa da amcanın gözleri az gördüğü için yeğenindeki değişimi fark edemez. Bu arada Oğuzcan'ın planı Şarkıcı Altay'ı kaçırap öldürmek ve onun yerine geçmektir. Ancak Altay'a benzeyip benzemediğini ölçmek için amcasının okuluna gidip öğrenci ve öğretmenlerin kendine olan davranışını gözlemler. Herkes onu gerçekten de Altay sanır ama tarih öğretmenleri onlara Altay sandıkları kişinin yeğeni olduğunu söyleyince herkes düş kırıklığı yaşar.

Süper Gazeteciler Evren ve Yener, Altay'a ulaşmanın güçlüğüne bildikleri için benzeriyle söyleşi yapmak isterler. Bu iki arkadaşta Selin de eklenir. Selin ulaşım için babasının şoförü Sedat Bey'den yardım ister. Böylelikle Süper Gazeteciler takımına farkında olmadan Sedat Bey de katılır. Söyleşi saatinde içeri maskeli kişiler girip şarkıcının benzerini bayıltmış gibi yaparlar. Böylece, Altay Şen'in benzerinin kaçırılma olayı gündemi oylarken çete, Altay Şen'in banka hesabındaki parayı çekmeyi planlar. Ancak çocuklar Altay'ın benzerinin bayıltılıp kaçırıldığını düşünse de polis sorgusundan

çekindikleri için bu durumu kimseyle paylaşmazlar. Çete de böylelikle amacına ulaşamaz.

Süper Gazeteciler söyleşilerinin peşini bırakmadıkları için gerçek Altay’la söyleşi yapmak isterler. Arkadaşları Elif’in yardımıyla şarkıcının adresine ulaşırlar; ancak tam söyleşi sırasında Altay’ın bahçıvanın da içinde bulunduğu Oğuzcan’ın çetesi, Altay’ı kaçırp Oğuzcan’ı onun yerine geçirirler. Bu arada Oğuzcan, Altay adına banka hesapındaki paraları çekmek için bankacıyı arar; ancak Yener’in annesi olan bankacı durumdaki ilginçliği sezip müşterisini sürekli oyarlar. Çete, durumun peşine düşen Evren’i de kaçıırır. Evren ve kaçırılan şarkıcı, çiftlik evinde tutulurken onların yerini öğrenen Yener ve diğer Süper Gazeteciler olay yerine giderler. Son anda çetenin eline Yener’in de düşmesiyle iyice korkan Selin, Sedat Bey ve Elif’e haber verir. Böylelikle hem şarkıcı Altay hem de iki arkadaş kurtulur. Çete, polis tarafından yakalanır. Altay; Tarih Öğretmeni Osman Bey’i, çocukları ve ailelerini evinde ağırlayıp onlara armağanlar verir. Süper Gazeteciler, Altay’dan gazeteleri için söyleşi sözü alırlar.

Süper Gazeteciler 1 Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Süper Gazeteciler 1 adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 20’de sunulmuştur:

Tablo 20

“Süper Gazeteciler 1” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Düşünmeden eyleme geçmeme	22	21.36
2. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	14	13.59
3. Sabırlı olma	10	9.71
4. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	10	9.71
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	10	9.71
6. Derinlemesine soru sorma	9	8.74
7. Çelişkileri fark etme	6	5.83
8. Açık olma	5	4.85
9. Ön bilgilerini kullanma	5	4.85
10. Yargılarını erteleme	5	4.85
11. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	4	3.88
12. Yansız olma	2	1.94
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	1	0.97
Toplam	103	100.00

Tablo 20'ye göre *Süper Gazeteciler 1* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” (%21.36), “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%13.59); “sabırlı olma”, “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (%9.71) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme” (%3.88), “yansız olma” (%1.94) ve “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%0.97) ile ilgili anlatımlara ise az yer verilmiştir.

Aşağıda *Süper Gazeteciler 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Evren, gazetenin yeni sayısında neler yapabilecekleri üzerine düşünür, plan yapar sonra da Yener'le paylaşır. Yener de arkadaşına düşüncesini açıklar. Kısacası iki arkadaş da eyleme geçmeden önce sorun üzerine düşünürler:

- Dün akşam yazıları bilgisayara geçirirken epey düşündüm aslında. Röportajımızı daha ilginç hale getirmek için belki dışa açılmamız gerekecek.
- “İstersen bu akşam ikimiz de düşünelim,” dedi Evren. “Yarın serviste konuşuruz.”
- Masasının üzerinde yığılı gazete sayfalarını dörder dörder ayırarak birbirine zımbaladı. İşte, gazete hazırды. Yarın dağıtmaya başlayabilirlerdi. Peki, sonraki sayıda ne olacaktı? Bir an önce birkaç aday bulmak zorundaydı. Ertesi sabah Yener'le serviste buluştuğlarında ortaya koyacağı birkaç isim olmalıydı. Dersini bitirdikten sonra tekrar gözden geçirmeyi planlayarak tarih kitabını eline aldı, yatağa girdi.
- “Diyorum ki hemen ünlülerle başlamamız zor olur. Adım adım gidelim. Hem böylelikle ünlülerle nasıl konuşulur, nasıl soru sorulur diye deneyim kazanmış oluruz. Benzerlerinden başlayıp sonra gerçeklere doğru yol alırız. Dün akşam haberlerde Altay Şen'e çok benzeyen biri çıktı televizyona. İddiasına göre sesi de ona benziyormuş. Ne dersin buna?” Evren biraz duraladı, düşündü. Hiç fena bir fikir değildi aslında. (s.26-33)

2. Karakterlerin Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Yener, bankacı olan annesinden Altay Şen'in tüm parasını çekmek istediğini öğrenince anlamli benzerlikleri göz önünde bulundurarak röportaj günüyle bu işlemin aynı güne denk gelmesi arasında bağlantı olup olmadığını düşünür:

- Annesi, Altay Şen'in yıllardır bankalarının müşterisi olduğunu söylemişti. Bunca yıl bankada duran parasını ertesi gün çekecekti. Düşünceleri birden aynı gün gerçekleşecek başka bir konuya geçti ve “Yarın saat üçte!” diye tekrarladı. Ertesi gün röportaj günüydü.
- Acaba Altay Şen'le yapacakları röportajla, Altay Şen'in aynı gün parasını çekmek istemesi arasında bağlantı var mıydı? (s.106)

3. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Altay Şen, söyleşi sırasında bayıltılıp kaçırılınca Süper Gazeteciler peşine düşerler. Önce Evren, Sedat Bey’le birlikte Oğuzcan Selimoğlu’nun ve amcasının olduğu apartmana gider. Evren, tek başına apartmana girer ve çete tarafından kaçırılır. Arkadaşları ondan haber alamayınca toplanıp oraya gelirler ve olanları anlamlandırmaya çalışırlar ardından ipuçlarını birleştirip çiftlik evini bulurlar. Orada da Yener’in başı derde girer. Sonunda Selin’in yardımıyla Elif ve Sedat Bey, polisi çağırarak çeteyi yakalattılar. Özetle söylemek gerekirse Süper Gazeteciler, sorunu çözebilmek için yeterince zaman ayırırlar, araştırma yaparlar ve hiçbir güçlükten yılmazlar:

- Yeşil bereli adam vakit kaybetmeden cebinden çıkardığı spreyi Evren’in yüzüne sıktı. Evren baygın hâlde yere yuvarlandı.
- Çocuklar cipe doluşup tekrar Oğuzcan Selimoğlu’nun adresine gittiler. Arabadan inmeden önce iş bölümü yaptılar. Selin’le Elif market sahibiyle, Yener ise apartman kapıcısıyla konuşacaktı. Sedat Amca ise her zamanki gibi binayı gözleyecek ve giren çıkan olup olmayacağına bakacaktı.
- Yener şaşkınlığını henüz üzerinde atamamıştı ki, arkasından gelen alaycı seslerle irkildi: “Vay vay vay, bak kim gelmiş ziyaretimize!”
- Arkasını döner dönmez konuşanların kim olduğunu anladı. Kapıda, cırlak sesli kadınla, az önce pencereden bilgisayarın karşısında oyun oynarken gördüğü adam vardı. Adamın yüzünü daha önce hiç görmediği için tanımamıştı ama sesinden hatırladı: maskeli adamlardan biriydi. Elinde silahı vardı.
- İkiisi aralarında tartışırken bir yandan da Yener’in ellerini ve ayaklarını sıkıca bağladılar.
- Sedat Amca, iki haydudun aralarında tartışmasından yararlanarak iyice yaklaşmış ve onları gafil avlamıştı. Elinde bir silah vardı. “Haydi, çabuk olun. Silahlarınızı yere atın, yoksa vururum. Polisler de birazdan burada olacak. Bir aptallığa kalkışırsanız mahkemeye siz değil cesediniz çıkar, haberiniz olsun.”
- Yener, Sedat Amca’yı gördüğüne hiç bu kadar sevineceğini düşünmemişti. Elleri bağlı olmasa, neredeyse yerinden fırlayıp boynuna sarılacaktı. O sırada Selin girdi içeriye. Onu serbest görünce Yener’in sevincine sevinç katıldı.
- Pencereden izlediğim adamın yerinden kalktığını görünce seni uyaracaktım, ama kadın birden evden çıktı. Ben de kendimi belli etmemek için saklandım, sonra ikisinin senin bulunduğun yere doğru gittiğini görünce koşarak Sedat Amca’yla Elif’i bulup haber verdim. Sedat Amca da cep telefonuyla polisi aradı. Birazdan gelirler. (s.156-188)

4. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Süper Gazeteciler Selin, Evren ve Yener; Oğuzcan Selimoğlu’yla söyleşiye gittikleri zaman maskeli saldırganlar, Oğuzcan’ı bayıltıp Selin’i de kaçırmaya çalışırlar. Bunun üzerine Yener, saklandığı yerden çıkıp çeteye kız arkadaşını bırakmasını söyler. Çete, Yener’i ciddiye almayınca Yener kendini ve içinde buldukları durumu denetleyerek sorunu çözmeye çalışır:

- Selin'in zorla sürüklenerek götürülmek istendiğini gören Yener gizlendiği koltuğun arkasından fırladı: "Bırak kız! Yoksa fena olur!"
- Bu kez adamların dördü birden gülmeye başladı: "Fena yaparmış!"
- Ay çok korktum...
- Bak sen! Burada adam kaçırıyoruz aldırıyorlar; kız kaçırınca "Bırak kız, yoksa fena olur!" diye yaygara ediyorlar...
- Ne yapacaksın ufaklık? Çok merak ettim...
- Yener birkaç saniye içinde bir durum değerlendirmesi yaptı. Evren korkudan donup kalmıştı. Selin acımasız bir haydut tarafından götürülüyordu. Oğuzcan Selimoğlu ise baygın bir durumda sürükleniyordu. Zaten durum umutsuzdu. Yener'in elindeki tek silaha başvurmaktan başka çaresi yoktu.
- Arka arkaya flaş patlatarak adamların resimlerini çekmeye başladı. Belki fotoğraflar bir kanıt olurdu. Flaş ışığı gözlerini kamaştırınca adamlar boşta bulunup bir anda çil yavrusu gibi dağıldılar. (s.79-80)

5. Karakterlerin Doğru Çıkarımlarda Bulunabilmesi:

Evren'in annesi, Evren'in tarih sınavından önce oğluna zamanını yalnızca derslerine ayırmasını umduğunu söyler. Anne, gazeteyle ilgili bir yorum yapmasa da Evren, annesinin bu işten hoşlanmadığı çıkarımında bulunur:

- Bu akşam sesin pek çıkmıyor Evrenciğim. Yarına çok dersin var mı?
- Tarih çalışıyorum. Sınav var.
- Umarım zamanını yalnızca derslerine verirsin de iyi bir not alırsın.
- Annesi karışmıyor görünüyordu ama her haliyle, her sözüyle gazete işine karşı olduğunu belli ediyordu. (s.30)

Tablo 20'ye göre *Süper Gazeteciler 1* adlı kitapta eleştirel düşünme becerilerinin alt boyutlarından en çok "düşünmeden eyleme geçmeme" ile ilgili anlatımlara (%21.36) yer verilmiştir. Örneğin Evren, arkadaşı Yener'le birlikte çıkardığı "Süper Gazete"nin yeni sayısı için yenilikler yapmak ister, neler yapabilecekleri üzerine düşünür, plan yapar, planını Yener'le paylaşır ardından Yener de kendi düşüncesini Evren'e söyler. Burada özellikle Evren adlı karakter, gazetelerinin yeni sayıları için ne yapabilecekleri üzerine düşünüp plan yapar, hızlı davranmaz. Kurgudaki Süper Gazeteciler adlı takımında yer alan çocukların eyleme geçmeden önce sorunun üzerine düşünen karakterler olarak yapılandırılmaları, genç okurların da benzer durumlarda karar vermeden önce düşünmeleri gerektiğini duyumsatabilir.

İkinci sırada "anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme" ile ilgili anlatımlar (%13.59) yer almaktadır. Örneğin Yener; Altay Şen'in, annesinin müşterisi olduğunu, ertesi gün tüm parasını çekmek istediğini öğrenince bankadan para çekme günü ile Süper Gazeteciler'in Altay Şen'le söyleşi yapacakları günün denk gelmesi arasında bir bağlantı olup olmadığını düşünür. Burada Yener'in gözlem gücüyle durumlar arasındaki anlamlı

benzerlik ve farklılıkların ayırılmasına varabilen bir kişilik olarak eşduyumu kurmaya elverişli bir karakter olduğu söylenebilir. Yine, Süper Gazeteciler'in Altay Şen'le söyleşi yapmaya gittikleri gün Yener'in bahçede çiçeklerle uğraşan adamı okulda Oğuzcan Selimoğlu'yla tanıştıkları gün de gördüğünü ayırmaması bu duruma örnek olarak verilebilir. Özetle kitabın, ardına düştükleri kaçırılma olayını aydınlatılmak için olaylar arasındaki bağlantıları iyi gözlemleyebilen karakterleri barındırması eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamında önem taşımaktadır.

Tablo 20'ye göre "anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme"yi "sabırlı olma", "kendini ve kendi çalışmalarını denetleme" ve "doğru çıkarımlarda bulunabilme" ile ilgili anlatımlar (%9.71) izlemektedir. "Sabırlı olma", bir sorunun çözümü sırasında geniş araştırmalar yapma, engeller karşısında yılmamayı içerir. Örneğin, Altay Şen söyleşisi sırasında Altay Şen bayıltılıp kaçırılınca önce Evren ve Sedat Bey, Oğuzcan Selimoğlu'nun ve amcasının yaşadığı apartmana gider. Evren yalnız başına apartmana girer ve çete tarafından kaçırılır. Ondan haber alamayan arkadaşları, onun ardına düşünce Yener'in başı derde girer. Sonunda Selin'in yardımıyla Elif ve Sedat Bey, polisi çağırır. Bu örnekte Süper Gazeteciler uzun soluklu bir süreçte, pek çok sıkıntıyla karşılaşılır; ancak bunların her birini aşılması gereken bir engel olarak görüp amaçlarına ulaşırlar.

"Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme", sorun çözme sürecini yeniden gözden geçirme ile ilgilidir. Örneğin kitapta Yener adlı karakter, Selin ve Evren'le Oğuzcan Selim söyleşisi yapmaya gittiklerinde çete baskınına uğrayınca önce bir koltuğun arkasına gizlenir. Ancak kız arkadaşı Selin'in zorla sürüklendiğini görünce gizlendiği yerden çıkarak adamlara karşı durur. Adamlar onu ciddiye almayınca yeniden bir çözüm düşünür ve fotoğraf makinesiyle art arda fotoğraf çekerek adamları rahatsız etmeye çalışır. Bu örnekte Yener'in sorunu önce konuşarak çözmeye çalışması, işe yaramayınca da çözüm sürecini gözden geçirip fotoğraf çekerek çözmeye çalışması; genç okurlara da sorun çözümü konusunda kendilerini denetlemelerine dönük örnek sunması açısından değer taşımaktadır.

"Doğru çıkarımlarda bulunma" alt kategorisiyle ilgili Evren adlı karakterin, çete tarafından kaçırılıp çiftlik evine götürülürken sarsıntıdan yola çıkarak bir arabada olduğu, konuşmaların çok olmasından da büyük bir araçta oldukları çıkarımında bulunması verilebilir. Kitap, genç okurlara kapalı durumlardaki ipuçlarından yararlanarak birtakım çıkarımlar yapmalarını, bu çıkarımlar yardımıyla da sonuca ulaşmalarını sezinletmesi bakımından önemlidir.

Tekin'in (2018: 84-87) Aytül Akal'ın çocuk kitaplarını eğitsel iletiler açısından incelediği çalışmasına göre "ortaklaşa karar vermek, iş bölümü yapmak, doğanın değerini bilmek, duyarlı olmak, tedbirli olmak" gibi pek çok eğitsel iletiyi duyumsattığı belirlenmiştir. Yılmaz'ın (2018: 223-230) Aytül Akal'ın çocuk romanlarını değerler eğitimi bağlamında incelediği çalışmasına göre ise *Süper Gazeteciler 1* adlı kitap; aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, çalışkanlık, doğa sevgisi, sorumluluk gibi değerleri içermektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de kitap, okurlara eşduyum kurabilecekleri, eleştirel düşünme becerisini edindirmeye dönük karakterler sunması bakımından değerlidir.

Şeker Portakalı

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: José Mauro de Vasconcelos
Çevirmeni	: Emrah İmre
Yayınevi	: Can Yayınları
Basım yılı	: Eylül 2018
Sayfa Sayısı	: 183
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Zeze, yoksul ve kalabalık bir ailenin beş yaşındaki erkek çocuğudur. Zeze'nin babası işsiz, annesi ise durmaksızın çalışan biridir. Zeze, okuma yazmayı kendi kendine öğrendiği için okula erken başlar. Okulda iletişim sorunu yaşamasa da evde ve yaşadığı sokakta yaramazlıklarıyla herkesi bıktırır. Aile bireylerinden sık sık dayak yer. Kimse onun düş gücünün zenginliğini anlayamadığı için herkes onu dışlar. Yalnızca ablası Glória ona acır, bir de görüşlerine çok önem verdiği dayısı onunla özel olarak ilgilenir.

Zeze, arabaların arkasına takılıp yol boyunca uğuldayan rüzgârı duyumsamayı çok sever. Bir gün, daha sonra yaşamda en çok sevdiği kişi olan ve "Portekizli" diye seslendiği Manuel Valadares'in arabasının arkasına takılır. Buna çok öfkelenen adam çocuğu pataklayınca Zeze, adamdan nefret eder. O günlerde, Zeze yine boş durmayıp yaramazlık yaparken ayağına cam batar yarasının derinliğine karşın ailesine haber vermez. O durumda okula gitmeye çalışırken Manuel Valadares, onu görür ve yarasını fark edince doktora götürür. Ardından Portekizli ve çocuk arasında çok güzel bir dostluk oluşur. Zeze'nin diğer bir dostu da yeni taşındıkları evin bahçesindeki "Minguinho" adını verdiği şeker portakalı fidanıdır. Zeze, gün içinde yaşadıklarını şeker portakalıyla paylaşır. Zeze bir gün abisinden sokaklar genişletileceği için bahçelerin küçültüleceğini dolayısıyla da şeker portakalının da yok edileceğini duyar; bu üzüntüsünün üstüne Portekizlinin ölüm haberini duyar ve uzun bir süre hasta yatar. Hastalıktan kurtulsa da yaşamdaki en değerli iki dostunu yitirmenin acısıyla yaşamını güçlükle sürdürmeye çalışır.

Şeker Portakalı Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Şeker Portakalı adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 21’de sunulmuştur:

Tablo 21

“Şeker Portakalı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Açık olma	16	15.53
2. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	16	15.53
3. Derinlemesine soru sorma	13	12.62
4. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	12	11.65
5. Yansız olma	11	10.68
6. Düşünmeden eyleme geçmeme	8	7.77
7. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	7	6.80
8. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	5	4.85
9. Ön bilgilerini kullanma	4	3.88
10. Çelişkileri fark etme	4	3.88
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	4	3.88
12. Sabırlı olma	3	2.91
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	103	100.00

Tablo 21’e göre Şeker Portakalı adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” ve “anlamli benzerlikleri fark etme” (%15.53); “derinlemesine soru sorma” (%12.62), “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (%11.65) ve “yansız olma” (%10.68) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “ön bilgilerini kullanma”, “çelişkileri fark etme” , “genelleme eğiliminden uzak durma” (%3.88) ve “sabırlı olma” (%2.91) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda Şeker Portakalı adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Açık Olması:

Zezé, yeni evlerine taşınacakları zaman dayısına eski evlerindeki Luciano adını verdiği yarasanın yeni evlerini bulamayacağından duyduğu kaygıyı dile getirir. Dayısı ise yarasaların yön bulma sezgilerinin iyi olduğunu söyleyerek onu rahatlatmaya çalışır.

Dayısının ne dediğini tam olarak anlayamayan Zezé, dayısından daha açık olmasını ister.

Dayısı da açık bir dille onu yanıtlar:

- Başka eve taşındığımızda Luciano'nun peşimizden gelmeyeceğinden korkuyorum.
- Hangi sokağa taşınacağımızı ve evin numarasını ona söyledim bile.
- Sen hiç korkma Zezé, yarasaların yön bulma hissi kuvvetlidir.
- Ne hissi dediniz, dayıcığım?
- Yön bulma hissinin ne olduğunu bana açıklamaya koyuldu ve ne kadar çok şey bildiğini gördükçe hayranlığım daha da arttı. (s.36-37)

2. Karakterlerin Anamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Zezé, dayısının emekli olduğunu öğrendiğinde çocuklarla emekliler arasında bir benzerlik yakalar. Ona göre emekliler evde oturup devletten para alırlar; çocuklar da evde oturup anne ve babalarından para alırlar. Zezé, bu benzerliği abisi Totoca'ya doğrulatmak ister:

- Totoca, çocuklar emekli midir?
- Ne?
- Edmundo Dayı hiçbir şey yapmadan para kazanıyor. Çalışmasa da belediye ona her ay para ödüyor.
- N'olmuş yani?
- Çocuklar da hiçbir şey yapmazlar, bütün gün yiyip uyur, üstüne bir de anne ve babalarından para alırlar. (s.17)

3. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Zezé, yeni evlerine bakmaya gittiklerinde nereden geldiğini anlayamadığı bir ses duyar, önce bu sesin içindeki kuştan geldiğini sanır. Sonra sorduğu önemli sorular ışığında bu sesin şeker portakalı fidanından geldiğini anlar:

- Sen sahiden konuşuyor musun?
- Sesin nereden çıkıyor?
- Söylesene. Senin konuşabildiğini herkes biliyor mu?
- Sahiden mi?
- Peki bekleyecek misin?
- Nasıl yani? (s.34-35)

4. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıtları İncelemesi:

Zezé, bir gün abisine dayısının kendisine “akıl küpü” dediğini söyleyerek akli erince bunu kendi kendine anlayıp anlayamayacağını sorar. Bunun üzerine abisi, dayısının dediklerini önemsememesi gerektiğini belirtir. Zezé, en yakındaki kişilerden biri olan abisinin söylediğini kabullenmez ve dayı ile ilgili kendi görüşlerini dile getirir:

- Aklımız erince, erdiğini hisseder miyiz?
- Ne saçmalıyorsun be?

- Edmundo Dayım öyle dedi. Aklımın her şeye çabuk ereceğini, tam bir “akıl küpü” olduğumu söyledi. Ama ben hiçbir şey hissetmiyorum.
- Edmundo Dayı sersem teki. Kafanı bir sürü zırvayla dolduruyor.
- Hiç de sersem değil. Çok bilgili. Ben de büyüyünce bilgili olmak, şair olmak ve papyon takmak istiyorum.(s.15-16)

5. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Alçakgönüllülük:

Zeze, bir gün dostu Portekizliye “karborondum” sözcüğünün ne anlama geldiğini sorar. Zeze, bunu üstünde bir Kuzey Amerika yerlisinin yer aldığı madalyonun arkasında görmüştür. Portekizli, bilgisinin sınırlarının farkında olarak bu sözcüğün anlamını bilmediğini söyler:

- Karborondum nedir, siz biliyor musunuz?
- Nereden çıktı şimdi?
- Elimi cebime soktum ve sapanla atmak için ayırdığım taşlarım, kartlarım, topaç ipimin ve misketlerimin arasında bir şey arandım.
- İşte bu.
- Elimde bir madalyon tutuyordum, üstünde bir yerli kafası vardı. Saçları tüylerle kaplı bir Kuzey Amerika yerlisi. Arkasında tek bir sözcük yazılıydı: karborondum.
- Portekizli madalyonu eline aldı, evirip çevirdi.
- İşe bak, ben de bilmiyorum. Nereden buldun bunu? (s.123-124)

Zihinsel Yüreklilik:

Zeze, Noel için umutludur; Noel Baba'nın kendine bir armağan getireceğine yürekten inanır. Abisi Totoca ise Zeze'den bu umudundan vazgeçmesini yoksa üzüleceğini söyler. İnanç konusunda zihinsel bir yüreklilikle, korkmadan düşünür:

- Ailedeki herkes iyi kalpli. Öyleyse Bebek İsa bize niye iyi davranmıyor? Dr. Faulhaber'in evine git bak, sofrası çeşit çeşit yemek dolu. Villas-Bôas'ları de aynı şekilde. Dr. Aducto Luz'un sofrasından hiç bahsetmeyeyim... (s.47)

Zihinsel Eşduyum:

Zeze, dostu Portekizliyle çok zaman geçirmeye başlayınca şeker portakalı fidanı Minguinho; Zeze'ye gönül koyar, suskunlaşır. Bunun üzerine Zeze, kendini düşünsel olarak dostunun yerine koyar, onun görüşüne girmeye çalışır:

- Sen artık sadece Portekizliyle oynuyorsun ve ben bu oyuna katılamam.
- Biraz düşündüm. Haklıydı. “Oyun” a katılması mümkün değildi. (s.117)

Tablo 21'e göre *Şeker Portakalı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinden en çok “açık olma” ve “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” ile ilgili anlatımlara (%15.53) yer verilmiştir. Kurguda yer alan Zezé, yeni bir sorunla karşılaştığında karşısındakinden daha açık bir dille durumu betimlemesini isteyen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, Zezé abisi Totoca ile konuşurken Totoca, Edmundo dayının “tırlak” olduğunu söyler. Zezé, o sözcüğü bir sövgüyle karıştırıp onunla eş anlamlı olup olmadığını sorunca abisi çok öfkelenir. Bunun üzerine Zezé, abisine “tırlak”ın ne demek olduğunu sorar. Burada Zezé, abisiyle yaptığı karşılıklı konuşmada anlaşılmayan bir yer olmaması için abisinden açık olmasını ister. Yine, Zezé yeni eve taşınacakları zaman eski evlerindeki Luciano adını verdiği yarasanın yeni evlerini bulamayacağından duyduğu kaygıyı dayısına aktarır. Dayısı ise yarasanın yön bulma sezgilerinin iyi olduğunu söyleyerek yeğenini rahatlatmaya çalışır. Zezé, dayısını daha iyi anlayabilmek için ona tam olarak ne demek istediğini sorar. Dayısı da onu açık bir dille yanıtlar. Bu örnekte hem anlamadığı bir konuyu dayısına sorarak konuya açıklık getirmek isteyen Zezé karakteri hem de Zezé'nin gerçekliğine saygı duyarak ona özgü duyarlıkları sezinleyerek onu yanıtlayan dayı karakteri de yazarın çocuk evrenine ne denli yakın olduğunun göstergesidir. Özetle, kitabın “açık olma” ile ilgili içeriği olan tümcelere yer verirken örtük olarak çocukların hayvanlarla, eşyalarla olan özel iletişimini; başka bir deyişle onlara özgü gerçeklikleri duyumsatabileceği söylenebilir.

“Anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme”, iyi bir gözlemle konular arasındaki anlamlı bağlantıları ayımsamayı anlatır. Örneğin, Zezé dayısının emekli olduğunu öğrendiğinde çocukların da emekli olduğunu düşünür; çünkü emekliler çalışmamalarına karşın para kazanırlar, çocuklar da işe gitmez ama anne veya babalarından para alırlar. Zezé, bu durumu abisine sorar ve abisi ona bu iki durumun birbirinden farklı olduğunu açıklar. Gözlem gücüyle durumlar arasındaki anlamlı benzerlik ve farklılıkların ayırdına varabilen Zezé, okurların eşduyum kurmasına uygunluk göstermektedir.

Tablo 21'e göre “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme”yi “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (%12.62) izlemektedir. Örneğin Zezé bir gün dayısına şarkı söylemeden şarkı söylemeyi becerip becermediğini sorar. Kendini tam olarak anlayamayan dayısına art arda sorular sorarak içinde hep duyumsadığı, şarkı söyleyen bir kuş olduğunu; ama artık bu kuşun varlığından kuşku duyduğunu ve içinde her şeyi gören yeni bir ses olduğunu söyler. Zezé'nin sorduğu sorular ve dayısının durumu anlamaya dönük sorduğu karşı sorular ışığında dayı, Zezé'nin duyumsadığı şeyin “bilinç” olduğu, onun artık büyüdüğünü söyler. Bu örnekte Zezé, yaşadığı şeyi; başka bir deyişle

karşılaştığı sorunun ne olduğunu anlayabilmek için dayısına art arda sorular sorarak durumu anlamlandırmaya çalışır. Sonunda dayısının da açıklamalarıyla, içinde duyumsadığı şarkı söyleyen kuşun, yerini “kavrayış” a bıraktığını, artık daha bilinçli biri olmaya başladığını anlar. Kitap, genç okurların sorgulama yapmalarını böylece olaylar üzerinde eleştirel düşüncelerini sağlayabilir.

“Derinlemesine soru sorma”yı “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ile ilgili anlatımlar (%11.65) izlemektedir. Örneğin Zezé abisine bir gün aklı ererse bu değişikliği -aklının ermesini- kendinin duyumsayıp duyumsamayacağını sorar; çünkü dayısı kendine “akıl küpü” demiştir. Bunun üzerine abisi ona dayının ne yaptığının ayırında olmayan biri olduğunu, ona güvenmemesi gerektiğini söyler. Ancak Zezé, abisinin söylemini kabullenmez; dayısının bilgili ve kendi için değerli biri olduğunu söyler. Bu örnekte Zezé, hem aklın ermesi üzerine bağımsız düşünmesi hem de abisinin dayıyla ilgili geliştirdiği sayıtlıyı kabullenmemesiyle önemli bir eleştirel düşünür tavrı sergilemektedir.

Küçük’e (2006) göre José Mauro de Vasconcelos tarafından yazılan *Şeker Portakalı* adlı kitap, Latin Amerika kültürüne ilişkin yansıttığı önemli kültürel içeriklerle “kendi toplumuna yabancılaşmama” açısından önemli görülen bir kitaptır. Bu çalışmaya göre de kitabın genç okurların olaylara ve durumlara sorgulayarak yaklaşmalarını, dolayısıyla da eleştirel düşüncelerini sağlayacak nitelikte olduğu söylenebilir.

Köy Çocuğu

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Yavuz Bahadıroğlu
Çizeri	: Demirhan Kadioğlu
Yayınevi	: Nesil Çocuk
Basım yılı	: Ekim 2016
Sayfa Sayısı	: 143
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

On yaşındaki dördüncü sınıf öğrencisi Orhan, altı yaşındaki kız kardeşi Ayşe, annesi ve babasıyla birlikte köyde yaşar. Köyde elma ağacı, horozu, tavukları, kedisi ve koyunları vardır. Bir gün Orhan'ın babası İstanbul'a yerleşeceklerini söyler; ancak bu karara baba dışında kimse sevinmez.

Orhan, taşınma sırasında hayvanlarını ve dedesinden kalma duvar halısını da götürmek istese de babası onu geçiştirir. Orhan yalnızca kedisini yanına alabilir. Yine de yol boyunca babasının, hayvanlarını da kamyonu yerleştirdiğini düşünen Orhan, yeni evlerine vardıklarında hayvanlarını göremeyince yıkılır. Köylülüklerinden utanan babası, yeni taşındıkları apartmanda aile bireylerine sık sık uyarılar yapar, pek çok şeyi yasaklar. Köy yaşamının özgürlüğüne alışan Orhan ve Ayşe, şehir yaşamına bir türlü alışamaz. Üstelik okulda da yaşlılarınca küçük düşürülmeye çalışılan çocuklar, bir an önce köylerine dönmek isterler. Baba, onları yaz tatilinde köylerine götüreceğine söz verince çocuklar köylerinin özlemiyle şehir yaşamını kabullenmeye çalışırlar.

**Köy Çocuğu Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin
Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Köy Çocuğu adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 22’de sunulmuştur:

Tablo 22

“Köy Çocuğu” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	13	22.03
2. Bağımsız düşünme / Sayıltıları inceleme	11	18.64
3. Düşünmeden eyleme geçmeme	7	11.86
4. Derinlemesine soru sorma	6	10.17
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	6	10.17
6. Ön bilgilerini kullanma	5	8.47
7. Yansız olma	4	6.78
8. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	3	5.08
9. Açık olma	2	3.39
10. Sabırlı olma	1	1.69
11. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	1.69
12. Çelişkileri fark etme	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	59	100.00

Tablo 22’ye göre Köy Çocuğu adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%22.03), “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” (%18.64) ve “düşünmeden eyleme geçmeme” (%11.86) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “sabırlı olma” ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlara (%1.69) çok az yer verilirken “çelişkileri fark etme” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda Köy Çocuğu adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Anlamli Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Orhan yeni evlerindeyken kız kardeşiyle ayrı odalarda kalacağını öğrenince bunu doğrulatmak için babasına sorar ve babasından sert bir “Evet” yanıtı alır. Ardından televizyon hakkında bir soru sorduğunda, babasından yine “Evet” yanıtı alır; ancak bu yanıt sert değildir. Orhan bu iki yanıtın farkının ayırdına varır:

- Az önce de “Evet” dedi, şimdi de “Evet” diyor. Ama ikisi arasında ne kadar fark var. Biraz önce azarlar gibiydi, şimdi sever gibi söyledi. (s.82)

2. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/ Sayıltıları İncelemesi:

Orhan, köydeyken İstanbul'daki yaşamı üzerine kendi kendine; başka bir deyişle özerk düşünür:

- İstanbul'da da böyledir belki. Her okula bir öğretmen az, ama napalım? Belki İstanbul'da iki öğretmenimiz olur. İkisini de severim. Niye sevmeyeyim ki, onlar da öğretmen sonuçta! İnsanın içinde sevgi olduktan sonra herkesi, her şeyi sevebilir. Bitmez ki sevgi denen şey! Dere suyu gibi bitmez, bir yerlere doğru akar, akar... Ömür boyu akar hep, ama hiç bitmez. İnsan yüreğinde çok kişiyi aynı anda sığdırabilir. Mesela ben herkesi ve her şeyi çok seviyorum. Annemi, babamı, arkadaşlarımı, Ayşe'yi, öğretmenlerimi, ağacımı, Çil Horoz'u, Çırpma'yı... (s.26)

3. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Taşınma sırasında üzgün olan kardeşinin aklını dağıtmak için körebe oynamayı öneren Orhan, kardeşinden olumsuz yanıt alır; çünkü körebe iki kişi oynanmamaktadır. Bunun üzerine Orhan biraz düşünüp yeni bir oyun bulur

- Haklı, iki kişiyle oynanmaz gerçekten. Üç dört kişiyle olmalı en azından. Peki, ne oynanır iki kişiyle? Düşündüm durdum ama buldum sonunda:
- Beş taş oynayalım mı o zaman? (s.32)

Tablo 22'ye göre *Köy Çocuğu* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%22.03) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin Orhan, İstanbul'daki yeni evlerini incelerken kalın perdeleri görüp burayla köy evleri arasındaki farklılıklar üzerine düşünmeye başlar. İstanbul gecelerinde ay ışığı olsa bile ışığın, perdelerden yol bulup eve giremeyeceğini oysa köy evlerinde annesinin ördüğü dantel perdeden güneş ışığının da ay ışığının da girdiğini; yeni evlerinde duvar halısı asmak için uygun yer bile olmadığını; çünkü duvarların defter gibi kâğıtla kaplandığını bu nedenle duvarların da kendisini de soluksuz kalmış gibi düşünür. Bu örnekte yazar, Orhan adlı karakterin iki ev arasındaki farklılıkları ayımsaması üzerinden şehir yaşamının doğal yaşamı engellediği ile ilgili okurlarını düşündürmek istemektedir.

İkinci sırada “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımlar (%18.64) yer almaktadır. Örneğin, Orhan İstanbul'a taşınmalarının kaçınılmaz olduğunu anlayınca orayla ilgili kendi kendine düşünmeye başlar. Oradaki öğretmenlerin daha fazla olabileceğini, olursa ikisini de sevebileceğini; çünkü insanın yüreğine birden fazla sevginin sığabileceğini; İstanbul'da tarla olup olmadığını ama tarla olmazsa insanların meyve ve sebze yiyemeyeceğini bu nedenle kesinlikle olacağını düşünür. Yazar, burada

da Orhan adlı karakterin bağımsız düşünmesi yoluyla okurlarına köy ve şehir yaşamı üzerine düşünme ortamı yaratmıştır.

“Bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımları “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%11.86) izlemektedir. Örneğin İstanbul’a gittikleri andan başlayarak çok öfkeli birine dönüşen babanın sık sık aile bireylerine bağırıp çağırması üzerine Orhan, köye taşınmayı önermek ister; ancak bu öneriyi dile getirmenin o anda doğru olmayacağını düşünerek konuşmayı erteler. Orhan’ın eyleme geçmeden önce düşünmesi, çocuk okurlara da sorunları çözmek için karar vermeden önce düşünmenin önemini sezdirebilir.

Bahadıroğlu ile yapılan söyleşide yazar, yazdığı kitaplar aracılığıyla tek kaynaktan değil çoklu kaynaktan beslenen, sorunlarını kendi kendilerine çözebilen çocuklar yetiştirmek istediğine değinmiştir (Emirhan, 2016: 197). Bu çalışmanın sonuçlarına göre de kitabın, Orhan adlı karakter yoluyla “köy ve şehir yaşamı” konusunda okura düşünsel sorumluluk verdiği söylenebilir.

Harry Potter ve Felsefe Taşı

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: L.K. Rowling
Çevirmeni	: Ülkü Tamer
Yayınevi	: Yapı Kredi Yayınları
Basım yılı	: Mayıs 2016
Sayfa Sayısı	: 274
Seslendiği Yaş Aralığı	: 14 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Harry Potter adındaki çocuk, büyücü bir anne ve babanın oğludur. Anne Lilly ve baba James, tüm büyücülerin adını bile anmaktan korktukları Voldemort tarafından öldürülür. Sıra bebek Harry'ye geldiğinde Voldemort onu öldürmeyi başaramaz yalnızca alnında derin bir iz bırakır. Bebeği öldüremediği için gücünü yitirir, başkalarının bedenini kullanarak ve tek boynuzlu at kanı içerek yaşamını sürdürür. Onu ölümsüzlüğe ulaştırabilecek tek şey felsefe taşıdır. O taş da Hogwarts Büyücülük Okulunda üç başlı korkunç köpek Fluffy tarafından korunmaktadır.

Anne ve babasını yitiren bebek Harry, Hogwarts Cadılık ve Büyücülük Okulunun Müdürü Dumbledore ve Müdür Yardımcısı McGonagall tarafından bir mektupla, "Muggle" denen sıradan insanlar olan Petunia teyzeye ve Vernon enişteye bırakılır. Ancak teyze ve enişte Harry'ye gerçekleri asla anlatmazlar. Petunia ve Varney Dursley'in Dudley adında yaramaz bir çocukları vardır. Harry, yaşamını bir dolapta sürdürürken Dudley'e sürekli her şeyin en iyisi alınır. Harry, kendini sıradan bir insan sanır; ancak zaman zaman öfkelenildiğinde ilginç olaylar yaşar. Bir keresinde Harry, teyzesinin ailesiyle hayvanat bahçesine gider ve orada bir boa yılanıyla konuşur. Üstelik öfkesinden cam yok olur ve yılan dışarı çıkar. Kimseye zarar vermese de Dudley çok korkar.

Harry, on bir yaşına yaklaştığında sık sık adsız mektuplar almaya başlar, eniştesi mektuplardan kurtulmak için herkesi arabaya bindirip evden uzaklaştırır; ancak adsız mektuplar büyülü olduğu için her yerde Harry'ye ulaşır. Sonunda küçük büyücü on bir yaşına geldiğinde Büyücülük Okulunda görevli olan Hagrid, birdenbire karşılına çıkıp Hogwart Cadılık ve Büyücülük Okulunun gönderdiği mektubu Harry'ye getirir. Sonra

Harry, Büyücülük Okulunda yakın arkadaşları Hermione ve Ron ile kendini nice serüvenin içinde bulur. Arkadaşlarının ve büyücülük yeteneklerinin yardımıyla Fluffy (felsefe taşı koruyan üç başlı köpek) gibi nice engelle baş eden Harry, felsefe taşı bulur ve bir süreliğine Voldemort'tan kurtulmayı başarır.

***Harry Potter ve Felsefe Taşı* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Harry Potter ve Felsefe Taşı adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları

Tablo 23'te sunulmuştur:

Tablo 23

“Harry Potter ve Felsefe Taşı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Açık olma	15	13.51
2. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	15	13.51
3. Ön bilgilerini kullanma	13	11.71
4. Düşünmeden eyleme geçmeme	11	9.91
5. Bağımsız düşünme / Sayıtları inceleme	11	9.91
6. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	11	9.91
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	10	9.01
8. Yansız olma	8	7.21
9. Derinlemesine soru sorma	7	6.31
10. Sabırlı olma	6	5.41
11. Çelişkileri fark etme	3	2.70
12. Yargılarını erteleme	1	0.90
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
Toplam	111	100.00

Tablo 23'e göre *Harry Potter ve Felsefe Taşı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” (%13.51), “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” (%13.51) ve “ön bilgilerini kullanma” (%11.71) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme” (%2.70) ve “yargılarını erteleme” (%0.90) ile ilgili anlatımlara daha az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Harry Potter ve Felsefe Taşı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Açık Olması:

Hagrid, Harry'le Büyücülük Okulundan mektup getirdiğinde, teyze ve eniştenin yeğenlerine büyücü olmasıyla ilgili hiçbir şey anlatmadıklarını anlar, bu konuda onlara öfkelenir. Harry ise konuşmalardan hiçbir şey anlamaz, Hagrid'den daha açık bir biçimde konuşmasını ister:

- Demek hiç söylemediniz ona? Dumbledore'un bıraktığı mektupta yazılanları anlatmadınız? Oradaydım ben! Dumbledore'un bıraktığını kendi gözlerimle gördüm, Dursley! Demek bunca yıl sakladınız?
- Harry “Neyi sakladılar benden?” diye sordu merakla.
- Harry sen bir büyücüsün. (s.51)

2. Karakterlerin Anlamlı Benzerlik ve Farklılıkları Fark Etmesi:

Harry ve Ron, Hagrid'in yanına gidip onunla söyleşirler. Harry, orada bulunduğu bir gazetede Gringotts adlı bankada cincüceleri tarafından korunan yedi yüz on üç numaralı kasanın boşaltıldığı haberini okur. Soygunun olduğu gün Hagrid, Harry ile birlikte aynı kasadan bir paket almıştır. Harry, iki olay arasındaki benzerliği ayımsayınca konuyla ilgili düşünmeye başlar:

- Harry, Ron'un trende kendisine Gringotts soygunundan söz ettiğini hatırladı, ama tarihi söylememişti.
- “Hagrid!” dedi. “Gringotts soygunu benim doğum gününde yapılmış! Belki de biz tam oradayken soymuşlardır!”
- Harry haberi bir daha okudu. “Söz konusu kasanın aynı gün daha erken saatlerde zaten boşaltıldığı belirtilmiştir.” Hagrid yedi yüz on üç numaralı kasayı boşaltmıştı, eğer boşaltma denirse buna –küçük bir paket almıştı, o kadar. Acaba hırsızlar o paketi mi arıyorlardı? (s.130)

3. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Harry ve arkadaşları, felsefe taşına ulaşabilmek için üç başlı köpeği aşmak zorundadır. Harry, Hagrid'den edindiği bilgiye dayanarak hayvanı uyutmak için müzik aleti çalmaya başlar ve üç başlı köpekten kurtulup kapaktan aşağı inmeyi başarırlar. Ancak üç arkadaş bu kez de bedenlerini saran bir bitkiyle zor anlar yaşar. Hermione ön bilgilerine dayanarak bitkinin adını anımsayıp ona uygun bir büyü yaparak arkadaşlarını kurtarır:

- Ayağa fırlayıp nemli duvara yöneldi çırpınarak. Çırpınıyordu çünkü düşer düşmez bitkinin dalları yılan gibi kıvrılıp ayak bileklerine dolanmaya başlamıştı.
- Hermione, “Sakın kıpırdamayın!” dedi. “Nedir bu, biliyorum-Şeytan Kapanı!”
- Şeytan Kapanı, Şeytan Kapanı...Profesör Sprout ne demişti? Karanlıktan, nemden hoşlanır.
- Boğulurcasına “Ateş yak öyleyse!” diye bağırdı Harry.

- Hermione, boyuna ellerini ovuşturarak, “Yakarım –tabii- ama odun yok!” diye seslendi.
- “Çıldırıldın mı sen?” diye haykırdı Ron. “Sen büyücü müsün, değil misin?”
- “Sahi!” dedi Hermione, asasını çıkardı, onu sallayarak bir şeyler mırıldandı, Snape’e yaptığı büyü bitkiye de yaptı, havaya aynı mavi alevleri fişkırttı. Birkaç saniye içinde Harry de Ron da bitkinin dallarını gevşettiğini, ışıktan, sıcaktan kaçındığını fark ettiler. Sonunda iyice çözüldü bitki, iki çocuğun bedeninden ayrıldı, onları özgür bıraktı. (s.246-247)

Tablo 23’e göre *Harry Potter ve Felsefe Taşı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” ile ilgili anlatımlar (%13.51) yer almaktadır. Örnek olarak Harry’nin Hagrid’le ilk karşılaşmasında Hagrid’in “muggle”lardan söz etmesi üzerine Harry’nin bunun ne anlama geldiğini sorması ve Hagrid’in de büyü dışı insanlara “muggle” dendiğini açık bir dille söylemesi verilebilir. Kurguda yer alan karakterlerin anlamlandıramadıkları durumları karşılardaki kişilere kesin bir dille sormaları; böylelikle karşılıklı konuşmalardaki iletişim sorunlarını gidermeye çalışmaları okurlara da iletişimde açıklığın önemini vurgulaması bakımından önemlidir.

Tablo 23’e göre “anamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımların “açık olma” ile ilgili anlatımlarla eş sayıda olduğu belirlenmiştir. Örneğin Harry, hep ejderha beslemek isteyen ama büyücülük yasalarına aykırı olduğu gerekçesiyle besleyemeyen Hagrid’e, bir gün bir yabancıнын oyun karşılığında ejderha yumurtasını armağan ettiğini duyunca Hagrid’den konuyu daha ayrıntılı anlatmasını ister. Sonunda, yabancıнын Hagrid’e içki içirip Fluffy -felsefe taşıyı koruyan üç başlı köpek- ile ilgili ağzından laf aldığı ortaya çıkar. Bu örnekte Harry adlı karakterin gözlemlediği konularla ilgili anlamlı benzerlikleri ayımsaması ve ayrıntılı soruşturma yaptığında bir sorun olduğunu belirlemesi; genç okurlara, olaylar ve kişiler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ayırt emenin sorun çözme sürecine katkı sunduğunu sezdirebilir.

Tablo 23’e göre üçüncü sırada “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlar (%11.71) yer almaktadır. Harry, Ron ve Hermione felsefe taşına ulaşabilmek için üç başlı köpekle baş etmek zorundadır. Harry, Hagrid’den edindiği ön bilgiyle hayvanı uyutmak için bir müzik aleti çalmaya başlar ve hayvan derin bir uykuya dalar. Ardından köpeğin altındaki kapaktan atlayıp felsefe taşına ulaşmaya çalışırlarken bedenlerini saran bir bitkiyle karşılaşılır. Bitki çocukların tüm bedenini sarmak üzereyken Hermione, ön bilgilerine dayanarak bitkinin adının ne olduğunu anımsar ve büyü dersinden öğrendiği bir büyüü uygulayarak bitkiden kurtulmalarını sağlar. Her iki örnekte de karakterlerin sorunu çözebilmek için eski bilgilerinin yoklamaları okurlara düşünsel açılımlar sunabilir.

Aytekin'e (2011: 183) göre Rowling'in kaleme aldığı *Harry Potter ve Felsefe Taşı* adlı kitap, iyinin ve kötünün çatışmasını çok iyi bir biçimde yansıtmıştır ve dizinin tüm kitapları çocukların okuma alışkanlıklarını besleyecek niteliktedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de kitap, gerçeküstü kişi ve olaylara yer veren ilginç kurgusu yoluyla genç okurların olaylara sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşmasına katkı sunacak niteliktedir.

Büyük Tuzak

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Aslı Der
Çizeri	: Huban Korman
Yayınevi	: Günışığı Kitaplığı
Basım yılı	: 2016
Sayfa Sayısı	: 196
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Masallar Ülkesi'nin eski yöneticilerinden Prens Artora, ülkesinin Sesler Ülkesi'ne bağlı bir krallık olmasını ister; ancak halk başka bir ülkeye bağımlı olmayı kabul etmeyince Prens Artora ülkeyi lanetler ve Sesler Ülkesi'ne gider. Bu lanete göre kim Masallar Ülkesi'nde sözcüklerin yitirilmesini sağlarsa o kişi ülkeye yönetici olacaktır. Sesler Ülkesi'nin yeni prensi Milla, bu laneti bildiği için Masallar Ülkesi'ni ele geçirmek amacıyla orada yaşayan bir farenin aklını çelip ondan Arşiv Odası'nda korunan ve ülkenin dilini anlatan Sözcükler Masalı'nı yemesini ister. Prens Milla'nın sözlerine aldanan fare Pibo, masalı yiyince ülkedeki herkes sözcüklerini unutmaya başlar. Sözcükler unutulunca da herkes kendini karşdakine anlatmakta güçlük çekmeye başlar.

Masallar Ülkesi'nin prensi Hortim, Dünya'yı gören ve ülkesine yeni masallarla dönen Cadı Şeroks'tan masalı yerine koyabilmek için yardım ister. Masalı yediği için pişmanlık duyan fare, olanları Şeroks'a anlatabilmek için güvenli bir yere gitmek ister ve Şeroks, fareyi ormanda yaşayan yaşlı masalcı Lutta'nın kulübesine götürür. Lutta, minik farenin anlattıklarını duyunca Şeroks'un yeni bir masal yazmasını ve Arşiv Odası'na götürmesini ister; böylece tüm ülkenin kurtulacağını anlatır. Günden güne sözcüklerini yitiren Masallar Ülkesi'nde nice anlaşmazlıklar baş gösterirken Prens Milla da halkı güzel sesi ve sözleriyle büyüler; herkese bu olayı Şeroks'un yaptığını söyleyerek Şeroks'un ülkeyi kurtarmasına engel olmaya çalışır. Bu arada Lutta, kendi sözlerini ve farenin sözlerini bir büyü yardımıyla Şeroks'a aktarır ve Şeroks ülkesi için bir masal yazıp nice engeli aşarak Arşiv Odası'na götürmeyi başarır ve Masallar Ülkesi kurtulur. Prens Hortim, Cadı Şeroks'u Büyücü Timma'nın yardımcısı yapar.

***Büyük Tuzak* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Büyük Tuzak adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 24'te sunulmuştur:

Tablo 24

“Büyük Tuzak” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	12	16.67
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	11	15.28
3. Ön bilgilerini kullanma	11	15.28
4. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	7	9.72
5. Açık olma	6	8.33
6. Yansız olma	6	8.33
7. Sabırlı olma	5	6.94
8. Bağımsız düşünme / Sayıtları inceleme	5	6.94
9. Derinlemesine soru sorma	4	5.56
10. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	4	5.56
11. Yargılarını erteleme	1	1.39
12. Çelişkileri fark etme	0	0
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
Toplam	72	100.00

Tablo 24'e göre *Büyük Tuzak* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok sırasıyla “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%16.67), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%15.28) ve “ön bilgilerini kullanma” (%15.28) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. “Derinlemesine soru sorma” (%5.56), “doğru çıkarımlarda bulunabilme” (%5.56) ve “yargılarını erteleme” (%1.39) ile ilgili anlatımlara az yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme” ve “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile ilgili içeriği olan anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Büyük Tuzak* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Cadı Şeroks'un, ülkesini kurtarabilmek için masal yazması gerekmektedir; ancak Şeroks yazmaya başlasa da yazdıklarını beğenmez ve nasıl bir başlangıç yapacağı konusunda sürekli kendini denetler:

- Şeroks, kâğıda karaladığı bunun gibi cümlelere anlamsızca göz gezdirdi. Bir masala başlamak için kesinlikle doğru ilk cümleler değildi hiçbiri. Peki, ama nasıl bir başlangıç doğrudu acaba?.. Sıkıntı içinde yatağa oturdu, tekrar kalktı; odada bir aşağı bir yukarı dolandı; elinde evirip çevirdiği kalemi

kemirmeyi sürdürdü... İşte, o harika fikir Şeroks'un aklına tam bu sırada geldi. Onun yazacağı *Sözcüklerin Masalı*, ormanda yaşayan ve birbiriyle anlaşacak bir dili bulunmayan halkı anlatarak başlayacaktı. Şeroks, sevinçle masaya oturdu ve gülümseyerek, masalının ilk cümlesini yeni bir sayfaya yazdı... Yazdıkça kendini daha rahatlamış hissediyordu. *Sözcüklerin Masalı* sonunda kâğıda dökülmeye başlamıştı. (s.95-96)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Prens Hortim'in eşi Prens Foreri, kızı Prens Alina için kaygılanır; çünkü kızının Prens Milla ile çok yakınlaştığını düşünür. Prens Foreri, kızıyla bu konuyu konuşurken bir yandan da hem Prens Milla'dan nasıl kurtulacakları hem de sözcüklerine yeniden nasıl kavuşacakları üzerine eyleme geçmeden önce düşünür:

- Şefkatle kızına sarıldı ve bundan sonra ne yapması gerektiğini düşündü. Mutlaka bir şeyler yapmalı ve Prens Milla'yı engellemeliydiler. (s.131)

3. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Yaşlı masalcı Lutta, ön bilgilerinden yararlanarak kendine büyü yapar ve ülkeyi kurtaracak masalı yazabilmesi için Cadı Şeroks'a kendi sözcüklerini aktarır:

- Şeroks, şimdi senden çok önemli bir şey isteyeceğim. İçeride bir sandık var, onun da içinde deri kaplı bir defter. Önce onu bana getirmeni istiyorum... Bu defter bana annemden kaldı. Annem, tıpkı senin ve annen Sortin'in olduğu gibi Masallar Ülkesi'nin iyi cadılarındandı. Ben, onun gibi bir cadı olarak doğmadım. Ama annem, günün birinde lazım olur diye, bir iki büyüğü nasıl yapacağımı öğretmişti bana. Bu eski defterin içinde, yıllardır kullanmadığım işte o büyüler yazılı. Şimdi kullanma zamanı geldi. (s.72-73)

Tablo 24'te görüldüğü üzere *Büyük Tuzak* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinden en çok "kendini ve kendi çalışmalarını denetleme" (%16.67) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin Fare Pibo, Prens Milla'nın sözlerine aldandığı ve Arşiv Odası'ndaki masalı yediği için sık sık bu konuyla ilgili eylemlerini ve sözlerini gözden geçirir; bu sorunu çözebilmek için yeni çözüm yolları arar. Cadı Şeroks da ülkeyi kurtarabilmek için yeni bir masal yazması sürecinde kendini sürekli gözden geçirir ve sorun çözme sürecini inceleyerek çözüm için yeni yollar arar. Kitap, karakterleri aracılığıyla okurlarına, kişinin kendi sözlerini ve eylemlerini gözden geçirerek sorunları çözüme kavuşturmaları yönünde örnekler sunması bakımından değerlidir.

Kitapta, "düşünmeden eyleme geçmeme" ve "ön bilgilerini kullanma" alt kategorisine ilişkin anlatımlara eş sayıda (%15.28) yer verilmiştir. Örneğin Cadı Şeroks, ülkesini kurtarmak için yazacağı masal üzerine eyleme geçmeden önce düşünür. Kurgu

boyunca da hem küçük cadı hem de yaşlı masalcı Lutta karşılaştıkları sorunlar üzerine düşünerek okurlara da bu sorunlarla ilgili düşünme ortamı sunarlar.

Kitapta, “ön bilgilerini kullanma” alt kategorisine ilişkin anlatımları özellikle fare Pibo aracılığıyla görmek olasıdır. Fare Pibo, Şeroks’u masal yazması ve olayları yakından izleyebilmesi için saraya götürdüğünde ön bilgilerinden yararlanarak sarayın koridorlarında kolayca ilerlemekte, istediği her odayı bulabilmektedir. Yine, yaşlı masalcı Lutta da ön bilgilerinden yola çıkarak kendine bir büyü yapıp kendinin ve Pibo’nun sözcüklerini Şeroks’a aktarır; böylece Şeroks pek çok sözcük unutmaya karşın ödünç aldığı sözcüklerle masalını yazabilir. Kurgu içinde ön bilgileri kullanmanın, sorunların çözümünde önemli bir rol oynadığına ilişkin anlatımların bulunması, okurlara da bu konuda örnek olması bakımından önemlidir.

ÇGYD tarafından 2007 yılında “Yılın En İyi Çocuk Romanı” seçilen ve 2010 yılında Uluslararası Çocuk Kitapları Kurulunun (IBBY) Onur listesi’ne giren *Büyük Tuzak* adlı kitapta; kurgu boyunca dil ve düşünce ilişkisi özgün bir biçimde okurlara sezdirilmiştir. Karakterler aracılığıyla okurlara, bir ülkenin dilinin yok olmasının sonucunda; o ülkenin başka ülkelere bağımlı duruma geleceği düşündürülmektedir. Ayrıca kurgudaki karakterlerin, unuttukları sözcükleri karşıdaki karaktere sorması ve kitapta, unutulmuş sözcüklerin yer aldığı anlatımların eğik biçimde yazılması da okurların sürekli sözcükleri kendi kendilerine düşünmelerini sağlayarak onları kurgunun içine katabilir. Kayadibi (2011: 399), ülkemizde *Yüzüklerin Efendisi* ve *Harry Potter* gibi yabancı fantastik kitaplara ilgi duyan çocuklar için *Büyük Tuzak* adlı kitabın önemli bir yerli kaynak olduğunu belirtmiştir. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre de kitap, okurların eleştirel düşünme becerilerine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Beyaz Yele

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Ren� Guillot
Çevirmeni	: Saadet �zen
Çizeri	: Mustafa Delioğlu
Yayınevi	: Can �ocuk
Basım yılı	: Ocak 2018
Sayfa Sayısı	: 116
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın  zeti

On iki yaşındaki Folko, balıkçı dedesi Ösebyo'nun ufak kayığıyla sık sık Kamarg bataklığında geziye çıkar. Folko, bu gezilerin birinde beyaz yeleli bir tay görür ve onu çok sever. Ona "Beyaz Yele" adını verir. Folko, tayı çok sevse de onun yanında çok duramaz;  nk  bataklığı aşıp evine yetişmesi gerekmektedir. Folko'nun tayın yanından ayrılmasının ardından at hırsızları, tayın annesini kaçırmak ister. Tayın annesi olan ve daha önce ayağı topalladığı için hara sahipleri tarafından çayırlara bırakılan Rita adlı bu kısrak, hırsızların elinden kurtulmayı başarır. Ancak yavrusu Beyaz Yele için geri döndüğü sırada dizginleri kaptırır. Hırsızlar, kısrakla birlikte gözden kaybolur. Folko ise at hırsızlarının ardından hemen tayın yanına koşarak onu iplerinden kurtarır. O günden sonra Folko sık sık tayı görmeye gider ve onunla dost olur.

Dede  sebyo'nun arkadaşı Koca Seyis Antonyo, tayın annesi Rita'yı çayırlara salan harada çalışmaktadır. Antonyo bir gün  sebyoların evine gelir ve hara sahiplerinin kaçırılan kısraktan arda kalan tayı aradıklarını, Folko'nun ona yardım edip edemeyeceğini sorar. Folko çok heyecanlanır  nk  zaten sözü edilen tay onun Beyaz Yele'sidir. Antonyo, aynı taydan söz edip etmediklerini anlayabilmek için Folko'yla birlikte çayırlara gider ve Folko'nun, Rita'nın yavrusu olduğuna emin olur.

Haranın sahipleri, ele avuca sığmaz Beyaz Yele'yi yakalamak için çok uğraşırlar; ancak Beyaz Yele yakalansa da kaçmayı başarır. Bunun  zerine Folko, hara sahibine tayı yakalayabileceğini söyler. Hara sahibi de yakaladığı an, tayı ona armağan edeceğini söyleyerek k  k çocuğu kandırır.  ocuk, sevinçle Beyaz Yele'sinin yanına gider ve onu

evine götürür. Ancak, at evden kaçar. Uzun uğraşlar sonunda atını bulan çocuk, haranın seyislerinin atı yakalamak üzere olduğunu görür. Beyaz Yele, sürekli seyislerin elinden kaçtığından seyisler onu çembere alabilmek için ateş yakarlar. Folko, atını kurtarabilmek için ateşe atlar ve birlikte çemberden kurtulurlar. Hara sahibi, dörtmala koşan atın üzerindeki çocuğun başına geleceklerden korkup attan vazgeçtiğini, geri dönmesini haykırırsa da Folko çoktan dostu Beyaz Yele ile nehrin azgın sularına kapılmıştır.

***Beyaz Yele* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Beyaz Yele adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 25’te sunulmuştur:

Tablo 25

“Beyaz Yele” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Sabırlı olma	10	30.30
2. Ön bilgilerini kullanma	6	18.18
3. Açık olma	3	9.09
4. Düşünmeden eyleme geçmeme	3	9.09
5. Derinlemesine soru sorma	3	9.09
6. Yansız olma	3	9.09
7. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	2	6.06
8. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	1	3.03
9. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	3.03
10. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	1	3.03
11. Çelişkileri fark etme	0	0
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	33	100,00

Tablo 25’e göre *Beyaz Yele* adlı kitapta göre eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” (%30.30) ve “ön bilgilerini kullanma” (%18.18) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme”, “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ile ilgili anlatımlara (%3.03) az yer verilmişken; “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda *Beyaz Yele* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Sabırlı Olması:

At hırsızları Beyaz Yele'nin annesi Rita'yı kaçıtır. Folko, tayını; başka bir deyişle Beyaz Yele'yi bulmak için yolun ortasının bataklık olmasına aldırmadan, engellere karşın yılmadan sabırla tayı arar ve sonunda onu bulur:

- Yolun ortası bataklıktı ama Folko hızını almıştı bir kere. Biraz yavaşlasa da çamurları sıçrata sıçrata, bata çıka koşmaya devam etti.
- Ortalık zifiri karanlıktı artık. Bütün şekilleri yutan, giderek koyulaşan sisin içinde bodur ağaçlar da adeta hareket ediyor gibiydi.
- Folko ilk ağaçlara vardığında yorgunluktan dizleri tutmaz olmuştu. Bir an durup soluklandı.
- Sonra kulak kabarttı. Yüreğinin göğsünde küt küt atmasından başka ses yoktu. Bunun üzerine taya seslendi: "Beyaz Yele!"
- Çalılardan bir gece kuşu havalandı. Ardından yine sessizlik çöktü: "Beyaz Yele!"
- Bu sefer kulağına hafif bir inilti çalınır gibi olunca derhal sese doğru seğirtti. Ayaklarını dikenlere kaptırmak, yerlere kapanmak pahasına.
- Doğru duymuştu. Tay oradaydı. Dört bacağı bir iple bağlı vaziyette, çalılıkların dibinde yatıyordu. (s.22-23)

2. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Hara sahipleri, Beyaz Yele'nin ardına düşünce Folko onu yakalayabileceğini söyler. Hara Sahibi de Folko'yu kandırarak atı yakalarsa ona armağan edeceğini söyler. Folko, atın izini sürerken ön bilgilerini kullanır:

- Folko kayığına bağladı. İz sürmesini bilirdi. Beyaz prensin toynakları çamurda derin izler bırakmıştı. Folko kıyıdaki sazların arasında, sonra, silinmeye başlayınca karada izleri takip etti. At tam şuracıkta durmuştu, toprağı eşelemesinden belliydi. Al işte! Sonra da ak çiçeklerle donanmış sulu ovaya geri dönmüştü. Folko birden arkadaşını gördü. Başını sarkıtmış, yelelerini suya dökmüştü. Folko çit çıkarmadan usulca yanına sokuldu. (s.58-59)

Tablo 25'e göre *Beyaz Yele* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin en çok "sabırlı olma" ile ilgili anlatımlara (%30.30) yer verilmiştir. Örneğin, Folko dedesinin kayığıyla bataklıkta sık sık gezer ve bu geziler sırasında kayığı, bataklığa sapsansa bile Folko, hiç yılmadan kayığı kurtarmayı başarır. Başka bir örnek olarak da at hırsızlarının Beyaz Yele'nin annesi Rita'yı kaçırması üzerine Folko'nun bataklığa bata çıka, hiç yılmadan, var gücüyle tayı araması verilebilir. Folko, akşamın karanlığında çok sıkıntı çekse de tayı aramaktan vazgeçmez ve sonunda onu bulur. Her iki örnek de Folko adlı karakter aracılığıyla okurlara, zorluklar karşısında yılmamanın, sorunların çözümüne yeterince zaman ayırmanın önemini sezdirmesi bakımından değerlidir.

İkinci sırada “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlar (%18.18) yer almaktadır. Örneğin, Folko’nun dedesi Ösebyo, zamanında Çinlilerden kuşları eğitmeyi öğrenir ve bu ön bilgisiyle bir tarla kuşunu evcilleştirip onu kendine yoldaş kılar. Bu örnekte Ösebyo’nun, eskiden edindiği bir bilgiyi kullanarak yaşamını kolaylaştırması, okurlara ön bilgilerden yararlanmanın önemini duyumsatır.

René Guillot’un kaleme aldığı *Beyaz Yele* adlı kitap 1964 yılında Andersen Ödülü’nü almıştır. Kitap, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarının tümüne yanıt oluşturabilecek içerikte anlatımlara sahip olmasa da özellikle “sabırlı olma” ve “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlarla okurlara hayvan sevgisi, dostluk ve bağlılık konuları üzerine düşünme ortamı yarattığı için değerlidir.

Charlie'nin ikolata Fabrikası

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Roald Dahl
evirmeni	: Celâl Üster
izeri	: Quentin Blake
Yayınevi	: Can ocuk
Basım yılı	: Eylül 2018
Sayfa Sayısı	: 205
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Charlie; iki dedesi, iki ninesi, anne ve babasıyla birlikte yaşayan yoksul bir çocuktur. Çikolatayı çok sever; ama sadece doğum gününde ailesinin armağanı olarak çikolata yiyebilir. Yaşadıkları yerde bulunan büyük çikolata fabrikası, Charlie'nin çikolata özlemini iyice artırır. Wonka ikolata Fabrikası, değişik şekerleme ve çikolatalara imzasını atan Bay Wonka'dır. Bay Wonka bir gün tüm çalışanlarını işten çıkarır ve fabrikanın kapılarını kapatır; çünkü casuslar yoluyla ikolatalarının formüllerinin alındığını düşünür. Sonra bir gün fabrika yeniden çalışmaya başlar; ancak fabrikaya kimse girip çıkamaz. Zaman zaman fabrikada çalışan çok kısa gölgeler görülse de kimse buna bir anlam veremez.

Bay Wonka bir gün fabrikasının kapısını beş şanslı çocuğa açacağını, çocukların çikolataların yapımını görebileceklerini, çikolatalardan tadabileceklerini ve dönüşte de evlerine istedikleri denli çikolata götürebileceklerini söyler. Bunun için tek koşul çikolata paketlerine gizlenmiş olan altın biletleri bulmaktır. İlk şanslı Augustus Gloop adlı, tek derdi yemek yemek olan şişman bir çocuktur. İkinci şanslı, Veruca Salt adında zengin bir ailenin şımartılmış kızıdır. Üçüncü şanslı, Violet adlı sürekli sakız çiğneyen bir kızıdır. Dördüncü şanslı, sürekli televizyonda şiddet içerikli filmler izleyen Mike adlı bir erkek çocuğudur. Bu arada Charlie, doğum günü için alınan çikolatanın paketini açar; ancak altın bileti bulamaz. Charlie'nin Joe Dede'si, köşeye ayırdığı parasıyla Charlie'ye çikolata almasını söyler ama ne yazık ki aldığı çikolatadan da bileti çıkamaz. Derken bir gün Charlie, sokakta bulduğu parayla çikolata alır ve altın bileti bulur.

Şanslı çocuklar anne ve babalarıyla fabrikaya gelirken Charlie, Joe Dede'yle gider. Bay Wonka konuklara fabrikayı gezdirirken boğazını tutamayan Augustos, çikolata nehrine düşer ve sonra bir borudan fırlatılır. Bu arada fabrika çalışanlarının Umpa Lumpalar olduğunu öğrenirler. Bay Wonka kahve çekirdeğini çok seven bu minik adamları yaşadıkları yerden getirip çalıştırdığını anlatır. Bu arada Violet henüz deneme aşamasındaki bir sakızı çiğner ve bir balon gibi şişip kalır. Daha sonra gördüğü her şeyi satın almak isteyen şımarık kız Veruca, bir odada gördüğü ceviz ayıklayan özel eğitilmiş sincaplara sahip olmak ister, Bay Wonka onların satılık olmadığını belirtir. Veruca sincapların yanına gidince sincaplar onu ceviz sanıp delikten aşağı atar. Ardından anne ve babası da delikten düşer. Bay Wonka diğer şanslılara fabrikayı gezdirmeyi sürdürür. Wonka, konukları televizyondan el uzatınca alınabilen çikolatanın olduğu odaya getirince; televizyon düşkünü Mike, insanların da televizyondan gönderilip gönderilmeyeceğini merak edip bunu denemeye kalkışınca bir cüce olarak televizyondan çıkar. Sonunda tüm çocuklar ufak tefek değişikliklerle fabrikadan çıkıp evlerine giderken tek sağlam kalan Charlie olur ve Bay Wonka ona fabrikaya kendinden sonra onun geçmesini ister, altın biletleri bunun için bastırıldığını, bir çocuğun her zaman bir yetişkine göre daha anlayışlı olduğunu düşündüğünü söyler. Charlie, çok mutlu olur; Bay Wonka'nın cam asansörüne binip Charlie'nin evine giderler tüm ailesini de alıp yaşamak için fabrikanın yolunu tutarlar.

***Charlie'nin Çikolata Fabrikası* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Charlie'nin Çikolata Fabrikası adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 26'da sunulmuştur:

Tablo 26

“Charlie'nin Çikolata Fabrikası” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Açık olma	11	23.91
2. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	7	15.22
3. Derinlemesine soru sorma	6	13.04
4. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	5	10.87
5. Düşünmeden eyleme geçmeme	3	6.52
6. Ön bilgilerini kullanma	3	6.52
7. Yansız olma	3	6.52

(Devam ediyor)

Tablo 26 (Devam)

“Charlie'nin Çikolata Fabrikası” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
8. Sabırlı olma	2	4.35
9. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	2	4.35
10. Çelişkileri fark etme	2	4.35
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	1	2.17
12. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	2.17
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	46	100,00

Tablo 26'ya göre *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” (%23.91), “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” (%15.22) ve “derinlemesine soru sorma” (%13.04) ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” (%2.17) ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%2.17) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Açık Olması:

Fabrika gezisi sırasında Bay Wonka, mutlulukla bir odayı göstererek oranın “Tele-Çikolatanın Deneme Odası” olduğunu söyler. Bunun üzerine Mike, açık bir dille bunun ne demek olduğunu sorar:

- Bay Wonka coşkuyla hoplayıp zıplayarak, “İşte karşınızda!” diye bağırdı. “Burası, en son ve en büyük buluşumun, Tele-Çikolatanın Deneme Odası!”
- Mike Teavee hemen atıldı, “Nedir bu Tele-Çikolata?” (s.170)

2. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/ Sayıtları İncelemesi:

Joe Dede, Charlie'ye Bay Wonka ile ilgili akıl almaz şeyler anlatır. Yeryüzünün tüm başkanlarının onun çikolatalarını yediğinden, buzdolabına bile konmadan saatlerce erimeyen çikolatalı dondurma ürettiğinden söz eder. Özerk düşünen Charlie, dedesinin geliştirdiği sayıltıyı kabul etmez:

- Dahası var, yeryüzünün tüm hükümdarları, tüm başkanları onun çikolatalarını yerler. Hem yalnız çikolata mı yaptığını sanıyorsun! Yok canım, yok efendim! Bay Wonka'nın öyle buluşları var ki akla zarar! Buzdolabına koymasın da saatlerce erimeyen çikolatalı dondurma yaptığını biliyor muydun bakalım? Ortalık sıcaktan yanıyor olsun, akşama kadar güneşte bırak, yine de erimiyor!
- Küçük Charlie, dedesine hayretle bakarak, “Ama bu olanaksız!” dedi. (s.23)

3. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Joe Dede, Charlie'ye Bay Wonka'yla ilgili ilginç bir öykü anlatır. Öyküye göre Hintli bir prens, Bay Wonka'dan kendine çikolatan bir saray yapmasını ister. Bay Wonka, denileni yapar; ancak prens bu sarayda yaşamak istediğini söyleyince Bay Wonka bunun olanaklı olmadığını söyler. Gerçekten de kısa bir süre sonra saray erir. Bunun üzerine Charlie bu konuyla ilgili birtakım temel sorular sorar:

- “Bütün bunlar gerçekten olmuş mu?” diye sordu. Yoksa benimle eğleniyor musun?
- Charlie, “Nereden?” diye soracak oldu.
- Charlie, bu sefer “Nereye?” diye bağırdı.
- Dedeğim, neden söz ediyorsun sen?
- İşçiler mi?
- Charlie heyecan içinde, “Kimler öyleyse?” diye bağırdı. (s.26-27)

Tablo 26'ya göre *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “açık olma” ile ilgili anlatımlara (%23.91) yer verilmiştir. Kitapta Bay Wonka, çocuklara ve ailelerine fabrikayı gezdirirken Veruca, her türde çırpıcının yer aldığını belirten bir odanın önünden geçerken çırpıcıların tam olarak ne işe yaradığını sorar. Yine gezi sırasında Bay Wonka “Tele-Çikolata” odasını gösterdiğinde Mike, bunun ne anlama geldiğini merak eder. Her iki örnekte de karakterler yoluyla okurlara iletişiminde açıklığın öneminin vurgulanması önemlidir.

İkinci sırada yer alan “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımlara (%15.22) örnek olarak Bay Wonka'nın çocuklara ve ailelerine fabrikayı gezdirdiği sırada, fabrikada çalışanların Umpa Lumpalar olduğunu ve onları Umpa Lumpa ülkesinden getirdiğini söylemesi üzerine Veruca'nın annesi Bayan Salt'ın böyle bir ülke olmadığını söylemesi verilebilir. Bayan Salt, bu örnekte Bay Wonka'nın dediğini sorgulamadan kabullenmez, böyle bir ülkenin olmadığını söyler. Örnek, okurların olaylara sorgulayıcı yaklaşımlarına dönük içeriği olması bakımından değerlidir.

Tablo 26'ya göre kitapta “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ile ilgili anlatımları “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlar (%13.04) izlemektedir. Bir akşam Joe Dede, torunu Charlie'ye Bay Wonka'nın yakın zamanda fabrikasındaki tüm işçileri işten çıkardığını söyleyince; Charlie, dedesine bu konuyla ilgili art arda sorular sorar. Örnekte Charlie'nin konuyu tam olarak anlayabilmek için konuya ilişkin temel soruları sorması, okurların da olaylara eleştirel yaklaşmasını sağlayabilir.

Roald Dahl'ın yazmış olduğu *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitap; anne ve babaları tarafından şımartılmış, yemeye-içmeye düşkün, televizyon bağımlısı çocukları

özgün kurgusuna yerleştirdiği Umpa Lumpalar yoluyla eleştirmektedir. Kitap, bu çalışmanın sonuçlarına göre okurların olaylara eleştirel yaklaşmasına katkı sunabilir.

Pál Sokağı Çocukları

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Ferenc Molnár
Çevirmeni	: Tarık Demirkan
Yayınevi	: Yapı Kredi Yayınları
Basım yılı	: Temmuz 2018
Sayfa Sayısı	: 235
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Budapeşte’de kendilerine “Pál Sokağı Çocukları” adını veren bir küme çocuk sabahları Amerikan bozkırı, öğleden sonra Macar ovası ve yağmur yağarken deniz olan; kış aylarında ise Kuzey Kutbu’na dönen “Arsa” dedikleri yerde kendilerine bir yaşam alanı oluştururlar. Başka çocukların saldırısına uğradıklarında kendilerini korumak için oluşturdukları orduları ve komutanları vardır. Boka komutandır ve diğer tüm askerlerin bir rütbesi vardır; yalnızca Nemescek erdir.

Bir gün Nemescek ve arkadaşları bilye oynarken Pásztorlar -komutanı Feri Áts olan Kızıl Gömleklilerden- gelip bilyelerine el koyarlar. Çocuklar arasında bunun adı “Einstand”dır ve bağışlanması söz konusu değildir. Pál Sokağı Çocukları ve Kızıl Gömlekliler arasında savaş çıkar. Savaştan önce Pál Sokağı Çocuklarından Geréb, gizli gizli diğer takıma laf götürüp getirir. Buna tanıklık eden Nemescek, Kızıl Gömleklilerin yanına giderek hem arkadaşının gerçek yüzünü görmüş olur hem de ne denli onurlu olduğunu iki takıma da kanıtlamış olur. Geréb, yaptığından utanıp çoğu kez Pál Sokağı Çocuklarından bağışlanmayı diler, yoğun uğraşları sonucunda kendini bağışlatmayı başarır. Bu arada Kızıl Gömleklilerle savaşımı Pál Sokağı Çocukları kazansa da Nemescek bu sırada üç kez sırlısklam ıslandığı için bir süre hasta yatıp yaşamını yitirir. Nemescek’in ölümünün ardından Pál Sokağı Çocuklarının içinde birbirine kırgın olanlar barışırlar ve yaşamlarını kaldıkları yerden sürdürürler; ancak “Arsa”larının inşaat alanına döneceğini öğrenen Boka Nemescek’in, uğruna canını verdiği “vatan”larının, ellerinden gideceğine tanıklık etmemiş olmasına buruk bir biçimde sevinir.

***Pál Sokağı Çocukları* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Pál Sokağı Çocukları adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 27’de sunulmuştur:

Tablo 27

“Pál Sokağı Çocukları” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Yansız olma	15	16.30
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	14	15.22
3. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	13	14.13
4. Açık olma	10	10.87
5. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	10	10.87
6. Derinlemesine soru sorma	9	9.78
7. Ön bilgilerini kullanma	8	8.70
8. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	4	4.35
9. Sabırlı olma	3	3.26
10. Bağımsız düşünme / Sayıtları inceleme	3	3.26
11. Yargılarını erteleme	2	2.17
12. Çelişkileri fark etme	1	1.09
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
Toplam	92	100.00

Tablo 27’ye göre *Pál Sokağı Çocukları* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “yansız olma” (%16.30), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%15.22) ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%14.13) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “yargılarını erteleme” (%2.17) ve “çelişkileri fark etme” (%1.09) ile ilgili anlatımlara az yer verilirken “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Pál Sokağı Çocukları* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Yüreklilik:

Pázstorlar, Nemecek ve arkadaşlarının bilyelerine el koymaya geldiğinde Nemecek onlara, bunu yapmaya hakları olmadığını söyleyerek zihinsel yüreklilik gösterir:

- Bilyaların hepsini kazandım. Bilyaları toplamak için duvara doğru giderken, çünkü orada artık neredeyse 30 bilya vardı, Pázstorlardan biri, küçük olanı önüme atladı ve “*Einstand*” diye bağırdı. Ben başımı geriye doğru çevirdim,

Kolnay'la Barabás koşmaya başlamışlardı bile. Weisz duvara dayanmıştı, yüzü bembeyazdı. Richter ise tereddüt ediyor gibiydi: Kalsın mı yoksa kaçsın mı karar verememişti. Önce ben davrandım, dedim ki “Lütfen, bunu yapmaya hakkınız yok!” (s.29, 30)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Nemecsek ve arkadaşlarının bilyelerine el konulduğu duyan Boka, eyleme geçmeden önce durup düşünür, öğleden sonra arkadaşlarıyla toplanmak için karar alır. Ardından bayraklarının da çalınması üzerine tam olarak olayın nasıl gerçekleştiğini öğrenip ona göre plan yapar:

- Boka ise sessizdi, düşünüyordu. Herkesin gözü onun üzerindeydi. Herkes Boka'nın ne söyleyeceğini merak ediyordu. Bu konu aylardır konuşuluyor, herkes şikâyet ediyor, Boka ise kimseyi ciddiye almıyordu. Acaba şimdi ne diyecekti? Ama bu olay ve olup bitenlerdeki tartışmasız adaletsizlik Boka'yı bile çileden çıkarmışa benziyordu. Kelimeler ağzından tane tane döküldü: Şimdi gidip yemek yiyelim. Öğleden sonra Arsa'da buluşalım. Orada her şeyi konuşuruz. Şimdi artık ben de bu iş böyle gitmez, diyorum.
- Onlar buraya gelmeden biz Fűvészkert'e gideceğiz! (s.30,49)

3. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Boka'nın okuldan arkadaşı Cinder, ıslık çalma konusunda usta olmasına karşın okulda eğitim kolu başkanı seçildikten sonra kendini denetler ve ıslık çalmayı bırakır:

- Evet belki sadece Cinder yaklaşabilirdi bu ıslığa, ama o da okulda eğitim kolu başkanı seçildiğinden beri ıslık çalmayı bırakmıştı Eğitim kolu başkanı olan, çarşamba günleri de Macarca öğretmenin yanında kürsüde oturan birine, iki parmağını ağzına sokup ıslık çalmak yakışmazdı doğrusu. (s.26)

Tablo 27'ye göre *Pál Sokağı Çocukları* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “yansız olma” ile ilgili anlatımlar (%16.30) yer almaktadır. Kitapta yansızlığın alt boyutlarından özellikle “zihinsel yüreklilik” ile ilgili içeriği olan anlatımlar bulunmaktadır. Örneğin Nemecsek, Pál Sokağı Çocukları içinde herkes subaylığa yükselmişken bir tek kendinin erlikte kalmasına ilişkin görüşlerini büyük bir yüreklilikle dile getirir. Bu örnekte Nemecsek, kimsenin kolay kolay dile getiremeyeceği bir gerçeği söyleyerek haksızlık yapıldığını vurgulamak ister. Kitabın, genç okurlarına “yansız olma”ya ilişkin içeriği olan tümceleri sunması; bu yolla onların eleştirel düşüncelerine katkı sağlayabileceği biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 27'ye göre ikinci sırada “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%15.22) yer verilmiştir. Örneğin Boka, Nemecsek ve arkadaşlarının bilyelerine el konulduğunu öğrenince hızlı davranıp hemen karar vermez, tersine uzun süre ne yapacağını düşünür. Ardından yemekten sonra Arsa'da buluşup durumu

değerlendirmeye karar verir. O arada bayraklarının da gizlice götürülmesi üzerine Boka, Kızıl Gömleklilerin kendilerine gözdağı vermeye çalıştığını söyleyip bir eylem planı yapar, bunu arkadaşlarına açıklar. Kurgu içinde Boka'nın hızlı karar vermeyip uzun uzun düşünmesi yukarıda söz edilen türden planlar yapması, herkesin bu plana göre davranması genç okurlara başarıya ulaşmada acele etmemenin, plan yapmanın önemini sezinelebileceğinden çok önemlidir.

Tablo 27'ye göre üçüncü sırada “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlar (%14.13) yer almaktadır. Örneğin, Pál Sokağı Çocuklarından olan Geréb önce arkadaşlarına ihanet eder ardından da kendini denetleyerek hata yaptığını anlar ve hatasını düzeltebilmek için Boka'ya mektup yazar. Kitabın, çocukları bu tür örneklerle buluşturması, onların kendi yaşamlarında da özdüzenleme yapmalarını sağlayabilir.

Yazar Ferenc Molnár, I. Dünya Savaşı sırasında Galiçya'da savaş muhabirliği yaptığından savaşım deneyimlerini *Pál Sokağı Çocukları* adlı kitapta kurguya aktarabilmiştir. Macar edebiyatının önemli kitaplarından biri olan kitap, çocuklara bağımsızlık, özgürlük ve ülküler uğruna savaşmayı duyumsatır (Doğan, 2016). Kitap boyunca yoksul çocukların özgürleşme alanı olan “Arsa” için savaşım vermeleri üstelik en güçsüz görünen Nemecek adlı karakterin, “Arsa” uğruna yaşamını yitirmesi çocukların kendilerine özgü evrende yaşamı nasıl ciddiye aldıklarının bir kanıtıdır. Ayrıca kitabın başında, okuldan çıkan çocukların “Kafalarındaki yorgunluk; sokağın, hayat anlamına gelen parıltılı ve neşeli görüntüsüyle yavaş yavaş dağılıyordu. Sanki hapisneden şimdi serbest bırakılmış küçük mahkûmlar gibiydiler.” (s.21) biçiminde betimlenişi aracılığıyla yazar, okul dizgesine eleştirel bir biçimde yaklaşmıştır.

Özetle bu çalışmanın sonuçlarına göre *Pál Sokağı Çocukları* adlı kitabın, genç okurların olaylara sorgulayıcı ve eleştirel bakmasını sağlayacak nitelikte olduğu söylenebilir.

Pıtırıcık Tatilde

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Renè Goscinny
Çevirmen	: Vivet Kanetti
Tasarım Uygulama	: Gelengül Erkara
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: 2017
Sayfa Sayısı	: 85
Seslendiği Yaş Aralığı	: 8-10

Kitabın Özeti

Okullar tatil olmak üzeredir ve Pıtırıcık ile arkadaşları tatilden önce okulları tarafından birtakım sağlık denetimlerinden geçirilirler. Pıtırıcık ile arkadaşları sağlık denetimi sırasında sağlık çalışanlarına ve annelerine zor anlar yaşatırlar. Ardından okulda düzenlenen ödül töreniyle okullar tatil olur. Pıtırıcık ve ailesinin tatilini nerede geçireceğine baba karar vereceğini söyler. Anne bunu kabul eder; ancak sonunda ne yapıp edip kendi istediğini yaptırır. Pıtırıcık tatilde de pek çok arkadaş edinir ve onlarla tatilde değişik oyunlar oynamak isterler; ancak pek çok konuda yetişkinlerin engellemeleriyle karşılaşır. Sonunda tatil biter ve Pıtırıcık ile ailesi evlerine dönerler. Ancak Pıtırıcık aradığı huzuru evinde de bulamaz; anne ve babasının onu anlamamaları ve okulların tatil oluşu Pıtırıcık için işkenceye dönüşür.

***Pıtırıcık Tatilde* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Pıtırıcık Tatilde adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 28’de sunulmuştur:

Tablo 28

“Pıtırıcık Tatilde” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Ön bilgilerini kullanma	5	35.71
2. Açık olma	2	14.29
3. Derinlemesine soru sorma	1	7.14
4. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	1	7.14
5. Çelişkileri fark etme	1	7.14
6. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	1	7.14
7. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	1	7.14
8. Yansız olma	1	7.14
9. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	1	7.14
10. Düşünmeden eyleme geçmeme	0	0
11. Sabırlı olma	0	0
12. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	14	100.00

Tablo 28’e göre *Pıtırıcık Tatilde* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “ön bilgilerini kullanma” (%35.71) ve “açık olma” (%14.29) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “derinlemesine soru sorma”, “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme”, “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”, “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme”, “yansız olma” ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ile ilgili anlatımlara (%7.14) daha az yer verilirken; “düşünmeden eyleme geçmeme”, “sabırlı olma”, “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda *Pıtırıcık Tatilde* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Tatilden eve dönen Pıtırıcık’ın canı evde çok sıkılır. Pıtırıcık’ın can sıkıntısını gidermek isteyen annesi, ona pamukta fasulye filizlendirebileceğini söyleyip ön bilgilerinden yararlanarak ona bunu nasıl yapacağını anlatır:

- “Neden bir fasulye tanesini filizlendirmiyorsun?” diye sordu annem. Bir fasulye alıp ıslak pamuğun arasına koyunca sonradan sap ve yapraklar

çıktığını, bunun da çok eğlenceli olduğunu, babamın bana bunun nasıl yapıldığını göstereceğini söyledi. (s.80)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Pıtırıcık'ın okulu yaz tatiline girerken okul müdürü herkese bir ödül verir. Pıtırıcık'a da "Konuşma ödülü" verir. Baba buna çok sevinir; ancak öğretmen babaya bu alanda nitelikten çok niceliğin ödüllendirildiğini söyleyince baba düş kırıklığı yaşar. Öğretmenin ne demek istediğini anlamayan Pıtırıcık, anlam bulanıklığını gidermek için bunu açıkça babasına sormak ister:

- Sınıfın sonuncusu olan Dalgacı'ya "Arkadaşlık Ödülü", bana da "Konuşma Ödülü" verildi. Babam çok sevinmişti, ama öğretmen kendisine, bu alanda nitelikten çok niceliğin ödüllendirildiğini söyleyince biraz hayal kırıklığına uğradı. Öğretmenin acaba ne demek istediğini babama bir sormalıyım. (s.16)

Tablo 28'e göre *Pıtırıcık Tatilde* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok "ön bilgilerini kullanma" ile ilgili anlatımlara (%35.71) yer verilmiştir. Örneğin Pıtırıcık ve ailesinin tatile gidecekleri yer serin bir yer olduğu için anne, ön bilgilerini kullanarak babaya kazak önerir. Yine anne, tatil dönüşü canı sıkılan Pıtırıcık'a ıslak pamukta fasulye tanesi filizlendirmesini önerir ve ön bilgilerine dayanarak bunu nasıl yapacağını, oğluna anlatır. Her iki örnekte de yeni bir durumla karşılaşıldığında, eski bilgilerden yararlanılması söz konusudur.

İkinci sırada "açık olma" ile ilgili anlatımlar (%14.29) yer almaktadır. Örneğin, Pıtırıcık'ın okul müdürü tatil öncesi çocuklara farklı alanlarda ödüller verir. Pıtırıcık'ın ödülü "Konuşma Ödülü" dür. Babası buna çok sevinir; ancak öğretmen kendisine bu alanda nitelikten çok niceliğin ödüllendirildiğini söyleyince baba düş kırıklığı yaşar. Öğretmenin ne demek istediğini anlamayan Pıtırıcık ise bunun ne anlama geldiğini açıkça babasına sormak ister. Burada Pıtırıcık, iletişimde anlam bulanıklığı yaşamamak, durumu iyice kavramaya çalışmak istemektedir.

Özkul'a (2018: 9) göre Gosciny tarafından kaleme alınan *Pıtırıcık* dizisinin, yetişkin bakış açısıyla değil, çocuk bakış açısıyla kurgulanmış olması önemlidir. *Pıtırıcık* dizisi ile Rıfat Ilgaz tarafından yazılan *Bacaksız* dizisindeki şiddet öğelerini inceleyen Çiftçi'ye (2008: 96-97) göre de *Pıtırıcık* dizisi, çocuk gerçekliğine uygun olarak yapılandırılmış ve çocuğa uygulanan şiddet, kitapta örtük olarak olumsuzlanmıştır; bu bakımdan bu dizi değerlidir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre kitabın, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarının tümüne yanıt veren anlatımları içermese de Pıtırıcık adlı karakter yoluyla okurları düşündürürken gülümsetmesi önemlidir.

Yankılı Kayalar

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Ahmet Yılmaz Boyunağa
Çizeri	: Uğur Köse
Yayınevi	: Genç Timaş
Basım yılı	: 2017
Sayfa Sayısı	: 112
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Mehmet, Doğu Anadolu'nun bir dağ köyünde annesi, babası ve kız kardeşi Hatice'yle birlikte yaşayan on bir yaşında bir çocuktur. Mehmet'in babası, hastalanan eşine doktor bulmak için evden ayrıldığında kurtların saldırısına uğrayıp yaşamını yitirir. O günden sonra Mehmet ve annesini zor günler bekler. Anne ve çocuk köyün pazarında süt ve yoğurt satarak evlerini geçindirmeye çalışırlar. Mehmet'in annesi de hastalanarak yaşamını yitirince evin ve küçük Hatice'nin tüm sorumluluğu, Mehmet'in omuzlarına biner. Mehmet, annesini hastalıktan yitirince kendi kendine doktor olup herkesi hastalıktan kurtaracağına söz verir.

Mehmet ve Hatice köylülerin desteğiyle bir süre köyde yaşamayı sürdürürler. Daha sonra ise İstanbul'daki dayısının yanına giderler. Dayı, yeğenlerini büyük bir sıcaklıkla karşılar; ancak yenge çocukları bir türlü kabullenemez. Bir yandan okuyup bir yandan da çalışan Mehmet bir gün sokakta küçük bir kız çocuğunu arabanın altında ezilmekten kurtarır. Küçük kızın zengin ailesi o günden sonra sık sık Mehmet'i görmeye gider ve ona türlü armağanlar götürürler. Bu arada yenge, Mehmet ve kardeşine sözel şiddet uygular. Bununla da kalmayıp Hatice'yi sık sık döver. Dayının hastalanıp hastaneye yattığı gün Mehmet ve Hatice, yengenin sözel şiddetine dayanamayıp evden ayrılırlar. Mehmet ve Hatice, yolda Mehmet'in yaşamını kurtardığı kızı ve ailesini görürler. Bu aile, Mehmet ve Hatice'yi evlatlık edinir ve iki çocuk yaşamını çok rahat bir biçimde sürdürür. Sonunda büyüüp doktor olan Mehmet, köy öğretmeninin öğretmeni kızı Serpil'le evlenir ve köylerine giderler.

***Yankılı Kayalar* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Yankılı Kayalar adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 29’da sunulmuştur:

Tablo 29

“Yankılı Kayalar” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Düşünmeden eyleme geçmeme	5	26.32
2. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	4	21.05
3. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	3	15.79
4. Ön bilgilerini kullanma	2	10.53
5. Derinlemesine soru sorma	2	10.53
6. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	2	10.53
7. Sabırlı olma	1	5.26
8. Açık olma	0	0
9. Çelişkileri fark etme	0	0
10. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
11. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	0	0
12. Yansız olma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	19	100.00

Tablo 29’a göre *Yankılı Kayalar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” (%26.32) ve “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%21.05) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “açık olma”, “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”, “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”, “yansız olma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlar bulunmamaktadır.

Aşağıda *Yankılı Kayalar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Mehmet, anne ve babasının ölümünün ardından dayısının çağrısı üzerine kardeşiyle birlikte İstanbul’a gitmeye karar verir. Mehmet ve kardeşi İstanbul’a gitmeden önce köy öğretmeni ve imam, Mehmetlerin evlerinin ve hayvanlarının durumları hakkında düşünürler. Ardından öğretmen ne yapacaklarına ilişkin planlarını açıklar:

- Bak biz İmam Efendi ile ne düşündük: Siz gelinceye kadar, evinizde Mustafa oturur. Beş çocuğu var. Sığırtmaçlıktan pek fazla bir geliri yok. Zor geçiniyor. Hem evinizi korur, hem de hayvanlarınıza bakar. Sütten yumurtadan

faydalanır; size de bir miktar para gönderir. İki taraf için de faydalı olur. Ne dersin? (s.63)

2. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Mehmet, odun kestiği bir gün dışarıdan uluma sesleri duyar ve kurt saldırısına uğrayacağını anlar. Hemen odun kesmeyi bırakıp eve koşar ve baltayı alır, kurt saldırısından kurtulmak için eylemlerini denetler, yeni çözüm yolları bulmaya çalışır:

- Onları geriletmek için, baltamı onlara doğru sallarken yine bir çığlık attım. Birkaç adım geri çekildiler. Ben de bundan faydalanarak, geriye birkaç adım daha attım. Bu hareket, şimdi bana oyun gibi geliyordu. Kendimi sanki arkadaşımınla oyun oynuyormuş gibi hissediyordum. Çığlık atarken, baltayı sallama hareketini birkaç defa yaptım. Böylece kapının önüne kadar geldiğini hissettim. Fakat içeri nasıl girecektim? Canavarlar artık daha fazla yaklaşıyorlar ve hırlamaları da gittikçe korkunçlaşıyordu. İçeri ani bir hareketle girmem lazımdı. Çünkü dalgınlıkla geçirdiğim bir an, hançer gibi dişleri ve iri pençeleri arasında parça parça olmama yeter de artardı. Tekrar korkunç bir çığlık atarken baltamı salladım. Onlar gerilirken kendimi kapıdan içeri attım ve sürgüyü ittim. (s.5)

Tablo 29'a göre *Yankılı Kayalar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%26.32) yer verilmiştir. Örneğin, Mehmet anne ve babasını yitirince kendileri gibi başka çocuklar da kimsesiz kalmasın diye çok çalışıp doktor olmaya sonra da köyüne dönüp hastaları iyileştirmeye karar verir. Burada Mehmet'in yaşamına ilişkin düşünüp bir karar vermesi önemlidir. Başka bir örnek olarak da Mehmet ve kız kardeşini, dayısının İstanbul'a çağırması üzerine köy öğretmenin ve imamın, Mehmetlerin evinin ne olacağı ile ilgili düşünüp bir plan yapmaları ve bu planı da öğretmenin Mehmet'le paylaşması verilebilir. İmam ve öğretmen, beş çocuklu sığırtmacın Mehmetlerin evinde oturmasının; böylelikle hem evi hem de hayvanları koruyup Mehmetlere de para göndermesinin iki taraf için de yararlı olacağını düşünürler. Bu örnek, sorunları çözmeden önce sorunların üzerine düşünülmesinin gerekliliğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

İkinci sırada “kendini ve çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlar (%21.05) yer almaktadır. Mehmet, odun kestiği bir gün köpek homurtusuna benzer bir ses duyar; ancak daha sonra bunun kurt uluması olduğunu anlar. Kurtlarla savaşırken sürekli kendini denetler, kurtlar kendine yaklaştıkça yeni çözüm yolları bulmaya çalışır ve sonunda onlardan kurtulmayı başarır. Burada çocuğun kurtlarla savaşırken çözüme dönük davranması güzeldir; ancak çocuğun bir yetişkinmiş gibi gösterilmesi, ideal bir karakter olarak kusursuz yansıtılması, karakteri çocuk gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır. Karataş (2014: 77) Türk çocuk edebiyatındaki karakterlerin “büyümüş de küçülmüş” izlenimi

taşıyan, “hatasız minik kahramanlar” gibi yapılandırıldığını dile getirmiştir. Kitaptaki Mehmet de Karataş’ın belirlemedeki karakter özelliklerine benzer nitelikler taşımaktadır.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre *Yankılı Kayalar* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerine ilişkin anlatımlara az yer verildiği görülmüştür, bu gerçeklikten yola çıkarak bu kitabı okuyan çocukların eleştirel düşünme becerisine ilişkin kısıtlı anlatımla buluşacağı söylenebilir; ancak kurgu içindeki karakterin yaşamın zorluklarına karşın eğitimini tamamlayıp doktor olması çocuk okurlar için iyi bir örnek olabilir.

Dört Kardeşiler

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Gülten Dayıoğlu
Yayınevi	: Altın Kitaplar
Basım yılı	: Temmuz 2018
Sayfa Sayısı	: 159
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Apan köyünde yaşayan Feten adlı kız çocuğunun Habibe ve Döndü adında iki kız kardeşi ve Yaşar adında bir erkek kardeşi vardır. Anneleri Yaşar'ın doğumundan beş gün sonra ölünce kardeşlerinin bakımı ve ev işleri Feten'e kalır. Köy korucusu olan baba genellikle köy koruluğunda kaldığı için eve çok uğramaz. Bu nedenle çocukların başında dedeleri kalır.

Apan köyünün koruluğu çok bakımlı olduğu için çevredeki köylerde yaşayanlar sık sık keçilerini koruluğa yollayıp zarar vermek isterler. Apan köylüleri de bu duruma karşı çıkar. Bu anlaşmazlığın sonucunda çıkan bir çatışmada korucu yaşamını yitirir, oğlunun öldüğünü duyan baba da yatağa düşer. Böylelikle Feten'in iş yükü artar, dedesine de bakmaya başlar. İlkokula giden Feten derslere çok fazla katılamaz ama öğretmeni onunla özel olarak ilgilenir. Bir gün karakol komutanı, muhtardan albaya evlatlık vermek üzere iki çocuk ister. Muhtar da dedeyle konuşarak Habibe ve Döndü'yü evlatlık verir. Bu yaprak dökümünün ardından dedenin de yaşamını yitirmesi üzerine muhtar Yaşar'ı kendi işlerini yapması için evine alır, Feten'i de İstanbul'a besleme olarak yollar. Feten orada evin hanımından sık sık dayak yer. Bir gün apartmanda çıkan yangında evde mahsur kalan Feten uzun bir süre hastanede kalır, başhekim kızın ailesi olup olmadığını araştırmak için köy muhtarı ile yazışır. Yeni köy muhtarı Ahmet Ağa, başhekime kızın kardeşinin de köyde olduğunu söyler ve ondan kızı göndermesini ister. Böylece Feten, köyüne dönmek üzere yollara düşer.

***Dört Kardeşiler* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin**

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Dört Kardeşiler adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 30’da sunulmuştur:

Tablo 30

“Dört Kardeşiler” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Ön bilgilerini kullanma	10	22.22
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	7	15.56
3. Açık olma	5	11.11
4. Bağımsız düşünme/Sayıltıları inceleme	5	11.11
5. Yansız olma	4	8.89
6. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	4	8.89
7. Sabırlı olma	2	4.44
8. Derinlemesine soru sorma	2	4.44
9. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	2	4.44
10. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	2	4.44
11. Yargılarını erteleme	2	4.44
12. Çelişkileri fark etme	0	0
13. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
Toplam	45	100.00

Tablo 30’a göre *Dört Kardeşiler* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “ön bilgilerini kullanma” (%22.22), “düşünmeden eyleme geçmeme” (%15.56); “açık olma” ve “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” (%11.11) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme” ve “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ile ilgili anlatımlar bulunmamaktadır.

Aşağıda *Dört Kardeşiler* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Feten, çobanlık yaparken bir gün koyunlardan biri aniden yere düşüp debelenir. Feten ne yapacağını bilmez. Çobanlardan biri ise ön bilgilerinden yola çıkarak koyunun kulağını keser böylece koyunun kendine gelmesini sağlar:

- Çoban, koyunun gözkapaklarını aralayıp baktı. Hemen kuşağının arasından bir çakı çıkardı. Koyunun başını, bacakları arasına aldı. Kulağını kavrayıp uzunlamasına, yarıya kadar kesti. Koyun, çırpınarak ayağa kalktı. Kulağından

kan fişkırıyordu. O çırpınırken, çocukların üstleri başları kan içinde kalmıştı. Arif, atılıp koyunu tutmak istedi.

- Büyük Çoban:
- Elleme hayvancığı. Çırpınabildiğince çırpınsın. Pis kanı ne denli çok karasa, hayvan öylesine tez iyileşir, dedi.
- Koyun, on dakika oradan oraya koştu. Kulağından akan kan, gittikçe pembeleşip azaldı. O zaman çoban:
- Koyuna su gösterin, dedi.
- Feten koştu, su ibriğini getirdi. Çoban, başındaki eski şapkayı çıkarıp içine su doldurdu, koyuna uzattı. Koyun, bir iki kokladıktan sonra suyu içmeye başladı. Çoban:
- Geçmiş olsun! Koyun açıldı. Su içmeseydi, tehlike geçmemiş sayılırdı. Ama şimdi gerçekten kurtuldu, deyip koyunun kanlı sırtını okşadı. (s.99-100)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Feten, dedesinin yatalak olması üzerine çalışıp para kazanmaya karar verir. Bir gün kardeşi Yaşar'la birlikte çeşmeden gelirken Arif'in babası Ahmet Ağa'yla karşılaşır ve ondan iş ister. Ahmet Ağa bu konu üzerine düşündükten sonra eyleme geçer:

- Ahmet Ağa, onları dikkatle süzdü. İkisi de güvenilir çocuklar, diye düşündü.
- Şimdi siz eve gidin. İş konusunu, ben bir düşünüyüm, dedi.
- İkindiüstü, Arif koşarak geldi Feten'e:
- Feten, babam seni ünlüyor, bize kadar gel! diye seslendi. Feten hemen davrandı, evden birlikte çıktılar. Koşa koşa Ariflere yollandılar.
- Arif'in babası, onları avluda karşıladı.
- Feten abla, işin oldu. Bugün hayvan pazarından on tane koyun aldım. Zaten öteden beri, koyun üretmeyi düşünüyordum, kısmet bugüneymiş. Yarından tezi yok, Arif'le ikiniz hayvanları güdeceksiniz! (s.95-96)

3. Karakterlerin Açık Olması:

Feten'in arkadaşı Havva, bir gün sabah erkenden Feten'in evine gelip atlarının doğurmak üzere olduğunu söyler ve bu ana tanıklık etmesi için onu da çağırır. Feten, atın doğumunun ardından burnunu et torbaya sokup aranmasına bir anlam veremez ve bunun ne anlama geldiğini Havva'ya sorar. Havva da açık bir dille onu yanıtlar:

- Kısa süre sonra at, burnunu et torbanın içine soktu, gelişigüzel dürtmeye başladı. Dürttü, dürttü... Bir şey arıyor gibiydi. Feten yavaşça sordu.
- N'arıyor şimdi?
- Göbek bağı arıyor. Bağı kesip yavruyu et torbadan kurtaracak. At, bu işi yapmaz, ya da geç yaparsa, tay ölür. Anam onun için bekliyor. Ata yardım edecek, dedi. (s.32-33)

4. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıtları İncelemesi:

Feten'in korucu olan babası koruluğun, çevre köylerin hayvanları yüzünden zarar gördüğünü muhtara söyler. Muhtar da komşu köyün muhtarıyla durumu konuşur. Ardından komşu köyün muhtarı, koruluğa zarar veren hayvanların başka köyden

olduğunu dile getirir. Apan köyünün muhtarı, bağımsız düşünen bir karakter olarak diğer muhtarın söylemini kabullenmez, sayılıtları inceler:

- Muhtar: “Ben çobanla konuştum. Korunuza dadanan, başka bir köyün sürüsü olmalı. Bizim sürü, korunun karşı yamaçlarında otluyormuş, dedi.
- Apan muhtarı bu sözlere inanmadı. “Muhtar kardeş, senin bu dediklerine inanmıyorum. Öteki köyler, bizim korudan çok uzakta. Sürülerin gelip gitmesi bir gün alır. Oysa bizim korunun bittiği yerde, sizin köyün tarlaları başlıyor. Tarlaların ötesinde de köyünüz!” (s.77)

Tablo 30’a göre *Dört Kardeştiler* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “ön bilgilerini kullanma” ile ilgili anlatımlara (%22.22) yer verilmiştir. Bunun nedeni, kurguda yer alan köylülerin köy yaşamına ilişkin sorunları çözmek için eski bilgilerinden yararlanan karakterler olarak yapılandırılmış olmalarıdır. Örneğin, Feten köydeki sünnet düğünü için kulaklarını deldirip annesinden anı kalan altın küpeleri takmak ister. Köyde yaşayan Marzı Nine, Feten’in kulaklarını delmeden önce meşe kömürünün külüyle kulak memelerini ovar. Bunu ön bilgilerine dayanarak yapan nine, bu biçimde Feten’in kulakmemelerinin uyuşacağını ve daha az acı duyumsayacağını söyler. Başka bir örnek olarak da Feten’in çobanlık yaptığı sırada bir koyunun ansızın hastalanması üzerine başka bir çobanın, eski bilgilerinden yararlanarak koyunun kulağını kesmesi ve onu kurtarması verilebilir. Her iki örnekte de karakterlerin sorunların çözümünde eski bilgilerini yoklayıp onlardan yararlanmaları, çocuk okurlara da “ön bilgileri kullanma”nın önemini duyumsatması bakımından önemlidir. Binyazar’a (2016: 173) göre Dayıoğlu, yaşadığı topraktan beslenebilmiş bir yazardır. Kitapta bu örneklerin sıkça yer alması da Binyazar’ın değerlendirmesini destekler niteliktedir.

“Ön bilgilerini kullanma”yı “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%15.56) izlemektedir. Örneğin Feten’in korucu olan babası, Akdüzü köyünün keçilerinin koruya zarar vermesinin yanında silahlı avcılarının da korudan kuş çalması üzerine eyleme geçmeden önce muhtarla görüşür, ondan bu konuyla ilgili iyice düşünmesini ister. Muhtar da bu sorunla ilgili olarak düşünüp diğer köyün muhtarıyla görüşmeye karar verir. Bu örnekte hem korucunun hem de muhtarın hızlı davranmayıp konu üzerine ne yapacaklarını düşünmeleri önemlidir. Başka bir örnek olarak da Feten’in, kardeşi Yaşar’la birlikte çalışmak istediğini Ahmet Ağa’ya söylemesi üzerine Ahmet Ağa’nın hemen karar vermeyip konu üzerine düşündükten sonra çocukların hayvan gütmelerine karar verdiğini açıklaması verilebilir. Bu örnekte de Ahmet Ağa’nın sorun üzerine düşündükten sonra karar vermesi çocuk okurlara “düşünmeden eyleme geçmeme”nin önemini sezdirebilir.

Tablo 30'a göre "düşünmeden eyleme geçmeme"yi "açık olma" ve "bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme" ile ilgili anlatımlar (%11.11) izlemektedir. Örneğin, bir gün Feten'in arkadaşı Havva, atlarının doğum yapmak üzere olduğunu söyleyip arkadaşının da bu ana tanıklık etmesini ister. Feten, atın doğum yaptıktan sonra burnunu et torbaya sokup arandığını fark eder. Buna anlam veremez ve Havva'dan bu durumu açık bir dille anlatmasını ister; Havva da ona atın göbek bağı aradığını, bulup kesemezse tayın ölebileceğini, bu nedenle de annesinin ona yardım etmek için beklediğini söyler. Bu örnekte Feten'in anlamadığı bir konuyu sorması, arkadaşının da ona kesin bir dille yanıt vermesi böylelikle Feten'in kafasındaki soruya yanıt bulması; okurlara iletişimde açıklığın önemini duyumsatabilir.

Kitapta "bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme"ye ilişkin olarak Feten'in İstanbul'da çalıştığı ve evin hanımından sık sık dayak yediği evde kendi kendine, yaşamı üzerine düşünmesi verilebilir. Feten, köyünü çok sevmesine karşın İstanbul'da yaşamak zorunda oluşunu; kardeşini, kuzularını, yeşeren otları düşünüp köyüne nasıl dönebileceği üzerine bağımsız düşünüp sorgulama yapar. Binyazar'a (2016: 173) göre Gülten Dayıoğlu "gözlemlediği acıların mirasçısı" olmayı başarabilmiş bir yazardır. Yukarıdaki örnekte küçük yaşta yaşadığı acıları içine sindiremeyen Feten'in yaşamı sorgulayışında da Dayıoğlu'nun gözlemlediği acıların kurguya yansması söz konusudur.

Binyazar'a (2016: 173-174) göre Dayıoğlu'nun annesinin, o çocukken şımarıklığını betimlemek için kullandığı "gökyüzüne kement atmak" deyimini, onun yazarlığını tanımlamak için de kullanılabilir; çünkü Binyazar'ın deyimiyile yazarlık "Gökyüzü boşluğunda, altında atı, üstünde adamı olmayan düşsel bir nesneye kement atarcasına çabalamak, olmayan kemendin halkasını, olmayan bir nesnenin boynuna geçirmek"tir. Sever'e (2013: 224) göre Gülten Dayıoğlu, yazılı kültür ürünleriyle iletişim sorunu yaşayan bir ülkede üç kuşağın dili olmuştur.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre *Dört Kardeşiler* adlı kitap, eleştirel düşünmeye ilişkin içeriği olan anlatımlara az yer vermiştir. Ancak kitapta yer alan eleştirel düşünme becerisine ilişkin örnekler, kitabın kurgusunun özüne uygun olarak başarılı bir biçimde yansıtılmıştır. Özellikle en çok yer verilen "ön bilgilerini kullanma"yla ilgili tümceler, çocuk okurlara yeni bir sorunla karşılaşıldığında eski bilgileri yoklamının önemini sezdirmesi bakımından değerlidir. Kitapta Feten adlı küçük bir kız çocuğunun yaşamın tüm zorluklarını yüklenmesinin, sürekli kardeşleri için özveride bulunmasının, ilk bakışta çocuk okurlar için olumsuz bir durum yaratabileceği, eşduyum kurmaya uygunluk göstermeyeceği düşünülebilir. Ancak Dayıoğlu bu konuya bir söyleşisinde açıklık

getirerek çocukların yaşam gerçekliklerine ilişkin sorunlardan soyutlanamayacağını, onların kavanoz çocuğu gibi yetiştirilmemesi gerektiğini; ancak acı yaşam gerçekliklerini onlara umut yolları göstererek, onların yaşam sevincini köreltmeden sunmak gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre, romanlarındaki zorluk yaşayan karakterlerin romandan çıkması, romanlarının bitkisel yaşama girmesi ile eş değerdir (Canlı, Doğan Güldenoğlu ve İnce Samur, 2016: 77, 102). Aslan'a (2008: 86) göre de çocuklar, yazınsal kitaplar aracılığıyla pek çok yaşam gerçekliğiyle buluşturulmalı ve böylece yaşama hazırlanması sağlanmalıdır. Ayrıca Dayıoğlu (2010: 63-71), yetmiş iki kitabının yazılış öyküsünü kaleme aldığı kitapta *Dört Kardeştiler* adlı kitabının konusunun kurgudan çok, Anadolu'da yaşadığı yıllara ilişkin gerçek yaşam öykülerinden alındığını dile getirip kitabın yayımlanmasının ardından bu gerçekliği yaşayan kişilerin kitaptaki karakterlerle eşduyum kurarak yaşam zorluklarına karşı daha dayanıklı olduklarına ilişkin kendisine görüş bildirdiklerini belirtmiştir.

Uçan Sınıf

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Erich Kästner
Çevirmeni	: Şebnem Sunar
Çizeri	: Walter Trier
Yayınevi	: Can Çocuk
Basım yılı	: Nisan 2018
Sayfa Sayısı	: 188
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Jonathan Trotz'un annesi, o küçükken kaçmıştır. Bunun üzerine babası dört yaşındaki oğlunu Almanya'ya göndermek üzere gemiye bindirir ve kaptana da çocuğun büyükanne ve büyükbabasının onu Hamburg'da karşılayacağını söyler. Ancak yıllar önce ölen büyükanne ve büyükbaba doğal olarak gelemez; bu duruma üzülen kaptan, çocuğu kız kardeşine bırakır ve yolu düştükçe onu görmeye gider. Çocuk on yaşına geldiğinde kaptan onu Johann Sigismund Lisesi adlı yatılı bir okula verir.

Jonathan Trotz, Sigismund Lisesinde Noel'de oynanmak üzere "Uçan Sınıf" adlı bir oyun yazar. Oyun beş perdeden oluşur ve ileriye dönük bir kehanete dayanmaktadır. Oyunda "Ders yerinde keşfe dönüşür" sözünden yola çıkan coğrafya öğretmeni, öğrencileriyle birlikte uçakla yola çıkar ve pek çok yere giderler. Ancak sonunda öğretmenin yaptığı hata sonucunda tüm sınıf göğe çıkar ve oyunun sonunda Noel şarkısı söylenir. Sahne dekorlarını sınıf birincisi Martin yapar; karnı her an aç olan Matthias, yüreklilik konusunda sıkıntı yaşayan ufak tefek Uli ve zeki bir tip olan Sebastian da bu oyunda oyuncu olarak yer alır. Çocuklar oyunlarını denemek üzere spor salonuna gittiklerinde rakip okulun öğrencilerinin, arkadaşları Rudi'yi tutsak aldıklarını ve Rudi'de toplanan güzel yazı defterlerine de el koyduklarını öğrenerek oyun çalışmalarını yarıda bırakırlar. Rudi'nin babası, Johann Sigismund Lisesinin Almanca öğretmenidir ve Rudi, defterleri babasına götürmek üzere yola çıktığında rakip okulun öğrencileri tarafından yakalanıp çocuklardan birinin apartmanının bodrum katında tutulur. Öğrenciler bu durumu öğrendiklerinde eyleme geçmeden önce dostları Sigara İçmez'e giderler. Sigara içmez, okulun yakınındaki bir vagonu ev olarak kullanmaktadır ve vagondaki "Sigara

İçilmez” levhasını kaldırmadığı için çokça sigara içmesine karşın çocuklar ona bu biçimde seslenmektedir. Sigara İçmez, çocuklara sorunlarını çözmelerinin bir yolunu bulmalarını salık verir ve çocuklar büyük bir dayanışma içinde arkadaşlarını kurtarırlar. Bu arada sık sık düşüncelerine başvurdukları Justus adını taktıkları sınıf öğretmenleri Doktor Bökh ve Sigara İçmez’in çocukluk arkadaşı oldukları ortaya çıkar. Sigara İçmez, eşinin ve çocuğunun ölümü üzerine arkadaşı Bökh’le iletişimini koparır ve yalnız yaşamaya başlar. Öğrencilerin yardımıyla birbirlerine kavuşan Bökh ve Sigara İçmez çok mutlu olurlar ve mesleği doktorluk olan Sigara İçmez, Johann Sigismund Lisesine doktor olur. Oyunlarını büyük bir mutlulukla sergileyen öğrenciler tatil için evlerine giderken; kimsesi olmayan Jonathan ve yürekliliğini kanıtlamak için yüksekçe bir yerden atlayarak bacağını kıran Uli, okulda kalır. Martin ise eve dönmenin düşünüyürken aldığı bir mektupla yıkılır, işsiz kalan babası para bulamamıştır ve ona yol parası gönderememiştir. Arkadaşlarından ve öğretmenlerinden kaçan Martin’in üzüntüsü Doktor Bökh’ün gözünden kaçmaz. Doktor Bökh, Martin’e yol parası verir ve böylece Martin, ailesine kavuşur.

Uçan Sınıf Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Uçan Sınıf adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 31’de sunulmuştur:

Tablo 31

“Uçan Sınıf” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Düşünmeden eyleme geçmeme	11	22.45
2. Ön bilgilerini kullanma	6	12.24
3. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	6	12.24
4. Yansız olma	6	12.24
5. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	5	10.20
6. Derinlemesine soru sorma	4	8.16
7. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	4	8.16
8. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	3	6.12
9. Açık olma	2	4.08
10. Sabırlı olma	2	4.08
11. Çelişkileri fark etme	0	0
12. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	49	100.00

Tablo 31'e göre *Uçan Sınıf* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” (%22.45); “ön bilgilerini kullanma”, “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ve “yansız olma” ile ilgili anlatımlara (%12.24) yer verilmiştir. Kitapta “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlar bulunmamaktadır.

Aşağıda *Uçan Sınıf* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Öğrenciler sınıf öğretmenleri Doktor Bökh'e (Justus), Rudi'nin tutsak alındığını ve not defterlerinin yakıldığını anlatırlar. Doktor Bökh, öğrencilerin başlarına gelen olaylara üzülmür; ancak okuldan izinsiz gittikleri için ne tür bir yaptırım yapacağı konusunda da eyleme geçmeden önce düşünür:

- “Yine de okuldan izinsiz ayrıldığınız için,” dedi. Bökh, “davranışınız yönetmeliğe aykırı. Kanepeye oturun! Yorulmuşsunuzdur. Ne yapılabilir, bir düşünelim.”
- Beş çocuk kanepeye oturup güvenle Justus'a baktı. Son sınıf öğrencisi ayaktaydı. Doktor Bökh odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolandı ve sonunda, “Olay nesnel olarak değerlendirildiğinde, izinsiz dışarı çıkmış olduğunuzu saptamaktan başka bir şey yapılamaz. Bunun için hangi ceza uygun görülür, Sebastian?” (s.84)

2. Karakterlerin Bağımsız Düşünmesi/Sayıtları İncelemesi:

Noel'den birkaç gün önce son sınıf öğrencileri, alt sınıflardaki çocukların yatakhanelerine hayalet kılığında girer ve onları korkutur. Ortalık durulduktan sonra Jonathan (Johnny) uyumaz ve yaşam üzerine kendi kendine, bağımsız düşünür:

- Johnny araştıran gözlerle kente doğru baktı. “Her çatının altında insanlar yaşıyor,” diye düşündü. “Bir kentte ne kadar da çok çatı var! Ülkemizde de ne kadar çok kent! Gezegenimizde ise ne kadar çok ülke var! Dünyada da ne kadar çok yıldız! Mutluluk, sonsuzluğa dağıtılmış. Mutsuzluk da öyle... İleride kesinlikle köyde yaşayacağım. Kocaman bahçesi olan küçük bir evde. Ve beş çocuğum olacak. Ama onlardan kurtulmak için denizler aştırmayacağım onlara. Babamın bana kızdığı gibi de kızmayacağım. Karım da annemden daha iyi biri olacak. Annem şimdi nerededir acaba? Acaba yaşıyor mudur hâlâ? Belki Martin de benim yanıma taşınır. O resim yapar. Ben de kitap yazarım. Yaşamak güzel olmasa,” diye düşündü Johathan Trotz, “gülünç olurdu!” (s.102-104)

3. Karakterlerin Ön Bilgilerini Kullanması:

Uli, kendini kanıtlamak için okuldaki tırmanma direğinin yanındaki merdivenin buz tutmuş basamaklarına tırmanıp oradan atlar. Yere düşen çocuğun sağlığının iyi olup

olmadığından emin olabilmek için Sebastian, ön bilgilerinden yola çıkarak onun nabzına bakar:

- Ama aynı anda Uli aşağıya atladı. Şemsiye anında tersyüz oldu. Uli ise karlı zemine düşmüştü. Boğuk bir ses eşliğinde düşmüş, öylece yatıyordu.
- “Nabzına baktım, normaldi.” diye anlatmaya başladı Sebastian. (s.123, 124)

4. Karakterlerin Yansız Olması:

Zihinsel Yüreklilik:

“Uçan Sınıf” adlı oyunlarına çalışabilmek için Doktor Bökh’ten her gün spor salonunu bir saat kullanmak üzere izin alan çocuklar, spor salonunda son sınıfların dans ettiklerini ve salondan ayrılmadıklarını görünce Martin, onlara bunun haksızlık olduğunu; son sınıf öğrencisi olmanın onlara ayrıcalık tanımadığını büyük bir zihinsel yüreklilikle dile getirir:

- Doktor Bökh, her gün öğleyin iki ile üç arasında spor salonunda prova yapmamıza izin verdi. Bunu siz de biliyorsunuz.
- “Siz de tıpkı bizim gibi mevcut kurallara uymak zorundasınız!” diye bağırdı öfkeyle. Şans eseri bizden birkaç yaş daha büyüyorsunuz diye, canınızın her istediğini yapamazsınız! Gidin, beni Doktor Bökh’e şikâyet edin! Ama önce spor salonunu derhal terk etmenizi istiyorum! (s.29)

Tablo 31’e göre *Uçan Sınıf* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%22.45) yer verilmiştir. Örneğin, Rudi’nin tutsak alınıp not defterlerinin yakılması üzerine okuldan izinsiz çıkan öğrenciler, okula döndüklerinde konuyu sınıf öğretmenleri Bökh’e anlatırlar. Bökh, öğrencilerin başına gelen olay için çok üzülse de okuldan izinsiz çıkmaları gerçeğini de göz ardı etmez, iyice düşündükten sonra ne yapacağına karar verir. Örnek, okurları eyleme geçmeden düşünmenin önemini sezdirmesi bakımından anlamlıdır.

Tablo 31’e göre kitapta “ön bilgilerini kullanma”, “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme” ve “yansız olma” ile ilgili anlatımlara eş oranda (%12.24) yer verilmiştir. Örneğin, Sebastian’ın ön bilgilerini kullanarak merdivenden atlayıp yere düşen Uli’nin nabzına bakması, okurlara da bir sorunla karşılaştığında ön bilgilerinden yararlanmaları gerektiğini duyumsatabilir.

Kitapta “bağımsız düşünme/sayıltıları inceleme”ye örnek olarak Fritsche adlı karakterin, okul müdürüyle ilgili düşüncelerini içeren anlatımlar verilebilir. Okul müdürü yıllardır yaptığı şakanın aynısını yapınca Fritsche, müdüre artık daha özgün olması gerektiğini söyler. Bunun üzerine müdür sınıftan çıkıp gidince bir arkadaşı Fritsche’ye

müdürün çok yaşlı olduğunu ve yaptığının yanlış olduğunu söyler. Arkadaşının sayılısını kabul etmeyen Fritsche, öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi gerektiğini, yoksa bir konserve kutusundan farksız olacaklarını söyler. Burada Fritsche adlı karakterin, arkadaşının söylemini kabul etmeyip öğretmenlerle ilgili bağımsız düşünmesi okurlara örtük olarak öğretmen yeterliklerini duyumsatabilir.

Kitapta “yansız olma” alt kategorisinin alt boyutlarından “zihinsel yüreklilik” ile ilgili anlatımlar yer almaktadır. Özellikle Martin, haklı olduğu durumlarda karşısındaki ister öğretmen ister müdür olsun, düşüncelerini büyük bir yüreklilikle dile getirebilen bir karakter olarak yapılandırılmıştır. Örneğin, “Uçan Sınıf” adlı oyunlarına çalışmak için spor salonundan her gün bir saat izin alan Martin ve arkadaşları; izin aldıkları saatte son sınıf öğrencilerinin orada dans ettiğini görüp onları uyarırlar. Buna karşın son sınıf öğrencilerinin oradan ayrılmamaları üzerine Martin, onların son sınıf öğrencisi olmalarının onlara ayrıcalık tanımadığını zihinsel bir yüreklilikle dile getirir.

Bodur (2017: 60), *Uçan Sınıf* adlı kitabın yazarı Kästner’in eğitim dizgesinde başarının önemli bir payının öğretmenle ilişkili olduğunu savunduğunu, bu düşüncesinin de Doktor Bökh adlı karakterde kendini gösterdiğini belirtmiştir. Bodur’a (2017: 94-95) göre *Uçan Sınıf* adlı kitapta yatılı okul, bir tür aile ortamı gibidir ve Doktor Bökh gibi karakterler de babayı andırır ayrıca arkadaşlık da bu okuldaki en önemli değerlerdendir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre kitap, sayfa sayısına oranla eleştirel düşünmeye ilişkin içeriği olan anlatımlara az yer vermiş olsa da kitapta yer alan örneklerin okurları arkadaşlık, paylaşım, eğitim ve aile gibi konular üzerine düşündürdüğü söylenebilir.

Saftirik Greg'in Gnlg Ah Kalbim (7. Kitap)

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Jeff Kinney
evirmeni	: Kenan zgr
izeri	: Jeff Kinney
Yayınevi	: Epsilon
Basım yılı	: Kasım 2017
Sayfa Sayısı	: 223
Seslendiği Yaş Aralığı	10-12

Kitabın zeti

Kitap, ortaokul ğrencisi olan Greg'in günlüklerinden oluşur. Greg, evde abisi Rodrick, kardeşi Manny, annesi ve babasıyla birlikte yaşar. Greg'in amcası Gary, ticaret yaşamına girmek için bir tişört satıcısından tişörtler satın alır; ancak daha sonra tişörtlerin yazılı olduğunu fark edip dolandırıldığını anlar. Greg'in babasından borç para alan amca, yaşamını düzene sokana dek Greglerin evinde yaşamak ister.

Greg, okuldaki Sevgililer Günü dansı için kendine bir eş bulmak ister; ancak ne yazık ki hiçbir kız arkadaşı onunla eş olmak istemez. Bu arada Rowley, okuldan arkadaşı Abigail'in dans gecesi için hazırlık yaptığını ancak son anda dans eşinin gelmekten vazgeçtiğini duyunca çok zgn olduğunu söyler. Greg de hiç tanımadığı Abigail ile dansa gidebilmek için Rowley'e onu dans gecesine çağırıp kendiyile tanıştırmasını ister. Greg, sonunda gecede Abigail'le tanışıp dans eder. Ancak kız arkadaşının yüzünde suçiçeğine benzer bir kızarıklık görünce ondan uzak durmaya çalışır. Buna zlen Abigail, Rowley ile yakınlaşır ve ilerleyen günlerde çift olurlar. Bu arada Greg'in amcası, dans salonunda DJ olmuştur ve öğrencilere tişrtlerini satar. Kazandığı paralarla piyango bileti alan amca, Greg'in babasına olan borcunu da der ve evlerinden ayrılır.

**Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin
Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 32'de sunulmuştur:

Tablo 32

“Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	5	29.41
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	4	23.53
3. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	3	17.65
4. Yansız olma	2	11.76
5. Açık olma	1	5.88
6. Ön bilgilerini kullanma	1	5.88
7. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	1	5.88
8. Sabırlı olma	0	0
9. Derinlemesine soru sorma	0	0
10. Çelişkileri fark etme	0	0
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
12. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	0	0
13. Yargılarını erteleme	0	0
Toplam	17	100.00

Tablo 32'ye göre Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” (%29.41) ve “düşünmeden eyleme geçmeme” (%23.53) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “sabırlı olma”, “derinlemesine soru sorma”, “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”, “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” ve “yargılarını erteleme” ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir.

Aşağıda Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Kendilerini ve Kendi Çalışmalarını Denetlemesi:

Greg, kilise okuluna giden Laurel'ın kardeşi Wisley'ye bir geceliğine bakıcılık yapar. Ancak yaramaz Wisley onu çamaşır odasına kilitler. Greg, oradan çıkabilmek için kendini denetler ve değişik yollar dener:

- Ön kapıyı açmaya çalıştım ama kilitliydi. Bu çocuğu hazırlıksız yakalayacaksam, sürprize ihtiyacım vardı. Ben de evin etrafını dolaştım ve birinci kattaki bütün pencereleri denedim. Sonunda bir tane kilitli olmayan

pencere buldum. İtip açtım ve eve girdim. Kendimi birinin yatak odasında buldum. Etrafıma bakınca buranın Laurel'a ait olması gerektiğini anladım. Söylediğim gibi, dışarıyı buz gibi, soğuktu. Benim de Wesley'nin peşine düşmeden önce ısınmam gerekiyordu. Ama birkaç dakikalığına yatağa girdiğime çok pişman oldum çünkü ben Laurel'ın odasındaiken, Bay ve Bayan Stringer eve gelmişlerdi. (s.160-162)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Greg'in okul meclisinde sınıf için yardım toplamak üzere beyin fırtınası yapılır. Eyleme geçmeden önce herkes kendi görüşünü dile getirir:

- Bu yüzden geçen hafta öğrenci meclisi, sınıf için yardım toplamak konusunda beyin fırtınası yaptı ve fikirler ortaya attı. Başkan Yardımcısı, Hillary Pine, araba yıkayabileceğimizi söyledi. Olivia Dabis ise büyük bir bahçe pazarı kurmamızı önerdi. Ben de patlamış mısır satmamız gerektiğini düşünüyordum ama ya Rowley telsizini açmamıştı ya da herkes beni duymazdan geliyordu. Eguene Ellis, spor salonunda bir profesyonel güreş karşılaşması önerdi. Javan Hill, motosiklet gösterisi falan ortaya attı. Ama hangi fikri daha çok sevdiklerine karar veremediler ve motosiklet-güreş karışımı bir etkinlik konusunda anlaşılabilirler. (s.107)

Tablo 32'ye göre kitapta en çok “kendini ve çalışmalarını denetleme” ile ilgili anlatımlar (%29.41) yer almaktadır. Greg, dansa birlikte gideceği arkadaşı Rowley'in yüzünde kızarıklıklar görünce sorunu çözebilmek için önce çekmecedeki bulduğu küçük bir fırçayla arkadaşının yüzünü kapatmayı dener; ancak makyaj yaptığının anlaşılmasından korkarak Bayan Jefferson'un çekmecesinden ipek şal alıp arkadaşına bunu ağzının çevresine sarmasını söyler. Ardından da annesinin hasır şapkasını takmasını ister. Bu anlatımda Greg'in, Rowley'in yüzündeki kızarıklığı gidermeye çalışırken; başka bir deyişle sorununa çözüm ararken arkadaşının gülünç bir görünüme bürünmesi çocuk okurların ilgisini çekebilir.

İkinci sırada “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlara (%23.53) yer verilmiştir. Örneğin Greg'in okulunda başkanlık seçimleri yapılacaktır ve adaylar birer birer konuşma yaparlar. Sydney adlı bir öğrenci, konuşma yapmadan önce okuldaki sorunlar üzerine düşünür ve birtakım planlar yaparak öğrenci arkadaşlarıyla bunları paylaşır. Bu örnekte, Sydney adlı karakterin eyleme geçmeden önce düşünüp planlar yapması ve bu planları dile getirmesi önemlidir. Başkanlık seçimleri sona erdikten sonra da öğrenci meclisi, sınıflarına yardım toplayabilmek için hep birlikte beyin fırtınası yapar. Öğrencilerin hepsi, kendi görüşlerini dile getirirler. Sonunda ortak bir kararla motosiklet-güreş karışımı bir etkinlik yapmaya karar verirler. Örnekte sorunun çözümüne dönük birlikte düşünülüp karar verilmesi önemlidir.

Karababa ve Alamdar'a (2017: 343) göre *Saftirik* dizisi aldığı pek çok olumsuz eleştiriye karşın türünün gülmece olması ve konunun yaşam gerçekliğinden yola çıkmasından dolayı çocukların ilgiyle okudukları bir dizidir. Çalışmaya göre karakterlerin sorunlarını gülmece yoluyla çözmesi, onları eğlendirirken gelişimini de destekleyebilir. Bu çalışmaya göre 224 sayfalık *Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim* adlı kitabın gülmece sayısı 115'tir. Dizinin ülkemizde eleştirilmesinin en büyük nedeni yazınsal nitelikli bulunmayışıdır. Bu nedenle Karababa ve Alamdar çalışmalarında çocuk okurların, bu dizideki gülmece öğelerinin benzerlerinin yerleştirileceği daha nitelikli, yazınsal kitaplarla buluşturulmasını salık verir. Erdal ve Yurtseven Yılmaz'a (2018: 1144-1146) göre *Saftirik* adlı dizi, bol görsel içerikli oluşu, kolay okunuşu ve gülmece öğeleriyle yapılandırılışıyla çocukların ilgiyle okudukları bir dizidir. Ancak Greg'in Okulu ve öğretmenleri sevmeyişi, arkadaşlarını çıkarlarına göre seçmesi ve paraya olan düşkünlüğü, kendiyile eşduyum kuracak çocuk okurların üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim adlı kitap, Greg adındaki ortaokul öğrencisi bir çocuğun gözünden ev ve okul yaşamına ilişkin gözlemleri güldürü yoluyla paylaştığı bir kitaptır. Kitapta okuldan hoşlanmamak, okul yaşamına ilişkin sorumlulukların getirdiği bıkkınlık gibi izleklerin ele alınması pek çok çocuğun yaşam gerçekliğine seslenir. Çocukluk evrenine ilişkin sorunların çocuk edebiyatına taşınması önemlidir; ancak bunun Greg adlı çıkarıcı bir karakterin aracılığıyla yapılması okurların eşduyum kurması açısından sorunlar yaratabilir. Çünkü Greg, arkadaşlarıyla olan ilişkilerini onlardan sağlayacağı çıkara göre düzenleyen bir çocuktur.

Anna Gavalda'nın *35 Kilo Tembel Teneke* adlı kitabı da okuldan hoşlanmayan Grégoire adlı karakterin "Okuldan tiksiniyorum. Dünyadaki her şeyden daha fazla tiksiniyorum ondan. Ve hatta daha da fazla... Okul hayatımı mahvediyor." tümceleriyle başlar. Ancak kurgu boyunca Grégoire'un bağımsız düşünmesi aracılığıyla gittiği okulun onun yeteneklerine seslenmediği anlaşılır ve çocuk, yaşamının sorumluluğunu alarak istediği teknik okulun sınavına girer. Kısaca, *Saftirik* adlı dizinin karakteri gibi okuldan hoşlanmayan bir çocuğu ele alan *35 Kilo Tembel Teneke* adlı kitapta; Grégoire adlı karakter aracılığıyla eleştirel düşünme becerisi, yazınsallıkla birleştirilip kurguya aktarılmıştır. Oysa çoğunlukla karşısındaki kişileri kandırmaya çalışarak sorunlarına anlık çözümler bulmaya çalışan bir karakter olan Greg'in yer aldığı *Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim* adlı kitapta aynı durumdan söz etmek ne yazık ki olası değildir.

İpşiroğlu'na (2004: 39) göre pek çok insan yalnızca güzel zaman geçirmek için ucuz televizyon dizileri izler gibi piyasa yazını ürünleri okur. abucak tüketilen bu tür yayınları okumak, tüketici okuma diye adlandırılabilir. Okuma yetisi gelişmeyen kişiler, kolaylıkla bu yayınların okuru durumuna gelebilir. *Saftirik* adlı kitap dizisinin de İpşiroğlu'nun belirlemesindeki yayınlara benzer olduğu söylenbilir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre *Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim* adlı kitabın; eşduyum kurmaya olanak tanımayan Greg adlı karakter nedeniyle eleştirel düşünmeye katkı sağlayabilecek nitelikte olmadığı, anlık glmsetip ardından unutulana televizyon dizileriyle benzerlik gösterdiği söylenbilir.

Bir Küçük Osmancık Vardı

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Hasan Nail Canat
Yayınevi	: Genç Timaş
Basım yılı	: 2017
Sayfa Sayısı	: 123
Seslendiği Yaş Aralığı	: 10-12

Kitabın Özeti

Abdullah Bey ve eşi Fatma Hanım'ın Osman adında bir bebeği vardır. Osman, bu varlıklı ailenin içinde el bebek gül bebek büyütülmektedir. Abdullah Bey'in bahçıvanı, üç kişilik bir çete ile anlaşır ve evdeki para dolabının yerini çeteye söyler. Çete, Fatma Hanım'ın evde yalnız olduğu bir gün eve gelir ve Fatma Hanım'ı bayıltarak kasanın yerini bulur. Ancak kasanın içinde para yoktur. Bunun üzerine boş dönmek için evin çocuğu Osman'ı kaçıtır.

Abdullah Bey'den yüklü bir para isteyen çete, Abdullah Bey'in polise bilgi verdiğini öğrenince bebeği, şehirden uzak bir evde bırakıp kaçarlar. Çete üyeleri ve bahçıvan, polislerce yakalanır. Bahçıvanın eşi Ayşe Kadın, eşinden boşanır ve Abdullah Bey'in ailesiyle birlikte yaşamayı sürdürür. Bu arada Osman'ı, bırakıldığı evde rastlantı sonucunda şoför Ali ile yardımcısı Garip bulurlar. Şoför Ali, bu bebekle; annesini ve babasını depremde yitirmiş olan yardımcısı Garip'i Kayserili, varlıklı bir çifte evlatlık olarak verir. Çiftin yıllardır çocuğu olmadığı için bu iki çocuk onların her şeyi olur. Bu arada Abdullah Bey ve Fatma Hanım'ın Şükran adında bir kızları olur. Yıllar sonra evin babası Bünyamin Ağa yaşamını yitirir. Eşi Şerife Hanım, Garip ve Hüseyin adını verdikleri Osman ile İstanbul'a yerleşir. Hüseyin büyür ve okulda son derece başarılı olur. Bir gün eve erken dönen Hüseyin, annesiyle abisinin konuşmasına kulak misafiri olur ve evlatlık olduğunu öğrenir. Uzun bir süre kendine gelemmez. Ancak yaşama ve okuluna dört elle tutunur. Liseler arası öykü yarışmasına kendi yaşam öyküsüyle katılır. Bu öykü müdire hanımın dikkatini çeker; çünkü müdire hanım, Abdullah Bey'in yeğenidir. Hüseyin'le öyküsü ile ilgili uzun uzun konuşan müdire Hanım, onun Osman olduğuna emin olunca Fatma Hanım'dan öğrenciler önünde Osman'la ilgili bir konuşma yapmasını

ister. Fatma Hanım konuşmaya yanaşmaz; ancak yaşadıklarını teybe kaydeder. Bu konuşmayı Hüseyin’e dinleten müdire Hanım, onu annesinin acımasız olmadığına inandırır. Ardından da Hüseyin’in öyküsünü teybe kaydeder ve o sesi de Fatma Hanım’a dinletir ve anne ile oğlu kavuşurlar.

***Bir Küçük Osmancık Vardı* Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular**

Bir Küçük Osmancık Vardı adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 33’te sunulmuştur:

Tablo 33

“Bir Küçük Osmancık Vardı” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Derinlemesine soru sorma	5	26.32
2. Düşünmeden eyleme geçmeme	4	21.05
3. Açık olma	2	10.53
4. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	2	10.53
5. Bağımsız düşünme/Sayıtları inceleme	2	10.53
6. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	2	10.53
7. Anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme	1	5.26
8. Yargılarını erteleme	1	5.26
9. Sabırlı olma	0	0
10. Ön bilgilerini kullanma	0	0
11. Çelişkileri fark etme	0	0
12. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	0	0
13. Yansız olma	0	0
Toplam	19	100,00

Tablo 33’e göre *Bir Küçük Osmancık Vardı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “derinlemesine soru sorma” (%26.33) ve “düşünmeden eyleme geçmeme” (%21.05) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “sabırlı olma”, “ön bilgilerini kullanma”, “çelişkileri fark etme”, “kendini ve kendi çalışmalarını denetleme” ve “yansız olma” ile ilgili anlatımlar bulunmamaktadır.

Aşağıda *Bir Küçük Osmancık Vardı* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Derinlemesine Soru Sorması:

Küçük Osman, kaçırıldıktan sonra ailesi polise haber verir. Polis, olayı anlamak için Abdullah Bey’e birçok soru sorar:

- Bahçivanınız nasıl bir adam?

- Olay günü burada bulunmamaları sizce tesadüf mü?
- Orada paranız olduğunu dostlarınızdan bilen var mıydı, dedi.
- Birileri biliyordu. Mutlaka biliyordu. Ama kim dedi komiser muavini. Bahçıvan olabilir mi, iyice düşünün. (s.23-25)

2. Karakterlerin Düşünmeden Eyleme Geçmemesi:

Fatma Hanım'ın babası Hacı dede, Osman'ın kaçırılmasının ardından evde esen üzüntü havasını dağıtmak için bir şey yapılması gerektiğini söyler. Bu nedenle herkesin oturup ağlamasına kızar ve bir şey yapmadan önce düşünmek gerektiğini savunur:

- Susun! Bırakın ağlamayı! Buraya, bu ailenin acısını azaltmak için koşup eldik. Ama hepimiz ağlayıp yüreklerindeki ateşi körüklüyoruz.
- Allah'tan ümit kesilmez. Benim demek istediğim şu ki; oturup düşünelim; yapabilecek ne varsa onu yapalım. (s. 39)

Tablo 33'e göre *Bir Küçük Osmancık Vardı* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “derinlemesine soru sorma” ile ilgili anlatımlara (%26.32) yer verilmiştir. Örneğin bebek Osman kaçırıldığında, ailesi polise haber verir. Polis, Abdullah Bey'e son zamanlarda işten birini çıkarıp çıkarmadığını, bahçıvanın nasıl biri olduğunu, olay günü bahçıvanın orada olmayışının rastlantı olup olmadığını ve çalışma odasındaki çelik dolabı kimlerin bildiğini sorarak kaçırılma olayı ile ilgili bilgi toplamaya çalışır. Osman'ı evlatlık edinen Bünyamin Ağa'nın hastalanması üzerine Osman, yeni adıyla Hüseyin, abisine Bünyamin Ağa ile ilgili sorular sorar. Her iki örnekte de karakterlerin karşılaşılan sorunu anlamlandırmaya çalışmak için temel sorular sormaları çocuk okurlara model olmaları bakımından önemlidir.

Tablo 33'e göre “derinlemesine soru sorma”yı “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımlar (%21.05) izlemektedir. Örneğin Fatma Hanım'ın babası Hacı Dede, Osman'ın kaçırılmasının ardından evde esen üzüntü havasını dağıtabilmek için bir konuşma yapar. Üzülmenin çözüm olmayacağına, sorunlarını çözebilmek için bir şey yapmaları gerektiğini belirterek herkesi düşünmeye çağırır. Burada Hacı Dede'nin duygularının tutsağı olmayıp tersine duygularını denetlemeye çalışması ve herkesi de bu yönde davranmaya çağırması; çocuk okurların sorunlar karşısında duygularına yenilmemelerini sezdirmesi bakımından değerlidir.

Yıldırım ve Dinç'in (2017: 1489) Türkiye'de en çok okunan kitapları inceledikleri çalışmalarına göre *Bir Küçük Osmancık Vardı* adlı kitap, iç yapı ölçütlerinden hiçbirinde yeterli bulunmamıştır. Eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımları karakterler üzerinden inceleyen bu çalışmaya göre; Hasan Nail Canat'ın kaleme aldığı *Bir Küçük Osmancık Vardı* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisine ilişkin az sayıda

anlatıma yer verilmiştir. Bütüncül olarak bakıldığında, kitabın çocuk okurların eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayabileceği söylenemez. Ancak kitabın, tüm kitaplar içinde en az bulgulanan “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” alt kategorilerine ilişkin anlatımlara yer vermesi dikkat çekicidir.

Çocuk Kalbi

Kitabın Kimlik Bilgileri

Yazarı	: Edmondo de Amicis
Çevirmeni	: Meryem Mine Çilingiroğlu
Yayınevi	: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Basım yılı	: Şubat 2012
Sayfa Sayısı	: 321
Seslendiği Yaş Aralığı	: 12 yaş ve üzeri

Kitabın Özeti

Üçüncü sınıfa başlayan Enrico adlı çocuk, okulun ilk gününden son gününe değin günlük tutar. Günlüğünde ailesine, okuluna, arkadaşlarına, arkadaşlarının ailelerine ve öğretmenlerine yer verir. Enrico için kişiler arası ilişkiler çok önemlidir. Bu nedenle sık sık okuldaki ve evdeki ilişkilerden söz eder. Enrico'nun annesi, babası ve zaman zaman da ablası Enrico'ya onun aile, okul ve arkadaşlık ilişkileriyle ilgili mektuplar yazarlar. Enrico, günlüğünün son sayfasını okulun son gününe ayırır. O gün Enrico'nun yalnızca o yılki son günü değil, aynı zamanda okuldaki son günüdür; çünkü Enrico ve ailesi taşınmak zorundadır. Bu nedenle son sayfa üzüntülü bir veda ile son bulur.

Çocuk Kalbi Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin

Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Çocuk Kalbi adlı kitaba ilişkin sıklık ve yüzde hesaplamaları Tablo 34'te sunulmuştur:

Tablo 34

“Çocuk Kalbi” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
1. Sabırlı olma	7	31.82
2. Açık olma	4	18.18
3. Derinlemesine soru sorma	3	13.64
4. Anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme	3	13.64
5. Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme	2	9.09
6. Düşünmeden eyleme geçmeme	1	4.55
7. Bağımsız düşünme / Sayıltıları inceleme	1	4.55

(Devam ediyor)

Tablo 34 (Devam)

“Çocuk Kalbi” Adlı Kitapta Eleştirel Düşünme Becerisinin Alt Kategorilerine İlişkin Sıklık (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	f	%
8. Yargılarını erteleme	1	4.55
9. Ön bilgilerini kullanma	0	0
10. Çelişkileri fark etme	0	0
11. Genelleme yapma eğiliminden uzak durma	0	0
12. Yansız olma	0	0
13. Doğru çıkarımlarda bulunabilme	0	0
Toplam	22	100.00

Tablo 34’e göre *Çocuk Kalbi* adlı kitapta, eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” (%31.82) ve “açık olma” (%18.18) ile ilgili anlatımlara yer verilmiştir. Kitapta “ön bilgilerini kullanma”, “çelişkileri fark etme”, “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”, “yansız olma” ve “doğru çıkarımlarda bulunabilme” ilgili anlatımlar bulunmamaktadır.

Aşağıda *Çocuk Kalbi* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisine ilişkin alt kategorilerden en çok bulunanları kitaptan alınan örneklerle sunulmuştur:

1. Karakterlerin Sabırlı Olması:

Enrico’nun Nelli adlı; kambur ve zayıf bir sınıf arkadaşı vardır. Nelli’nin annesi, çocuğunun spor dersine katılmasını istemez; ancak Nelli için bu bir aşağılanma nedenidir. Bu nedenle Nelli, derste tırmanma merdiveninde tüm zorluklara karşın yılmaz ve tüm engelleri aşar:

- Nelli tırmanmaya başladı; zavalıcılık zorluk çekiyordu, yüzü morarmıştı, nefes nefeseydi, alnından aşağı terler akıyordu. Öğretmen ona “Aşağı in” dedi. Ama o inmiyordu, çabalıyordu, inat ediyordu; ben yarı ölü halde yere yuvarlanacağımdan korkuyordum. Zavallı Nelli! ‘Onun gibi olsam ve annem beni izliyor olsa, zavallı anneciğim nasıl da acı çekerdin!’ diye düşünüyordum ve bunu düşünürken Nelli’yi öyle çok seviyordum ki, tırmanabilmesi için, kimse görmeden, onu aşağıdan itivermek için her şeyimi verirdim. Bu sırada HARRONA, DEROSI ve CORETTI ona “Haydi Nelli, tırman, tırman, azıcık daha, haydi cearet!” diye sesleniyorlardı. Nelli inleyip, büyük bir çaba gösterdi, artık en üstteki çubuktan sadece iki karış mesafedeydi. “Aferin”, “Haydi! Az bir çaba daha!” diye bağırışlar oldu. Ve Nelli en üstteki çubuğu yakaladı. Herkes alkışlamaya koyuldu.
- Öğretmen “Aferin!” dedi, “ama bu kadar yeter, in artık.” Ama Nelli diğerleri gibi en tepeye çıkmak istedi ve kısa süreli bir tereddütün ardından dirseklerini, ardından da dizlerini ve ayaklarını çubuğa dayamayı başardı: Nihayet doğruldu ve nefes nefese ve gülümser halde bize baktı.
- Bizler yine alkışlamaya koyulduk, işte o zaman yola baktı. Başımı o tarafa, bahçenin demirliklerini örten çiçeklere doğru çevirdim ve annesinin, bakmaya

cüret edemeyerek, kaldırımında gezindiğini gördüm. Nelli aşağı indi ve herkes onu tebrik etti: Heyecan içindeydi, yüzüne renk gelmişti, gözleri parlıyordu, bambaşka biri gibi duruyordu. Çıkışta annesi ona doğru gidip de hafifçe endişeli bir şekilde sorduğunda, tüm sınıf bir ağızdan “Gayet iyiydi. Yukarı bizim gibi tırmandı. O hem güçlü hem de çevik. Diğerleri ne yapıyorsa o da yapıyor,” dedi. Hanımefendinin o anki sevinci görülmeye değerdi! (s.202-203)

2. Karakterlerin Açık Olması:

Enrico'nun öğretmeni çok hastadır. Bu nedenle derse öğretmenlerinin yerine görme engelliler okulunda öğretmenlik yapmış olan dördüncü sınıf öğretmeni gelir. Derossi görme engelli bireylerin dokunma duyularının daha gelişmiş olup olmadığına ilişkin öğretmeninden bir açıklama bekler. Öğretmen de onu açık bir dille yanıtlar:

- Derossi “Körlerin dokunma duyularının daha gelişmiş olduğu doğru mu?” diye sordu.
- Öğretmen “Öyle,” dedi, “diğer her duyuları gelişmiştir; çünkü diğer duyuları, görmeyen gözlerinin açığını kapatmak için çok çalışır ve iyi işlev görür. Sabahleyin yatakhane içlerinden biri ‘Hava güneşli mi?’ diye sorar; bunun üzerine aralarından en hızlısı giyinip hemen avluya iniverir ve güneşin sıcaklığını hissetmek için ellerini uzatır, ardında da iyi haberi vermek üzere koşar, ‘Güneşliymiş!’ der. Bir kişinin sesinden yola çıkarak, cüssesiyle ilgili tahminde bulunurlar; bizler insanların nasıl olduğunu gözünden, onlar sesinden anlar; ses tonlarını, aksanlarını yıllarca hatırlarlar. Bir tek kişi konuşuyor, diğerleri ise çit çıkarmadan duruyorsa bile, onlar odada birden fazla kişi olduğunu fark eder. Dokunarak bir kaşığın az ya da çok temiz olduğunun ayırdına varırlar. Kız çocukları boyanmış yünle doğal renkli yün arasındaki farkı anlar. Yoldan ikişer ikişer geçerken, kokusundan hemen her dükkânın ne dükkânı olduğunu anlarlar, bizim almadığımız kokuları da alırlar. Topaç atar, dönerken çıkardığı sese kulak vererek hiç şaşırmadan onu buluverirler. Çember atar, bowling oynar, ip atlar, taşlarla ev yapar, gözleri görürmüşçesine menekşe toplar, nakış işler, renk renk hasır ipleri hızlı hızlı ve güzel bir şekilde dolar, sepetler yaparlar; duyuları böylesine gelişmiştir işte! Onların gözü dokunma duyularıdır; değmek, sıkmak, bir şeyin üzerinde ellerini gezdirip de, biçimini tahmin etmek onların en büyük keyifleri arasındadır. Endüstri müzesine götürülüp de istedikleri her şeye dokunmalarına izin verildiğinde, onların geometrik cisimlerin, ev maketlerinin, eşyaların üzerine nasıl da atladıklarına şahit olmak, nasıl olduklarını görmek için –evet, onlar görmek diyor!- nesnelere neşeyle dokunup, onları ovup, evirip çevirdiklerini görmek insanı hislendirir.” (s.145-146)

Tablo 34'e göre *Çocuk Kalbi* adlı kitapta eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarından en çok “sabırlı olma” ile ilgili anlatımlara (%31.82) yer verilmiştir. Örneğin, Enrico'nun Nelli adında kambur ve zayıf bir arkadaşı vardır. Nelli'nin annesi, çocuğunun sağlık sorunundan dolayı spor dersine katılmasını istemez. Ancak, Nelli spor dersine katılmamayı aşığılanma ile eş değer tuttuğu için o da derse katılıp tırmanma merdivenine çıkar. Pek çok arkadaşının kendiyile dalga geçmesine, tırmanma eyleminin zor olmasına karşın, sabırlı bir kişilik özelliği göstererek tüm engellere aşip sağlıklı olan arkadaşları gibi yukarı tırmanmayı başarır. Burada Nelli'nin sağlık sorunlarına karşın yılmadan zorluklarla savaşması, çocuk okurlar için olumlu bir örnek olabilir.

Tablo 34'e göre “sabırlı olma”yı “açık olma” ile ilgili anlatımlar (%18.18) izlemektedir. Örneğin, bir gün Enrico'nun öğretmeni hastalanınca onun yerine derse görme engelliler okulunda öğretmenlik yapmış olan bir öğretmen gelir. Öğrenciler, görme engelli bireylerle ilgili konulara ilgi gösterince öğretmen onları açık bir dille yanıtlar; görme engelliliğinin ne anlama geldiğini, öyle bireylerin öğrencilik yaşamlarının nasıl sürdürdüklerini tüm ayrıntılarıyla aktarır. Bu örnekte öğretmenin öğrencileriyle kurduğu iletişimde üstü kapalı bir anlatımı seçmeyip onları net bir dille yanıtlaması önemlidir.

Oylumlu bir kitap olan (321 sayfa) *Çocuk Kalbi*, içerisinde pek çok karakter barındırmasına karşın, eleştirel düşünme becerisini geliştirecek anlatımlar kısıtlıdır. Üstelik kitapta eleştirel düşünmeyi engelleyecek pek çok anlatımla karşılaşmaktadır. “Ayn Hikâyesi: Floransalı Küçük Yazman” (s.69-77) adlı öyküde ailesini geçindirmeye kendini adanmış bir baba, ek işler bularak gelirini artırmaya çalışır. Bulduğu ek işlerden biri gazete ve kitap çıkaran bir yayınevinin fasiküllerinin üzerine gönderilecek kişilerin adlarını yazmaktır. Babasının geceleri uykusuz kalmasına dayanamayan ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi çocuk, babasına yardım etmeyi önerir; ancak babası bunu kabul etmez, çocuğunun okul başarısını her şeyin üstünde tutar. Çocuk, babasını dinlemeyip geceleri gizli gizli babasının işini yapmaya çalışır. Doğal olarak uykusuz kalır ve ödevlerini aksatır. Bunun üzerine babası, oğluna uzak davranmaya başlar. Bir akşam yemeği sırasında anne, oğlunun çok hasta olduğunu anlar ve babasıyla da paylaşır. Baba ise “Sağlığı, vicdanı kirli olduğu için kötü. Çalışkan bir öğrenci, candan bir evlatken böyle değildi.” (s.74) der. Bu tümce, okura çalışkan kişilerin iyi kişiler olduğu genellemesini içermekte ve eleştirel düşünme engeli barındırmaktadır. Yine babasının Enrico'ya yazmış olduğu “Minnet” (s.79-81) adlı mektupta baba oğluna “Öğretmenini say, onu sev, evladım; onu sev; çünkü baban da onu çok seviyor ve sayıyor.” (s.79) diyerek bağımsız düşünmeyi engellemekte, aile büyüklerinin en doğru sayıltıları geliştireceğini

vurgulayarak onların düşüncelerinin sorgulanmaması gerektiğini okura iletmektedir. Dilidüzgün'e (2018: 137) göre kitaplar, yazarın yetkeci yaklaşımından arınmalıdır. Yine Sever (2008: 197) "Çocuğa, kaba bir gerçeklikle, bir yetişkinin öğüt dağarcığından çıkararak aktardığı yargılar, çocuğun kitapla kurduğu iletişimde, duygu ve düşünce üretme sorumluluğuna (sürecine) engel olur (ket vurur)" diyerek yazınsal kitapların, okurlara düşünme sorumluluğu vermesi gerektiğini belirtir. Oysa *Çocuk Kalbi* adlı kitapta yazar Edmondo de Amicis, kitap boyunca yukarıda alıntı yaptığımız türden anlatılarla öğüt veren bir yaklaşım izlemiştir. Bu da kitaptaki karakterlerle eşduyum kuran çocuk ve genç okurun eleştirel düşünme becerisinin gelişmesini engelleyebilir.

Çocuk Kalbi adlı kitaptaki karakterler, Christina Nöstlinger'in *Konrad ya da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk* adlı kitabında eleştirdiği konserve çocuğu andırır; bu karakterler "çalışkan, iyi yürekli, hoşgörülü, büyüklerin bir dediğini iki etmeyen, özverili" çocuklardır. Üstelik Nöstlinger'in kitabındaki konserve çocuk, konserveliğinden kurtulmak için türlü sınavlardan geçerken Edmondo de Amicis'in çocukları, "robotumsu" özelliklerinden hoşnuttur (Z. İpşiroğlu, 2004: 77). İlk kez 1886 yılında yayımlanan kitapta özellikle eğitim ve ulusal konulardaki pek çok öğretici ve abartılı anlatım, kitabın yazarı Amicis'in yaşadığı dönemin eğitim anlayışıyla ve İtalya'nın tarihsel eğilimiyle ilişkilendirilebilir. Anlaşılması güç olan, kitabın günümüzde de çok ilgi görmesi, güncelliğini korumasıdır (Yazıcı, 2013: 326; Z. İpşiroğlu, 2004: 107).

Özetle bu çalışmanın sonuçlarına göre *Çocuk Kalbi* adlı kitabın, çocuk okurları eleştirel düşünmeye yönelteceği söylenemez. Tersine, kitap pek çok eleştirel düşünme engeli barındırmaktadır.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmanın bulgularından yola çıkılarak ulaşılan sonuçlara yer verilmiş ve benzer çalışmaları yapacak olan kişi ve kurumlara öneriler sunulmuştur:

Sonuçlar

Çağdaş ve demokratik bir toplum oluşturabilmek için olaylara sorgulayıcı yaklaşabilen, benmerkezcilikten ve toplummerkezcilikten sıyrılıp herkese eşit mesafeden bakabilen, genelleme yapma eğiliminden uzak duran, sorunların çözümü sırasında karşısına çıkan zorluklarda yılmadan çözüme ulaşmaya çalışan; başka bir deyişle eleştirel düşünebilen bireylere gereksinim vardır. Bu bireylerin yetişmesinde, okurlarına düşünme sorumluluğu veren yazınsal nitelikli kitapların yerinin önemi açıktır. Çocuk ve genç okurlar, nitelikli yazınsal kitaplar yoluyla iyi yapılandırılmış karakterlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümüne doğal olarak katılıp gerçek yaşamlarında benzer sorunlarla karşılaştıklarında bu karakterler aracılığıyla edindikleri ön bilgilerini sorun çözüme sürecine aktarabilirler.

2016 yılında çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarından seçilenlerin, çocuk ve genç okurlara eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamındaki işlevini değerlendirmek amacıyla yapılan bu çalışmada, üç bilgisayar sitesinde ortaklık gösteren otuz kitap, içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Seçilen kitaplar eleştirel düşünme ana kategorisi ve on üç alt kategoriye göre çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen çocuk ve gençlik kitaplarında, anlatımında eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarını en çok barındıran; başka bir deyişle eleştirel düşünme becerisi açısından yoğunluk puanı en yüksek olan *Küçük Prens* adlı kitaptır. Kitap, kurguda yer alan ve bir sorunu betimlerken yeterince açık olan, olaylar ve kişiler üzerine sık sık bağımsız düşünen, yeni bir sorunla karşılaştığında kendisine ve karşısındakine temel ve önemli sorular soran; özetle söylemek gerekirse eleştirel düşünebilen Küçük Prens adlı

karakter ve yazarın kurgu içine yerleştirdiği düşünsel ipuçları yoluyla okurların eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Anlatımında eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarını en çok barındıran; başka bir deyişle yoğunluk puanı en yüksek olan ikinci kitap *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitaptır. Kurguda yer alan şeftali karakterinin ağalık dizgesine ilişkin bağımsız düşünmesi ve ağaç olma sürecinde karşılaştığı zorluklarda sürekli kendini denetleyerek yeni çözümler bulmaya çalışması okurlara toplumsal eşitlik ve kendini denetleme konusunda düşünme ortamı yaratmıştır. Özgün kurgusuyla çocuk gerçekliğine seslenen kitap, düşünme becerisi edindirme boyutuyla da yazınsal bir kitaptan bekleneni yerine getirmektedir.

Anlatımında eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarını en çok barındıran; başka bir deyişle yoğunluk puanı en yüksek olan üçüncü kitap *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* adlı kitaptır. Yazar Behiç Ak, Ali adlı soru sormayı çok seven, bağımsız düşünebilen karakteri aracılığıyla okurlarını; sosyal medya izleği başta olmak üzere birçok konu üzerine düşündürebilecek bir kurgu ortaya koymuştur. Ak, bunu yaparken dayatmacı bir tutum sergilememiş, tersine okurlarının kendi çıkarımlarını yapabilmelerine olanak tanımıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre yoğunluk puanının en az olduğu kitap Edmondo de Amicis tarafından yazılan *Çocuk Kalbi* adlı kitaptır. Yıllardır ülkemizde çok satılan kitaplar listesinde yer alan kitabın karakterleri olaylar üzerine düşünmeyen, sorgulamayan, olaylara genellemeci bir tavırla yaklaşan karakterlerdir. Kurgudaki anne, baba ve abla, Enrico adlı karaktere mektuplar yazarak karakterin bağımsız düşünmesine olanak tanımayacak bir yaklaşımla kendi düşüncelerini dayatırlar. Pek çok düşünme engeli barındıran anlatımın yer aldığı kitabın, okurları eleştirel düşünmeye yönelteceği söylenemez.

Bir Küçük Oscancık Vardı adlı kitap, yoğunluk puanı açısından *Çocuk Kalbi* adlı kitaptan önce yer almaktadır. Kitap, eleştirel düşünme becerisine ilişkin anlatımlara az yer vermiştir. Bu nedenle de kitabın, okurun düşünsel gelişimine katkı sağlayacak bir nitelik taşıdığı söylenemez; ancak kitabın tüm kitaplar içinde en az bulunan “genelleme yapma eğiliminden uzak durma” ve “yargılarını erteleme” alt kategorilerine ilişkin anlatımlara yer vermesi dikkat çekicidir.

Saftirik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim (7. Kitap) adlı kitap, yoğunluk puanına göre *Bir Küçük Oscancık Vardı* adlı kitaptan daha önce yer almaktadır. Kitabın, gülmece öğelerine yer vermesi çocuk okurlar için ilgi çekici olsa da kurguda yer alan Saftirik adlı karakterin, karşısındaki kişileri kandırmaya çalışarak sorunlarına anlık çözümler bulması, çocukların karakterle eşduyumu kurmasına olanak tanımamaktadır. Bu çalışmadan elde

edilen veriler ışığında, kitabın çocukların düşünme becerilerine katkı sağlayacağı söylenemez.

Tüm kitaplarda eleştirel düşünme becerisinin alt kategorilerinden en çok “düşünmeden eyleme geçmeme” ile ilgili anlatımların yer aldığı görülmüştür. Bu alt kategoriye ilişkin anlatımlar en çok sırasıyla *Bir Şeftali Bin Şeftali*, *Kitaplardan Korkan Çocuk* ve *Kraliçeyi Kurtarmak* adlı kitaplarda bulunmaktadır. Bu kitaplardaki karakterlerin eyleme geçmeden/karar vermeden önce iyice düşündükleri, farklı seçenekler üzerinde durup plan yaptıkları belirlenmiştir. Karakterler bu yönleriyle çocuk ve genç okurların örnek alabilecekleri nitelikleri barındırmaktadır.

Çalışmanın sonuçlarına göre ikinci sırada “bağımsız düşünme/sayıtları inceleme” alt kategorisini karşılayan anlatımlar yer almaktadır. Bu anlatımlarla en çok sırasıyla *Küçük Prens*, *Bir Şeftali Bin Şeftali* ve *Gülibik* adlı kitaplarda karşılaşılmıştır. Kitaplardaki karakterlerin en yakınındaki kişilerin geliştirdiği sayıtları bile kabul etmeyip bağımsız düşündükleri, sorunları üzerine kendi kendilerine düşünerek çözüme ulaşmaya çalıştıkları görülmüştür.

“Bağımsız düşünme/sayıtları inceleme”yi, “anlamli benzerlik ve farklılıkları fark etme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar izlemektedir. Bu anlatımların da en çok sırasıyla *Küçük Prens*, *Son Ada'nın Çocukları* ve *Bunun Adı Findel* adlı kitaplarda yer aldığı görülmüştür. Kitaplardaki karakterlerin gözlem yaptıkları durumlar arasındaki anlamli benzerlik ve farklılıkların ayırdına varabilen, eşduyum kurmaya uygun kişiler olarak yapılandırıldıkları belirlenmiştir.

Kitaplarda en az “yargılarını erteleme” alt kategorisine ilişkin anlatımlar yer almaktadır. Bu anlatımların en çok sırasıyla *Küçük Prens*, *Süper Gazeteciler 1* ve *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* adlı kitaplarda bulunduğu görülmüştür. Elde kanıt olmadan kimseyi yargılamama anlamına gelen bu alt kategoriye ilişkin anlatımların, incelenen kitaplarda çok az olması çocuk ve genç okurların eleştirel düşünmenin önemli bir alt boyutuyla az buluşması anlamına gelmektedir.

Tüm kitaplarda “genelleme yapma eğiliminden uzak durma”ya ilişkin anlatımlar, azlık bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Bu anlatımlar en çok *Küçük Prens*, *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* ve *Bir Şeftali Bin Şeftali* adlı kitaplarda yer almaktadır. Çocukların ve gençlerin sıkça buluştukları kitaplarda bu alt kategoriye ilişkin anlatımların az olması; onların olaylara ve kişilere önyargısız bakan, kısıtlı deneyimlerden yola çıkarak genelleme yapmayan karakterlerle az karşılaşmaları anlamına gelmektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre “çelişkileri fark etme” ile ilgili anlatımlar, azlık bakımından üçüncü sıradadır. Bu anlatımlar en çok sırasıyla *Küçük Prens*, *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği* ve *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1* adlı kitaplarda yer almaktadır. Kitaplarda bu tür içeriklerin az yer alması, çocuk ve genç okurların tutarsız söz ve eylemlerin ayırımına varma deneyimiyle buluşmalarını kısıtlar.

Çalışmanın sonuçlarına göre incelenen tüm kitapların eleştirel düşünme becerisinin alt boyutlarına ilişkin anlatımlara farklı oranlarda da olsa yer verdiği görülmüştür. Kimi kitapların alt kategorilere az yer vermesi, kitapların eleştirel düşünme engelleri barındırdığı anlamına gelmez. Kitaplar içinde yalnızca *Çocuk Kalbi* adlı kitapta kurgu boyunca düşünme engeli barındıran anlatımların bulunduğu belirlenmiştir. Alanyazında genellikle niteliği konusunda önyargılı yaklaşılan çok satılan kitapların, bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre çocuk ve genç okurlara eleştirel düşünebilme ortamı yaratması dikkat çekicidir. Bu durum bu çalışma için üç bilgisunar sitesinden belirlenen çok satılan kitapların alanda başarılı kabul edilen kitaplar olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında yazarlara, yayınevlerine, Millî Eğitim Bakanlığına, öğretmenlere, alan uzmanlarına ve araştırmacılara, anne ve babalara/çocuk yetiştirme sorumluluğu olan bireylere, çocuk ve genç okurlara dönük şu öneriler ileri sürülmüştür:

Öneriler

- 1. Yazarlara Yönelik Öneriler:** Çocuk ve gençler için kitap yazan yazarlar, yazınsal nitelikten ödün vermeden çocukların ve gençlerin eleştirel birer okur olmalarını sağlayacak nitelikte ürünler ortaya koymalıdır. İleti verme kaygısıyla denetimci bir tutum sergilememeli, karakterlerini eşduyum kurmaya olanak tanıyacak nitelikte yapılandırmalı ve okurun düşünme sorumluluğunu elinden almamalıdır. Yazarlar, okurları özellikle bu çalışmanın sonuçlarına göre kitaplarda en az yer verilen “yargılarını erteleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma ve çelişkileri fark etme” alt kategorilerine ilişkin anlatımlarla da buluşturmalıdır. Böylece onların yeterli kanıt bulunana dek eldeki yargılardan kuşku duyan, olaylara genelleyici bir tavırla bakmaktan uzak duran, tutarsız durumların ayırdına varabilen karakterler yoluyla bu konular üzerine düşünmelerini sağlamalıdır.

2. **Yayınevlerine Yönelik Öneriler:** Çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerini yayımlayan yayınevleri gerek yerli kitapların gerekse çeviri kitapların yayımlanma süreçlerinde kitapların dayatmacı bir tutum sergilememesine, eleştirel düşünme engeli barındırmamasına dikkat etmeli; kitapların yazınsal olmalarına özen göstermelidir.
3. **Millî Eğitim Bakanlığına Yönelik Öneriler:** Türkçe öğretiminin en önemli amaçlarından biri öğrencilere düşünme becerilerini edindirmektir ve Türkçe ile Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programları'nda öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini kazanmasının önemine sıklıkla yer verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı, eleştirel düşünme becerisi konusunda metin seçiminde de benzer biçimde titiz davranmalı; öğretmenlerin, öğrencilerini düşünmeye yöneltebilecek yazınsal nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleriyle buluşturmasını sağlamalıdır. Bakanlık, öğretmenlerle alan uzmanlarının iletişim kurmalarına aracılık ederek onların eleştirel düşünme becerisi konusunda karşılıklı bilgi aktarımı yapmasına olanak tanımalıdır.
4. **Öğretmenlere Yönelik Öneriler:** Öğrencilerini düşünmeye dönük nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleriyle buluşturmak isteyen öğretmenler, öncelikle kendileri iyi birer eleştirel düşünür olmalı. Öğrencilerine önerecekleri kitap listelerini önceden inceleyip kitapların öğrencileri örtük bir düşünme sürecinden geçirmesine önem vermeli. Öğrencileri düşüncelerinden dolayı yargılamadan, onlara güvenli bir ortam yaratarak eleştirel bir tutumla kitapların tartışılmasına kılavuzluk etmeli. Eğitim ortamını, öğrencilerin düşünme becerilerini devindirecek dilsel, işitsel ve görsel ortamlarla kurgulayıp onları soru sormaya istekli kılmalı.
5. **Alan Uzmanlarına ve Araştırmacılara Yönelik Öneriler:** Alan uzmanları ve araştırmacılar, çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinin özellikle de çocukların ve gençlerin sıkça buldukları, birbirlerine bakarak okumaya istekli oldukları çok satılan kitapların eleştirel düşünme becerisini edindirme bağlamındaki işlevini araştırmalı; araştırma sonuçlarından yola çıkarak uygulamaya dönük önerileri paylaşmalı.
6. **Anne ve Babalara/Çocuk Yetiştirme Sorumluluğu Olan Bireylere Yönelik Öneriler:** Sorumluluğu altındaki çocuk ve gençleri, sanatçı duyarlılığıyla oluşturulmuş kitaplarla buluşturmak isteyen bireyler; seçecekleri kitapların yazınsal nitelikli olmasına ve karakterlerinin eleştirel düşünen bireyin

özelliklerini taşımasına önem göstermelidir. Okunan kitapları, birlikte eleştirel bir tutumla tartışmalıdır.

- 7. Çocuk ve Genç Okurlara Yönelik Öneriler:** Nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleriyle buluşmak isteyen çocuk ve genç okurlar, kendilerine düşünme olanağı tanımadan herhangi bir iletiyi baskıcı bir tutumla kavratmak isteyen kitaplardan uzak durmalıdır. Çocuk ve genç okurlar, kendi gerçekliklerine seslenen, bu gerçekliği sanatçı duyarlılığıyla kurguya aktaran yazarların kaleminden çıkan kitaplara yönelmelidir. Bunu yapabilmek için dil ve edebiyat öğretmenlerinden yardım almalıdır.

KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2010). *Etkileşimli ve Eleştirel Okuma Teknikleri*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Adalı, O. (2011). *Anlamak ve Anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akçay, S. (2015). *Samed Behrengi'nin Hikâyelerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem.
- Alkın Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). Felsefe ve Eleştirel Düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 192-206.
- Anderson, M. (1985). *Yalınayak Sokrates* (M. Urgan, Çev.). İstanbul: Adam.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood- A social history of family life*. New York: Vintage Books
- Arslan, M. (2007). Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 41-61.
- Aslan, C. (2013c). Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Temel İşlevleri. *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, 17, 6-9.
- Aslan, C. (2006a). *Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğa Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerisine Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Aslan, C. (2006b). Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 39 (2), 193-216.
- Aslan, C. (2008). Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından 100 Temel Eser'deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme. 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi ile 4. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi "Risk Altındaki Çocuklar" (ss.85-98). İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Aslan, C. (2010). Düşünme Becerilerini Geliştirici Dil ve Edebiyat Öğretimi Ortamları: Bir Eğitim Durumu Örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 127-152.
- Aslan, C. (2011a). Sanatsal Bir Uyarın Olarak Kısa Filmlerin Anadili Eğitim Ortamlarında Kullanılması- Bir Kısa Film ve Etkinlik Önerileri- Prof. Dr. Cahit

Kavcar Türkçe Öğretimi Çalıştayı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, No: 319, ss.193-204.

Aslan, C. (2011b). Soru Sorma Becerilerini Geliştirmeye Dönük Öğretim Uygulamalarının Öğretmen Adaylarının Soru Oluşturma Becerilerine Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 36 (160), 236-249.

Aslan, C. (2011c). Yazınsal Çocuk Kitaplarında Neler Olmalı, Neler Olmamalı? *Şimdi Okuma Zamanı, Okuma Kültürü ve Etkili Dil Kullanımı Projesi, Okuma Kültürü ve Söz Varlığının Geliştirilmesi Çalıştayı, Konuşmalar – Bildiriler*, (ss. 214-220). Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Aslan, C. (2013a). Duyarlık ve Düşünceyi Geliştirmede Çocuk/Gençlik Edebiyatı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 12, 29-32.

Aslan, C. (2013b). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yapıtları Yoluyla Düşünme. *Kum Edebiyat Dergisi*, 72-73, 11-18.

Aslan, C. (2014a). Türkiye’de Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Duyarlı Konuların (Sensitive Issues) Ele Alınışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Eleştirel Pedagoji*, 32, 51-56.

Aslan, C. (2014b). Barış Eğitiminde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı. T. Şener. (Yayına Hazırlayan), 7. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Okul Kültürü ve Çocuk*. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, No: 20, 381-399.

Aslan, C. (2016). Özerk Benlikli Birey Yetiştirme Sürecinde Çağdaş Dil ve Edebiyat Öğretimi Ortamlarının (Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı) Önemi. *İlköğretim Online*. 15 (3), 723-741.

Aslan, C. (2017). *Örnek Eğitim Durumlarıyla Türkçe-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Aslan, C. ve Doğan Güldenoğlu, B. N. (2018). Çok Satılan Çocuk Edebiyatı Kitaplarında Çocuk Hakları Üzerine Bir Çözümleme. Y. Karaman Kepenekci ve P. Taşkın (Editörler), *Prof. Dr. Emine Akyüz’e Armağan: Akademisyenlikte 50 Yıl*. (ss. 90-102). Ankara: Pegem Akademi.

Aslan, C., Karaman Kepenekci, Y., Karagül S. ve Doğan Güldenoğlu, B. N. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Barış Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Aslan, C., Karaman Kepenekci, Y., Karagül, S. ve Doğan Güldenoğlu, B. (2016). Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Barış Eğitimi. *ÇOGEM Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi:4*. Ankara Üniversitesi Yayınları, No:525.

Asutay, H. (2001). Gençliğin Dili. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3 (2): 1-21.

Aydemir Y. ve Çiftçi, Ö. (2008). Edebiyat Öğretmeni Adaylarının Soru Sorma Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 113-115.

- Aydın Gönül, D. (2016). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazınsal Metinleri Okuma-Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliliği (8. Sınıf Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Aytekin, H. (2011). Harry Potter ve Felsefe Taşı'nda Üslûp ve Mizah. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (1), 167-184.
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2012). Dört Katlı Düşünme Modeli. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 146, 29-36.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bayrav, S. (2002). *Okuma, Anlama, Yorumlama (Bir Yaklaşım Denemesi)*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Berelson, B. (1985). Gazetesiz Kalmak Ne Demektir? (Ü. Oskay, Çev.), *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*. (ss. 135-156). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Berkes, N. (2017). *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beyer, B. K. (1990). What philosophy offers to teaching of thinking. *Educational Leadership*, 47 (5), 55-60.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bingham, A. (1976). *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi* (F. Oğuzhan, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Binyazar, A. (2010). *Toplum ve Edebiyat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Binyazar, A. (2016). *Aklın İç Kalesi*. İstanbul: Eksik Parça Yayınevi.
- Bodur, R. (2017). *Erich Kästner'in "Emil ve Dedektifler, Noktacık ile Anton ve Uçan Sınıf" Adlı Öykülerinde Toplumsal Olayların Çocuk Perspektifinden Yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Büyükalın Filiz, S. (2004). *Öğretmenler İçin Soru Sorma Sanatı*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Calvin, W.H. ve Ojeman, G.A. (2009). *Neil'in Beyniyle Konuşmalar Düşünce ve Dilin Sinirsel Doğası* (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Canlı, S. ve Aslan, C. (2018). Çetin Öner'in "Gülibik" adlı Çocuk Romanının Yapısal ve Eğitsel İlkeler Açısından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), s. 812-833.

- Canlı, S., Doğan Güldenöglü, B. ve İnce Samur, Ö. (2016). *Üç Kuşağın Yazarı: Gülten Dayıoğlu*. S. Sever (Proje Yöneticisi). Ankara Üniversitesi Yayınları, No:512, ÇOGEM Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi:3-4.
- Cihaner, C. (2007). *Eleştirel Düşünme Kazandırma Yönüyle Bilgin Adalı'nın Çocuk Kitapları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye.
- Creswell, J. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün, S.B. Demir (Çeviri Editörleri). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2008). *Korku Kültürü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çebi, A. (2006). Küçük Prens'te Eğitim Bilimsel Göstergeler. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu "Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri"*. 04-06 Ekim 2006 (ss.219-225). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çebi, B. (2006). *Sokratesçi Öğretim Yaklaşımının İlköğretim Türkçe Eğitim Programına Yansımaları ve Uygulamadaki Durum* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
- Çıldır, B., Kanat Soysal, Ö. Ve Kaynar Tanır, A. (2016). *Çocuklar, Çizgiler ve Kediler Üzerine: Behiç Ak*. S. Sever (Proje Yöneticisi). Ankara Üniversitesi Yayınları, No:509, ÇOGEM Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi:3-1.
- Çifçi, M. (2010). Dil öğretimi. İ. Çetin (Ed.). *Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri*. (ss. 107-159). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çiftçi, Z. (2008). *René Goscinny'nin "Küçük Pıtırık Serisi" ile Rifat Ilgaz'ın "Bacaksız" Serisinde Aile İlişkilerine ve Şiddet Ögesine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Çotuksöken, B. (2015). Düşünme Eğitiminin Güncel Durumu ve Sorunları. B. Çotuksöken, H. Tepe (Editörler), *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (ss.35-49). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Çotuksöken, Y. (2011). Eleştirel Okumadan Eleştirel Düşünmeye. *Uluslararası Katılımlı Okuma Kültürü "Sorunlar ve Çözüm Yolları" Sempozyumu 23-24 Ocak 2010*. (ss.45-55). Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Dayıoğlu, G. (2010). *Yaşadıklarım ve Düşlediklerim*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- de Bono, E. (2007). *Kendine Düşünmeyi Öğret* (S. Arıbaş, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Descartes (2015). *Yöntem Üzerine Konuşma* (A. Timuçin ve Y. Timuçin, Çevirenler) İstanbul: Bulut Yayınları.
- Descartes (2016). *Aklın Yönetimi için Kurallar* (E. Sunar, Çev.). İstanbul: Say.
- Dewey, J. (1957). *Nasıl Düşünürüz?* (B. Arıkan, S. Akdeniz ve O. Etker, Çevirenler). İstanbul: Muallimler Cemiyeti Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1996). Çağdaş Çocuk ve Gençlik Kitaplarından Bir Kesit. N. İpşiroğlu vd. (Editörler). *Çağdaş Eğitimde Sanat* (ss.140-169). İstanbul: Demet Yayıncılık.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Dilidüzgün, S. ve Aydın Gönül, D. (2017). Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazınsal Metinleri Okuma-Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliliği. H. Bağcı (Ed.). *Türkçe Eğitimi Güncel Araştırmaları* (ss.31-54). Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). Eleştirel Düşünme Standartlarını Temel Alan Okuma Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Becerisine Etkisi. H. Bağcı (Ed.). *Türkçe Eğitimi Güncel Araştırmaları* (ss. 121-135). Ankara: Pegem Akademi.
- Direk, N. (2006). Düşleri Düşünceye Çevirmek. Y. Çotuksöten ve N. Neydim (Editörler). *Çocuk ve İlkgençlik Edebiyatı Kurultayı Bildiriler*. (s.117-122). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Direk, N. (2011). *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Direk, N. (2013). *Filozof Çocuk*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2016). Pál Sokağı Çocukları. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 21, 283-289.
- Doğanay, A. (2015). Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Öğretimi. A. Doğanay (Ed). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (ss.280-333). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2012). Yapılandırmacı Öğrenme Ortamı Özelliklerinin Düşünme Dostu Sınıf Özelliklerini Yordama Düzeyi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 21-36.
- Dombaycı, M. A. (2002). *Ortaöğretimde Öğretim, İlke, Yöntem Ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Droit, R.-P. (2017). *Çocuklarla Felsefe Sohbetleri* (A. Karakış, Çev.). İstanbul: Say.
- Edgü, F. (1986). Yakın Bir Ölümün Bildirisi. *Hürriyet Gösteri*. 73, 18-19.
- Efe, H. (2005). *Karikatür ve Eğitim (Karikatür Sanatının Eğitimdeki İşlevi)*. İzmir: Etki Yayınevi.

- Elkind, D. (1999). *Çocuk ve Toplum*. (D. Öngen, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler Eğitimi Bağlamında Yavuz Bahadıroğlu'nun Çocuk Romanları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
- En Çok Satan Kitaplar için Ne Düşünüyorlar? (1985, Ocak). *Hürriyet Gösteri*, 50, 62-65.
- Erdal, K. ve Yurtseven Yılmaz, H. (2018). Saftirik Greg'in Günlüğü Serisinde Okul Yaşamı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1126-1147
- Erdem, H. H. (2015). Türkiye'de Çocuklar İçin Felsefe Kitapları. B. Çotuksöken, H. Tepe (Editörler), *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (ss.49-62). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Erdem, H., H. (2008). Düşünce ve Uygulamada Aydınlanmanın Sesi: Hasan Âli Yücel. *Toplum ve Demokrasi*, 2(3), 123-130.
- Ertan, G. (2011). Samed Behrengi'nin Hikâyeciliği ve İran Çocuk Edebiyatındaki Yeri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 26, 163-171.
- Facione, P. A. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report)*. Newark: American Philosophical Association.
- Facione, P. A. (2015). Critical thinking: What it is and why it counts? www.insightassessment.com/pdf_files/what&why2006.pdf?, 10.11.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Flew, A. (2008). *Dosdoğru Düşünmenin Yolu: Eleştirel Akıl Yürütmeye Giriş* (H. Gündoğdu, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Franklin, B. (1993). Çocuk Nedir? (A. Türker, Çev.). B. Franklin (Ed.), *Çocuk Hakları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, E. (2010). *Özgürlük Korkusu*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Gander, M. ve Gardiner, H. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (A. Dönmez ve H. N. Çelen, Çevirenler). Ankara: İmge Yayınları.
- Gelder, T. V. (2005). Teaching critical learning: some lessons from cognitive science, *College Teaching*, 53 (1), 41-46.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Göker, C. (1972). *Antonie de Saint-Exupéry'de İnsanların Dünyası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Göktürk, A. (1985). Kitabın Sırtına Yüklenen Ayıp. *Hürriyet Gösteri*, 60, 77.
- Göktürk, A. (2010). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Gülgönül, B. (2014). *Bilgin Adalı'nın Hikâye ve Romanlarında Yer Alan Eğitsel İlkeler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Düşünme Öğretimine Dair Bazı Yanılımlar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 57-74.
- Gündoğdu, H. (2012). Niçin Eleştirel Düşünemiyoruz? Eleştirel Düşünmenin Engelleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 146, 43-52.
- Güner, M. (2006). Küçük Prens'le "İnsanlığın Çocukluk Tarihine" Yolculuk (Bir Değerlendirme). S.Sever (Yayıma Hazırlayan), *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu "Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri"*. 04-06 Ekim 2006 (ss.855-864). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 127-145.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Haladayna, T. M. (1997). *Writing Test Items To Evaluate Higher Order Thinking*. London: Allyn-Bacon.
- Halpern, D. F. (2014). *Thought and knowledge: An introduction to critical thinking*. New York: Psychology Press.
- Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At* (E. Hoşsucu, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hirose, S. (1993). Critical thinking in community colleges. L. E. Gronlund (Ed.). *Striving for excellence: The national education goals volume II*. 83-85. (Erişim: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED363932.pdf>)
- Illich, I. (2016). *Okulsuz Toplum* (M. Özay, Çev.). İstanbul: Şule.
- İşıksalan, N. (2008). *Alımlama Kuramı Işığında Bir Okuma Denemesi-Yeni Hayat Romanının Çözümlemesi-*. Ankara: Türkerler.
- İleri, S. (1982). *Düşünce ve Duyarlık*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- İnam, A. (1996). *Düşten Düşünceye*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İnce Samur, Ö., Metinnam, M., Şen, E. (2016). "Yaşanmışlıklar ve Karşıtlıklar Üzerinden Edebiyatı Okumak" *Sevim Ak*. S. Sever (Proje Yöneticisi), Ankara Üniversitesi Yayınları, No:516, ÇOGEM Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi:3-8.
- İpşiroğlu, N. (1996). Duyu Algılarının Eğitimi. N. İpşiroğlu vd. (Editörler), *Çağdaş Eğitimde Sanat* (ss.13-21). İstanbul: Demet Yayıncılık.
- İpşiroğlu, Z. (1996). Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır? N. İpşiroğlu vd. (Editörler). *Çağdaş Eğitimde Sanat* (ss.127-139). İstanbul: Demet Yayıncılık.

- İpşiroğlu, Z. (2001). *Alımlama Boyutları ve eşitlemeleri 2: Yazın*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- İpşiroğlu, Z. (2013). *Gelin ocuklarla Birlikte Düşünelim*. İzmir: Tudem Yayınları.
- İpşiroğlu, Z. (2015). *Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme*. İstanbul: Say Yayınları.
- İpşiroğlu, Z.(2004). *Eğitimde Yeni Arayışlar*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kahveci, H. ve Bayrak Özmütlu, E. (2014). Eleştirel Öğretmen Olmak. M. Sever ve A. Aypay (Editörler). *Öğretmenlik Hâlleri* (ss.125-185). Ankara: Pegem Akademi.
- Kant I. (2017). *Arı Usun Eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kaplan, M. (2004). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Nesillerin Ruhı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karababa, S. (2017). ocuk Edebiyatı Yapıtlarının Barış Eğitiminde farkındalık Oluşturması Bağlamında İncelenmesi. *Journal of Awareness*, 2/2017, 165-186.
- Karababa, S. ve Alamdar, S. G. (2017). ocuk Edebiyatı Kitaplarında Mizah: Saftirik Örneği. *International Journal of Language Academy*, 5(8), 331-347.
- Karaçay, B. (2011). Okuyan Beyin. *Bilim ve teknik*, 256, 20-27.
- Karagöz, S. (2014). *ocuk Romanlarındaki Başkişilerin Yaşadıkları atışmaları özme Yöntemlerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Karagöl, S. (2014). “Bunun Adı Findel” Romanında Sıradışı Bir Öğretmen: Bayan Granger. *Öğretmen Dünyası*, 415-416, 28-29.
- Karakaya, Z. (2006). Günümüz ocuk Edebiyatından Seçilmiş ocuk Felsefesi Örnekleri. *Turkish Studies*. 2, 21-39.
- Karaman Kepenekci, Y. ve Aslan, C. (2011). *Okulöncesi Döneme Seslenen Kitaplarda ocuk Hakları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Karaman Kepenekçi, Y. ve Aslan, C. (2013). Ortaöğretim Okullarına Önerilen 100 Temel Eser’deki Romanlarda İnsan Hakları Üzerine Bir özümleme. *Eğitim ve Bilim*. 38(168), s.183-197
- Karataş, E. (2014). ocuk Edebiyatında “Karakter” Kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C. (2003). Türk Dili ve Edebiyatı Programıyla İlgili Yeni alışmalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 19-26.

- Kayadibi, N. (2011). Aslı Der'in "Büyük Tuzak" Adlı Eserinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi. S.Sever (Yayıma Hazırlayan), *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. 05-07 Ekim 2011 (ss.393-399). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kazancı, O. (1989). *Eğitimde Eleştirci Düşünme ve Öğretimi*. İstanbul: Kazancı Kitap.
- Kefeli, İ. ve Kara, U. (2008). Çocukta Felsefi ve Eleştirel Düşüncenin Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 339-357.
- Ketenci, T. (2016). Saf Aklın Eleştirisi'nde Önsözler ve İşlevleri. *Beytülhikme An International Journal Of Philosophy*. 6 (1), 115-139.
- Kirazlı, N. (2018). *Behiç Ak'ın Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Çocuğa Görelik Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Köknel, Ö. (2003). *Akıl İle Düşünce Gücü*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kuçuradi, İ. (2015). Türkiye'de Felsefe Eğitimi. B. Çotuksöken, H. Tepe (Editörler), *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (ss.17-22). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Küçük, S. (2006). Çocuk Edebiyatında Kültürel Değerler Açısından Şeker Portakalı ve Fadiş Üzerine Bir Değerlendirme. (S.Sever, Yay. Haz.), *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu "Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri"*. 04-06 Ekim 2006 (ss.297-307). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kürüm, D. (2002). *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University.
- Lone, J. (2017). *Filozof Çocuk*. İstanbul: Sola Yayınları.
- Lukens, R. (2007). *A critical handbook of children's Literature*. Boston: Pearson.
- McCall, C. (2017). *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama* (K. Gülenç ve N.P. Boyacı, Çeviri Editörleri.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. ve Huberman, M. (2015). *Nitel Veri Analizi*. (S. Akbaba Altun, A. Ersoy, Çeviri Editörleri). Ankara: Pegem Akademi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *İlköğretim Düşünme Eğitimi Öğretmen Kılavuz Kitabı 6-8*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015a). *Türkçe Dersi (1-8.Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015b). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Düşünme Eğitimi Dersi (7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018a). *Türkçe Dersi (İlkokul ve Ortaokul 1-8.Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018b). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Montaigne (2017). *Denemeler* (S. Eyuboğlu, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nadi, N. (1974). *Sokakta Gürültü Var*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Neuman, L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2.* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
- Neydim, N. (2000). *Çocuk ve Edebiyat*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Nosich, G. (2016). *Eleştirel Düşünme Rehberi* (B. Aybek, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nutku, U. (1998). *İnsan Felsefesi Çalışmaları*. İzmir: Bulut.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Onur, B. (2005). *Türkiye 'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Orwell, G. (2012). *1984* (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Oskay, Ü. (2016). *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik Çözümlemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 24 (1), 213-228.
- Öğülmüş, S. (2001). *Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Önal, Ş. (2014). *Türk Gençlik Edebiyatında Kadın Karakter Çerçevesinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Önler, Z. (2009). Kültürel Etkilenmeler ve Dil. *Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Konuşmalar* (ss. 27-36). Ankara: Türk dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, E. (2004) *Anadilin Toprağında*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Özdemir, E. (2007). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Özdemir, E. (2011). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Özdemir, E. (2017). *Dilin Öte Yakası*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Özden, Y. (2014). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.

- Özkuş, M. (2018). Bir Bilinç Yükselmesi Hikâyesi Ya Da Çocuk Edebiyatında Mahremiyetin Korunması. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 6-14.
- Öztürk, O. (2012). Özerk Benlik, Kul Benlik, “Biat” Toplumunun Ruhsal Kökenleri. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel Söylemden Eleştirel Okumaya*. Ankara:Anı Yayıncılık.
- Özyer, N. (1994). *Edebiyat Üzerine*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Paul, R. ve Elder, L. (2008). *Minik Eleştirel Düşünme Kılavuzu: Kavramlar ve Araçlar*. (M. B. Fidan, Çev.)
https://www.criticalthinking.org/files/Turkish_CT_Concepts_Tools.pdf.
(31.12.2016 tarihinde erişilmiştir.)
- Paul, R. ve Elder, L. (2016). *Kritik Düşünce, Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar*. (E. Aslan ve G. Sert, Çeviri Editörleri). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Platon (2016). *Diyaloglar* (M. Bayka, Yayıma Hazırlayan). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2018). *Devlet*. (S. Eyuboğlu, M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu* (K. İnal, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Postman, N. (2017). *Televizyon: Öldüren Eğlence* (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rancière, J. (2016). *Cahil Hoca: Zihinsel Özgürleşme Üstüne Beş Ders* (S.Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Robinson, K. (2017). *Yaratıcı Öğrenciler* (D. Boyraz, Çev.). İstanbul: Sola Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2013). *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*. Ankara: Kilit.
- Ruggiero, V. R. (2017). Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber (Ç. Dedeoğlu, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- San, İ. (2008). *Sanat ve Eğitim*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Sanders, B. (2013). *Öküzün A'sı* (Ş. Tahir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sever, S. (2002). Öğretim Dili Olarak Türkçenin Sorunları ve Öğretme-Öğrenme Sürecindeki Etkili Yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 11-22.
- Sever, S. (2006). Çocukla Yazınsal İletişim. (Y. Çotuksöten ve N. Neydim, Editörler). *Çocuk ve İlkgençlik Edebiyatı Kurultayı 11-12 Kasım 2005* (ss.21-35). İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

- Sever, S. (2007). Türkçe Öğretiminde, Sanatsal Bir Uyarın Olarak Karikatürün Kullanılması. *VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu Bildiriler* (ss. 222-229). Ankara: Nobel Akademi.
- Sever, S. (2008a). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Sever, S. (2008b). Eğitimde ve Bilimde Türkçe Eğitimi. *Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim "Bildiriler"* (ss.435-471). Malatya: İnönü Üniversitesi Matbaası.
- Sever, S. (2011a). Dil ve Edebiyat Öğretiminde Kısa Film ve Karikatür. *Prof. Dr. Cahit Kavcar Türkçe Öğretimi Çalıştayı 13-14 Mayıs 2010* (ss.169-191). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Sever, S. (2011b). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2018) . *Sanatsal Uyarınlarla Dil Öğretimi*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. ve Aslan, C. (2009). Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının İşlevi Üzerine Bir Çözümleme. M. Artar (Ed.), *Türkiye'de Çocuk Yetiştirme, Yaklaşımlar, Yöntemler, Sorunlar, Çözümler; VI. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (ss.231-251). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Simpson, A.(1996). Critical questions: Whose questions? *The Reading Teacher*, 50 (2), 118-127.
- Sivri, M. (2014). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Öğretiminin Önemi, Amacı ve İşlevi. *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Özel Sayısı* (ss.297-299). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Spring, J. (2010). *Özgür Eğitim* (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahinel, S. (2015). Eleştirel Düşünme. (Ö. Demirel, Ed.). *Eğitimde Yeni Yönelimler* (ss.123-136). Ankara: Pegem Akademi.
- Şen, E. (2016). Çocuk Yazınında "Umut" ve "Mutlu Son" Üzerine Bir İnceleme. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*. 1 (1), 137-150.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2012). *Dersimiz Çocuk*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2014). Çocuk Edebiyatı Okul Türü Öğrenmenin Dışında Düşünülemez. Selahattin Dilidüzgün İle Söyleşi. *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Özel Sayısı*. (ss.306-311). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Tekin, A. (2018). *Aytül Akal'ın Çocuk Kitaplarının Eğitsel İletiler Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.
- Tok, E. ve Sevinç, M. (2010). Düşünme Becerileri Eğitiminin Eleştirel Düşünme ve Sorun Çözme Becerilerine Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 27, 67-82.
- Topdemir, H., G. (1996). Descartes'in Yöntem Çalışması. *Felsefe Dünyası*, 19, 39-52.
- Topdemir, H.G. (2007). Platon'da Bilgi Kaynağı Olarak Görme. *Felsefe Dünyası*. 46, 68-83.
- Tsui, L. (1999). Courses and instruction affecting critical thinking, *Research in Higher Education*, 40 (2), 185-200.
- TÜBA (2011). Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Sosyal Bilimler. Ankara: TÜBA.
- Türk Medenî Kanunu (2001, 8 Aralık). *Resmî Gazete* (24607).
- Uslu Üstten, A. (2014). *Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Uslu Yardımcı, E. (2015). Gençlik Romanlarındaki Karakterlerin Boş Zamanlarını Değerlendirme (Rekreasyon) Etkinlikleri Üzerine Bir İnceleme. *Kültür Evreni*. S.25, s.55-69.
- Uyguner, M (1985). En Çok Satan Kitaplar. *Hürriyet Gösteri*. 60, 68-69.
- Uygur, N. (1985). *İnsan Açısından Edebiyat*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ülkü, V. (1985). Almanya'da Çocuklara ve Gençlere Yönelik Edebiyat. *Türk Dili Gençlik Yılı Özel Sayısı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- White, D. (2018). *Çocuklar İçin Felsefe: Her Şey Hakkında Merak Uyandıracak 40 Eğlenceli Soru*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Yalın, Halil İbrahim (2008). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2009). *Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk Altı Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, N. (2013). Çocuk Edebiyatı ve Edebiyat Eleştirisi: Çocuk kalbi Romanında Anlatının Biçimlenişi ve Söylemsel Niyetler. *Bilig*, 66, 315-334.
- Yetkin, S. K. (1972). *Estetik Doktrinler*. Ankara: Bilgi Yayıncılık.

- Yıldırım, İ., E. ve Dinç, S. (2017). Türkiye’de En Çok Okunan Çocuk Kitaplarının Yeterlilik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Eylül 2017, 21(4), 1477-1490.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2018). *Değerler Eğitimi Bağlamında Aytül Akal’ın Çocuk Romanları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye.
- Yücel, H. Â. (1998a). *Hürriyet Gene Hürriyet (I)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, H. Â. (1998b). *Hürriyet Gene Hürriyet (II)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKLER

EK 1. İncelenen Kitaplar

- Adalı, B. (2018). *Zaman Bisikleti 1*. İzmir: Tudem.
- Ak, B. (2015). *Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği*. İstanbul: Gümüşüğü Kitaplığı.
- Ak, S. (2012). *Vanilya Kokulu Mektuplar*. İstanbul: Can Çocuk.
- Akal, A. (2018). *Süper Gazeteciler 1*. İzmir: Tudem.
- Bahadıroğlu, Y. (2016). *Köy Çocuğu*. İstanbul: Nesil Çocuk.
- Behrengi, S. (2016). *Bir Şeftali Bin Şeftali* (İ. Özdemir, Çev.). İstanbul: KIZMIZI Kedi Çocuk.
- Boyne, J. (2018). *Çizgili Pijamalı Çocuk* (T.-T. Töriner, Çev.). İzmir: Tudem.
- Boyunağa, A. Y. (2017). *Yankılı Kayalar*. İstanbul: Timaş.
- Canat, H. N. (2017). *Bir Küçük Oscancık Vardı*. İstanbul: Timaş.
- Clements, A. (2012). *Bunun Adı Findel* (M. Kazmaoğlu, Çev.). İstanbul: Gümüşüğü Kitaplığı.
- Dahl, R. (2018). *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Dayıoğlu, G. (2018). *Dört Kardeştiler*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- de Amicis, E. (2018). *Çocuk Kalbi* (M. M. Çilingiroğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- de Saint-Exüpery, A. (2017). *Küçük Prens* (C. Süreya, T. Uyar, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- de Vasconcelos, J. M. (2018). *Şeker Portakalı* (E. İmre, Çev.). İstanbul: Can.
- Der, A. (2016). *Büyük Tuzak*. İstanbul: Gümüşüğü Kitaplığı.
- Ende, M. (2014). *Momo* (L. Çalışkan, Çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Gavalda, A. (2015). *35 Kilo Tembel Teneke* (A. Aslan, Çev.). İstanbul: Gümüşüğü Kitaplığı.
- Gosciny, R. ve Sempé, J. J. (2017). *Pıtırıcık Tatilde* (V. Kanetti, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Guillot, R. (2018). *Beyaz Yele* (S. Özen, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Kästner, E. (2018). *Uçan Sınıf* (Ş. Sunar, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Kinney, J. (2017). *Saftrik Greg'in Günlüğü Ah Kalbim* (K. Özgür, Çev.). İstanbul: Epsilon.
- Livaneli, Z. (2018). *Son Ada'nın Çocukları*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Molnár, F. (2018). *Pál Sokağı Çocukları* (T. Demirkan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öner, Ç. (2011). *Gülibik*. İstanbul: Can Çocuk.
- Rowling, J. K. (2015). *Harry Potter ve Felsefe Taşı* (Ü. Tamer, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sepúlveda, L. (2015). *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* (S. Özen, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Tamaro, S. (2018). *Kitaplardan Korkan Çocuk* (E. Cendey, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- Tumanov, V. (2018). *Kraliçeyi Kurtarmak* (M. Kazmaoğlu, Çev.). İstanbul: Gümüşüğü Kitaplığı.
- Yener, M. ve Akal, A. (2018). *Kayıp Kitaplıktaki İskelet 1*. İzmir: Tudem.

EK 2. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 22/04/2019
Toplantı Sayısı : 05
Karar Sayısı : 178

178- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi **F. Esra Kanmaz**'ın "Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çok Satılan Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi" başlıklı tezi ile ilgili 10/04/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi **F. Esra Kanmaz**'ın "Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çok Satılan Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi" başlıklı tezinin, insan üzerinde yapılan bir çalışma olmaması nedeniyle etik kurul onayına ihtiyaç duymadığına oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
22/04/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler, Kısaltmalar/Simgeler Sayfası, Tablolar Dizini, Şekiller Dizini, Dipnotlar, Kaynaklar, Ekler, Özgeçmiş” (2) “Tırnak içinde ve blok olarak verilen (doğrudan) alıntılar” (3) “Yedi sözcüğe kadar olan benzerlik/örtüşme içeren metin kısımları” (4) “Öğrencinin lisansüstü tezi ile ilgili yapmış olduğu yayınlar ile yararlandığı mevzuat metinleri” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 04.07.2019
Gönderim Numarası	: 1149179172
Sayfa Sayısı	: xiv + 254
Sözcük Sayısı	: 65017
Karakter Sayısı	: 429073
Benzerlik Oranı	: % 3
Savunma Tarihi	: 19.06.2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu bildirim ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin ve tek bir kaynakla eşleşme oranının %2'yi geçtiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı : Fatma Esra KANMAZ

Tarih : 04.07.2019

İmza :

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Fatma Esra KANMAZ

E-Posta Adresi : edonmez@gazi.edu.tr

İş Deneyimi:

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretim Görevlisi	Gazi Üniversitesi TÖMER	2018-
Okutman	Gazi Üniversitesi TÖMER	2009-2018

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Doktora	Türkçe Eğitimi/ Eğitimin Kültürel Temelleri	Ankara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2012-2019
Tezsiz Yüksek Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği/Orta Öğretim Alan Öğretmenliği	Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2008-2009
Tezli Yüksek Lisans	Eski Türk Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı	Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2007-2010
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Ankara Üniversitesi/ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	2003-2007

Yayımlar:

Ulusal Hakemli ve Diğer Bilimsel, Sanatsal Dergilerde Yayımlanan Makaleler

Kanmaz, F.E. (2015). Dil ve Edebiyat Öğretmenine Düşen Sorumluluklar. *Öğretmen Dünyası*. 428, 27-31.

Kanmaz, F.E. (2016). Çocuk Kitaplarının Sorumluluğu. *Çağdaş Türk Dili*. 341, 278-282.

Kitaplar

Gazi Üniversitesi TÖMER (2014). *Yabancılar İçin Türkçe Kitabı A1 Temel Düzey*. Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları. (Yazar)

Gazi Üniversitesi TÖMER (2014). *Yabancılar İçin Türkçe Kitabı A2 Temel Düzey*. Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları. (Yazar)

Gazi Üniversitesi TÖMER (2014). *Yabancılar İçin Türkçe Kitabı B1 Orta Düzey*. Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları. (Yazar)

Gazi Üniversitesi TÖMER (2014). *Yabancılar İçin Türkçe Kitabı B2 Orta Düzey*. Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları. (Yazar)

Gazi Üniversitesi TÖMER (2014). *Yabancılar İçin Türkçe Kitabı C1 İleri Düzey*. Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları. (Yazar)

GAZİ Üniversitesi TÖMER (2015). *Yabancılar için Türkçe Dil Bilgisi (A1-A2-B1 Düzeyi)*. Mehmet, G. (Haz.), Yeşilyurt, Ş. Özden, S ve Kanmaz E. (Etkinlik Haz.). Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları.

GAZİ Üniversitesi TÖMER (2015). *Yabancılar için Türkçe Dil Bilgisi (B2-C1 Düzeyi)*. Mehmet, G. (Haz.), Yeşilyurt, Ş. Özden, S ve Kanmaz E. (Etkinlik Haz.). Ankara: Gazi üniversitesi TÖMER Yayınları.

Proje

Uzaktan Türkçe Öğretimi Projesi (2016) Yunus Emre Enstitüsü (İçerik Yazarı)